

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

BROJ 32
ISSN 1512-9411

U ovom broju:

gen. Mustafa Polutak
KAKO DO DOSTOJANSTVA I STATUSA

Dževad Hadžić
JUBILEJ UDRUŽENJA I ZAVIDNI REZULTATI

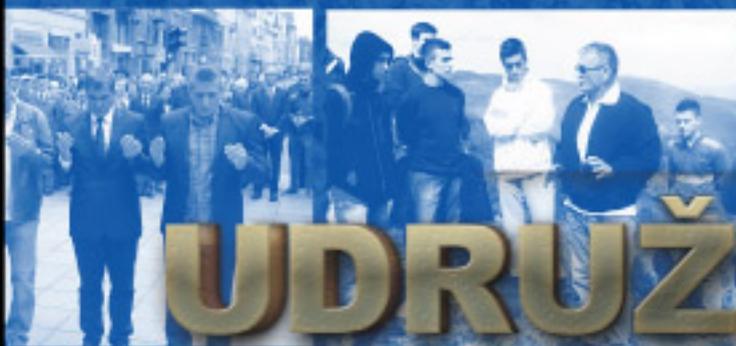
gen. Fikret Muslimović
**POLITIČKI ZNAČAJ POPISA STANOVNIŠTVA,
DOMAĆINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI 2013.**

Nazif Osmanović
IZETBEGOVIĆEVA DJELA TRAJU I OBAVEZUJU

15

GODINA

UDRUŽENJA

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 32

Sarajevo, 2016.

Izdavač:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:

Mustafa Polutak

Redakcija:

Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr.
Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr.
Husnija Sejdinović

Glavni urednik:

Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:

Dževad Hadžić

Lektor i korektor:

Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:

Kenan Branković

Štamparija:

Štamparija Fojnica

Za Štampariju:

Šehzija Buljina

SADRŽAJ

General Mustafa Polutak <i>Nema kraja omalovažavanju penzionera vojnih osiguranika</i> KAKO DO DOSTOJANSTVA I STATUSA?	7
--	---

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

Dževad Hadžić <i>Petnaest godina postojanja i rada Udruženja (2001. – 2016.)</i> JUBILEJ I ZAVIDNI REZULTATI	11
General Mustafa Polutak IZVJEŠTAJ O RADU UDRUŽENJA ZA PERIOD JUNI 2015. – MAJ 2016. GODINE	24

POUKE IZ HISTORIJE BIH

General Fikret Muslimović POLITIČKI ZNAČAJ POPISA STANOVNIŠTVA, DOMAĆINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI 2013. GODINE	40
---	----

UMIJEĆE SJEĆANJA

- Nazif Osmanović
*Povodom godišnjice smrti
prvog predsjednika Bosne i Hercegovine - Alije Izetbegovića*
IZETBEGOVIĆEVA DJELA TRAJU I OBAVEZUJU 57
- Dr. sci. Nedžad Ajnadžić
POLITIČKI I VOJNI ASPEKTI ODBRANE SARAJEVA 68
- Remzija Šiljak
Mjesto oko koga su se vodile borbe u protekla dva rata
MEOKRNJE - SIMBOL BORBE PROTIV FAŠIZMA 75
- Nazif Osmanović
Bitka u Budućinom potoku, kod Žepe
PRVA BITKA I PRVA POBJEDA BRANILACA ŽEPE 85
- Nazif Osmanović
IZGRADNJA MEMORIJALNOG CENTRA
NA PLATOU GOLOG BRDA, NA ŽUČI 93
- Šaćir Hrustemović
OKRUGLI STO - „SANITETSKA SLUŽBA 1. KORPUSA ARBIH 92.-95.“ 98
- Brigadir Nedžad Suljić
SVI BOSANSKI AERODROMI 105
- Nazif Osmanović
Uz 21. godišnjicu pogibije komandanta Zaima Imamovića
NEUSTRAŠIVOST JE BILA ZAIMOVA VRLINA 110
- Nazif Osmanović
Uz godišnjicu pogibije Ramiza Salčina, komandanta Štaba TO Novi Grad Sarajevo
KOMANDANT SA JASNOM VIZIJOM 113
- Prof. dr. sc. Džemal Najetović
KAKO SU SE U RATNIM USLOVIMA USAVRŠAVALI
KOMANDANTI DIVIZIJA I NAČELNICI ŠTABOVA DIVIZIJA 118
- Mirsad Čukle
KLIŠANI ZAUSTAVILI IZGRADNJU „PUTA SPASA“ 120

Prof. dr. sc. Džemal Najetović <i>Pogibija američkih diplomata i francuskog vojnika-korporala na Igmanu</i> I PUT SPASA, I PUT SMRTI	122
Mirsad Čukle <i>Konjic - dolina Neretvice</i> ONI SU POGINULI DA BI DRUGI ŽIVJELI	124
Mirsad Čukle <i>Sjećanje na Rudu Tomića (12.3.1952- 8.12.1992.)</i> „ZLATNI LJILJAN“ KONJIČKI U SARAJEVU	126
Mirsad Čukle NAROD JE VJEROVAO SEIDU PADALOVIĆU	128

RATNI ZLOČINI, GENOCID

Prof. dr. sci. Džemal Najetović SREBRENICA – RAZBIJENO OGLEDALO ORGANIZACIJE UJEDINJENIH NACIJA	129
Mr. Muamer Džananović UBIJANJE I RANJAVANJE DJECE U GORAŽDU 1992-1995.	143
Mr. Husejin Omerović KORIJENI I UZROCI SRPSKE GENOCIDNE POLITIKE PREMA BOŠNJACIMA	149

BIH I SVIJET

General Fikret Muslimović POLITIKA SRBIJE PREMA SUSJEDIMA I EVROPSKOJ UNIJI	156
General Fikret Muslimović U POVODU POKUŠAJA VOJNOG UDARA U TURSKOJ	174

KULTURA

Profesor Šahin Kerla FOND "BOŠNJACI" U MISIJI ZNANJA I PODSTICANJA NA DOBRO	185
--	-----

Nema kraja omalovažavanju penzionera vojnih osiguranika

KAKO DO DOSTOJANSTVA I STATUSA?

U državi Bosni i Hercegovini sve više vlada nepravda i bezakonje. Pravni „stručnjaci“ pripremaju i predlažu nakaradna zakonska rješenja koja nisu u skladu sa međunarodnim zakonskim rješenjima, kao i sa osnovnim ljudskim pravima i Ustavom Bosne i Hercegovine. Iste te prijedloge i rješenja prihvata Vlada, predlaže ih Parlamentu koji ih, po pravilu, usvaja.

Očit primjer takvog postupanja je „Zakon o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca Odbrambeno-oslobodilačkog rata“ (Sl.novine FBiH br. 41/2013). Danom stupanja na snagu ovog Zakona prestaje da važi „Zakon o potvrđivanju prava na prijevremenu starosnu penziju ostvarenu pod povoljnijim uslovima“ (Sl. novine FBiH, br.42/2011 i 37/2012).

Donošenjem ovakvog rješenja povrijeđen je procesni Zakon, te zakonsko i ustavno pravo na imovinu i nediskriminaciju garantovanu „Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju u FBiH“, „Zakonom o zabrani diskriminacije“, „Ustavom FBiH“, „Ustavom BiH“ i „Evropskom konvencijom o ljudskim pravima sa protokolima“.

Naši pravni „stručnjaci“, Federalna vlada i oba doma Parlamenta FBiH nikako da shvate da je penzija lično, neotuđivo i imovinsko pravo koje se ne može otuđiti, oduzeti, smanjiti ili ograničiti na štetu korisnika bez njegovog pristanka.

Donošenjem „Zakona o prijevremenom penzionisanju branilaca Odbrambeno-oslobodilačkog rata“ ugrožena je vladavina prava na teritoriji FBiH, narušena je pravna sigurnost i jednakost građana pred zakonom, kao i pravo na imovinu, odnosno, izvršena je diskriminacija jedne grupe građana. Ovo je lahko provjeriti i utvrditi na osnovu činjenica:

- Pomenutim Zakonom je obuhvaćen samo određen broj branilaca, a kao posljedica toga je velika, pa i dupla razlika u primanjima iste kategorije branilaca.
- Samo za dio penzionera vojnih osiguranika, po ovom Zakonu, ispladni koeficijent koji se primjenjuje pri isplati penzija je „jedan“ (1), a za sve ostale 1,73. Očita diskriminacija.

Zakon o upravnom postupku, Član 262. (Sl.novine FBiH br. 2/98) reguliše STEČENO PRAVO. „Ako je pravomoćnim Rješenjem stranka stekla neko pravo, a organ koji je donio takvo Rješenje smatra da je u tom Rješenju nepravilno primijenjen materijalni zakon, može Rješenje ukinuti ili izmijeniti radi njegovog usklađivanja sa Zakonom SAMO AKO STRANKA NA TO PRISTANE.

Nema niti jednog penzionera vojnog osiguranika kome je novim Rješenjem umanjena penzija da je on na to dao svoj pristanak.

Ustavom FBiH regulisano je: „Federacija će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda.

Sve osobe na teritoriji Federacije BiH uživaju pravo na:

- jednakost pred Zakonom
- zabranu svake diskriminacije
- imovinu.

Prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola Bosna i Hercegovina je preuzela i prihvatila. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima.

Za bezbroj donešenih zakonskih i drugih propisa kojima se regulišu prava branilaca Bosne i Hercegovine, a koji se odnose na penzionisanje branilaca, među kojima i VOJNIH OSIGURANIKA, potpunu krivicu snose sve vlade i Parlament FBiH od završetka rata pa sve do danas.

1. Pored preuzetog Zakona iz bivše SFRJ o penzionisanju vojnih osiguranika, koji je stavljen van snage tek 2008. godine, Vlada Federacije BiH donosi, a Parlament FBiH prihvata UREDBE SA ZAKONSKOM SNAGOM za penzionisanje pripadnika Vojске Federacije Bosne i Hercegovine.

2. Donosi uredbu i poslije usvajanja „Zakona o službi u Vojsci Federacije BiH“.

3. Penzionišući pripadnike Vojske Federacije BiH i Ministarstva odbrane Federacije BiH po uredbama, stvorena je šarolikost i diskriminacija među penzionisanim pripadnicima vojnih osiguranika.

4. Kada god su pokušali da riješe razlike i diskriminaciju između penzionera vojnih osiguranika upadali su u sve veće greške i promašaje.

Posebno je to istaknuto u zadnjem Zakonu, od 2013. godine.

Nakon svega, postavlja se pitanje - da li svjesno ili nesvjesno Vlada Federacije BiH učestvuje u razdoru i podjeli branilaca Bosne i Hercegovine. Ona okuplja određene kategorije branilaca koji podržavaju „Zakon o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca Odbrambeno - oslobodilačkog rata“ i usmjerava ih protiv penzionera vojnih osiguranika koji su obuhvaćeni ovim Zakonom.

Mi, penzioneri vojni osiguranici, za sve vrijeme pripreme i donošenja Zakona nismo bili protiv istog, nismo protiv toga da ostale kategorije branilaca Bosne i Hercegovine ostvare svoja prava, već smo bili samo protiv toga da se već penzionisani vojni osiguranici ne uključuju u ovaj Zakon. Normalno, sa razlogom.

Također, treba da se zna da su penzioneri vojni osiguranici penzije stekli svojim radom.

Vojni osiguranici su pripadnici ARBiH, HVO, državni službenici i namještenici, te civilne osobe na službi u Vojsci Federacije BiH.

Treba imati u vidu da su pripadnici Vojske Federacije BiH i FMO stekli pravo na penziju na osnovu ODLUKE PREDSJEDNIŠTVA BiH, a u cilju racionalizacije i smanjenja brojnog stanja Vojske Federacije BiH.

Od samog penzionisanja pa do danas, penzioneri vojni osiguranici su na udaru javnosti. To treba „zahvaliti“, u prvom redu, službenicima Vlade Federacije BiH, Zavodu penziono-invalidskog osiguranja, Udruženju penzionera i sredstvima informisanja. Javnosti su prezentirane tvrdnje da su penzije vojnih osiguranika narušile stabilnost Fonda MIO-PIO. To se ponavljalo iz dana u dan i pri tome dezavuisala javnost, a posebno penzioneri. Penzionerima vojnim osiguranicima niko ili vrlo malo je dato šanse da to demantuju.

Istina je sasvim drugačija.

U „Zakonu o mirovinsko invalidskom osiguranju „ (Sl. novine Federacije BiH br. 29/98) za osiguranje isplate penzija vojnih osiguranika sredstva su obezbijedena na PODRAČUNU, Član 126. Zakona.

Na PODRAČUNU za penzije vojnih osiguranika u periodu 2000 – 2002. godine bilo je preko 400.000.000 KM. Odlukom Vlade Federacije BiH, koja je u to vrijeme bila u ulozi Upravnog odbora Federalnog zavoda PIO-MIO, tim sredstvima su isplaćena dugovanja svim penzionerima od 5 penzija u 2002. i 2003. godini. Sredstva su potrošena nenamjenski i nikada nisu vraćena na podračun. Da nisu isplaćena ili da su vraćena, i danas bi se penzije penzionerima vojnim osiguranicima mogle isplaćivati bez ograničenja, a ne kako to u Vladi Federacije BiH i u Zavodu PIO kažu, - koeficijent isplate 1 samo za kategorije penzionera po „NOVOM ZAKONU“ zbog nedostatka sredstava.

Istina je da je Fond PIO narušen neadekvatnim rješenjima. Naime, „Zakonom o mirovinsko-invalidskom osiguranju i ostalim aktima utvrđena je minimalna i zajamčena penzija. Za takvo rješenje morala su se obezbijediti sredstva iz Budžeta, a ne da to ide na teret Fonda PIO. Ta sredstva su mnogo veća od sredstava koja se prikazuju da se izdvajaju za penzije vojnih osiguranika.

Nezakonit je i neprincipijelan način na kome Vlada Federacije BiH i Zavod PIO realizuju međusobne odnose, potraživanja i dugovanja.

Primjera radi, u rješenjima za penzije vojnih osiguranika od 2008. godine, na strani 2. piše: „Sredstva za isplatu penzije po ovoj UREDBI osiguraće se iz Budžeta Federacije BiH i refundiraće se Federalnom zavodu PIO sve dok korisnik penzije ne ispuni uvjete za starosnu penziju u skladu sa Zakonom o penzijsko-invalidskom osiguranju, nakon čega će se refundirati samo razlika između iznosa penzije ostvarene po ovoj uredbi i penzije utvrđene u skladu sa navedenim zakonom, shodno odredbi Člana 5. UREDBE.

OVE RAZLIKE NIKADA NISU STUPILE NA SNAGU, iako je jedan dio penzionera, još u momentu izdavanja rješenja, ispunjavao te uslove.

U Zakonu o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca Odbrambeno-oslobodilačkog rata GLAVA VIII – OSIGURANJE SREDSTAVA, član 16. pod (4.) piše:

„Dio sredstava za isplatu penzija koja se osiguravaju u BUDŽETU F BiH mjesečno će se uplaćivati Federalnom zavodu za penzijsko-invalidsko osiguranje sve dok korisnik povoljne penzije ne napuni 65 godina života, nakon čega će se cjelokupan iznos penzije isplaćivati iz doprinosa za PIO, osim dijela koji se odnosi za poseban staž.

U rješenjima korisnika penzije koji su napunili 65 godina života ili ispunili 40 godina penzijskog staža piše da će se dio penzija isplaćivati sa podračuna 126 ZAKONA PIO, a iz Budžeta Federacije BiH finansiraće se samo razlika. Iz ovih primjera da se zaključiti da VLADA FBiH i Zavod PIO nikada nisu raščistili međusobne odnose, a to sve ide na štetu penzionera.

Nije jasno na osnovu kojih analiza i rezultata je odlučeno da se penzije ostvarene po najnovijem zakonu isplaćuju 50 : 50 % - Budžet Federacije BiH – Zavod PIO.

Otkako je stupio na snagu „Zakon o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca Odbrambeno- oslobodilačkog rata, Upravni odbor Zavoda PIO donosi odluku da se penzije za penzionere, osim penzionera po ovom Zakonu, isplaćuju primjenjujući koeficijent 1,73. Ne oglašava se za koeficijent za penzionere po Zakonu donesenom 2013. godine, iako ga na to obavezuje Zakon i izdato Rješenje.

Primjenom različitog koeficijenta pri obračunu i isplati penzija vrši se očita diskriminacija penzionera vojnih osiguranika.

U privremenim rješenjima za penzionisanje za jedan veliki broj korisnika penzija koji su ispunili uslove za starosnu penziju, bilo da su napunili 65 godina života, odnosno 40 godina penzijskog staža, piše da je to PRIJEVREMENO POVOLJNIJE STAROSNO PENZIONISANJE.

ZAŠTO JE TO TAKO ZNAJU SAMO ONI ŠTO IZDAJU OVAKVA NEPRECIZNA NA MATRICU IZVUČENA RJEŠENJA.

Nas borce, penzionisane vojne osiguranike, posebno vrijeđa nastavak omalovažavanja od Vlade Federacije BiH i resornog Ministarstva za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata. Okupljaju se samo oni koji podržavaju, po nama, nezakonita rješenja i koji iznose uvrede i neistine, čak i na račun generala, ličnosti koje su dale nesebičan doprinos u odbrani Bosne i Hercegovine - rukovodeći i komandujući oružanom borbom protiv agresora na Bosnu i Hercegovinu. U prisustvu Premijera Federalne Vlade i Ministra za boračka pitanja iznose se neistine i omalovažavanja, a da isti na to ne reaguju.

Mi, pripadnici penzionera vojnih osiguranika i dalje ćemo voditi pravnu bitku za svoj status i dostojanstvo, i nećemo odustati. Podnijeli smo preko Predsjednika Federacije BiH apelaciju Ustavnom sudu Federacije BiH za poništenje odredbi u Zakonu o prijevremenom povoljnijem penzionisanju branilaca, a koje se odnose na već penzionisane vojne osiguranike. Paralelno je apelacija podnesena i preko parlamentaraca u Domu naroda Federalnog Parlamenta.

Još jedanput naglašavam da nismo protiv rješenja iz „Zakona o prijevremenom povoljnijem penzionisanju ostalih branilaca. Naprotiv, UVIJEK SMO SE BORILI I BORIĆEMO SE DA SVI ZASLUŽNI BRANIOCI OSTVARE PRAVA KOJA IM PRIPADAJU, ALI NE NA NAŠU ŠTETU.

Petnaest godina postojanja i rada Udruženja (2001. – 2016.)

JUBILEJ I ZAVIDNI REZULTATI

Težište rada Udruženja od osnivanja 2001. godine do danas bilo je na realizaciji programskih ciljeva i plana rada Udruženja.

Ciljevi i djelatnost Udruženja su:

- organizovanje naučnih skupova iz oblasti proučavanja historije BiH i izrada ekspertiza i publikacija iz te oblasti;
- preduzimanje mjera i aktivnosti za afirmaciju borbe za BiH 1992.-1995. godine, kao i antifašističke borbe i djelovanje u pravcu zaštite od kriminalizacije pripadnika OS RBiH i intencije da se žrtva i agresor izjednače, odnosno, da se odbrambeni rat tretira kao građanski;
- stvaranje uslova za primjenu svih demokratskih metoda borbe, imajući u vidu postojeće stanje, pri čemu težište imati na: konstitutivnosti naroda i građana, ravnopravnoj primjeni Anexa VII Mirovnog sporazuma iz Dejtona i zaštiti svih vrsta ljudskih prava i dr.;
- preduzimanje mjera na zaštiti prava članova Udruženja i pružanje pomoći članovima;
- afirmisanje i podržavanje obilježavanja značajnih događaja i datuma iz historije BiH (težišno događaja iz rata 1992.-1995.g.);
- iniciranje aktivnosti na jedinstvenom sistemskom regulisanju statusa svih učesnika Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995.g.;
- stvaranje uvjeta za što bolju saradnju i koordinaciju sa svim institucijama i udruženjima koje u svom radu imaju naglašenu *Bosansku crtu*, a naročito sa boračkim udruženjima i udruženjima drugih populacija unesrećenih agresijom na BiH, u cilju efikasnijeg rada i zaštite interesa članova Udruženja;
- Izdaje časopise i drugu stručnu literaturu u skladu sa Zakonom o izdavačkoj djelatnosti.

Udruženje je u proteklim godinama radilo na afirmaciji i valorizaciji tekovina borbe za BiH.

1. ORGANIZOVANJEM, PRIPREMANJEM I ODRŽAVANJEM OKRUGLIH STOLOVA NA TEMU:

1. Okrugli sto „Operacija Kupres“, u Bugojnu 2003. godine;

2. Okrugli sto „Vrijednosti odbrane Bosne i Hercegovine“, 2004. god.;

3. Okrugli sto na temu „Memorija rata“, 2005. godine, sa osnovnom porukom - da se ne zaboravi što nam se desilo, da se imenuju krivci, da se istaknu najveće tekovine ostvarene u ratu i da se ne zaborave oni koji su podnijeli najveći teret i žrtve u ratu.

Traumatična historijska iskustva su narodima Bosne i Hercegovine ostavila specifičnu kulturu pamćenja, čuvanja kolektivnih uspomena i njihovog 'skladištenja' u kulturno pamćenje. Ona su se vijekovima čuvala u usmenoj tradiciji, narodnim pjesmama, baladama, legendama, u kultu predaka (groblja), a u novije vrijeme se pominju kroz komemoracije, godišnjice, spomenike, obilježja, kulturno i umjetničko stvaralaštvo, knjige, časopise, filmove i medije, sprečavajući tako zaborav.

Takvo kulturološko i političko pamćenje prošlosti ima velikog utjecaja na svijet današnjice. Danas se u Bosni i Hercegovini, kao i u drugim zemljama regiona, naporedo odvijaju procesi i prirodnog, i stimuliranog zaboravljanja događaja iz prošlosti, pothranjivanog pogrešnim stavom da će zaboravljanje i zanemarivanje događaja i iskustava iz najbliže prošlosti obezbijediti istovremeno bržu i efikasniju društvenu tranziciju i pomirenje naroda.

Arhaična narodna kultura važila je za čuvara etničkog ili nacionalnog identiteta, te je, stoga, uživala veliki ugled. I razdoblje socijalizma je imalo sličan efekat tradicionalizacije, jer je prisiljavalo ljude da se oslanjaju na arhaične modele u privređivanju i snalaženju u svakodnevnom životu.

Ova dva procesa i dalje nastavljaju da djeluju kao spore i dugotrajne tendencije u nevidljivim, ali tim važnijim mentalnim strukturama i sistemima vrijednosti, kod kojih tradicija igra veliku ulogu, koji su sinkretički i koji sporo usvajaju novine. Zbog toga se, s velikom izvjesnošću, može predvidjeti da će «fasadna modernizacija» BH društva biti proces površnog prihvatanja i asimiliranja zapadnih mjerila u svakodnevnom životu, ali da neće izvršiti promjenu odgovarajućih načina ponašanja i stavova, vrijednosti, normi i pretpostavki koje bi to podrazumijevale;

4. Okrugli sto „Odbrana Sarajeva“, 2005. godine, u organizaciji Kantonalnog ministarstva za boračka pitanja Sarajeva;

5. Pružili smo pomoć i uzeli učešća u održavanju okruglog stola u organizaciji Kantonalnog odbora Travnik Udruženja za TEBE BiH, na temu „Moralne snage Vlašičke operacije“, 2005. godine;

6. Okrugli sto „Uloga i značaj Teritorijalne odbrane R BiH u organizaciji, pripremi i odbrani BiH i formiranju A R BiH“, 2006. godine.

Povod i cilj održavanja.

Okrugli sto sa naslovljenom temom se održava povodom 14. godišnjice formiranja, razvoja i djelovanja Armije Republike Bosne i Hercegovine tokom odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godine. Cilj je da se doprinese daljem osvjetljavanju i argumentovanju presudne važnosti političkih odluka i zakonodavne regulative Predsjedništva i Vlade R BiH o transformaciji postojećeg sistema i raspoloživih snaga Teritorijalne odbrane u državotvorni vojni faktor odbrane R BiH. Cilj je, također, da se u kontekstu međunarodnog priznanja R BiH i izvršene oružane agresije, uz prethodno enormno onesposobljavanje njenog mirnodopskog sistema odbrane (raznovrsnim metodama Specijalnog rata), još više osvjetli uloga i doprinos snaga teritorijalne odbrane i policije MUP-a u početnoj fazi odbrane od agresije, te u formiranju, razvoju i djelovanju Armije R BiH. Sve to je ostvarivano u uslovima krajnje nepovoljnog odnosa snaga odbrane naspram angažovanih snaga agresora, kao i evidentnih krupnih grešaka međunarodne zajednice u pogledu izvršavanja njenih obaveza u odnosu na odbranu države Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija;

7. Okrugli sto „Heroji u bijelom“ - sjećanja na Vlašičku operaciju, 2006. godine. Organizator i izvođač Kantonalni odbor Udruženja «ZA TEBE BiH» Travnik.

Uz Oružane snage Armije i MUP-a R BiH, koji su u minulom četverogodišnjem izuzetno specifičnom i teškom ratu branili stanovništvo i državu Bosnu i Hercegovinu od oružane agresije, bili su rame uz rame i zdravstveni radnici. Oni su djelovali u postojećim i improviziranim ratnim bolnicama, u brojnim sanitetskim jedinicama Armije, u raznovrsnim prihvatnim liječilištima, na mjestima gdje su se dešavali masovniji masakri stanovništva itd. Ipak, ta svakodnevna borba "HEROJA U BIJELOM" poratno je naučno i empirijski nedovoljno istraživana i afirmisana.

Među važnim ciljevima pripreme i održavanja ovog okruglog stola je i potreba da se i na ovaj način doprinese naučnoj spoznaji i općoj istini o skoro neopisivoj dramatici spašavanja života i zaštite zdravlja ljudi od nemilosrdnih ratnih ugrožavanja. To je jedna od najvažnijih stavki u cjelokupnoj memoriji minulog rata, koja se mora štiti od zaborava, a to se najbolje postiže istraženim, napisanim, publikovanim i u javnosti afirmisanim istinama;

8. Okrugli sto „Rukovođenje i komandovanje u OS R BiH u pripremi i vođenju rata 1991.-1995. godine.“, 2007. godina;

9. Okrugli sto „Opsada i odbrana Sarajeva od agresije 1992.- 1995. godine“, 2007. godine., gdje su naši članovi učestvovali sa svojim referatima;

10. Okrugli sto „Žena u ratu 1992.-1995. godine“, 2008. godina, u organizaciji Kantonalnog udruženje Kantona Sarajevo;

11. Okrugli sto „Značaj tunela DB za odbranu Sarajeva i Bosne i Hercegovine“, 2009. godina, u organizaciji Kantonalnog udruženje Kantona Sarajevo;

Sarajevo, 30 juni 2005.: Okrugli sto "Memorija rata"; Asaf Džanić i general Hasan Efendić

12. U okviru manifestacije „*Odbrana BiH, Igman 2009*“, koja je održana od 3. do 22. augusta 2009. godine, dana 3. augusta 2009. godine, Udruženje je, u saradnji sa Federalnim i Kantonalnim ministarstvom za pitanja boraca organiziralo okrugli sto, pod naslovom „Značaj igmanskog bojišta za odbranu Sarajeva i Bosne i Hercegovine“;

13. U okviru manifestacije „*Odbrana BiH, Igman 2010*“, koja je održana od 3. augusta do 21. septembra 2010. godine, 21. septembra 2010. godine Udruženje je organiziralo okrugli sto, pod naslovom „1993. – PRELOMNA GODINA RATA ZA ODBRANU BOSNE i HERCEGOVINE“. Ocjena je organizatora da su uvodnim izlaganjima i diskusijom, koja je slijedila, napravljeni značajni pomaci u poznavanju vojnih, političkih, geopolitičkih, socijalnih i drugih uslova u kojima su vođena borbena dejstva na bh. ratištu u 1993. godini, zbog kojih je ova godina, sa stanovišta snaga i politike koja je branila opstanak Bosne i Hercegovine kao države, analizirana kao prelomna godina;

14. Udruženje je 10. februara 2010. godine, u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, održalo okrugli sto o separatu „*Razvoj i rast odbrambeno-oslobodilačkih snaga u periodu 1992.-1995.*“;

15. Udruženje je organiziralo okrugli sto/panel, pod nazivom „*Ratni bilans u Bosni i Hercegovini: kumulativno dejstvo naslijeđa*“, koji je održan u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, 23. juna 2011. godine.

Učesnici okruglog stola su ocijenili da je rat u BiH upostavljen i kao rat za teritorije i promjenu/reviziju granica. U historijskom momentu u kome su nacionalne elite legitimirale nasilno prekrajanje granica, oprečne teritorijalne aspiracije su postale dovoljan razlog za rat. Tada se teritorijalni razlog stopio sa nacionalno-vjerskim, da bi potom udruženim dejstvom odredili buduće sadržaje i forme rata.

Razmotrena je uloga sukobljenih oružanih formacija, a posebno uloga ARBiH u vođenju rata; problem strategije vođenja rata; problemi u njenom organiziranju, a dat je, djelimično, i osvrt na pitanje - da li je ona mogla učiniti više u minulom ratu;

16. U organizaciji Udruženja ZA TEBE BiH Srednjobosanskog kantona 2011. godine održan je okrugli sto na temu: „Džehenem u Srednjoj Bosni“ - Ratna dešavanja 1993. godine;

17. Okrugli sto „Stradanje Bošnjaka Velike Bukovice i Bandola, na travničkoj općini“, u Velikoj Bukovici 2011. godine;

18. Udruženje, u saradnji sa Bošnjačkim institutom, je organizovalo i održalo okrugli sto na temu: „Bilans rata u BiH“, juni 2011. godine;

19. „Predratna 1991. i ratna 1992. - SREDNJA BOSNA PRKOSNA“, okrugli sto održan 14. aprila 2012. u Travniku;

20. U Sarajevu, 19. septembra 2012. godine održan okrugli sto na temu: “PARADRŽAVNE TVOREVINE U FUNKCIJI RATNOG UNIŠTAVANJA RBiH i kao izvorište poratnih opstrukcija provedbi DEJTONSKOG MIROVNOG SPORAZUMA i njenog uključivanja u EVROPSKU UNIJU“.

Brojna dosadašnja naučna sagledavanja i empirijska istraživanja ukazuju da su stvorene paradržavne tvorevine s početka rata (RS, HZHB i APZB) bile ključni oslonci izvođenja i kamufliiranja oružane agresije na RBiH. Užasne posljedice su poznate, naročito enormne ljudske žrtve genocidne politike i masovnih etničkih progona, te rastakanja države RBiH kao priznate članice Ujedinjenih nacija i njenog multietničkog društvenog bića.

Međutim, još uvijek je nedovoljno osvijetljen realitet ratnog postojanja paradržavnih tvorevina kao suštinskog izvorišta protivrječnosti i pristrasnosti Dejtonskog mirovnog sporazuma i brojnih opstrukcija njegovom dosljednom provođenju i usvršavanju u pravcu Evropskog integrisanja BiH;

21. Obilježavajući značajnije datume i događaje koji su proistekli iz posljednjeg rata, dajući akcenat na godišnjicu 7. korpusa i ARBiH, 13.04.2013. godine Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH SBK održalo je okrugli sto u Travniku na temu „Srednja Bosna od Washingtona do Dayton“;

22. Okrugli sto „Meokrnje-simbol borbe protiv fašizma“, u Travniku 2013. godine;

23. U Sarajevu, 25. oktobar 2013. godine održan okrugli sto na temu: “Sanitetska služba 1. korpusa ARBiH 1992.-1995.“ u organizaciji Kantonalnog udruženje Sarajevo;

24. Okrugli sto „Herojska odbrana Prusca“, u Pruscu 2015. godine;

25. Okrugli sto „Borbe za Karaulu 1992. i 1995. godine“, u Karauli 2015. godine;

26. Okrugli sto „Nikad više Srbobran, Donji Vakuf slobodan“, u Donjem Vakufu 2015. godine;

Dana 27. marta 2015. godine održan simpozij na temu: "Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu". Vrijeme od 20 godina od završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu je da se sa te distance ukaže na:

- Kontinuitet postojanja i opstojnosti Bosne i Hercegovine kao države, Bosne i Hercegovine u okviru drugih država (Osmansko carstvo, Austro-Ugarska, Kraljevina Jugoslavija, SFRJ) i Bosne i Hercegovine kao nezavisne, suverene i međunarodno priznate države, članice Ujedinjenih nacija.
- Planiranu, pripremljenu i izvedenu agresiju na Bosnu i Hercegovinu, članicu UN, pokazujući i dokazujući ko je izvršio agresiju i sa kojim ciljem, i ko je u Bosni i Hercegovini neposredno kolaborirao sa agresorom.
- Apсурdnu tezu da je u Bosni i Hercegovini od 1992. - 1995. bio građanski rat, što uporno ponavljaju oba agresora, a i određeni subjekti i pojedinci iz međunarodne zajednice.
- Činjenice ko je i kako branio Bosnu i Hercegovinu i njene građane, koje su snage činile okosnicu u pripremi i odbrani od agresije u kontinuitetu od 1992. do 1995. godine.
- Posljedice agresije na Bosnu i Hercegovinu, zločin protiv čovječnosti, genocid, urbicid, kulturocid i sve druge posljedice.
- Moralnu snagu odbrane od agresije.
- Pokušaj izjednačavanja zločina u toku agresije i opovrgne teze o izjednačavanju krivice za počinjene zločine od strane agresora i njegovih kolaboracionista i branilaca Bosne i Hercegovine. Ne mogu se isto tretirati osmišljeni, planirani, organizovani i izvršeni ratni zločini velikih razmjera, uključujući i genocid agresora i sporadični, ponegdje i grupni ratni zločini branilaca. Nisu isto masovni zločini agresora, uključujući i genocid, u kome je pobijeno više hiljada civila i zarobljenih branilaca i pojedinačno i grupno ubistvo od strane branilaca.
- Potvrdu masovnih zločina i genocida utvrđenih pred međunarodnim i domaćim sudovima.
- Zločin genocida u Srebrenici.
- Činjenicu da u Bosni i Hercegovini postoje i u poratnom periodu snage koje žele uništiti Bosnu i Hercegovinu. To rade i danas, a radiće i ubuduće dok konačno ne shvate da Bosnu i Hercegovinu ne mogu uništiti, jer Bosna i Hercegovina je neuništiva.

Potrebu da mobilishemo sve raspoložive snage kojima je u interesu Bosna i Hercegovina za njenu odbranu, svim sredstvima, pa, ako treba, i borbom.

2. ODRŽANE JAVNE TRIBINE:

1. „Hvala Generale“, 2004. godine u Travniku, povodom godišnjice smrti generala Mehmeda Alagića,

2. „Kupreška operacija“, 2005. godine u Bugojnu,

3. „Obrana Bugojna jula 1993. godine“, u Bugojnu,

4. U Domu mladih Kulturno-sportskog centra „Skenderija“, u Sarajevu, naše Udruženje je 2. maja 2010. priredilo javnu tribinu o značaju 2. maja 1992. godine za odbranu Sarajeva i Bosne i Hercegovine.

5. U sali Općine Stari Grad u Sarajevu naše Udruženje je 19. maja 2011. godine priredilo javnu tribinu, pod nazivom „Društvena kretanja u arapskom svijetu“.

6. U Bošnjačkom institutu u Sarajevu naše Udruženje je 21. decembra 2010. godine priredilo javnu tribinu, pod naslovom „Vojne aktivnosti Izraela i agresija na Liban i Gazu“.

Okrugli sto je otvoren kratkim dokumentarnim filmom, u trajanju od 15 minuta, koji prikazuje uzroke i posljedice izgradnje betonskog zida koji je podigao Izrael i koji rasijeca palestinsku zemlju, otežavajući i čak onemogućavajući ekonomske i ostale aktivnosti palestinskog stanovništva. Film je producirala organizacija „Mladi Muslimani“, a na tribini je poslužio kao neka vrsta uvodnog izlaganja u aktuelnu situaciju na palestinskim teritorijama.

7. „Dvadeset godina operacije Vlašić“, u Travniku, 2015. godine.

8. „Sedmi korpus-ponos BiH“, u Bugojnu, 2016. godine.

Sarajevo, mart 2004.: Članovi Predsjedništva Udruženja

3. IZDAVANJE KNJIGA:

1. „Drugi korpus slobodi pjeva“, izdato 2002. godine, autor brigadir Hasib Mušinbegović;
2. „Pozicija i perspektive boračke populacije“, izdato 2004. god., (Zbornik radova sa okruglog stola održanog 01.07.2003. god. u Sarajevu);
3. „Argumenti i sjećanja o ratu (knjiga I i II), izdato 2006. godine, autor general Fikret Muslimović;
4. „Odbrambena politika u tranzicijskom periodu Bosne i Hercegovine“, izdato 2006. godine, autor general Alija Ismet;
5. „Teritorijalna odbrana kao državotvorni faktor u odbrani od oružane agresije i u formiranju Armije Republike Bosne i Hercegovine“, izdato 2007. godine, (Zbornik radova sa okruglog stola održanog 13.04.2006. godine u Sarajevu);
6. „Sarajevske ruže“, izdato 2006. godine, autor mr. Azra Junuzović;
7. „Elaboracija sjećanja na rat kao zalag za budućnost Bosne i Hercegovine“, (Zbornik radova sa okruglog stola, održanog 26.04.2007. godine);
8. „101 ratna priča“, izdato 2009. godine, autor general Rasim Delić;
9. „Značaj Igmanskog bojišta za odbranu Sarajeva i Bosne i Hercegovine“, (Zbornik radova sa Okruglog stola, održanog 03.08.2009. godine u Sarajevu);
10. „Značaj tunela D-B za odbranu Sarajeva i Bosne i Hercegovine“, (Zbornik radova sa Okruglog stola održanog 24.06.2009. godine u Sarajevu);
11. „Sarajevo - opsada i odbrana 1992.-1995.god.“, autori: general Vahid Karavelić i brigadir Zijad Rujanac, Sarajevo, izdato 2009. godine;
12. „Kako smo branili Bosnu i Hercegovinu“, izdato 2010. godine, autor general Mustafa Polutak;
13. „Specijalni rat“, izdato 2011. godine, autor general Fikret Muslimović;
14. „Paradržavne tvorevine-oslonci uništavanja BiH“, izdato 2011. godine, autor general Hasan Efendić;
15. „Džehenem u Srednjoj Bosni“, izdato 2011. godine. (Zbornik radova sa okruglog stola, održanog 11.04.2011. godine u Travniku);
16. „1993.- Prelomna godina rata za odbranu Bosne i Hercegovine“, (Zbornik radova sa okruglog stola, održanog 21.09.2010. godine u Sarajevu);
17. „Mudžahedini u Bosni i Hercegovini“- borci ili teroristi“, izdato 2012. godine, autor general Hasan Efendić;
18. „Srednja Bosna prkosna“, izdato 2012. godine, (Zbornik radova sa okruglog stola, održanog 14.04.2012. godine u Travniku);
19. „Bilans rata u Bosni i Hercegovini 1992.-1995. godina“, (Zbornik radova sa okruglog stola održanog 23.06.2011. godine u Sarajevu);

20. „Srednja Bosna od Washingtona do Deytona ratna 1994. – 1995. godina“, (Zbornik radova sa okruglog stola, održanog 13.04.2013. godine u Travniku);

21. „Lažovi i ubice“, izdato 2013. godine, autor general Fikret Muslimović;

22. „Zvijezde stajačice: zapisi o djevojkama i ženama iz rata 1941-1945. i 1991-1995.“, izdato 2009. godine, autor Mensur Seferović;

23. „48 sati pepela“, izdato 2011. godine, autor Munib Kajmović;

24. „Bugojno u odbrani Bosne i Hercegovine 1991.-1993.“, autori: Abdulah Jeleč, Edin Ramić i Besim Ždralović. Sarajevo, izdato 2013. godine;

25. „Tunel i još ponešto“, izdato 2014. godine, autor general Rašid Zorlak;

26. „Monografija 306/706. brigade ARBiH“, autori: Remzija Šiljak, Munir Karić i Fahr Čamdžić, izdato 2015. godina;

27. „Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu“, izdato 2016. godine. (Zbornik radova sa Okruglog stola, održanog 27.03.2015. godine u Sarajevu).

4. IZDAVANJE ČASOPISA „KORAK“

ČASOPIS „KORAK“ od broja 1, koji je izdat 2003. godine, do broja 31, koji je izdat 2013. godine.

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu je 2003. godine pokrenulo izdavanje časopisa „KORAK“. Cilj časopisa je afirmacija tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu u najširem smislu riječi. Premda je časopis zamišljen kao glasilo Udruženja, on je prerastao tu prvobitnu namjeru Izdavača, što se može vidjeti iz sadržaja posljednjih brojeva. Širi se i povećava krug saradnika u svakom broju „KORAKA“, a također i tiraž, koji sada iznosi 1.000 primjeraka po broju.

Namjera Izdavača jeste da se časopis sadržinom i tretmanom obrađivanih tema neposrednije osloni na analize i reagovanja na aktuelna zbivanja od značaja za afirmaciju BiH, aktivnosti boračkih organizacija i udruženja u Bosni i Hercegovini, te da u njegovoj sadržini nađu mjesta svi oni koji baštine i čuvaju tekovine borbe za Bosnu i Hercegovinu.

Najveća prepreka daljnjem razvoju časopisa su neredovni prihodi i neriješeno finansiranje Udruženja kao Izdavača. Zbog toga smo upućeni da podršku za izlaženje časopisa tražimo kod svih kojima je stalo do zaštite tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu i koji shvaćaju značaj ovakve publikacije za afirmiranje rada Udruženja i vrijednosti za koje se ono zalaže.

Akademik prof. dr. Ejup Ganić, Dževad Hadžić i Asaf Džanić

5. OBILJEŽAVANJE DOGAĐAJA I LIČNOSTI

Organizirani su časovi historije za učenike osnovnih i srednjih škola na prostorima koji su tokom cijelog trajanja rata za odbranu BiH bili poprište intenzivnih borbenih dejstava. Na ovim časovima historije su vrlo detaljno predstavljeni sadržaji aktivnosti Udruženja i afirmisani napori da se mladim generacijama prenesu iskustva i sjećanja na borbu za odbranu Bosne i Hercegovine. Na ovim časovima su govorili istaknuti komandanti ARBiH.

- Čas historije za učenike Treće gimnazije iz Sarajeva na Nišičkoj visoravni, 2010. godine.
- Čas historije za učenike Pete gimnazije iz Sarajeva na Nišičkoj visoravni, 2011. godine.
- Čas historije za učenike Željezničkog školskog centra iz Sarajeva na Igmanu, 2012. godine.

Dana 02.11.2012. godine Općinski odbor Bugojno bio je nosilac organizacije Časa historije za učenike srednjih škola Bugojna povodom obilježavanja godišnjice Kupreške operacije, a u organizaciji participirali Predsjedništvo Udruženja „Za tebe BiH“ i Kantonalno Udruženje „Za tebe BiH“ SBK.

- U saradnji sa Udruženjem „Druga viteška“ Sarajevo, 03.11.2012. godine, održan je Čas historije na Dujmovskim brdima, na padinama Treskavice, koja je poznata i kao „Bitka za tenkove“. Bilo je prisutno oko 300 učenika osnovnih i srednjih škola iz Sarajeva i boraca 2. Viteške brigade.

- Čas historije za učenike Pete gimnazije iz Sarajeva na Igmanu, 2013. godine.
- Čas historije za učenike Prve bošnjačke gimnazije iz Sarajeva na Nišičkoj visoravni, 2015. godine.

Članovi Udruženja su učestvovali u svim do sada organiziranim pohodima u „Maršu mira“ povodom obilježavanja godišnjice genocida izvršenog nad nedužnim narodom Srebrenice.

Udruženje je organiziralo i izvelo, nadamo se i ubuduće će izvoditi, planinarski pohod „Stazama boraca u OPERACIJI KUPRES“.

Udruženje je do 2012. godine bilo nosilac obilježavanja 8. aprila, Dana Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, te je tom prigodom organiziralo svečane akademije u Domu OS BiH i odalo počast na spomen-kompleksima u Sarajevu.

Sudjelovali smo i u obilježavanju 15. aprila – Dana Armije RBiH i pratećim manifestacijama.

Učestvovali smo u obilježavanju borbe u Podveležju, u organizaciji KO Udruženja Mostar.

Udruženje je bilo nosilac obilježavanja godišnjice smrti generala Rasima Delića, komandanta AR BiH, i aktivno je učestvovalo u obilježavanju godišnjica poginulim i umrlim komandantima i drugim starješinama ARBiH.

6. REAGOVANJA

Svoje reagovanje smo iznosili onda kada smo ocijenili da se neargumentovano napadaju tekovine borbe za BiH i neposredni učesnici u toj borbi. Karakteristično je da veći dio sredstava informisanja nije objavljivao naša reagovanja. U nekoliko navrata smo direktno pisali i obraćali se institucijama BiH i Federacije i informativnim medijima.

general Rasim Delić, general Mustafa Polutak, Dževad Hadžić, dr. Selmo Cikotić i Sakib Selmanović

Navodimo neka od njih:

- 2006. godine – pismo svim političkim partijama povodom napada na sve značajnije ljude koji su u državnom i vojnom vođstvu išta značili u proteklom ratu;
- 2006. godine – reagovali za provođenje Zakona o zaštiti tajnih podataka (članu Predsjedništva BiH, Sulejmenu Tihću, Predsjedavajućem Vijeća ministara, Adnanu Terziću, Predsjedniku Vlade FBiH, Ahmetu Hadžipašiću, Tužilaštvu BiH, Federalnom Tužilaštvu;
- 2006. godine – reagovali na zabranu Pedi Ešdauna na odluku Odbora za obilježavanje godišnjice smrti Alije Izetbegovića o preimenovanju Međunarodnog aerodroma Sarajevo u ime prvog predsjednika Predsjedništva BiH;
- 2006. godine – reagovali u povodu istupa Milorada Dodika o referendumu u RS;
- 2006. godine – ukazali na neke paralele između rata u BiH ('92.-'95.) i napada na Liban (2006.);
- 2006. godine – reagovali na omaložavanje ličnosti Željka Komšića, kao pripadnika ARBiH i nosioca najvišeg ratnog priznanja „ZLATNI LJILJAN“;
- 2006. godine – reagovali na dodjelu Medalje časti Holandskom bataljonu UN-PROFOR-a u Srebrenici;
- 2006. godine – uputili svim medijima reagovanje na emitiranje dokumentarne serije, pod naslovom „GENERALI“. Supotpisnici devet boračkih krovnih saveza i udruženja.
- 2007. godine – pismo učesnicima sjednice VIJEĆA ZA IMPLEMENTACIJU MIRA U BiH;
- 2007. godine – pismo Vladi Federacije – pismo podrške rješavanja socijalnog i svakog drugog položaja bivših pripadnika ARBiH;
- 2007. godine – Skupštini i Vladi Kantona Sarajevo – podrška inicijativi Vojnog muftije MO BiH da se lokalitet Ratne džamije na Igmanu proglasi spomen-obilježjem branilaca BiH;
- 2008. godine – reagovanje oko izgradnje spomenika (krsta) na Zlatištu, iznad Sarajeva;
- 2008. godine – reagovanje povodom hapšenja trojice Biščana, osumnjičenih za ratni zločin;
- 2008. godine - reagovanje na pisanje dnevne štampe o generalima ARBiH;
- 2008. godine – reagovanje na Hašku presudu generalu Rasimu Deliću;
- 2009. godine - reagovanje o tretiranju Dana Teritorijalne odbrane RBiH;
- 2010. godine - reagovanje na hapšenje dr. Ejupa Ganića, u Londonu;
- 2010. godine - reagovanje o pozadini napada na ministra odbrane BiH Selmu Cikotića;
- 2010. godine - reagovanje o nastavku velikosrpske politike prema BiH;

- 2015. godine - uz podršku i saradnju sa Udruženjem generala Bosne i Hercegovine i Udruženjem za očuvanje i zaštitu imena Teritorijalne odbrane argumentirano smo reagirali na neistine iznijete u filmu Semira Halilovića „Kako je izdata Hercegovina“.

Članovi Udruženja su sudjelovali u nekoliko desetina različitih TV, radijskih i drugih emisija posvećenih historijskim i aktuelnim zbivanjima.

Pružali smo pomoć tužilaštvima, odbrani i sudovima pri procesuiranju ratnih zločina, a posebno smo angažovali pomoći pripadnicima ARBiH optuženim pred Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu i sudovima u BiH.

Nastavili smo sa nesebičnom podrškom pripadnicima ARBiH koji se optužuju i procesuiraju pred sudovima BiH.

Naše Udruženje je prepoznatljivo po svom djelovanju, ima kontinuitet u postojanju, radu i djelovanju. Sve to nas obavezuje na organizovaniji i plodonosniji rad.

Učestvovali smo u formiranju koordinacionog odbora boračkih udruženja na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Cilj ovog odbora je jedinstveni nastup svih boračkih udruženja po pitanjima od interesa za očuvanje jedinstvene Bosne i Hercegovine. Također, u koordinaciji sa tim udruženjima, nastojali smo kod nadležnih ministarstava obezbijediti sredstva potrebna za djelovanje Udruženja i ostvarivanje pojedinih njegovih programa. Aktivno smo učestvovali u radu Koordinacionog odbora boračkih udruženja na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, koje je svoju djelatnost koncentriralo na pitanja statusa boraca, vojnih penzionera i boračke populacije u cjelini.

General Mustafa Polutak

IZVJEŠTAJ O RADU UDRUŽENJA ZA PERIOD JUNI 2015. – MAJ 2016. GODINE

I - UVODNE NAPOMENE

Minuli period, juni 2015. - maj 2016. godine, je period u kome je do izražaja došlo previranje u ukupnom društvenom, političkom, ekonomskom, moralnom i svakom drugom pogledu, kako u Bosni i Hercegovini, tako i šire. U vremenu smo sve većih nesuglasica na svim nivoima organizovanja vlasti u Bosni i Hercegovini, sa dobrim izgledima da se ovakvo stanje nastavi. Nema dogovora oko ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini, a one su nužne. Bosna i Hercegovina, kao država i društvo, se sve više zadužuje, a to će neko i nekada morati vratiti. Nejednakost između bogatih i siromašnih se produbljuje. Nipodaštavaju se osnovne vrijednosti ljudskih potreba i pravo na dostojan život. Mijenjaju se mjerila za ocjenu vrijednosti, prekraja istorija, brišu se istorijska fakta, činjenice, događaji. Izjednačavaju se fašistički i antifašistički pokreti i njihove vođe. Izjednačavaju se borci iz proteklog rata, odnosno, agresije na Bosnu i Hercegovinu sa „pobjeguljama“. Borci, pravi borci, i poslije dvadeset godina, nisu ostvarili sva prava koja im pripadaju.

U ovakvim uslovima, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu itekako ima svoje mjesto i ulogu da radi na tome da se stanje popravi u svakom pogledu, sa posebnim osvrtom na jačanju pravne države i zaštiti boraca u svakom pogledu i zaštiti tekovina dosadašnjih rezultata ostvarenih u Bosni i Hercegovini.

U svakom slučaju, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu je u uvjerenju da se vrijedi boriti i dalje za Bosnu i Hercegovinu, da je istina samo jedna, i da ćemo u toj borbi uspjeti.

Aktivnosti Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu u proteklom periodu od godinu dana odvijale su se u skladu sa Programom i ciljevima rada Udruženja, Statutom udruženja i Planom rada Udruženja za 2015/2016. godinu. Nosioci aktivnosti Udruženja bili su Predsjedništvo Udruženja, komisije Udruženja i kantonalna udruženja.

II - RAD PREDsjedNIŠTVA I DRUGIH ORGANA UDRUŽENJA

Rad Predsjedništva se odvijao putem održavanja redovnih i vanrednih sjednica Udruženja. Na dnevnom redu sjednica su se, uglavnom, razmatrala pitanja iz Programa rada Udruženja za 2015/2016. godinu i aktuelna pitanja koja su bila od značaja za rad Udruženja.

Djelovanje Udruženja na očuvanju i jačanju države Bosne i Hercegovine

a) Polazeći od Programa rada i Statuta Udruženja, a imajući u vidu višegodišnju krizu funkcionisanja države Bosne i Hercegovine, na sjednici Predsjedništva Udruženja, od 16. oktobra 2015. godine, usvojen je „Javni apel za naučne pripreme i demokratsko donošenje novog Ustava Bosne i Hercegovine“.

Imajući u vidu višegodišnju poratnu duboku krizu funkcionisanja države Bosne i Hercegovine na štetu svih njenih građana i naroda, na sjednici Predsjedništva Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH, održanoj 16. oktobra 2015. godine, usvojen je sljedeći

JAVNI APEL ZA NAUČNE PRIPREME I DEMOKRATSKO DONOŠENJE NOVOG USTAVA BOSNE I HERCEGOVINE

Radi uspješnog trajnijeg prevazilaženja suštinskih uzroka nestabilnosti i urušavanja Bosne i Hercegovine, te višegodišnje obespravljenosti i socijalno-ekonomske egzistencijalne ugroženosti najvećeg dijela građana (radnika, zemljoradnika, stasalih školovanih generacija mladih, penzionera i drugih osiromašenih slojeva građana) zahtijevamo od nadležnih institucija državne i entitetske vlasti, kao i nadležnih faktora međunarodne zajednice (UN, SAD, EU i OSCE) izradu i donošenje NOVOG USTAVA BiH. Cijelo dvadesetogodišnje iskustvo poratnog životarenja BiH kroz stalne i sve veće krize, stagnacije i nazadovanja BiH, na štetu njenih građana, pokazalo je da BiH ne može bez vlastitog Ustava funkcionisati kao normalna i prosperitetna evropska država. Pored njenih unutrašnjih opstrukcija i slabosti, BiH skoro dvadeset poratnih godina trpi pod suštinskim greškama protuustavno nametnutog tzv. Ustava iz Dejtonskog mirovnog sporazuma, kojim je njeno ustavno ustrojstvo ostalo bez nužnog balansa između državnih, entitetskih i kantonalnih nadležnosti. Čak je oskrnavljeno i njeno ime iz predratnog modernog Ustava, time što joj je otet atribut države „Republika“ i potpuno nenaučno i nepravedno ostavljen uz naziv jednog od protivustavnih ratnih entiteta. Takođe, evidentiran je razarajući disbalans između nacionalnog i građanskog na štetu modernog ustrojavanja BiH kao države ravnopravnih građana i naroda na cijelom njenom teritoriju, a time i ravnopravnih njenih naroda. To je u suprotnosti sa hiljadugodišnjim društvenohistorijskim bićem BiH.

Posebno ističemo da ogorčeni građani BiH, kroz česte masovne proteste, štrajkove, blokade saobraćajnica, sjedišta vlada itd, ne traže bilo kakav „Dejton dva“. Oni

traže savremeni naučno zasnovani Ustav naše države koji će zaustaviti njeno dalje urušavanje i osigurati njeno funkcionisanje vraćanjem vlasti u ruke građana i njihovih parlamenata.

Na osnovu novog, modernog Ustava BiH, bit će omogućeno i suštinsko zakonsko preuređenje izbornog sistema u pravcu afirmacije građana kao primarnih subjekata u svim fazama izbornog i postizbornog procesa, a ne samo u trenutku glasanja. To će, također, omogućiti i suštinsko redefinisanje uloge i nadležnosti političkih stranaka kao servisa vlasti građana i njihovih zakonodavnih i izvršnih organa u demokratskom parlamentarnom sistemu. Time će biti omogućena i neophodna suštinska depolitizacija pravosuđa, obrazovanja, nauke i svega drugog što politizirano ne smije biti.

U tom cilju, zahtijevamo konačno stavljanje u javni opticaj, radi naučnog i demokratskog razmatranja, zvanične inicijative blizu 300 naučnih radnika i drugih intelektualaca za donošenje novog Ustava BiH. Ta inicijativa je sadržana u pisanom i krucijalno važnom zvaničnom dokumentu, pod naslovom „OTVORENI APEL 202“ i „PISMO PODRŠKE 69“. Taj dokument je, još u novembru 2011. godine, upućen: OUN, SAD-u, EU, OSCE-u, te ustavnim organima vlasti države BiH. Dokument sadrži bitne razloge, zatim polazne principe i načine donošenja novog Ustava. Začudujuće, ta inicijativa - dokument je od strane svih navedenih faktora tendenciozno zaobidjen, mada je i nakon toga urušavanje države BiH klizilo ka sve žešćoj krizi sve do prošlogodišnjih protesta i samoorganizovanja potlačenih i osiromašenih građana. Oni zahtijevaju ubrzano razrješavanje njihovih egzistencijalnih problema, ali i moderno, funkcionalno i pravno ustrojstvo svoje države.

Nažalost, sve urgentniji zahtjevi i nadanja svih socijalnih kategorija, osim povlaštenih grupacija, se ne ostvaruju ni poslije prošlogodišnjih izbora. Naprotiv, kriza državne vlasti produbila je i širu društvenu krizu. Do sada nisu urodili plodom ni sve češći i sve sadržajniji zahtjevi i apeli zvaničnih institucija i najvažnijih lidera međunarodne zajednice prema liderima vladajućih političkih stranaka. Već je očigledno da će se veoma otežano ostvarivati i usvojene društveno-ekonomske reforme, pod nazivom „AGENDA“.

Sve to, prema aktuelnim procjenama i istraživanjima više kompetentnih naučnih institucija u inostranstvu i u našoj zemlji, ukazuje da se bilo kakve važnije društvene reforme, radi boljeg života njenih građana i uspješnog puta u Evropsku uniju, ne mogu ostvariti bez novog naučno zasnovanog i demokratski donesenog Ustava BiH. Jer, Dejtonski ustav, pored svih prihvatljivih rješenja, evidentno proizvodi konfliktnu nadmoćnost nacionalnog nad ljudskim i građanskim višeljjetnim historijskim bićem višenacionalne i multikulturalne Bosne i Hercegovine. Otuda i takva politokratska premoć i međusobna konfliktnost političkih stranaka nad parlamentarnim životom, otuda i stalno proizvođenje statusa quo među suprotstavljenim političkim moćnicima, otuda sve raznovrsnije i sve snažnije blokade u funkcionisanju države BiH i njenih strukturalnih sastavnica. Sve su očiglednije blokade inicijativa brojnih insti-

tucija civilnog društva, zatim inicijativa i produktivnih projekata u oblasti privrede, obrazovanja, kulture, sporta, itd.

Dakle, evidentna je i urgentna potreba da političari, i domaći i strani, prestanu pitanje donošenja novog Ustava BiH „gurati pod tepih“ jer ustavna reforma i sve druge reforme u BiH su životno međusobno uslovljene. Međutim, proces ustavne reforme mora biti depolitiziran. Tu potrebu među svoje prioritete treba da stavi i naučna zajednica, zajedno sa asocijacijama civilnog društva i medijima, a samo donošenje novog Ustava da bude u rukama građana i njihovih parlamentarnih institucija. To će ujedno biti i jedan od najvažnijih testova korektnosti, efikasnosti i demokratske uljuđenosti vladajućih i opozicionih političkih stranaka.

Imajući sve to u vidu, predlažemo da se naučni dijalog o demokratskom donošenju Ustava BiH, umjesto oktroisanog dejtonskog, neodložno pokrene čim prije, posebno u naučnim institucijama, nevladinim organizacijama i medijima, a time i među građanima. U tom cilju, predlažemo da Akademija nauka i umjetnosti BiH, u saradnji sa ostalim ANU u BiH, kao i osloncem na odgovarajuće domaće univerzitet, te na evropske i američke naučne kapacitete, bude organizator međunarodne naučne konferencije o donošenju novog Ustava BiH. Naučni osnov za to može da bude upravo pomenuti „Otvoreni apel 202“ sa „Pismom podrške 69“, zatim ekspertni Nacrt sveobuhvatnih izmjena i dopuna Ustava Federacije BiH, kojeg je inicirala i podržala Ambasada SAD, kao i predratni Ustav RBiH i Ustav BiH iz Aneksa 4 DMS, te usvojena AGENDA ekonomskih reformi u BiH, itd.

Iz dosadašnjih brojnih nezvaničnih ekspertnih razmatranja, pojedinačno i na naučnim okruglim stolovima, forumima i sl. proizilazi da se zvanično započinjanje aktivnosti na naučnim pripremama i demokratskom donošenju novog Ustava BiH ne smije više odlagati, da to ne mogu i neće da rade međusobno konfliktne političke stranke, ali da to mogu i hoće da rade kompetentne naučne institucije koje treba pokrenuti i podržati. Na taj način novi Ustav BiH može biti „brend“ domaće izrade, kao djelo i izraz potreba i volje njenih građana i naroda. Naravno, potreba za snažnom podrškom međunarodne zajednice, posebno SAD i EU, ostaje neupitna. Na naučno zasnovanom i demokratski donešenom novom Ustavu, Bosna i Hercegovina može da stane na „svoje noge“ sa nezaustavljivim koracima ka unutrašnjoj stabilnosti i prosperitetu, te kao moderna država u evropskim i svjetskim integracijama.

Već sada je predvidivo da će pripreme i donošenje NOVOG USTAVA potrajati najmanje dvije godine, ali se prvi koraci izraza volje, znanja i djelovanja moraju neodložno započeti sada i ovdje u bosanskohercegovačkoj „domaćoj radinosti“. Apel je upućen: FPN UNS-a; ANU; REKTORU UNIVERZITETA SCTT; MEDIJIMA; SGV-POKRET ZA DEMOKRATIJU; HRVATSKO NARODNO VIJEĆE; VK BOŠNJAČKIH INTELEKTUALACA; ANI „KRUG 99“; CENTAR CIVILNIH INICIJATIVA; CENTAR ZA CIVILNO DRUŠTVO „KYODO“; CENTAR ZA JAVNO PRAVO; CENTAR ZA HUMANU POLITIKU (DOBOJ); CENTAR ZA ZASTUPANJE JAVNIH INTERESA; CENTAR ZA ODGOVORNU DEMOKRATIJU „LUNA“; CENTAR ZA SIGURNOSNE STUDIJE; TRANSPARENCY INTERNATIONAL (BANJALUKA); ANTIKORUPCIJSKE MREŽE „ACCOUNT“; CENTAR ZA POLITIČKE STUDI-

JE; INSTITUT ZA RAZVOJ MLADIH „KULT“; VIJEĆE GRAĐANA BiH (TUZLA, SARAJEVO); EVROPSKI POKRET U BiH; INSTITUT ZA STRATEŠKA ISTRAŽIVANJA ELF.

b) U svom radu davali smo podršku institucijama, organima i organizacijama na djelovanju u ispunjavanju uslova za ulazak naše zemlje u NAT-o Savez i Evropsku uniju.

c) Samostalno i u okviru koordinacije boračkih udruženja radili smo na očuvanju stečenih boračkih prava i borili se za njihovo poboljšanje. Posebno smo aktivnost ispoljili na izmjeni odredaba Zakona o povoljnijem penzionisanju boraca iz 2013. godine, a koje se odnose na penzionisane vojne osiguranike.

d) Nastavili smo sa podrškom pripadnicima Oružanih snaga RBiH koji su optuženi i protiv kojih se vodi sudski proces. Pomoć je pružena u stručnom i finansijskom pogledu, putem učešća u timovima odbrane i davanja određene finansijske pomoći.

e) Dali smo svoj doprinos u radu Okruglog stola na temu: „Institut komandne odgovornosti u pravnoj praksi Bosne i Hercegovine“.

Obraćajući se prisutnim na ovom okruglom stolu, general Mustafe Polutak, predsjednik Udruženja, je rekao: „Pozdravljam i selamim sve prisutne. Da krenem sa ovom prvom primjedbom, a to je da su ovdje trebali prisustvovati predstavnici Tužilaštva i sudova, kako bi ovaj okrugli sto imao daleko veći efekat i kako bi imali prisutne sve tri strane na jednom mjestu, da bi mogli o tome argumentovanije da raspravljamo. Ja sam pružao pomoć i učestvovao u odbrani, ovdje je već spomenuto, tzv. konjičke grupe pred Haškim tribunalom, na čelu sa Zejnilom Delalićem, učestvovao u odbrani grupe oficira, na čelu sa Enverom Hadžihasanovićem, pomagao timu odbrane Rasima Delića, i sada učestvujem u timu odbrane Zulfikara Ališpage. Bio sam na čelu timova za izradu dosta ekspertiza, a između ostalog, pomenut ću i ekspertizu za Hag „Sistem rukovođenja i komandovanja u ARBiH“. Ono o čemu govorimo, kada se tiče sistema rukovođenja i komandovanja i naše komandne odgovornosti, pošao bih od toga da je cjelokupni sistem u jednoj državi zasnovan na upravljanju, rukovođenju i komandovanju, kada se tiče ovog našeg dijela. Upravljanje je najveći stepen ili najveći stadij u jednom organizovanom društvu ili državi gdje se sve postavlja i gdje je sve obuhvaćeno sistemom upravljanja, pa, između ostalog, i vojna pitanja, odnosno, dalje ili konkretnije rukovođenje, a poslije toga i komandovanje. Neću objašnjavati šta je jedno, šta je drugo, šta je treće. Ono što je karakteristično i što uvijek u rukovođenju i komandovanju, a to mnogi zaboravljaju ili neće da shvate, a posebno oni koji o tome nekad, a posebnom sada u sudovima, u tužilaštvima, odlučuju da je sistem rukovođenja i komandovanja kompleksan i da, u osnovi, sadrži pet elemenata: planiranje, organizovanje, komandovanje, odnosno naređivanje, koordinaciju i kontrolu. Kada se tiče komandne odgovornosti, ona je nedjeljiva. Ovdje smo čuli zakonske odredbe koje su nam dobro iznijeli i advokatica Edina Rešidović i dr. prof. Šimić. Međutim, ono što posebno ja naglašavam ovdje, a što se dovoljno ne koristi i što se dovoljno ne tretira, to su pravila i propisi vojne organizacije koji su nastali iz ovih zakona, i koji su toliko jasni da nema dvoumljenja kod pravila i propisa - može li ovako, može li onako, kao kod zakona, jer kod zakona ima dosta varijanti, ali kod pravila i propisa tačno je regulisano. Pravilo službe, Pravi-

lo vojne discipline i Pravilo o vojnoj policiji, itd. Pravilom rukovođenja i komandovanja tačno je predviđeno svačije mjesto i svačija uloga. Ovdje hoću posebno da napomenem da naši sudovi, da naše Tužilaštvo ove elemente ili ne poznaju ili ih olako prihvataju i olako donose nepravедne, nepravosnažne zaključke, podižu se paušalne optužbe, koje vrlo često budu oborene, a ono što je najgore - za to još niko od tih, bilo istražitelja bilo tužilaca, pa čak i sudskih vijeća, nije odgovarao što na osnovu neistraženih i neargumentovanih dokaza podižu optužbe, a one im padaju i velike troškove stvaraju. Za sada, niko nije ni krenuo u aktivnost ili u akciju da ih obrađuje, pa čak i da kažnjava. Posljedice su dosta velike, posebno u sistemu rukovođenja i komandovanja, to posebno na svojoj koži osjete komandanti koji su procesuirani, koji su na vrlo jednostavan način došli u situaciju da se brane, ponekad ni krivi ni dužni. Ja ću samo navesti jedan primjer jedne tužiteljice koja na jednom statusnom ročištu kaže: „Fala Bogu pa ja ne poznajem vojne propise, da poznajem mnogo bi mi teže bilo“. Pazite šta kaže, a podigla je optužnicu po komandnoj odgovornosti, i to prolazi, ne kažnjava se, unaprijeđena je da ide na Ustavni sud Federacije BiH, itd. Znači, da svi ovi nivoi, kada se tiče Pravosuđa i Tužilaštva, i sudsko vijeće i odbrana da bi svoj posao radili kako valja, itekako moraju dobro da poznaju vojne propise, pravila, i normalno, prije toga zakone. Primjeri, evo već je Edina ovdje navodila, po meni olakog optuživanja i stavljanja krivice, pa Edina reče - ne znam po koliko tačaka je Enver Hadžihasanović oslobođen. Samo za jednu tačku, i to na osnovu iskaza zaštićenog svjedoka, Sudsko vijeće donosi odluku - Enver Hadžihasanović je znao za postojanje Muzičke škole i imao je uticaj na nju, jer je, kako je svjedok rekao, na njegovu molbu i intervenciju, iz te Muzičke škole sutradan pušten jedan od zarobljenih. Ovdje se spominjalo ono - da li je znao, da li je imao mogućnosti da sazna?

Rasim Delić optužen, okrivljen, kaže imao je mogućnost da sazna za zločine muđzahedina u Kamenici. Čak nisu rekli ni da je znao, nego imao je mogućnost, i nije ništa u tom smislu preduzimao. To što je rađeno u Hagu, još je gore ovdje kod nas, u Bosni i Hercegovini, u našem Tužilaštvu, kod naših sudskih vijeća, a mogu da primjedbu dam i na dobar dio advokata koji se ne udube u sve ovo, koji dolaze na raspravu, a da ne poznaju ovo što sam na početku rekao, sistem rukovođenja i komandovanja i brane ljude po sistemu komandne odgovornosti. Jedan još problem, ili dva-tri, da kažem koja ću pomenuti, a koja su posebno karakteristična. Nemamo dovoljno podrške, a posebno odbrana, od strane institucija države Bosne i Hercegovine, pa ako ne samo države, onda bar onog dijela za koji, kako smo se nekako podijelili i kako jedni brane Bošnjake, jedni Hrvate, jedni Srbe, pa dok jedni imaju sve to, drugi skoro ništa. Bošnjaci su tu najugroženiji i najmanje imaju pomoć od svoje države, od svog entiteta itd. Mislim na sve vidove pomoći, i pravnu, iako se pominje ovdje pravni tim i ovo i ono, čini mi se malo tu koristi ima, tu je finansijska pomoć koja je izostala od početka, evo tek sad, u novije vrijeme, se ide na to da se formira fond i da se pomažu, sve je to bilo prije pojedinačno, eventualno vrlo stidno ili nikako, i ono što me posebno zabrinjava, a to je nepružanje pomoći odbrani i stavljanje na raspolaganje dokumentacije koja može poslužiti odbrani. Navest ću konkretan, lični primjer, gdje sam tražio preko advokata ključne dokumente koji

su bitni za sistem rukovođenja i komandovanja, koja mogu nekome da posluže za odbranu, a možda nekome i da naštete i tražim zvanično knjigu mobilizacijskog razvoja, tražim knjigu otisaka pečata, tražim knjigu protokola. Odgovaraju mi - ne postoje, a ja bio na čelu Uprave za organizaciju i strukturu, i ti dokumenti u Arhiv predati. Šta je sada ovdje u pitanju? Ja samo mogu da donesem zaključak - da se neće da pomogne ili da neko namjerno prikriva, neće da dostave to da bi se odbrana adekvatno pripremila da brani svoje bratioce. Imamo i kod nas starješina, komandanata, vrlo različite poglede, različite ljude, pa naši ljudi nekad pokleknu, pa napišu namjenske ekspertize koje veze nemaju sa sistemom rukovođenja i komandovanja, izvode zaključke koji nisu adekvatni sistemu, a sve da bi udovoljili nečijim zahtjevima, nečijim prohtjevima. Normalno, imamo posljedice kakve imamo i što se dešava u prvom redu - narušena je istina, a stradaju ljudi i nevini zbog toga. Ovdje bi stavio jednu primjedbu i na način hapšenja, privođenja naših ljudi, iako znamo i u praksi da nijedan od naših ljudi koji bi bio pozvan, sigurno bi bio u prilici i sigurno bi se odazvao, a imamo one farse uz televiziju, uz sve to što nije primjereno našim ljudima. Eto, toliko i hvala“.

2. VALORIZACIJA TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

a) Kao i prethodnih godina, tako ni u protekloj godini, iako smo planirali, nismo realizovali dovršenje naučnoistraživačkog projekta „Vojna iskustva iz rata 1992.-1995. godina“ sa separatima:

- Odnos agresorskih i sopstvenih snaga u proteklom ratu;
- Funkcionisanje sistema veze u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. godina;

b) U saradnji sa Institutom za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava uspješno je organizovan, pripremljen i održan naučni skup u povodu dvadeset godina poslije rata na temu: „Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu“. Nakon održanog skupa, pripremljen je i štampan ZBORNIK RADOVA. Na skupu, po unaprijed utvrđenim pitanjima, kao uvodničari, svoja izlaganja iznijeli su: akademik prof. dr. Smail Čekić, prof. dr. Omer Ibrahimagić, prof. dr. Kasim Trnka, prof. dr. Zemir Sinanović, dr. Rasim Muratović, general Mustafa Polutak, general Fikret Muslimović, Miro Lazović, Kada Hotić, Avdo Huseinović i Mesud Hero.

Svoja izlaganja su dostavili Udruženju u pisanom obliku, a što je uvršteno u ZBORNIK RADOVA.

Uvod Zbornika:

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, u saradnji sa Institutom za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, je u 2015. godini planiralo, organizovalo i održalo naučni skup „Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu“.

Vrijeme od 20 godina od završetka agresije na Bosnu i Hercegovinu je da se sa te distance ukaže na:

Kontinuitet postojanja i opstojnosti Bosne i Hercegovine kao države, Bosne i Hercegovine u okviru drugih država (Osmansko carstvo, Austro-Ugarska, Kraljevina Jugoslavija, SFRJ) i Bosne i Hercegovine kao nezavisne, suverene i međunarodno priznate države, članice Ujedinjenih nacija.

Planiranu, pripremljenu i izvedenu agresiju na Bosnu i Hercegovinu, članicu UN, pokazujući i dokazujući ko je izvršio agresiju i sa kojim ciljem i ko je u Bosni i Hercegovini neposredno kolaborirao sa agresorom.

Apsurdnu tezu da je u Bosni i Hercegovini od 1992. - 1995. godine bio građanski rat, što uporno ponavljaju oba agresora, a i određeni subjekti i pojedinci iz međunarodne zajednice.

Činjenice ko je i kako branio Bosnu i Hercegovinu i njene građane, koje su snage činile okosnicu u pripremi i odbrani od agresije u kontinuitetu od 1992. do 1995. godine.

Posljedice agresije na Bosnu i Hercegovinu, zločin protiv čovječnosti, genocid, urbicid, kulturocid i sve druge posljedice.

Moralnu snagu odbrane od agresije.

Pokušaj izjednačavanja zločina u toku agresije i opovrgavanje teze o izjednačavanju krivice za počinjene zločine od strane agresora i njegovih kolaboracionista i branilaca Bosne i Hercegovine. Ne mogu se isto tretirati osmišljeni, planirani, organizovani i izvršeni ratni zločini velikih razmjera, uključujući i genocid agresora i sporadični, ponegdje i grupni ratni zločini branilaca. Nisu isto masovni zločini agresora, uključujući i genocid, u kome je pobijeno više hiljada civila i zarobljenih branilaca i pojedinačno i grupno ubistvo od strane branilaca.

Potvrdu masovnih zločina i genocida utvrđenih pred međunarodnim i domaćim sudovima.

Zločin genocida u Srebrenici.

Činjenicu da u Bosni i Hercegovini postoje i u poratnom periodu snage koje žele uništiti Bosnu i Hercegovinu. To rade i danas, a radiće i u buduće dok konačno ne shvate da Bosnu i Hercegovinu ne mogu uništiti, jer Bosna i Hercegovina je neuništiva.

Potrebu da mobilishemo sve raspoložive snage kojima je u interesu Bosna i Hercegovina za njenu odbranu, svim sredstvima, pa, ako treba, i borbom.

Zaključci Zbornika:

Na naučnom skupu, održanom na temu „Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu“, a nakon toga u „Zborniku radova“, koje su izložili autori po određenim pitanjima, može se zaključiti:

Kontinuitet postojanja Bosne i Hercegovine, kao samostalne nezavisne države ili kao zajednice u okviru drugih država (Osmansko carstvo, Austrougarsko, Kraljevina Jugoslavija, FNRJ, odnosno SFRJ), i na kraju, Bosna i Hercegovina kao neovisna, suverena država članica UN. Prostor na kome je egzistirala Bosna i Hercegovina, bilo kao samostalna, nezavisna država ili u sastavu, odnosno, okviru drugih država, bio

je vrlo interesantan iz više razloga. Baš je zato Bosna i Hercegovina kroz historiju bila u žiži većine ratnih sukoba. Malo je značajnih ratova koji su zaobišli prostor Bosne i Hercegovine (širenju Osmanskog carstva, aneksija Austrougarske, I svjetski rat, II svjetski rat, rat 1992.-1995. godine). U svakom od pomenutih ratova Bosna i Hercegovina je razarana, a njeno stanovništvo je stradalo. Vojno sposobni muškarci su ratovali na frontovima van Bosne i Hercegovine, a za račun osvajača, okupatora.

U ratu 1992.-1995. godine, na Republiku Bosnu i Hercegovinu je izvršena agresija. Na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine nad Bošnjacima je izvršen genocid. Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, zajednički zločinački poduhvat Srbije, Crne Gore i Hrvatske, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika. Namjera i cilj zločinačkog čina utemeljeno je na srpskim i hrvatskim velikodržavnim projektima.

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu organizovana je, isplanirana i izvršena sa jasno postavljenim ciljem:

Okupacija cjelokupnog prostora R BiH, njegovo komadanje-podjela i pripajanje svojim državama.

Ubijanje, protjerivanje Bošnjaka sa njihovog ognjišta i svođenje Bošnjaka na beznačajnu cifru.

Režimi, beogradski i zagrebački, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, su organizovali, planirali, pripremili i izvršili agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, rukovodili su i komandovali izvođenjem agresije, obezbijedili živu silu i logistiku za provođenje agresije. U mirovnim pregovorima za R BiH neizostavno su učestvovali predstavnici Srbije i Hrvatske, sa Miloševićem i Tuđmanom na čelu.

Za vrijeme agresije na R BiH (1992.-1995.g.) pored zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, izvršeni su brojni zločini:

- Organizovano ubijanje, hapšenje, deportovanje i zatočenje u logore, masovna silovanja, prisilno protjerivanje i raseljavanje sa vjekovnih ognjišta, razaranje i uništavanje infrastrukturnih i stambenih objekata, vjerskih i kulturnih objekata, pljačke i paljenja imovine. Jednom riječju, na prostoru koji je bio okupiran onemogućen je život.
- Masivni zločini, uključujući i genocid, agresori su počinili u dolini Drine, Neretve, u Bosanskoj krajini, Srednjoj Bosni. Poseban zločin, zločin genocida, srpski agresor je izvršio u „Zaštićenoj zoni Srebrenice“. Republika Bosna i Hercegovina, međunarodno priznata država i članica Ujedinjenih nacija u toku agresije 1992.-1995. godine pretrpjela je vrlo teške gubitke. Oko polovine njenog stanovništva je što ubijeno, što protjerano, što osakaćeno.
- Izvršenje genocida nad Bošnjacima pratili su oblici zločina strahovite brutalnosti i razmjera. Pored velike brutalnosti i razmjera, zločine je karakteriziralo uživanje počinitelaca u zločinu i torturama. Ta brutalnost se mjeri većom čak i od nacističke.

- Infrastruktura i objekti za stanovanje su razoreni, uništeni su privredni, kulturni i drugi vjerski objekti.
- Stepenn ideologizacije" (vjerske, političke,...) ARBiH i Muslimana/Bošnjaka tokom agresije na R BiH bio je daleko manji/zanemarljiv od ideologizacije (pravoslavne i katoličke) VRS i HVO, po čijoj (ideološkoj) matrici su vršeni masovni ratni zločini, ali i najteži ratni zločin - zločin genocida nad Bošnjacima. „Ideološki" (vjerski) aspekt odbrane Republike Bosne i Hercegovine od agresije bio je prisutan u redovima ARBiH/ R BiH, ali ne u cilju islamizacije ARBiH/R BiH i stvaranja islamske države, već kao dio demokratskog procesa proisteklog iz raspada totalitarnog komunističkog sistema, gdje su vjerske slobode, posebno tadašnjim Muslimanima, bile svedene na nivo potpunog ugrožavanja. Uloga vjerskih (islamskih) službenika u redovima ARBiH bila je prvenstveno zasnovana na organizaciji vjerskog života i rada onih pripadnika koji su upražnjavali vjerske propise, što je u konačnici sličilo na organizaciju vjerskih službi u vojsci, kao u svim demokratskim državama.

Međunarodna zajednica je dugo čekala i oklijevala sa intervencijom. Kasno je i neadekvatno reagirala. Adekvatnije i intenzivnije se uključuje u rješavanje i privođenje kraju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu poslije genocida u Srebrenici i Žepi i masakru na pijaci Markale, u Sarajevu.

I pored činjenice postojanja i otkrivanja masovnih grobnica i da su različiti sudovi utvrdili postojanje zločina i zločina genocida, agresori uporno nastavljaju sa praksom poricanja, prikrivanja i izjednačavanja zločina od strane agresora i branilaca.

Planeri, izvršiooci agresije i svi oni koji ih podržavaju stalno i u kontinuitetu izjednačavaju agresora i žrtvu, govoreći da je u Bosni i Hercegovini bio građanski rat i da su za rat u Bosni i Hercegovini podjednako svi krivi. Govore da su činili zločine svi, i da su zločini isti, namjerno izbjegavajući da govore istinu, a to je da je agresor planirao, naredio i izvršio ciljano masovne zločine, a da su branioci činili pojedinačne, ponegdje i grupne zločine, neplanski i bez ičijeg planiranja i naređenja. Neće da priznaju da nije isto ubiti jednog ili grupu ljudi i više hiljada ljudi.

Državno i političko rukovodstvo Bosne i Hercegovine je pokušalo sve da izbjegne rat u Bosni i Hercegovini, ali agresija se nije mogla izbjeći. U legalnim organima vlasti i institucijama Bosne i Hercegovine probosanske snage, zbog opstrukcija, nisu mogle donositi bitne odluke za odbranu Bosne i Hercegovine. Tek nakon održanog referenduma o nezavisnosti i njegovog uspjeha i na odlasku srpskih kadrova iz organa vlasti i institucija Bosne i Hercegovine otpočelo se javno sa aktivnostima i mjerama priprema za odbranu od agresije. Uslijedile su značajne odluke, posebno poslije priznavanja Bosne i Hercegovine kao neovisne države i njenog prijema u UN. Predsjedništvo SRBiH 8. aprila 1992. godine donosi Uredbu sa zakonskom snagom kojom ukida dotadašnji Štab Teritorijalne odbrane SRBiH i formira Štab Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine. Već 09. aprila 1992. godine, Odlukom Predsjedništva R BiH „o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji R BiH", svi naoružani sastavi i pojedinci, osim snaga JNA i snaga MUP-a, stavljaju se pod ko-

mandu Teritorijalne odbrane. Uredbom od 08. aprila i Odlukom od 09. aprila obezbijeđen je kontinuitet i jedinstvo oružanih snaga R BiH. Zahvaljujući ovim i drugim aktima kojima se regulišu pripreme, organizacija i vođenje odbrane BiH od agresije, odbrambene snage, a time i odbrana R BiH, jačale su iz godine u godinu, sve do postizanja mira.

Teritorijalna odbrana (od 23. juna 1992. godine Armija Republike Bosne i Hercegovine) i MUP R BiH jednim imenom Oružane snage R BiH u posebno složenim uslovima spriječile su potpunu okupaciju Bosne i Hercegovine i uništenje bošnjačkog naroda. Najteže je bilo na samom početku agresije u 1992. godini, a posebno je bilo teško 1993. godine za braniocce. To je godina u kojoj su srpski i hrvatski agresor istovremeno napadali braniocce Bosne i Hercegovine. Oružane snage R BiH branile su se u vrlo složenim uslovima. Otežavajuća okolnost po braniocce je bilo i stavljanje snaga Fikreta Abdića u Krajini na stranu agresora, kao i pojava nediscipliniranih jedinica u i oko Sarajeva. Agresori, potpomognuti kolaboracionističkim snagama iz BiH, nisu uspjeli okupirati i podijeliti BiH. Branioci, odnosno, OS R BiH su ih u tome spriječile. Godina 1994. je godina konsolidovanja i jačanja snaga AR BiH, posebno je to došlo do izražaja nakon primirja sa HV i HVO i uspostavljenog Vašingtonskog sporazuma, u martu 1994. godine. Već u drugoj polovini 1994. godine OS R BiH preuzimaju inicijativu. AR BiH kreće u ofanzivna borbena dejstva. Kreće u oslobađanje pojedinih dijelova R BiH. AR BiH u kontinuitetu 1995. godine nastavila je sa sve većim uspjesima, a posebno u drugoj polovini 1995. godine, kada se u borbu protiv srpskog agresora uključuje HV i HVO.

Sporazumom o prekidu vatre, od 12. oktobra 1995. godine, zaustavljen je pobjedonosni pohod A R BiH, započet 1994. godine.

Rezultati AR BiH i njena narasla organizovanost i snaga, iskazani u ljeto i jesen 1995. godine, bili su argumenti državnoj delegaciji R BiH za mirovne pregovore i to da je bila spremna za dalje oslobađanje teritorije.

Kao što je bilo obaveza i čast svakog vojno sposobnog građanina da brani Bosnu i Hercegovinu u proteklom ratu, i danas i ubuduće, je obaveza i čast svih građana Bosne i Hercegovine da je brane. A iskustvo i iz ovog Odbrambeno-oslobodilačkog rata u Bosni i Hercegovini nam pokazuje da uvijek pobjeđuju branioci svoje domovine, a da agresori nikada ne ostvaruju zamišljene ciljeve.

Zato, Bosna i Hercegovina je bila, postoji i postojaće dok god ima patriotski opredijeljenih građana za njenu odbranu.

c) Uz podršku i saradnju sa Udruženjem generala Bosne i Hercegovine i Udruženjem za očuvanje i zaštitu imena Teritorijalne odbrane, argumentirano smo reagirali na neistine iznijete u filmu Semira Halilovića „Kako je izdata Hercegovina“.

KOMENTAR na film Semira Halilovića „Istina o izdaji Hercegovine“

Autor filma, a posebno njegov mentor (otac) Sefer Halilović, za sve što iznose znali su još prije 20 godina.

Šta su čekali?:

1. Čekali su da ključni akteri (svjedoci) poumiru kako bi mogli što uspješnije lagati, bez posljedica.
2. Pokreću ovo pitanje kada se vodi istraga protiv Sefera Halilovića za zločin nad pripadnicima HVO-a i civilima Hrvatima u selu Trusina, kod Konjica, u aprilu 1993. godine.
3. Zbog postojanja mogućnosti da se obnovi istraga protiv Sefera Halilovića za zločin u selu Grabovica i Uzdol, septembra 1993. godine.

U filmu se uglavnom govori o događajima na proizvoljan način, bez odgovarajuće argumentacije i dokumentacije.

Film Semira Halilovića „Istina o izdaji Hercegovine“ pun je neistine, laži i namjernog falsifikovanja činjenica.

Pomenut ćemo samo neke:

1. Pominje se Sefer Halilović kao komandant ARBiH. On to nikada nije bio, bio je načelnik Štaba ARBiH.

2. U filmu se kaže kako je Salko Gušić, komandant OG „Igman“, odlučio i poslao jedinice „Zulfikar“ i „Crni labudovi“ u Hercegovinu za ispomoć. Salko Gušić je poslao dijelove tih jedinica, ali po naređenju NŠ Sefera Halilovića i komandanta 1. korpusa Mustafe Hajrulahovića, i u tome nema ništa sporno.

Između ostalog, poslate su i druge jedinice za ispomoć na zahtjev Komandi 44. bbr i 45. bbr 4. korpusa.

3. U filmu se kaže da su jedinice „Zuka“ stigle u Kostajnicu i da su narednog dana napale selo Trusinu, te da su u toku napada, a poslije pogibije vođe te jedinice Samira Šemsovića, strijeljali 22 civila hrvatske nacionalnosti.

Istina je, a zašto postoji dokumentacija i svjedoci, da je „Izviđačko-diverzantski vod SOPN-a, od 25-30 vojnika, iz Bradine, na čelu sa vodičima iz 45. bbr, upućen u Parsoviće, na KM 45. bbr, gdje su i prihvaćeni od strane Komande 45. bbr i smješteni u Osnovnu školu, gdje je bilo i Komandno mjesto 45. bbr. U to vrijeme, selo Kostajnica je bilo pod kontrolom snaga HVO, i tu se nalazila Komanda bataljona HVO.

Napad na selo Trusinu je izveden u sklopu šire operacije na prostoru Konjica, Jablanice, Prozora, a kojom je rukovodio NŠ ARBiH, pošto su u operaciji učestvovala snaga 1., 3., 4. i 1. korpusa ARBiH.

Neposrednim napadom na selo Trusinu, kao i organizacijom i pripremom napada, rukovodila je i komandovala 45. bbr, pošto je to njena zona odgovornosti.

Tačno je da se u selu Trusina desio zločin, ali nije tačno da su zločin počinili samo pripadnici IDO SOPN-e, već su to činili i drugi borci 45. bbr, i iz drugih sastava koji su učestvovali u napadu. Nije tačno da su strijeljana 22 lica. Većina ih je poginula u toku borbenih dejstava, a samo manji broj je strijeljan.

Ono što je najbitnije, a što se u filmu izbjegava reći, to je:

- Da je Trusina u zoni odgovornosti 45. bbr.

- Da su za zločin u Komandi 45. bbr saznali isti dan.
- Da su bili obavezni obezbijediti mjesto zločina, privesti počinioce, provesti istragu i podnijeti krivičnu prijavu. Ovo je Komanda 45. bbr. mogla i bila obavezna da uradi pošto je raspolagala sa snagama i sredstvima za to.
- Da je Komanda brigade bila obavezna izvijestiti nadređenu komandu o počinjenim zločinima i preduzetim mjerama.
- Dalje, u filmu se navodi da je NŠ ARBiH pitao Zuku za zločine i da mu je on odgovorio da nema zločina i da njegovi ljudi ne čine zločine. Kako to da Sefer Halilović za zločine ne pita komandanta 45. Bbr. Hasana Hakalovića, znajući da se zločin desio u njegovoj zoni odgovornosti. U to vrijeme se češće sastajao sa Hasanom Hakalovićem.
- Kako to da i poslije 04.05.1993. godine, kada je održan sastanak čelnih ljudi ARBiH i HVO u Jablanici, i kada poslije obilaze Soviće i Trusinu, nema nika-kve reakcije u sistemu RIK-a od strane svih nivoa.
- Kako to da u emisiji OBN televizije, kada Sefer Halilović, kao gost, učestvuje na „TELERINGU“, izjavljuje da je za zločin u Trusini saznao preko sredstava informisanja.

Mislimo da je, između ostalog, ovo jasan dokaz o kakvim se lažima oca i sina radi.

Sistemom rukovođenja tačno su uspostavljeni i definisani nivoi RIK-a i odgovornost po svim pitanjima.

4. Slučaj Grabovica. I ovom prilikom se u filmu namjerno zaobilazi istina. Ne uzima se u obzir definisani način RIK-a, već se iznose priče kako autorima odgovara.

- Ne pominje se naređenje Komandanta ARBiH od 30.08.1993. godine grupi, na čelu sa NŠ Seferom Halilovićem, i ovlaštenja data u tom naređenju.
- Naređenje za izdvajanje i slanje jedinica 1. korpusa u zonu odgovornosti 4. korpusa. Naređenje potpisuje NŠ Sefer Halilović.
- Smještaj jedinica određuje grupa, sa Seferom Halilovićem na čelu. Zašto baš Grabovica, to samo oni znaju. Ovo pogotovo zbog toga što su jedinice koje su precizirane u Naređenju od Sefera Halilovića već bile poznate po zločinima u Sarajevu.
- Kojim su to Naređenjem, kako navode u filmu, jedinice iz 1. korpusa stavljene pod komandu Zuke. Pominje se OG SJEVER-2, u Naređenju za formiranje Grupe tačno su navedene jedinice koje ulaze u sastav OG SJEVER-2. Tu nema jedinica iz 1. korpusa.
- Kada se zločin desio, za isti su ubrzo svi saznali, pa i Sefer Halilović. Ali on, kako je izjavio oficir bezbjednosti Namik Džanković, koji je bio u sastavu grupe na čijem je čelu bio Sefer Halilović, za zločin nije htio ni da čuje.
- Iz ovoga se, između ostalog, vidi o kakvoj se ličnosti radi – načelniku Štaba ARBiH, drugoj ličnosti u to vrijeme u Armiji R BiH, ličnosti kojoj je naređeno

da rukovodi i komanduje u to vrijeme na tom prostoru. On i na ovaj način pokušava da skine odgovornost sa sebe. Za žrtve ga nije briga.

- Kako to da se tek sada iznose neke činjenice, da su leševi paljeni i bacani u Neretvu i da je u tome učestvovao Mušam Topalović - Caco, komandant 10. bbr.
- U filmu se pominju dva preživjela dječaka, iako znaju kako i čijom zaslugom su spašeni. To neće da iznose.
- Kažu da je Ramiz Delalić-Ćelo spriječio istragu. Ramiz se ubrzo vratio u Sarajevo, a što se dalje činilo? Ko je zaustavio istragu?

Ovdje se želi od strane Sefera Halilovića krivica za zločin u Grabovici prebaciti na Zulfikara Ališpagu-Zuku, što je apsurd kada se zna:

- ko je rukovodio Operacijom „Neretva 93“, ko je napisao i potpisao „Direktivu za borbeno dejstvo“;
- da je u Jablanici uspostavljen IKM, sa koga je rukovodio načelnik Štaba Sefer Halilović, sa koga je izdavao NAREĐENJA i neposredno rukovodio borbenim dejstvima;
- netačno je da je Zulfikar Ališpagu mogao preuzeti komandu od Sefera Halilovića, kao i to da je pocijepao Direktivu za „Neretvu-93“;
- čak da je to i bilo tako, obaveza načelnika Štaba Sefera Halilovića, u skladu sa ovlaštenjima iz NAREĐENJA komandanta ARBiH Rasima Delića, Sefer je mogao smijeniti Zuku i udaljiti ga iz tog rejona. To se nije desilo. Čak je po povratku u Sarajevo načelnik Štaba Sefer Halilović, u svojstvu vođe ekipe, predložio Zulfikara Ališpagu za zamjenika komandanta 4. korpusa, što je veliko unapređenje.

ZLOČIN U UZDOLU

Za ovaj zločin načelnik Štaba ARBiH svu krivicu prenosi na komandanta 6. korpusa i njegove potčinjene. Nije dobro što, kao načelnik Štaba, ne vidi i dio svoje krivice.

5. Zločini, po mišljenju autoru filma, u Grabovici i Uzdolu su „PLANSKI“.

Postavlja se pitanje otkud ova teza, kada se zna:

- Da je Sefer Halilović tačno naveo sastave koje komandant 1. korpusa Vahid Karavelić treba uputiti u Jablanicu.
- Plan operacije „NERETVA-93“.
- Stalne laži i uveličavanje uspjeha u toku Operacije, pa i u filmu.

Adnan Solaković kaže da su stigli 6. korpus kod Širokog Brijega;

Jasmin Hujdur kaže da je oslobođen Hum;

Nihad Bojadžić kaže da su izašli na plato Vrda (možda na ivicu platoa).

6. Kad god Sefer nije izvršio neki zadatak, odnosno ostvario plan, tražio je razlog u nekom drugom.

Tako i u ovom slučaju hoće da kažu da je Šefko Omerbašić dao pare da se ofanziva zaustavi. Istina je da je akcija obustavljena onda kada nije bilo više šanse na uspjeh.

7. Interesantno je kako Sefer Halilović dozvoli da u filmu pusti da Jasmin Hujdur, inače brat Midhata Hujdura-Hujke, iznosi da im je pri ulasku u Sarajevo Sefer Halilović dao 350.000 DM. Ovo je dokaz „transparentnosti“ utroška novčanih sredstava i NARUŠAVANJA RIK-a od strane NŠ Sefera Halilovića.

d) U okviru mogućnosti Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu pružili smo pomoć i učestvovali u realizaciji aktivnosti kantonalnih i općinskih udruženja (SBK, KS i HNK).

3. OBILJEŽAVANJE GODIŠNJICA, ZNAČAJNIH DOGAĐAJA I LIČNOSTI IZ PROTEKLOG RATA I RATA 1941.-1945. GODINE.

Kao i prethodnih godina, tako i u protekloj godini, organizovali smo i obilježili godišnjice značajnih događaja i ličnosti iz proteklog rata 1992.-1995. godine. Gdje nismo bili organizatori i nosioci obilježavanja, učestvovali smo u obilježavanju istih i na taj način dali doprinos i značaj istim. Pomenućemo neke od njih:

- Godišnjica bitke za Podveležje;
- Odbrana BiH „Igman-2015.“;
- Godišnjica Operacije Vlašić;
- Obilježavanje godišnjice Teritorijalne odbrane RBiH;
- Obilježavanje godišnjice ARBiH;
- Obilježavanje bitke za odbranu Predsjedništva RBiH;
- Obilježavanje godišnjice smrti predsjednika Predsjedništva RBiH Alije Izetbegovića;
- Obilježavanje godišnjice smrti komandanta AR BiH Rasima Delića;
- Obilježavanje godišnjice smrti poginulih i umrlih generala ARBiH i istaknutih boraca ARBiH.

U saradnji sa Savezom udruženja antifašista i boraca Narodnooslobodilačkog rata, Udruženje je uzelo učešće i dalo svoj doprinos u obilježavanju:

- Godišnjice Igmanskog marša;
- Godišnjice državnosti Bosne i Hercegovine - 25. novembar;
- Godišnjice pobjede nad fašizmom;
- Godišnjice oslobođenja Stoca, Mostara, Goražda, Sarajeva i drugih mjesta od fašizma;
- Godišnjice Bitke za ranjenike;
- Godišnjice Bitke na Sutjesci;
- Godišnjice ustanka 1941. godine protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Predsjednik Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, general Mustafa Polutak, je u povodu obilježavanja Dana državnosti BiH, a u organizaciji SABNOAR-a Ilijaš, održao predavanje na temu: FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM DANAS. Također, na zahtjev organizatora obilježavanja godišnjica oslobođenja Mostara, Go-

ražda i Konjica se obratio prisutnima i podsjetio ih na događanja na tim prostorima, sa osvrtom na zločine počinjene od strane fašista i na herojsku borbu boraca NOR-a u oslobađanju tih prostora.

4. IZDAVAČKA DJELATNOST.

Zbog nedostatka finansijskih sredstava, u protekloj godini nije izdat niti jedan broj časopisa „KORAK“. Sa svih strana stižu nam upiti - zašto „KORAK“ ne izlazi. Interesovanje za ovaj list je veliko. Između ostalog, Udruženje je najvećim dijelom postalo i prepoznatljivo i u javnosti bilo prisutno preko časopisa „KORAK“.

U protekloj godini smo pripremili i odštamali Zbornik radova sa naučnog skupa, pod naslovom „Obaveza je i čast braniti Bosnu i Hercegovinu“. Zbornik je veoma dobro prihvaćen od čitalaca.

Kao izdavači, omogućili smo izdavanje Monografije i zbornika radova pripremljenih od strane Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu Srednjobosanskog kantona.

5. OSTALE AKTIVNOSTI UDRUŽENJA ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

a) Intenzivno smo radili, u koordinaciji boračkih udruženja, na izmjeni Zakona o povoljnijem penzionisanju boraca, a u vezi statusa penzionera vojnih osiguranika. Očekujemo pozitivne rezultate na tom planu.

b) Ostvarili smo vezu i saradnju sa Udruženjem Bošnjaka prijatelja Bosne i Hercegovine iz Istanbula. Međusobno smo razmijenili posjete i obezbijedili nastavak saradnje. Predsjednik Udruženja i zamjenik predsjednika Udruženja Polutak Mustafa i Selmanović Sakib, u vrijeme posjete Istanbulu, održali su predavanje na temu: Iskustvo iz odbrane BiH od agresije 1992.-1995. godina.

c) Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu bilo je organizator i nosilac učešća naših pripadnika i drugih na obilježavanju 100. godišnjice bitke za Čanakkale. Domaćini su bili OS Republike Turske, a delegaciju od 15 učesnika lično je primio sadašnji načelnik Generalštaba OS Turske, general Holusi Akar.

Naše učešće u emisiji „TV BINGO ŠOU“.

Devedeset pripadnika našeg Udruženja je 18. marta 2016. godine učestvovalo u emisiji „TV BINGO ŠOU“ Lutrije BiH. Tom prilikom smo „izgrebali“ 8.000,00 KM. Poslije odbitka poreza dobili smo 7.180,00 KM.

General Fikret Muslimović

POLITIČKI ZNAČAJ POPIISA STANOVNIŠTVA, DOMAĆINSTAVA I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI 2013. GODINE

POPIS STANOVNIŠTVA I POSLJEDICE ORUŽANE AGRESIJE NA BIH

Krajem februara 2013. godine Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH je usvojio izmjene i dopune Zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH te utvrdio rok za popis od 1. do 15.10. 2013. godine, za stanje od 30.09.2013. godine.¹ Prema finansijskom planu, troškovi popisa iznose 46.489.665 KM.² Popisnica sadrži 78 raznih pitanja.

Popis stanovništva 2013. godine, prvi od sticanja nezavisnosti BiH, ima naročit politički značaj zato što je cilj genocidne agresije na međunarodno priznatu državu BiH bio da ta država nestane i da se unište tragovi života bošnjačkog naroda na njenoj teritoriji. Praktički, popis stanovništva 2013. godine je postupak utvrđivanja demografskih posljedica oružane agresije, odnosno postupak u prilog utvrđivanja složenih problema u odbrani od agresije, naročito u pogledu zaštite stanovništva i očuvanja multietničkog karaktera BiH. Upravo u tom kontekstu popis stanovništva u BiH trebaju da razmatraju zainteresirani naučni autoriteti, što čini profesor dr. Hariz Halilović, socijalni antropolog i vanredni profesor australijskog Monash Univerziteta u Melburnu,³ kao i prof. dr. Tarik Zaimović na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu.⁴

1 Oslobođenje, 27.02.2013. godine, strana 2.

2 Oslobođenje, 17.04.2013. godine, strana 2.

3 U vezi aktuelnog popisa stanovništva 2013. godine, o posljedicama genocida u agresiji na BiH, profesor dr. Hariz Halilović, autor knjige „Mjesta bola“ je naveo: „...Bit će teška rabota, to popisivanje ubijenih zavičaja dvadeset godina nakon njihovog temeljitog uništenja. Zamišljam agilne popisivače ... kako tumaraju uništenim selima Podrinja, Posavine, Krajine, Hercegovine. Hodaju tako od sela do sela – a sela nigdje ... Samo će rubrike njihovih popisnih listića ostati prazne i tako, možda, najbolje zabilježiti sveprisutnu odsutnost ljudskog života u ovim bivšim mjestima – jer one što su jednom otpisani teško je ponovo popisati. Umjesto njih, tih 'otpisanih', u popis bi trebalo upisati koje sve drveće raste iz ruševina kuća, uslikati za uspomenu i dugo sjećanje balkone na kojima još leže nečije prevrnutе stolice, prebrojati broj rupa od granata u dječijim, dnevnim i spavaćim sobama ... Ali, neće popisivači imati samo problem s etnički očišćenim, tj. ubijenim selima; čak se ni cijeli gradovi neće moći naći tamo gdje su ostavljeni 1991.godine. Bosanski Brod, Bosanski Novi, Bosanska Dubica i Bosanski Šamac samo su neke od bosanskohercegovačkih čaršija kojima je ubijen identitet i u imenu ... Slično je i s mnogim drugim gradovima i selima diljem BiH, a pogotovo onim čija etnička slika se morala temeljito izmijeniti kako bi se na zgaristima nečijih domova izgradila Republika Srpska, a u čiji se legitimitet svi redom zaklinju – od Karadžića i Šešelja do Dodika i Nikolića ... Popis 2013. mora pokrenuti javnu debatu lokalnih i međunarodnih razmjera o legalnosti i opstojnosti genocidnih recidiva koji kočе napredak zemlje, te aktualizirati puno provođenje Aneksa 7 Dejtonskog mirovnog sporazuma s ciljem povratka prisilno raseljenih u mjesta iz kojih su brutalno protjerani ...“ (profesor dr. Hariz Halilović, Dani, 16.11.2012. godine, strana 34.-35.)

4 Zaimović Tarik, Preporod, 15.06.2013. godine, strana 31.-34.

U budućim naučnim i drugim analizama će biti naročito važne usporedbe rezultata popisa u BiH 2013. sa rezultatima 1991. godine. Ako postoje, važna su predratna predviđanja od strane demografskih stručnjaka o natalitetu, mortalitetu i migracijskim kretanjima stanovništva u BiH za prve decenije poslije popisa 1991. godine, jer su se ta predviđanja zasnivala na procjenama razvoja društva u uslovima mira, a popis 2013. će pokazati rezultate koji su odraz, pored ostalog, i ratnih događanja u kojima je natalitet zaustavljen a mortalitet radikalno povećan.

Ratne okolnosti su radikalno promijenile intenzitet i smjerove kretanja stanovništva prinudnim iseljavanjem izvan BiH i promjenama mjesta življenja u BiH. Dvadesetak godina poslije rata osobe koje su manjina na nekom području, i dalje prodaju imovinu osobama koje su na odnosnom području većina u nacionalnom smislu, što znači da negativni smjerovi migracije još nisu zaustavljeni, što je bitno u vezi sa problemima povratka izbjeglih u svoja prijeratna mjesta življenja.

Prijeratni utjecaj na demografsku sliku u BiH je ostvaren ondašnjom politikom nacionalne identifikacije, jer je za prilike popisa stanovništva 1991. godine afirmirana nacionalna odrednica „Jugosloven“, što je nestalo za prilike popisa 2013. godine. Popisom 1991. godine, oko 10% stanovnika BiH su se svrstali u kategoriju „Ostalih. Među njima je bilo dvije trećine onih koji su se izjasnili kao „Jugosloveni“⁵ a cijeni se da su oni većinom bili Bošnjaci.

Popis stanovništva u BiH 2013. godine će biti oblik borbe za političke pozicije konstitutivnih naroda i Ostalih, jer brojnost svake od tih kategorija determinira mogućnosti političkog utjecaja i učešća u vlasti. Analitičari cijene da će Bošnjake nakon popisa 2013. godine „cijeli svijet gledati isključivo kroz prizmu rezultata ovog popisa“⁶

POPIS STANOVNIŠTVA U BIH JE PRIMARNO POLITIČKO PITANJE

Treba imati u vidu da su za političke i druge predstavnike snaga odbrane BiH, kao i za predstavnike međunarodne zajednice rezultati popisa 1991. godine bili važna orijentacija i činjenična osnova za razne rasprave, pregovore, sporazume i odluke u mirovnom procesu i poslijeratnim reformama. Mogućnosti korištenja priježenocidnih (prijeratnih) rezultata popisa 1991. u nastavku političkih i drugih reformi bosanskohercegovačkog društva će biti umanjene onda kada uslijede poslijegenocidni (poslijeratni) rezultati popisa od 2013., što su imali u vidu politički faktori odbrane BiH kada su u vezi sa blokadama provedbe Aneksa 7 Dejtonskog sporazuma odlagali popis i odbijali usvajanje Zakona o popisu stanovništva na kojem su insistirali politički faktori koji su željeli što ubrzaniju verifikaciju demografskih promjena koje su nastale pod utjecajem agresorske oružane sile.

Dakle, na ubrzavanju popisa su insistirali srpski političari, upravo oni koji su svojim djelovanjem onemogućavali povratak izbjeglih i raseljenih u mjesta prijeratnog življenja, dok su popis stanovništva odlagali politički faktori koji su se zalagali za ubrzavanje povratka izbjeglih i raseljenih u svoja prijeratna mjesta življenja.

5 Jahić Nedim, Dani, 28.12.2012. godine, strana 10.

6 Zaimović Tarik, Preporod, 15.06.2013. godine, strana 32.

Od domaćih sudionika koji se identificiraju da su na strani snaga odbrane BiH, u pogledu minimiziranja političkog značaja popisa stanovništva ističu se pojedini lideri SDP-a, kao naprimjer Damir Hadžić, koji je u ulozi SDP-ovog bivšeg državnog ministra prometa i komunikacija izjavio da je „*popis stanovništva samo tehnički instrument koji nam daje jasan pogled stanja socijalnog kapitala Bosne i Hercegovine, a koji se bespotrebno politizira.*”⁷ To je nekompetentan stav, izraz nezrelosti, s obzirom da se u svim zemljama svijeta popis stanovništva tretira važnim političkim pitanjem. Tako, naprimjer, pred popis u SAD-u 2010. godine političke polemike su se odvijale u vezi sa izjašnjavanjem o rasi i korištenju termina „*crnac*”. U Makedoniji, 2011. godine, započeti popis je prekinut uz objašnjenje Makedonaca da su Albanci „*falsificiranjem*” nastojali uvećati svoju brojnost. Albanci su odgovorili da je država prekinula popis kada je vidjela da je stvarni broj Albanaca mnogo veći od broja po popisu 2001. godine.⁸ U Belgiji, prilikom popisa se dugo izbjegavalo pitanje jezika, jer su različita stajališta u vezi s tim generator međuetničkih tenzija u toj zemlji.⁹ Ipak, bez obzira na SDP-ovu dezorijentaciju, preovlađuju stajališta domaćih političara da je popis stanovništva u BiH „*primarno političko pitanje*”.¹⁰

RAZLIČITA OČEKIVANJA OD POPISA STANOVNIŠTVA 2013. GODINE

Politički faktori u BiH koji opravdavaju oružanu agresiju na BiH, na osnovu rezultata popisa od 2013. godine, će insistirati na pozicijama u političkom sistemu koje im budu omogućavale negativne demografske promjene nastale usljed genocidne primjene sile u oružanoj agresiji, dok će politički faktori na strani snaga odbrane BiH od agresije insistirati na pozicijama u političkom sistemu putem ublažavanja negativnih demografskih promjena nastalih usljed oružane agresije, što će se utvrditi popisom 2013. godine, odnosno insistirat će na maksimalno mogućem uvažavanju prijenocidnih, predratnih rezultata popisa 1991. godine. Zato su očekivanja od popisa 2013. izrazito različita, pa čak i suprotstavljena. Svaki konstitutivni narod i „*Ostali*” imaju svoja posebna očekivanja.

Prema izjavi profesora Centra za studije jugoistočne Evrope, Bieber Floriana, očekivanja međunarodne zajednice su usmjerena na dobijanje „*podataka koji će statistiku BiH učiniti pouzdanijom*”¹¹ u svrhu daljnjih utjecaja od strane međunarodnih zvaničnika kroz proces reformi političkog uređenja BiH i njenog integriranja u EU, što najvjerojatnije podrazumijeva pridavanje većeg značaja ekonomskim i socijalnim aspektima popisnih rezultata, dok su za političke faktore u BiH bitniji pokazatelji o kulturološkim i nacionalnim pitanjima.

7 Hadžić Damir, Oslobođenje, 19.02.2013. godine, strana 8.

8 Novalić Nedžad, Novo vrijeme, 22.03.2013. godine, strana 4.

9 Novalić Nedžad, Novo vrijeme, 14.06.2013. godine, strana 6.

10 Novalić Nedžad, Novo vrijeme, strana 6.

11 Hećimović Esad, Gubelić Senad, Dani, 30.11.2012. godine, strana 28.

„Međunarodna monitoring misija“ koja djeluje od aprila 2012. godine je podsticala domaće političare da brže usaglašavaju razna pitanja u vezi popisa stanovništva, postavljajući EUROSTAT-ove standarde prema kojima je popis u BiH bio predviđen za mart pa odložen za oktobar 2013. godine zato što (a) nisu bila definirana pitanja unutar popisnice, (b) nije bio određen način popisa građana BiH u inozemstvu, (c) nisu bile izvršene kartografske pripreme u vezi sa popisom, posebno duž međuentitetske linije razdvajanja... Sporošću u rješavanju tih pitanja domaći političari su rizikovali da se od EU za potrebe popisa ne dobije pomoć od 7,5 miliona KM,¹² odnosno rizikovali su da državi BiH bude „zatvoren pristup evropskim fondovima“ jer BiH nema „egzaktnih socijalno-ekonomskih pokazatelja koji će se dobiti popisom.“¹³ Ipak, krajem maja 2013. godine, Međunarodna monitoring misija je dala pozitivnu ocjenu o pripremama za popis stanovništva u BiH i potvrdila da će se popis održati 1.-15.10.2013. godine, pa je EU za potrebe popisa realizirala planiranu pomoć 7,5 miliona KM. Bila su neprihvatljiva stajališta Međunarodne monitoring misije da se problem statističkog objedinjavanja pokazatelja popisanih kao „Bošnjak“ ili „Musliman“, treba riješiti imenom „Bošnjak – musliman“,¹⁴ što je ocijenjeno kao pokušaj izvanjskog namećanja protivno volji bošnjačkog naroda.

Predstojeći popis je za Bošnjake prva historijska prilika za izjašnjavanje o svom *preimenovanju iz ranije nacionalne identifikacije „Musliman“* u naziv „Bošnjak“, što je ujedno šansa da rezultati popisa budu epilog dugotrajne političke borbe za nacionalno afirmiranje i objedinjavanje, s obzirom na činjenice da je Muslimana u BiH po popisu 1961. godine bilo samo 25%, 1971. – 39%, 1981. – 39%, jer su se mnogi od njih drugačije izjašnjavali, dok ih je 1991. bilo 43,5%, što je napredak koji je uslijedio po osnovu uspješnog političkog utjecaja od strane SDA i Islamske zajednice nakon izbora u BiH 1990. godine. U vezi s tim su očekivanja da će se popisom 2013. više od 50% građana BiH izjasniti da su Bošnjaci.¹⁵ Pri tome treba imati u vidu zastupljenost Bošnjaka prilikom svih popisa u političkoj historiji BiH: 1520. – 37%; 1624. – 66%; 1829. – 49%; 1871. – 49%; 1875. – 42%; 1879. – 39%; 1885. – 35%; 1910. – 32%; 1921. – 31%; 1931. – 30%; 1948. – 30%; 1953. – 31% ...,¹⁶ što su pokazatelji koji odražavaju kontinuirane težnje da se očuva bošnjačka nacionalna posebnost, ali i težnje da se oni u tome spriječe.

Ideolozi velikosrpske i velikohrvatske politike žele da se popisom 2013. ustanovi što manji broj Bošnjaka, odnosno žele da se ustanovi što veća negativna razlika broja Bošnjaka po popisu 2013. u odnosu na njihov broj po popisu 1991. godine. Također, oni žele da se u lokalnim sredinama sa prijeratnom i poslijeratnom bošnjačkom većinom, putem popisa 2013. godine ustanovi da na njima nema Hrvata i Srba, čime će argumentirati svoju lažnu propagandu da su pripadnici tih naroda

12 Novalić Nedžad, *Novo vrijeme*, 22.03.2013. godine, strana 4.-5.

13 Novalić Nedžad, *Novo vrijeme*, 14.06.2013. godine, strana 6.

14 Zaimović Tarik, *Preporod*, 15.06.2013. godine, strana 32.

15 Hećimović Esad, Gubelić Senad, Dani, 30.11.2012. godine, strana 29.

Zaimović Tarik, *Preporod*, 15.06.2013. godine, strana 33.

16 Zaimović Tarik, *Preporod*, 15.06.2013. godine, strana 33.

pred rat, tokom rata i poslije izloženi diskriminaciji i progonima od strane političkih i drugih faktora bošnjačkog naroda. Općepoznato je da su srpski i hrvatski nacionalisti, u cilju podjele BiH na nacionalnoj osnovi, poduzimali razne mjere pritiska na srpsko i hrvatsko stanovništvo da se iseljava sa prostora gdje vladajući utjecaj nisu imali SDS i HDZ. Oni će popisom 2013. verificirati rezultate takve svoje politike, ali će krivnju za njene negativne efekte prebacivati na bošnjačke političke faktore i lidere iz predratnog i ratnog perioda. Takvim pokazateljima će umanjivati svoju odgovornost za progone bošnjačkog stanovništva sa prostora pod svojom nacionalističkom kontrolom pred rat, tokom i poslije rata. U vezi sa takvim težnjama srpskih nacionalista treba imati u vidu rizike od falsificiranja popisnih rezultata, što je omogućeno Zakonom o popisu stanovništva RS-a. Po tom Zakonu, predsjednik popisne komisije može ispravljati podatke koje su građani dali u popisnicama. Istim Zakonom se izbjegla obaveza multietničkog sastava popisnih komisija.

POSEBNI POLITIČKI UTJECAJI NA ŠTETU IDENTIFIKACIJE I POZICIJE BOŠNJAKA

Brojni građani BiH su revoltirani zbog nefunkcionalnosti političkog sistema na etničkim kriterijima. U uslovima tog nezadovoljstva, a pod utjecajem pojedinih političkih faktora i lidera, jedan dio građana će odbiti svrstavanje u jedan od tri konstitutivna naroda kome prirodno pripadaju, pa će se na popisu izjašnjavati u korist povećavanja broja svrstanih u kategoriju „*Ostali*“. U tu kategoriju bi se svrstali oni koji budu popisani kao „*Musliman*“, „*Bosanac-Hercegovac*“, „*Bosanac*“, „*Hercegovac*“ ... U vezi s tim, bitni su utjecaji u pretpopisnoj kampanji od strane „*Inicijative za slobodu izjašnjavanja*“, odnosno, od strane Koalicije protiv ustavne diskriminacije „*Jednakost*“, koja je okupila 42 organizacije civilnog društva, demagoški pozivajući na „*slobodu izjašnjavanja o etničkoj i vjerskoj pripadnosti i maternjem jeziku*“,¹⁷ što ima smisao ignoriranja značaja nacionalnog pitanja za stabiliziranje političkih prilika. Pri tome se manipulira opravdanim građanskim težnjama za integraciju bosanskohercegovačkog društva. Takvi utjecaji su rizični jer će komplicirati političke prilike i međunacionalne odnose u BiH.

To je patetičan koncept utjecaja koga realizira i Željko Komšić, lider Demokratske fronte, čija je politika privlačna dobronamjernim koji žele da se putem izjašnjavanja da su „*Bosanci*“, „*Hercegovci*“ ili „*Bosanci-Hercegovci*“ afirmira integrativni bosanskohercegovački koncept na način koji je „*rijetko kratkovid*“,¹⁸ isto kao što se kratkovidom politikom pokušavalo minimizirati i relativizirati značaj nacionalnog putem izvedene nacije „*Jugosloven*“ u bivšoj SFRJ.

U propagandu kojom se u vezi sa popisom stanovništva Bošnjaci žele razjediniti i zbuniti, uključeni su najveći mrzitelji ličnosti i djela Alije Izetbegovića, kao

17 Hećimović Esad, Gubelić Senad, Dani, 30.11.2012. godine, strana 32.

18 Bazdulj Muharem, Oslobođenje, 13.11.2012. godine, strana 10.

što su Sven Rustempašić¹⁹ i Musadik Borogovac. Oni tako djeluju u posebno osjetljivoj situaciji u kojoj je za buduću političku poziciju Bošnjaka od izuzetnog značaja da se jedinstveno izjasne o svom nacionalnom imenu. Njih dvojica, isto kao i Željko Komšić, svoju aktivnost radi afirmacije nacionalne identifikacije „*Bosanac – Hercegovac*“ usmjeravaju samo prema Bošnjacima, dok nikakve napore ne čine da u sredinama srpskog i hrvatskog stanovništva bude onih koji će se izjasniti kao „*Bosanci – Hercegovci*“ a ne kao Srbi i Hrvati. To je slično općepoznatim utjecajima kada se lideri SDP-a nisu uopće trudili da za Željka Komšića kao hrvatskog člana Predsjedništva glasaju Hrvati, već su se, u tom pogledu, trudili samo u sredinama bošnjačkog naroda. Upravo takav značaj agitacije među Bošnjacima ima nekompetentno tumačenje termina „*narod*“ i „*nacija*“ što sa efektima zbunjivanja, uz brutalne laži, plasiraju Rustempašić i Borogovac, što nije ni malo slučajno, s obzirom da su oni po svom ukupnom ponašanju identificirani da su nosioci prljave propagande na štetu BiH a za račun destruktivnih domaćih i stranih faktora koji djeluju na štetu države BiH.²⁰

Nasuprot takvim utjecajima koji dolaze iz SDP-a, DF-a i iz ambijenta izmanipuliranih organizacija civilnog društva, djeluje SDA, SBiH ... Koalicija „*Bitno je biti Bošnjak*“, koju sačinjavaju dvadesetak bošnjačkih nevladinih organizacija,²¹ te Fondacija „*Popis 2013.*“ koju čine VKBI, Preporod, Merhamet, Institut A. Zulfikarpašić, na čelu sa predsjednikom Fondacije prof. dr. Tarikom Zaimovićem.²²

Predsjednik Zajedničke komisije za evropske integracije Parlamentarne skupštine BiH Halid Genjac je rekao da je „*najbolja opcija da se na popisnici koja tretira grupu pitanja etno-kulturološkog dijela navedu kategorije Bošnjak, Srbin i Hrvat, kako bi se izbjegla svaka manipulacija, te da se uz te navede i ona ne želim se izjasniti, što je obaveza EUROSTAT-a, kao i ostalih grupa. Pod rubrikom Ostalih bilo bi omogućeno da se svi građani u BiH izjasne koje im je opredjeljenje u tom smislu. Prilikom razvrstavanja išlo bi se na definiranje 17 grupa koje su propisane zakonom, koje bi bile svrstane u nacionalne manjine, kao i druge prema opredjeljenju ...*“²³ Tome se usprotivila Koalicija „*Jednakost*“ koja se zalaže za otvorenu listu slobodnog izjašnjavanja bez sugestija u obliku zatvorene ili poluotvorene liste pitanja, kako je okvalificiran naprijed citirani

19 Sven Rustempašić je pred rat došao u BiH i zadržao do jeseni 1992. godine. Predstavljao se kao Amerikanac rođen u Sarajevu. Aktivista je i istaknuti propagator politike BPS-a Sefera Halilovića. Nakon odlaska iz BiH, u inozemstvu je tokom 1993. godine osnovao „*tjednik EURO BOSNA*“, preko koga je vodio bespoštednu, vulgarnu i brutalnu propagandu protiv predsjednika Alije Izetbegovića, na šta su reagirale bošnjačke institucije, posebno Islamska zajednica u Njemačkoj i drugim zemljama Evrope. U vezi s tim, zanimljivo je pismo koga je Sven Rustempašić, nezadovoljan reakcijama na svoju propagandu, napisao „*Uniji džemata u Njemačkoj*“, preko EURO BOSNE, na adresu Ibrahima Halilovića. Uglavnom, isto kao i Sefer Halilović, Rustempašić se neprekidno bavi imenovanjem osoba u sistemu odbrane BiH da su neprijatelji BiH, optužujući Izetbegovića i njegove najbliže saradnike da djeluju na uspostavi islamske države u BiH, što isto kao i Rustempašić čini i „*Boris*“ – Sefer Halilović, i „*Šćepo*“ – Fahrudin Radončić, ... Ostaje pitanje: Ko njihovo djelovanje koordinira da, koristeći specifične pozicije, imaju iste sadržaje i metode subverzivnog karaktera?

20 Rustempašić Sven i Borogovac Musadik, Dani, 12.04.2013. godine, strana 77.-79.

21 Hećimović Esad, Gubelić Senad, Dani, 30.11.2012. godine, strana 32. Oslobođenje, 25.02.2013. godine, strana 8.

22 Preporod, 15.06.2013. godine, strana 31.

23 Genjac Halid, Oslobođenje, 22.02.2013. godine, strana 6.

Genjčev stav.²⁴ Politiku te Koalicije protiv Genjčevih stavova, u težnjama da slabi država BiH a da jačaju državna obilježja entiteta, podržavaju i srpski politički faktori i lideri koji su insistirali da se popisom omogući izjašnjavanje građana o entitetskom državljanstvu, te da u popisnici otvorena pitanja budu za nacionalnu pripadnost i maternji jezik.²⁵

Sredinom aprila 2013. godine, Vijeće ministara BiH je odlučilo da će pitanja o etničkom – nacionalnom izjašnjavanju i maternjem jeziku biti poluotvorenog tipa u smislu naprijed citiranog Genjčevog stava, ali je ostavljena i mogućnost izjašnjavanja o entitetskom državljanstvu na čemu su insistirali srpski lideri. Ipak, SDA je oštro reagirala na tu odluku, posebno u pogledu odredbi „*da se modaliteti o etničkoj pripadnosti ne čitaju i da se šifarnici rade tek nakon popisa stanovništva*“ jer su Muslimani i Bošnjaci ista etnička grupa, te u pogledu odredbi o entitetskom državljanstvu.²⁶ U razgovoru sa ambasadorom SAD Patrikom Moonom, predsjednik SDA Sulejman Tihić je upozorio da je moguće da će SDA pozvati građane da bojkotuju popis stanovništva ako popisne komisije budu monoetničke.²⁷ Kritikujući što se modaliteti o etničkoj pripadnosti neće čitati, predsjednik Fondacije „*Popis 2013.*“ prof. dr. Tarik Zaimović je rekao: „*Građani trebaju znati da se nečitanje ponuđenih odgovora odnosi samo na tri pitanja: 24, 25 i 26, odnosno pitanje o etničkom/nacionalnom izjašnjavanju, pitanje o vjeroispovijesti i pitanje o maternjem jeziku. Zanimljivo, kod preostalih pitanja ponuđeni odgovori se čitaju ...*“²⁸ Ispred Koalicije „*Bitno je biti Bošnjak*“ reagirao je Sejfudin Tokić, ističući da izjašnjavanje o entitetskom državljanstvu ima karakter referenduma o političkoj budućnosti BiH.²⁹ Amer Jerlagić, predsjednik SBiH je ocijenio da je Vijeće ministara prekršilo Zakon usvojen na Parlamentu, da je preuzelo ulogu Parlamenta i da će se od člana Predsjedništva BiH Bakira Izetbegovića tražiti da podnese apelaciju Ustavnom sudu BiH „*ukoliko u šifarniku ne bude jedna šifra*“ za nazive Bošnjak i Musliman.³⁰ Slično je reagirao i Kongres Bošnjaka svijeta, na čelu sa predsjednikom Mustafom Hajrićem. Tako je pitanje statističkog objedinjavanja pokazatelja o popisanim pod imenom Bošnjak i popisanih pod imenom Musliman, postaje prvorazredno političko pitanje. Pitanje objedinjavanja pokazatelja je aktualno i za nacionalne manjine kao što su Cigani – Romi, Jevreji – Židovi ..., uz razliku u odnosu na Bošnjake što je njima omogućeno statističko zbrajanje za sva imena kojim se budu izjasnili, a Bošnjacima ne: „*U trenutnom prijedlogu metodologije objedinjavanja, zbrajanje na višim razinama modaliteti Bošnjak i Musliman nisu objedinjeni*

24 Oslobođenje, 19.02.2013. godine, strana 8.

Oslobođenje, 27.02.2013. godine, strana 8.

25 Oslobođenje, 27.02.2013. godine, strana 2.

26 Oslobođenje, 20.04.2013. godine, strana 3.

Oslobođenje, 24.04.2013. godine, strana 2.

27 Tihić Sulejman, Oslobođenje, 31.05.2013. godine, strana 2.

28 Zaimović Tarik, Preporod, 15.06.2013. godine, strana 32.

29 Tokić Sejfudin, Oslobođenje, 21.04.2013. godine, strana 6.

30 Jerlagić Amer, Oslobođenje, 26.04.2013. godine, strana 5.

kao npr. Jevreji/Židovi koji mogu koristiti čak 19 različitih imena ... a koji će se u konačnici sabirati u jedan statistički skup, te Romi/Cigani sa 15 različitih imena ..."³¹

Revolt zbog nefunkcionalnosti političkog sistema na etničkim osnovama je najviše izražen među Bošnjacima, što su do sada na poseban način manifestirali davanjem svojih glasova kandidatima hrvatske nacionalnosti za člana Predsjedništva BiH, čime su, bez obzira na njihove namjere, dodatno komplicirali političku situaciju u BiH. Nema indicija da će se predstojećim popisom, u korist povećavanja broja svrstanih u kategoriju „Ostalih“ smanjiti broj Hrvata i Srba, ali ima indicija da će se brojnost „Ostalih“ bitno povećati na štetu broja Bošnjaka, jer će se dio njih izjašnjavati drugačije nego apsolutna većina njihovih sunarodnika koji se u nacionalnom smislu identificiraju da su Bošnjaci. Dakle, po tom osnovu, očekivati je da će se povećati broj građana koji će se popisnim izjašnjavanjem o nacionalnom identitetu svrstavati u „Ostale“. Ipak, to ne znači da će „Ostalih“ po popisu 2013. biti više nego po popisu 1993., jer je u međuvremenu nestala nacionalna identifikacija „Jugosloven“.

Povećavanjem broja „Ostalih“ nastajat će pretpostavke za jačanje njihove političke pozicije oblikovanjem u kolektivna prava koja sada imaju konstitutivni narodi BiH. Ustvari, moguće je da bi se pravo konstitutivnih Srba, Hrvata i Bošnjaka da u institucijama BiH potežu „poseban nacionalni interes“ proširilo i na takvo pravo „Ostalih“, što znači da „Ostali“ ne bi bili samo prost zbir individualnih volja, nego bi se jače oblikovali kao poseban politički faktor sa posebnim kolektivnim pravima, što može utjecati na ustavne reforme u BiH.

Neki analitičari predviđaju da je moguće da broj „Ostalih“ bude veći od broja Hrvata kao konstitutivnog naroda u BiH, tako da dva HDZ-a kao najutjecajniji politički faktori tog naroda poduzimaju mjere kako bi se ublažile negativne posljedice oružane agresije na BiH, ali lideri HDZ-ova pri tome i ne pomišljaju priznati da je uz velikosrpsku politiku i politika Franje Tuđmana prema BiH koju su i sami realizirali uzrokovala demografske promjene na štetu političke pozicije hrvatskog naroda. Lider HDZ-a Dragan Čović je pozvao iseljene Hrvate da sebi pribave lična dokumenta u BiH. Inače, u okviru prepopisnih aktivnosti, poseban značaj imaju utjecaji domaćih političkih faktora i civilnog sektora na dijasporu. Vjerovatno je da će bošnjački utjecaj u tom pogledu biti slabiji od hrvatskog i srpskog. Ustvari, bošnjački utjecaj će biti opterećen štetnim odvrćanjem od izjašnjavanja nacionalnim imenom „Bošnjak“.

S obzirom na bitan utjecaj u sredinama bošnjačkog stanovništva koga ima IZ, posebnu pažnju zaslužuje stav Skupštine Udruženja ilmije IZ-a u BiH koja je pozvala sve članove, imame, mualime, vjeroučitelje, muderise i profesore da podrže da se Bošnjaci popišu da su nacionalno Bošnjaci, da govore bosanskim jezikom i da im je vjera islamska, odnosno muslimanska.³²

31 Zaimović Tarik, Preporod, 15.06.2013. godine, strana 31.

32 Oslobođenje, 24.04.2013. godine, strana 2.

RAZLIČITI, NEPRAVEDNI I NEMORALNI KRITERIJI NACIONALISTIČKIH POLITIKA O POPISU STANOVNIŠTVA I POVRATKU PROGNIKA

U vezi sa popisom stanovništva, velikosrpska politika ima jedne kriterije za teritorije sa kojih su protjerani narodi koji su žrtve te politike, naročito Bošnjaci, a druge kriterije za teritorije koje su napustili Srbi, što je također, u krajnjem, uzrokovano nepravednošću velikosrpske politike. Tako, naprimjer, lideri Srba nisu željeli popis stanovništva u Hrvatskoj i na Kosovu, jer nisu željeli da se na štetu srpskog naroda, na tim teritorijama legalizira u ratu nastala promjena demografske strukture stanovništva. Međutim, ono što ne žele za Srbe u Hrvatskoj i na Kosovu, lideri Srba itekako žele da se dogodi na štetu bošnjačkog i hrvatskog naroda u BiH. U tom smislu značajne su i demografske promjene u Sandžaku, gdje se, također, struktura stanovništva mijenjala i dalje mijenja na štetu bošnjačkog naroda.

Isti karakter nepravednosti, u vezi demografskih promjena ima i velikohrvatska politika. Lideri Hrvata koji slijede tu politiku rado pominju problem demografskih promjena na štetu Hrvata u regiji Sarajeva, Zenice, Banja Luke, Posavine ..., ali nikada ni jedna riječ od njih se nije čula o pitanju demografskih promjena na štetu Bošnjaka u Stocu, Čapljini, Mostaru, Livnu, Tomislavgradu ili pak u Baniji, Kordunu, sjevernoj Dalmaciji ...

Prema politici o demografskim pitanjima, posebno o popisu stanovništva, identificiraju se glavni ciljevi politike u pogledu povratka prognanika na svoja prijeratna ognjišta. Politikom kojom se kroz rezultate popisa stanovništva želi međuetničko razgraničenje i podjela, ustvari se želi spriječiti povratak prognanika na svoja prijeratna ognjišta. Politikom kojom se protiv politike podjela želi afirmirati, kroz dosadašnju historiju oblikovana multinacionalna struktura stanovništva, želi se postići povratak prognanika u svoja prijeratna mjesta življenja.

Srpski političari žele da se putem Zakona o popisu stanovništva izgradi mehanizam sprečavanja povratka prognanika, čemu su skloni i lideri Hrvata.

Politički lideri i faktori koji djeluju na afirmaciji države BiH kao zajednice ravnopravnih naroda i građana žele da se u regionalnim okvirima, demografskom politikom u pogledu popisa stanovništva primjenjuju isti pravedni kriteriji, dok lideri Srba i lideri Hrvata odbacuju princip regionalnog ujednačavanja kriterija, te se zalažu za lokalne principe, međusobno različite i uslovljene nepravednim velikodržavnim, nacionalističkim ambicijama.

BLOKADA OBRADE I OBJAVE PODATAKA IZ POPISA STANOVNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI 2013. GODINE (POLITIČKI MOTIVI)

PODACI POPISA STANOVNIŠTVA, INDIKATOR JAČANJA NACIONALNE SVIJEŠTI BOŠNJAKA

Opći značaj popisa:

U popisu stanovništva, 01.-15.10.2013. godine, za stanje na dan 30.09., građani su odgovorili na desetina pitanja od kojih su tri „*etnonacionalna*“. Angažirano je oko 25.000 ljudi³³ i potrošeno oko 45 miliona KM, a trećinu je donirala EU. Popisom je ispoljeno jedinstvo državne teritorije Bosne i Hercegovine. Rezultati popisa stanovništva su značajni za (a) sagledavanje posljedica oružane agresije, (b) planiranje ekonomskog i socijalnog razvoja, (c) naučno-istraživačke potrebe i (d) evropski integracijski proces, posebno radi korištenja fondova EU.

U pogledu popisa, BiH treba ispuniti standarde EU, odnosno EUROSTAT-a. Po tim standardima, ne insistira se na izjašnjavanju o naciji, vjeri i jeziku, ali u slučaju popisa u BiH, to su bila najznačajnija pitanja.

Bošnjaci su prvi put u historiji dobili i iskoristili šansu da se u popisu stanovništva BiH izjasne o svom istinskom nacionalnom identitetu, što je važan rezultat u njihovoj političkoj afirmaciji, jer je, kako ističe ekspert za statistiku, Hasan Zolić, popis pokazao da u BiH ima više od 52 posto Bošnjaka i da je njihov maternji jezik bosanski.³⁴

Pri tome treba imati u vidu da još uvijek nije konačno definirano političko uređenje države BiH, jer je dejtonski Ustav opterećen nedostacima i anomalijama, na štetu svih njenih građana, a posebno na štetu nacionalnih interesa Bošnjaka. Upravo u vezi sa pokušajima da se dođe do konačne formule političkog uređenja BiH, od naročitog je značaja nacionalna struktura stanovništva.

Popis 2013. je uslijedio 22 godine nakon prethodnog popisa 1991. godine, a redovno se trebao obaviti još 2001. godine, ali nije bilo političkih uslova. Između popisa 1991. i popisa 2013., BiH je pretrpila ratna stradanja sa posljedicama velikih nasilnih demografskih promjena, najviše na štetu bošnjačkog naroda. Zato je posebno značajno što će popis 2013. godine uvjerljivo pokazati demografske posljedice zločinačke politike mržnje i ratnog nasilja nad Bošnjacima u oružanoj agresiji na BiH.

33 Zaimović Tarik, Novo vrijeme, 25.10.2013. godine, strana 22.

34 Zolić Hasan, Faktor, 08.03.2016. godine, strana 8.

Ometanje slobode nacionalnog izjašnjavanja Bošnjaka:

Po praksi Zapada, u BiH je do sada bilo 12 popisa stanovništva (1879., 1895., 1910., 1921., 1931., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2013.), a prvi, koga je provela Austrougarska, je bio 1879. godine. Pregled podataka za svih 12 popisa, prema istraživanju mr. Alage Derviševića,³⁵ može poslužiti za ilustraciju o težnjama i teškoćama u afirmaciji nacionalne svijesti Bošnjaka, kao i za ilustraciju o težnjama da se nacionalni identitet Bošnjaka negira u raznim formama: (a) iseljavanjem, odnosno, fizičkim udaljavanjem Bošnjaka iz svoje domovine; (b) asimilacijom, odnosno, predstavljanjem da nacionalno Bošnjaci nisu to što jesu, već da su Srbi, Hrvati, neopredjeljeni ili Jugosloveni i (c) masovnim, genocidnim zločinima ubijanja.

Prema tabeli objavljenoj u „Preporodu“, kao dio Derviševićevog autorskog teksta, za 30 godina - od popisa 1961. do popisa 1991. godine, broj Muslimana (Bošnjaka) u strukturi stanovništva je porastao sa 25,70 na 43,70 posto,³⁶ što ne može nikako biti odraz prirodnog prirasta, već je odraz rezultata u političkoj afirmaciji bošnjačkog naroda, jer je u okviru dostizanja višeg stupnja te afirmacije posebno značajna sloboda neometanog izjašnjavanja o svom nacionalnom identitetu. Za popis 2013. godine Bošnjaci su doživjeli slobodu nacionalnog izjašnjavanja, ali još dugo u budućnosti neće doživjeti da nestane ometanja tog izjašnjavanja.

Opstrukcije u procesu popisa:

U svim fazama popisnog procesa, od početnih priprema do analitičke obrade popisnih podataka, srpska politika čini razne opstrukcije kojima se, umjesto teritorijalnog jedinstva BiH, potenciraju podjele koje bi eskalirale da nije spriječeno da entitet RS, 2011. godine, samostalno provede popis.

U pripremama za popis, tokom popisa, u fazi statističke obrade popisnog materijala i tokom priprema za objavljivanje rezultata, velikosrpska politika je djelovala s ciljem da se minimiziraju brojnost, jezička i vjerska obilježja bošnjačkog naroda. Zbog opstrukcija takvog karaktera, za donošenje državnog Zakona o popisu koga je Parlamentarna skupština usvojila 03.02.2012. godine, utrošeno je četiri godine. Nakon što je donesen državni, Skupština RS-a je usvojila entitetski Zakon o popisu putem koga su se pokušale negirati glavne intencije državnog Zakona. U periodu neposrednih priprema stanovništva za popis, ispoljeni su pritisci prema nesrpskom stanovništvu u RS-u, da se popiše na štetu svog nacionalnog, vjerskog i jezičkog identiteta.

Dostignut visok stupanj odgovornosti Bošnjaka za svoju političku poziciju:

U ključnim pitanjima svoje političke pozicije bošnjački narod pokazuje visok stupanj odgovornosti, a primjeri u tom pogledu su: (a) u periodu raspada bivše SFRJ impresivna je bila politička mobilnost Bošnjaka, s ciljem da se zaštiti narod i odbrani država BiH, te odgovori na prijetnje i opasnosti; (b) efikasna je bila organiziranost u periodu 1992.-1995. da se odbrani domovina od oružane agresije; (c) u okviru priprema za popis stanovništva 2013. godine efikasno je pokrenuto mnoštvo aktiv-

35 Dervišević Alaga, Preporod, 01.07.2013. godine, strana 49.-51.

36 Dervišević Alaga, Preporod, 01.07.2013. godine, strana 49.

nosti s ciljem da se osigura istinito predstavljanje o brojnosti, jezičkim, vjerskim i drugim obilježjima bošnjačkog naroda, odnosno s ciljem da se blokiraju ometanja u slobodnom izjašnjavanju Bošnjaka o tim pitanjima.

Popis stanovništva 2013. je bio iskušenje u kome su Bošnjaci pokazali zrelost i osviještenost, potvrđujući da su prošla vremena kada se moglo manipulirati njihovim identitetom. Izraz visoke svijesti o svom bošnjačkom nacionalnom identitetu, u pripremama za popis, bile su koordinirane aktivnosti nevladinih organizacija, posebno onih koje su djelovale u okviru koalicije nevladinih udruženja pod nazivom „Bitno je biti Bošnjak“ osnovane 22.10.2012. godine. U istom smislu, u pripremi za popis, putem „Fondacije Popis 2013.“ značajno je bilo koordinirano djelovanje pet bošnjačkih institucija: Islamske zajednice, Bošnjačkog instituta, Preporoda, Merhameta i Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca.

ZASTOJI USAGLAŠAVANJA METODOLOGIJE OBRADE I BLOKADA OBJAVE PODATAKA

Zakon o popisu kao osnova metodologije obrade popisnih podataka:

Svi popisani građani neće ući u ukupan broj stanovnika ako ne ispunjavaju kriterije od kojih je najznačajniji mjesto stanovanja i vrijeme boravka u tom mjestu duže od 12 posljednjih mjeseci. Građani koji žive duže od 12 mjeseci izvan BiH, popisani su po posebnom obrascu.

Prema članu 7. Zakona o popisu, donesenog 2013., tretira se „uobičajeno mjesto stanovanja“. Ukupan broj stalno nastanjenog stanovništva se dobije sabiranjem broja osoba koje su prisutne u „uobičajenom mjestu stanovanja“ i osoba koje su privremeno odsutne iz „uobičajenog mjesta stanovanja“. U ukupan broj stanovnika se uključuju svi koji su „privremeno odsutni“ iz mjesta stanovanja kraće od 12 mjeseci. „Privremeno prisutni“ koji su popisani, a neće živjeti u mjestu popisivanja neprekidno više od 12 mjeseci, neće se računati u ukupan broj stanovništva.

Pleniminarni podaci iz popisa 2013. i usporedba sa podacima iz popisa 1991. godine:

Prvi pleniminarni rezultati popisa o ukupnom broju stanovnika su objavljeni 05.11.2013. godine. Tada je javnost informirana da u BiH ima 3.791.622 stanovnika, i to: 2.371.603 u FBiH, 1.326.991 u RS-u i 93.028 u Brčko Distriktu.³⁷ Prema tome, u usporedbi sa podacima iz popisa 1991., u BiH je manje stanovnika za oko 600.000. Kao razlozi tako drastičnog smanjenja ističu se: (a) prinudna migracija, (b) smanjenje nataliteta, (c) povećanje mortaliteta, (d) besperspektivnost u poratnoj teškoj ekonomskoj i socijalnoj situaciji.

Postupno, prema dinamici obrade, razni podaci iz popisa su se trebali objavljivati od 01.07.2014., tako da u cjelini budu za javnost poznati do 01.07.2016. godine.

U pregovorima o metodologiji obrade, a zatim i objave zvaničnih podataka učestvuju predstavnici RS-a (Srba), FBiH (Bošnjaka i Hrvata) i Međunarodnog monito-

37 Sokolija Mahir, Stav, 02.04.2015. godine, strana 26.

ring tima. Aktuelne teškoće u pogledu objave rezultata popisa stanovništva pokazuju u kojoj mjeri su još uvijek jaki politički motivi da se blokira tendencija uspješne borbe za nacionalnu afirmaciju Bošnjaka, odnosno u kojoj mjeri je nacionalna svijest tog naroda postala vitalna, pa snage koje djeluju protivno njihovim nacionalnim interesima ne mogu ostvariti svoje nepravedne anticivilizacijske težnje.

Prema popisu 1991. godine, u BiH je bilo 4.377.033 stanovnika: Bošnjaka popisanih kao Muslimani 1.898.963 ili 43,47 posto; Srba 1.365.093 ili 31,21 posto; Hrvata 759.906 ili 17,38 posto; Jugoslavena 242.032 ili 5,54 posto; i Ostalih 111.039 ili 2,5 posto, odnosno, po manje od jedan posto Crnogoraca, Turaka, Roma, Rumuna, Albanaca, Slovaka ...³⁸ U usporedbi sa ovim pokazateljima za popis 1991., popisom 2013. godine je ustanovljeno značajno smanjenje stanovnika svih nacionalnosti, a nivo smanjenja će biti ovisan od metodološke varijante koju konačno usaglase predstavnici Srba, Bošnjaka, Hrvata i Međunarodnog monitoring tima. Prema metodologiji za koju se zalaže Međunarodni monitoring tim, popisom 2013. je utvrđeno da u BiH ima ukupno 3.520.980 stanovnika: Bošnjaka 1.764.145 ili 50,10 posto; Srba 1.084.629 ili 30,80 posto; Hrvata 542.531 ili 15,41 posto; Ostalih 129.675 ili 3,68 posto.³⁹ Dakle, u usporedbi sa popisom 1991., prema popisu 2013., u BiH je manje stanovnika svake od nacionalnosti, osim što je malo povećan broj Ostalih, s obzirom da više nema „Jugoslavena“ kojih je 1991. bilo 5,54 posto.

Srpski zahtjevi eliminacije velikog broja popisanih:

Srpski predstavnici ističu da je u RS-u popisanih veliki broj Bošnjaka koji nisu stalno nastanjeni u tom entitetu, te ultimativno insistiraju da se popisni materijal obradi po metodologiji koja će isključiti iz ukupnog broja stanovnika što više onih čiji odgovori u popisnici ostavljaju ikakvu sumnju da su stalno nastanjeni u BiH. Statističari su utvrdili da bi prihvatanje takvih zahtjeva od strane srpskih predstavnika značilo eliminiranje iz ukupnog broja popisanih, u prvoj metodološkoj varijanti 229.753 osobe ili 6,6%, u drugoj 318.060 ili 8,38%, u trećoj 374.897 ili 9,88% i u četvrtoj metodološkoj varijanti 446.112 ili 11,76% od ukupno popisanih.⁴⁰ To bi faktički značilo da ukupan broj stanovnika od 3.791.622, kako je plenimarno objavljeno 05.11.2013., može biti umanjen, toliko da, u usporedbi sa podacima iz popisa 1991., u BiH bude manje stanovnika, za oko 800.000 ako se dogovor između bošnjačkih, hrvatskih, srpskih i međunarodnih predstavnika postigne po prvoj, a čak za oko jedan milion, ako bi se usvojila četvrta varijanta.

Prihvatanjem od strane predstavnika Bošnjaka, Hrvata i Međunarodnog monitoring tima, djelimično je usaglašena primjena metodologije po prvoj varijanti, što predstavnici Srba ne prihvataju, insistirajući na još radikalnijem eliminiranju iz ukupnog broja popisanih, odnosno insistirajući da se iz ukupnog broja umanjenje izvrši prema odgovorima građana na pitanje o mjestu rada i školovanja, tako da se iz popisa isključe svi koji ne rade i ne školuju se u BiH ili u susjednim zemljama, što

38 Stav, 22.10.2015. godine, strana 11.

39 Stav, 10.03.2016. godine, strana 6.

40 **Sokolija Mahir**, Stav, 16.04.2015. godine, strana 14.-15.

znači da bi se u ukupan broj uključili oni koji rade i školuju se u Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori.⁴¹ Takva metodologija obrade podataka, ima segregacijski i diskriminacijski karakter prema građanima BiH koji rade i školuju se u zemljama svijeta koje se ne graniče sa BiH. Pored toga, srpski predstavnici su se zalagali da se za neke kategorije popisanih građana koji žive i rade u inozemstvu a koji po Zakonu ulaze u ukupan broj stanovnika, pri obradi podataka ne uzimaju u obzir odgovori na pitanja o njihovom nacionalnom, vjerskom i jezičkom identitetu, iako bi se uvrstili u ukupan broj stanovnika.⁴² Dakle, srpska politika je spremna na sve vrste apsurdna, samo da se spriječi da u BiH Bošnjaka bude više od 50 posto.

Neka bošnjačka reagiranja:

Uočavajući taj problem, reagirao je Sabor Islamske zajednice u BiH, na sjednici 11.04.2015. godine, ističući da su pritisci s ciljem nezakonite eliminacije popisanih građana neprihvatljivi i da vode poništavanju popisa stanovništva.⁴³ Tako su se izjašnjavali i predstavnici nevladinih organizacija, koje su u pripremi za popis djelovali ujedinjeno kroz koaliciju udruženja „*Bitno je biti Bošnjak*“ i kroz „*Fondaciju Popis 2013.*“

SRPSKA POLITIKA I PROPAGANDA U VEZI POPISA STANOVNIŠTVA U BIH

Srpski politički motivi na štetu istine o demografskom potencijalu Bošnjaka:

Podaci iz popisa od 2013. godine će dugoročno utjecati na političku poziciju bošnjačkog naroda u BiH. Sprečavanje proglašenja podataka iz popisa ukazuju u kojoj mjeri su snažne tendencije da se umanju, blokira ili paralizira politička moć bošnjačkog naroda. Političke snage koje žele umanjiti i uništiti političku moć Bošnjaka pribojavaju se njihovog demografskog potencijala, posebno ako podaci iz popisa 2013. godine pokažu da njih u BiH ima više od 50%. Da se to ne bi pokazalo, srpski nacionalisti se suprotstavljaju bošnjačkim zehetjevima da građani koji su se iz neznanja izjasnili kao Muslimani, svrstaju u Bošnjake.

Najveća upornost se ispoljava u negiranju bosanskog jezika. Unose se dileme da li Bošnjaci govore bosanskim ili nekim drugim jezikom, da li su Bošnjaci uopće Bošnjaci ili su nešto drugo. Dileme takvog karaktera koje se pokušavaju unijeti i proširiti u bošnjački narod izraz su višestoljetnih pritisaka s ciljem da Bošnjaka bude što manje i da, ako ih već ima, budu što manje osviješćeni o sadržajima svoje posebnosti. Antibošnjački nacionalisti su željeli da što veći broj Bošnjaka bude izostavljen iz popisa, da se ne popišu Bošnjaci koji su prognani i žive širom svijeta a zadržali prebivalište u BiH i bh. državljanstvo ...

Za antibosanskohercegovačke ideologije i politike popis stanovništva je bio prilika da utvrde rezultate svoje ratne prakse u progonima nad bošnjačkim narodom. Željeli su da se taj njihov rezultat pokaže što većim u obliku što manje zastupljenosti

41 **Zolić Hasan**, Faktor, 08.03.2016. godine, strana 8.

42 Faktor, 09.04.2016. godine, strana 3.

43 **Sokolija Mahir**, Stav, 16.04.2015. godine, strana 14.-15.

Bošnjaka u strukturi stanovništva. Upravo zato su priželjkivali da se što veći broj Bošnjaka izjasni da su Muslimani, Bosanci ili drugačije, ako već neće da se izjasne kao da su Srbi ili Hrvati. Srpske političke stranke su agitirale da se i Crnogorci koji žive u BiH izjasne da su Srbi i da govore srpski, što je poznata velikosrpska politika negiranja Crnogoraca, crnogorskog jezika i Crne Gore kao države. To je politički motiv sličan motivu negiranja Bošnjaka i bosanskog jezika, jer se tim putem negira državnost BiH. Srpski nacionalisti su težili da se pokaže kako je RS što gušće naseljena Srbima i da je Sarajevo „etnički čišće“ od Banja Luke.

Dakle, srpske nacionaliste brinu i nominalni pokazatelji o broju stanovnika, i procentualni pokazatelji o nacionalnoj, vjerskoj i jezičkoj strukturi, uz težnje da Bošnjaka bude u što manjem broju i procentu. Takve težnje pokazuju da kod Srba nema kajanja, što je njihova vojska i policija, putem genocidnih zločina, izvršila „etničko čišćenje“ okupiranih teritorija. Da imaju kajanja, onda bi priželjkivali da popisni podaci pokažu što veći broj Bošnjaka i Hrvata i da demografski podaci objektivno prikažu posljedice njihove zločinačke i genocidne politike. Zato se sugeriraju dva pitanja: Zašto je srpskoj politici stalo da se pokaže da Bošnjaka ima što manje? Zašto im je stalo da se putem podataka iz popisa pokaže da su posljedice etničkog čišćenja bile što veće?

Propaganda srpskih nacionalista u vezi popisa stanovništva u BiH:

Vlasti RS-a, pod utjecajem iz Beograda, djelovale su s ciljem da falsificiraju stvarnu strukturu stanovništva, dok su zamjenom teza propagirali neistine da Bošnjaci falsificiraju stanje svoje zastupljenosti u strukturi stanovništva.

Znajući da rezultati popisa pokazuju demografsku snagu Bošnjaka i da će ta snaga biti osnova jačanju političke pozicije tog naroda, a s ciljem da se umanju opasnost koja tim putem dolazi za velikosrpsku politiku, srpski mediji u BiH i Srbiji su isticali da su Bošnjaci falsificirali rezultate popisa. Nacionalisti, putem srbijanskih medija su negodovali zbog visokog nivoa organiziranosti Bošnjaka u njihovoj težnji da se dođe do objektivnog pokazatelja o nacionalnoj strukturi stanovništva u BiH. Velikosrpskoj politici je smetalo što se razni društveni faktori Bošnjaka angažiraju kako se iz neznanja ne bi dogodilo da se Bošnjaci izjašnjavaju da su nacionalno „Bosanci“ ili „Muslimani“, odnosno s ciljem da se svi Bošnjaci izjasne u svom istinskom nacionalnom identitetu, dakle kao „Bošnjaci“.

Beogradska „Politika“ je tendenciozno propagirala da Bošnjaci, u pripremama za popis „nisu prezali ni od zloupotrebe djece ... što je izazvalo žestoke reakcije predstavnika druga dva naroda – Srba i Hrvata.“ Također, antibošnjački je bio i komentar da u RS-u „živi između 15 i 20 odsto Bošnjaka, a da je u Federaciji BiH broj Srba sa više od 30 pao na manje od dva odsto.“⁴⁴ Zašto je „Politika“ izbjegla da navede koliko je opao broj Bošnjaka u RS-u, ako već ističe koliko je opao broj Srba u FBiH? Ako, iz ideoloških i političkih razloga, beogradska „Politika“ nije istakla i taj podatak, još manje je očekivati da će isticati istinu da je srpsko vođstvo, na čelu sa zločincima Miloševićem i Karadžićem, agitiralo da Srbi napuštaju teritorije pod kontrolom legalnih vlasti države BiH i da se naseljavaju na okupirani prostor paradržave takozvane „Republike

44 Politika, Beograd, 30.09.2013. godine, strana 4.

Srpske". Dobro se pamti kako je nakon Dejtonskog sporazuma, krajem 1995. i početkom 1996. godine velikosrpska propaganda utjecala na Srbe da napuštaju teritorije koje su pripale entitetu FBiH, da se isele, ponesu svu pokretnu imovinu, zapale ono što ne mogu ponijeti, te da iskopaju grobove i sa sobom ponesu mrtve.⁴⁵

Vrlo tendenciozno, novinarka Dušanka Stanišić u kolumni „Politike“ je optuživala Bošnjake da su „organizovali da daju nerealne podatke u naivnom uvjerenju da će doći do transformacije političkog sistema“. Ista novinarka, izmišljajući primjere kršenja izbornih pravila od strane bošnjačkih popisivača,⁴⁶ a u vezi naprijed navedene svoje tvrdnje, citirala je predsjednika RS-a i SNSD-a, Milorada Dodika, da je rekao da „u BiH ne može doći do tačnih podataka“, da će popisni podaci biti „predmet raznih osporavanja u narednoj deceniji i mnogo godina nakon toga“ i da će upotreba tih podataka o Bošnjacima „biti problematična i to pravi najveće zlo Bošnjacima.“⁴⁷

Predsjednik NDP, Dragan Čavić, je rekao da će podaci iz popisa stanovništva određivati srazmjeru nacionalne strukture zaposlenih u institucijama vlasti, te da će zbog toga „Srbi u FBiH biti popisani na osnovu realnog stanja, odnosno u vrlo malom broju, a u RS će se stvoriti fiktivni broj Bošnjaka koji nisu u RS kraće od godinu dana.“⁴⁸ Čavić je objasnio da će se to dogoditi, s ciljem da se u vlasti FBiH Srbi marginaliziraju, a da Bošnjaci u vlasti RS-a budu što više zastupljeni.

Poslije popisa, srpski mediji su propagirali da su „tokom popisa Bošnjaci organizirano doveli stotine hiljada ljudi iz inostranstva koji po zakonu nisu mogli biti popisani“, a banjalučki demograf, Stevo Pašalić, je u vezi takve svoje tvrdnje naveo primjer da je u Kozluku, koji ima 600 stanovnika, popisano njih 2.500.⁴⁹

Rezultati popisa stanovništva:

Po nacionalnosti, u Bosni i Hercegovini je 50,11% Bošnjaka, 15,43% Hrvata i Srba 30,78%. Onih koji se nisu izjasnili je 0,77%.

U BiH živi 50,7 posto građana islamske vjeroispovijesti, 15,19 posto su katolici, a 30,75 pravoslavci.

U FBiH živi 2.219.220 stanovnika, što je 62,85 posto od ukupnog stanovništva, a u RS-u 1.228.423, što je 34,79 % stanovništva. U Brčko Distriktu živi 83.516, što je 2,37 posto ukupnog stanovništva.

Najveći grad je Sarajevo sa 275.524 stanovnika u četiri općine. Sljedeća je Banja Luka sa 185.042, zatim Tuzla sa 110.979 stanovnika, Zenica 110.663, Bijeljina 107.715 i Mostar sa 105.977 stanovnika.

Sarajevo je najveći grad, a Banja Luka najveća općina.

Popis je pokazao kako je **BiH danas siromašnija** za više od **845 hiljada stanovnika** u poređenju sa 1991. godinom, kao i da se značajno promijenio udio kon-

45 Stav, 10.03.2016. godine, strana 6.

46 Stanišić Dušanka, Politika, 14.10.2013. godine, strana 4.

47 Dodik Milorad, po kolumni Stanišić Dušanke, Politika, 14.10.2013. godine, strana 4.

48 Čavić Dragan, po kolumni Stanišić Dušanke, Politika, 14.10.2013. godine, strana 4.

49 Pašalić Stevo, Politika, Beograd, 05.11.2013. godine, strana 4.

stitutivnih naroda u etničkoj strukturi, pri čemu su **Bošnjaci postali dominantan narod**, jer ih je u toj zemlji, unatoč demografskim gubicima tokom rata, sada za 7 posto više nego uoči 1991. godine. Hrvata je za 2 posto manje nego uoči rata, a udio Srba je **gotovo identičan** u poređenju sa stanjem prije 25 godina.

Apsolutne brojke pokazuju, ipak, kako je **Bošnjaka za oko 130 hiljada manje nego 1991.**, broj Hrvata smanjio se za čak 220 hiljada, a Srba je manje za 280 hiljada.

U Bosni i Hercegovini je 3,531.159 stalnih stanovnika. Od ukupnog broja stanovnika 50,4 posto čine žene, a 49,6 muškarci.

U našoj zemlji 363.394 domaćinstva obavljaju poljoprivrednu aktivnost, odnosno 31,44 posto u odnosu na ukupan broj stanovništva.

BiH ima **najveću stopu nepismenih** - 2,82%, dok Srbija ima 1,96%, Crna Gora 1,50, a Hrvatska 0,80%.

Ukupan broj stambenih zgrada i kuća u BiH je 1.078.156. Stambene zgrade ili kuće: 1 stan (866.793) 2 stana (165.603) 3 stana ili više (45.757). Najveći broj stanova su dvosobni, a prosječna kvadratura je 74,3 metra kvadratna.

U ekonomski aktivno stanovništvo spada 75,88 posto zaposlenih, dok se ostali dijele na nezaposlene (12,94 ranije radile i 11 posto bez iskustva). Ekonomski neaktivno stanovništvo, bez zaposlenja i bez aktivnog traženja zaposlenja: 17,06 posto učenika i studenata, 37 posto je penzionera, 27,4 posto osoba koje obavljaju kućne poslove, 3,9 posto nesposobnih za rad i 14,5 posto ostalih.

- 294.058 stanovnika se izjasnilo da ima zdravstvene poteškoće.

- 51,1 posto građana BiH ima završenu srednju školu. 21,4 posto stanovništva ima završenu osnovnu školu, a 3,2 posto višu i 9,6 posto visoku školu.

- 58,88 posto građana BiH je u braku, 27,15 posto građana BiH nikada se nije vjenčalo, 3,38 građana je razvedeno, dok je 10,59 udovaca ili udovica.

Bosanski jezik govori 52,86 posto građana, 14,6 posto govori hrvatski, a 30,76 posto govore srpski jezik. Ostale jezike govori 1,57 posto građana.

U BiH živi 2,82 posto nepismenog stanovništva.

- Po gustini naseljenosti - ukupno 68,9 stanovnika po kilometru kvadratnom prosječno u BiH. Istočni Drvar je općina sa 1.05 stanovnika po kilometru kvadratnom, a Novo Sarajevo je najgušće naseljena općina sa 7.085 po kilometru kvadratnom.

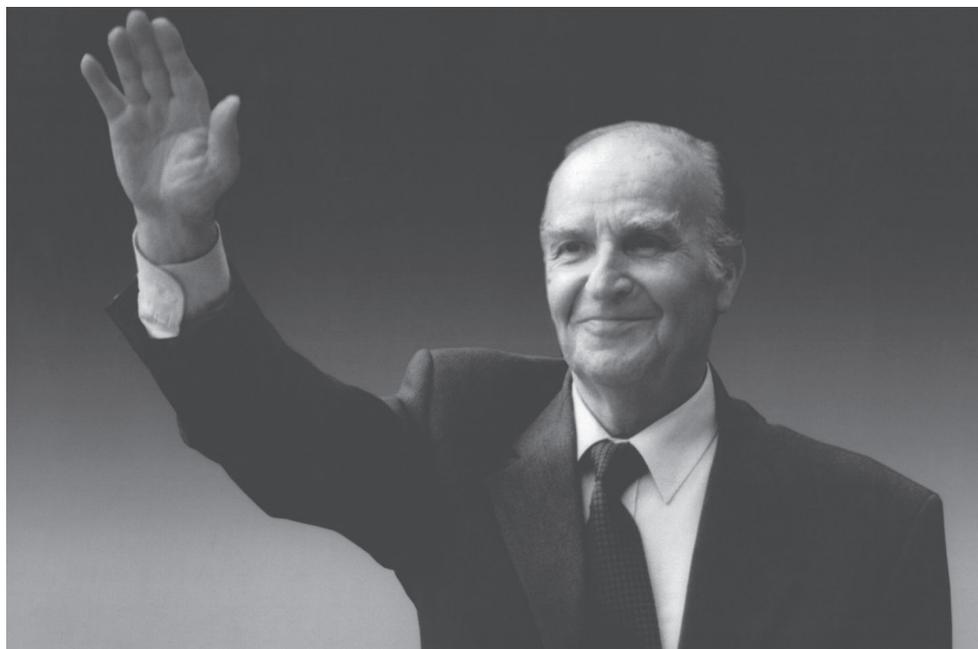
Republika Srpska nije priznala rezultate popisa stanovništva iz 2013. godine navodno zbog toga što se u stalne stanovnike uračunalo 196 hiljada državljana BiH koji nisu trajno riješili pitanje povratka u zemlju. Ovo je odlučio Parlament Republike Srpske.

“Jedan ovakav projekat ne bi mogao biti završen bez suradnje svih učesnika”, kazao je Velimir Jukić, direktor Agencije za statistiku BiH, te se zahvalio građanima BiH i svim učesnicima koji su na bilo koji način učestvovali u realizaciji popisa. Jukić se zahvalio i Delegaciji EU u BiH, te osoblju sve tri agencije za statistiku.

Nazif Osmanović

**Povodom godišnjice smrti
prvog predsjednika Bosne i Hercegovine
- Alije Izetbegovića**

IZETBEGOVIĆEVA DJELA TRAJU I OBAVEZUJU

Dana 19.10.2016. godine navršit će se 13 godina od smrti prvog predsjednika Predsjedništva Bosne i Hercegovine rahmetli Alije Izetbegovića. Svako obilježavanje godišnjice smrti rahmetli Alije Izetbegovića je prilika da se evociraju sjećanja o njegovim moralnim i etičkim osobinama. Te njegove osobine su odredile pravednost njegovih ideoloških i političkih stavova u njegovom državničkom angažiranju. Lične osobine predsjednika Izetbegovića su spašavale našu domovinu, jer su krea-

tori i pokretači agresije na našu zemlju očekivali da će on donositi pogrešne odluke na osnovu kojih bi realizirali svoje ciljeve. Za građane ove zemlje je sreća što je u odbrani od oružanih i drugih sadržaja agresije o važnim društvenim pitanjima odlučujuće utjecao lider koji je svojim ponašanjem prema drugim ljudima i društvenim obavezama simbolizirao tradiciju Bosanaca i Hercegovaca. U toj tradiciji naše države najviše mjesto zauzimaju vrijednosti slobode, patriotizma, tolerancije, zajedničkog života u razumijevanju i međusobnom poštivanju ljudi različitih nacija, vjera i civilizacija. Upravo te vrijednosti predsjednik Izetbegović je ugradio u političke temelje, ciljeve i praksu odbrane Bosne i Hercegovine i njima obogatio iskustva milenijske historije naše domovine. Tokom agresije na našu zemlju, predsjednik Izetbegović je od starješina AR BiH zahtijevao da poštuju domaće i međunarodne zakone koji se odnose na oružane sukobe. Upute koje je predsjednik Izetbegović davao za ponašanje boraca naše Armije jasno argumentiraju čovječnost tih kriterija i pravednost odbrambene politike po kojoj su definirane osnove i ciljevi borbe, pa i ponašanje u njoj. Motiviranost i odgovornost da starješine AR BiH ispune navedene zahtjeve, predsjednik Izetbegović je svoje izlaganje jačao čestim, snažnim usmjerenjima, među kojima je i ono kada je okupljenim starješinama zaduženim za borbeni moral, dajući im upute za ponašanje u borbi, rekao: „Mogu vam reći da osjećam dvostruki ponos kada odem negdje... što pripadam narodu koji pokazuje izvanrednu žilavost i hrabrost i koji, uprkos svemu, nije okaljao obraz ove vojske i ovog naroda... mi ne možemo pobijediti ako ne budemo narodna vojska...“

Predsjednik Izetbegović je bio uvjeren da je konačan rezultat napora u odbrani naše domovine uslovljen ponašanjem njenih branitelja, pa je govorio da možemo računati na pobjedu samo ako se i u oružanoj borbi budemo ljudski ponašali. On je smatrao da su moralne i etičke vrijednosti izvor političke moći i ugleda Bosne i Hercegovine kao činioca međunarodne zajednice, što je bilo presudno, kako u predratno vrijeme za njeno međunarodno priznanje, tako i u oružanoj borbi za njeno očuvanje. Značaj moralnih i etičkih pitanja u uslovima rata predsjednik Izetbegović je izražavao stavom da su narod i vojska jedno, da se očuvanjem čistog obraza vojske čuva čist obraz naroda i da je to nužan, prvi uslov uspješne odbrane Bosne i Hercegovine. Svoje upute u tom pogledu Predsjednik je obrazlagao manirima velikana, mislioca i državnika, govoreći da mi ne možemo imati naš politički cilj a primjenjivati metode ratovanja koje provodi agresor, odnosno, da se mi ne možemo ponašati po logici – oni ruše džamije i ubijaju civile na našoj strani, pa da zato mi rušimo crkve i ubijamo civile na njihovoj strani. Naša odbrambena politika bi izgubila obilježja pravednosti da je primijenila metode ratovanja kakve je koristila nepravedna, zločinačka politika agresora. Predsjednik Izetbegović, kao antifašista, snažno je povezivao antifašistički karakter odbrane Bosne i Hercegovine od oružane agresije sa antifašizmom u Evropi tokom Drugog svjetskog rata. To je činio i kada je govorio o ZAVNOBiH-u i kada je govorio o partizanima. Jedne prilike okupljenim starješinama zaduženim za borbeni moral je rekao: „Ja kažem našim vojnicima – budite kao partizani u prošlom ratu... Narod ne voli puno da filozofira, narod razmišlja dosta jednostavno. Dolaze četnici - narod bježi, dolaze ustaše - narod bježi, dolaze partiza-

ni - narod ne bježi. Zašto? Zato što njih nije glas vojske koja ne ubija žene i djecu... Vi idete odavde da vojsci govorite...Govorite im upravo to. Ne smiju da progone nejač. Teško toj vojsci koje se narod boji. Ta vojska ne može pobijediti..."

Izetbegović je često ponavljao da je naša borba izraz kontinuiteta antifašizma. Niko u Evropi poslije Drugog svjetskog rata nije konkretnije od političkog pokreta kome je na čelu bio predsjednik Izetbegović doprinio evropskim antifašističkim vrijednostima. Izetbegović je smatrao da je antifašizam univerzalna potreba čovječanstva i da nije opravdano njegovo ograničavanje bilo kojom pojedinačnom ideologijom i politikom. Sve pripadnike AR BiH Predsjednik je usmjeravao na patriotsko jedinstvo svih, bez obzira na ideološku, političku, nacionalnu i vjersku pripadnost. Tokom rata, predsjednik Izetbegović je govorio: „Kada je riječ o politici, postoje stranke jer smo mi demokratsko društvo...ali sada u Bosni i Hercegovini realno postoje samo dvije stranke: jedna koja je za BiH i druga koja je protiv nje. To su te dvije prave stranke. Sve drugo je priča, dekoracije i nijanse.“

Predsjednik Izetbegović je imao dar artikulirati svoju viziju, prenijeti je i pretvoriti u uvjerenja svojih saradnika, ali ono po čemu je kao lider bio poseban jeste njegova sposobnost da ne samo sluša, već i da shvati svoje sagovornike, često bolje prepoznavajući korijene i razloge nego površinu njihovih argumenata, često razumijevajući suštinske namjere bolje od glasno izgovorenih riječi. Vjerovatno je ova izvanredna pronicljivost i sposobnost analize mnoštva pojedinačnih istina uz darovitu sposobnost sinteze od njega napravila lidera koji je uspijevao suštinski, a ne formalno, vladati državom i prostorom kojim skoro da niko i nikada nije vladao, već mu se to samo činilo, kako je i Izetbegović znao reći. Njegova državnička uloga je po mnogo čemu bila osobena i jedinstvena. Suštinu te njegove uloge je jasno prezentovao i Richard Holbrooke jedne od noći Daytonskih pregovora, koji je prisutnima u jednoj sobi rekao: „Žao mi je predsjednika Izetbegovića. On o ovim pregovorima razmišlja u kosmičkim razmjerama, a za sagovornike ima dva predsjednika kojima je najbitnije kuda će ići linija razgraničenja i kakve će posljedice, po njih lično, proizvesti bilo kakva promjena u pregovorima. U sličnom kontekstu može se posmatrati i Izetbegovićeva uloga u raspletu jugoslovenske krize, koji je, za razliku od drugih lidera koji su svoja promišljanja bazirali na vlastite republike, čitavu situaciju promatrao kroz prizmu mogućeg sveobuhvatnog rješenja kojim bi se mogli ostvariti ciljevi različitih naroda i republika.“

Iako je kao državnik bio cijenjen i na Istoku i na Zapadu, respektiran na svim meridijanima, u većini islamskih zemalja doživljavao kao suštinski lider muslimana svijeta, on je, na sebi svojstven umjeren i miran način, svoju ulogu vezivao za svoju Bosnu i Hercegovinu, koju je, kao multietničku državu, vodio ka porodici demokratskih nacija.

Kao državnik i vojskovođa, pokazivao je posebnu hrabrost u donošenju odluka. Hrabrost s jedne i neposredna roditeljska toplina s druge strane su se često prožimali u njegovom odnosu prema komandantima jedinica i borcima s kojima je dijelio izazove i težinu rata. Često je starješinama i vojnicima govorio da se razlikujemo

od neprijatelja, da budu borci koji će ličiti na svoje časne pretke i na svoj plemeniti narod. Živio je u uvjerenju da je tolerancija najveći stupanj moći, a želja za osvetom prvi znak slabosti. U svim teškim situacijama je pronalazio uporišta za optimizam i načine za ostvarivanje poželjnih rezultata. Svaka njegova posjeta jedinicama je značila novu snagu, novi zamah i nove vidike za pripadnike Armije R BiH.

„Bosna je komplicirana zemlja: tri religije, tri nacije i Ostali. Nacionalizam je jak među sve tri nacije; dvije od njih imaju puno rasizma, šovinizma, separatizma, i mi bi sad trebali da napravimo državu od svega toga. Ako hoćemo Bosnu i Hercegovinu onda ne smijemo previše potcrtavati nacionalno pitanje u Bosni i Hercegovini. Trebamo pokušati da budemo, ako je moguće, Bosanci ubuduće što više, ne zaboravljajući naravno nikada ono što smo, ne zaboravljajući svoje tradicije. Nitko ne treba da zaboravlja svoje tradicije i nigdje nije uvjet da budete dobar Bosanac, da zaboravite svoje tradicije. Upravo obrnuto stoji stvar. Svako treba da njeguje svoje tradicije ali i da njeguje jedan ideal bosanske države“, isticao je Alija Izetbegović.

Sadašnji predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine Bakir Izetbegović je rekao da je od svog oca naučio brojne životne lekcije, te da je Alija bio dobar čovjek, otac i prijatelj.

„Od njega sam naučio praštanju. Gorčina ljude truje. On je proveo 17 godina u zatvorima i ratovima. Znao je kako nositi teško breme. Ja sam od njega naučio da u životu treba gledati naprijed i praštati. Posljednjih deset godina svoga života, dok je vodio državu, bez prestanka je čitao, slušao vijesti, kontaktirao s ljudima. Tokom rata je stalno bio na terenu. Dijelio je sve sa svojim narodom, pa i onaj vojnički grah. On nije bio čovjek koji je iz neke zatvorene pozicije pokušavao vladati i komandovati. Svakodnevno je dijelio rizik sa svojim narodom, vojnicima“.

HALID GENJAC, član Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

Brojna djela su ostala iza Alije Izetbegovića. To su djela koja traju, ali i koja nas obavezuju. To je ostavština koju moramo čuvati, razvijati i afirmisati. Danas Bosni i Hercegovini nedostaje ličnost poput rahmetli Alije Izetbegovića. Posljednjih godina, koje su bremenite brojnim političkim problemima u BiH, koji se gomilaju a ne rješavaju, dodatno potvrđuju značaj djelovanja političke misli i prakse Alije Izetbegovića. Ovo nas obavezuje da se nastavimo boriti za ovu državu, jer ćemo se samo na taj način odužiti Aliji Izetbegoviću i afirmisati njegovu ostavštinu.

STJEPAN MESIĆ, bivši predsjednik Republike Hrvatske
i veliki prijatelj Alije Izetbegovića

Spadam u one ljude koji su imali tu privilegiju da im je Alija Izetbegović bio prijatelj. Smatrao sam ga prijateljem, a i on je mene smatrao prijateljem. Alija se borio u nemoćim uvjetima. Bio je veliki vjernik, političar, i na kraju državnik. Alija Izetbegović je bio čovjek koji se borio za BiH. Ona nije sada onakva kakvu ju je Alija Izetbegović zamišljao, ali ipak mislim da vrijeme radi za njegovu ideju i ja očekujem da će snage koje razaraju BiH biti potisnute, a da će, ipak, pobijediti cjelovita i jedinstvena Bosna i Hercegovina. Izetbegovićevo zalaganje je, ipak, uspjelo u Dejtonu, kada je izabrao da ostane okvir BiH, a to znači da u ovom okviru treba izboriti i sadržaj BiH.

PEDI EŠDAUN, Visoki predstavnik za BiH

Divim se i jako poštujem Aliju Izetbegovića. Prvi put sam ga sreo u augustu 1992. godine. Tada sam posjetio Predsjedništvo BiH, dok su okolo sipale minobacačke granate. Od trenutka kada sam se sreo s njim, imam taj duboki osjećaj divljenja i izuzetnog poštovanja prema njemu.

Duboko sam uvjeren da bez njega ova zemlja ne bi postojala. Ponavljam, da bez Izetbegovića ova zemlja danas ne bi postojala i ništa drugo ne mogu osjećati prema njemu nego duboko divljenje i izuzetno poštovanje. Izetbegovića sam uvijek smatrao ocem ove države i naš zadatak sada je da nastavimo graditi BiH, osiguramo njene granice i da je osposobimo da služi svim svojim građanima.

Francuski filozof, istaknuti intelektualac i novinar Bernard Henri Levy je opisao Izetbegovića kao čovjeka koji će ostati upamćen po mudrom i odlučnom držanju i kao istinskog Evropljanina i velikog poznavaoca evropske kulture. Bio je, kako je kazao, živa inkarnacija evropskog znanja i kulture, te pobornik demokratskih stremljenja i univerzalnih civilizacijskih vrijednosti. „Mislim da današnji svijet, ovakav kakav jeste danas, ne daje dovoljno zasluga koje Alija Izetbegović zaslužuje. Nisam siguran da u pamćenju svijeta on ima svoju stvarnu veličinu.

On je propovijedao islam tolerancije, dobrobitnosti i umjerenosti, građanski islam, a mi ga nismo slušali. On je 1992. godine preklinjao Evropu da intervenira, upozoravao Fransou Miterranda da u BiH postoje koncentracioni logori; Fransoa Miterrand to nije slušao. Mi nismo slušali Izetbegovića, kao što nismo slušali ni Masuda, a onda je poginulo 200.000 ljudi u BiH i došao rat na Kosovu, što smo mogli izbjeći da smo ga slušali. On je bosanski De Gol. Njegov kredo je bio islam, ali također i demokratija i multietičnost.“ Prije 13 godina francuski predsjednik Jacques Chirac zamolio je Levy da predvodi francusku delegaciju na dženazi rahmetli predsjednika Alije Izetbegovića. Nekoliko godina ranije je Levy o Izetbegoviću napisao sljedeće: „Znam da se povijest u svojim tenzivnim i dramatičnim trenucima uvijek utjelovi u jednom čovjeku. Poput De Gollea u Parisu, Dubčeka u Čehoslovačkoj, nepoznatog mladog Kineza usred pekinškog proljeća. Tako se desilo da se četiri godine trajajuća bosanska drama, taj beskonačni i grozni rat, zapravo utjelovi u jednom čovjeku. I taj čovjek je Izetbegović.“ Levy je još rekao da je imao privilegiju poznavati Aliju Izetbegovića i biti u njegovoj blizini u najmračnijim momentima njegovog života.

Biranim riječima, o Aliji Izetbegoviću, a povodom 10-togodišnjice njegove, smrti govorio je i prof. dr. Hilmo Neimarlija, prisjećajući se detalja iz Izetbegovićeve biografije, te vremena i ideja koje su presudno utjecale na Izetbegovićevu duhovnu orijentaciju. Izetbegovića je opisao kao čovjeka „sredine, ravnoteže i harmonije“, suzdržanog ali odlučnog čovjeka koji je cijeli svoj život podredio sudbini svoje zemlje i naroda. – Alija Izetbegović je rođen 7 godina nakon Prvog svjetskog rata. Djetinjstvo i ranu mladost proživio je u vremenu u kojem svijet više nije imao nekadašnje nadvremenske visine i ponore u kojem su se postavljale jedne naspram drugih stare moći religije i nove moći nauke“. Prema Neimarlijinim riječima, u tom vremenu sutona i druge noći svijeta pripadaju prva traganja Alije Izetbegovića. „Traganja su

imala elementarni oblik unutarnje rasprave vjernika koji teži sigurnosti i vjeri i racionaliste koji nije spreman da se odrekne suda razuma. On je za moju generaciju bio muslimanski mislilac i pisac koji je donio svježinu u razumijevanje islama, islamskih vrijednosti i ustanova.“

HARIS SILAJDŽIĆ

Nema razlike između nacionalista - nacionalist je nacionalist. Za mene, nacionalist je pozitivna ličnost ukoliko se on zalaže za zaštitu prava svoga naroda, ali ne na uštrb drugog naroda. Ovdje se radi o nacional-šovinistima koji su otpočinjali i vodili rat da ugroze druge narode. To Alija Izetbegović nije radio. Predsjednik Izetbegović bio je ličnost koja je obilježila modernu historiju Bosne i Hercegovine.

KIRO GLIGOROV

Aliju Izetbegovića često sam susretao. Imao sam dojam da silno pati, jer život mu je dodijelio ulogu koja je nadrastala njegove snage. No, on se borio i nastojao učiniti ono što je bilo moguće. Pri tom sam naučio poštovati ga, računajući s tim da se u životnoj borbi mogu načiniti i pogreške. Alija Izetbegović predvodio je BiH 90-tih godina u ratu i miru i dao značajan doprinos naporima za mirno rješenje stanja u bivšoj Jugoslaviji. I pored njegovog povlačenja sa političke scene 2000. godine, zbog narušenog zdravlja, sve do posljednjih trenutaka njegovog života je pratio situaciju u BiH i zalagao se za njeno dobro i prosperitet.

PETAR ANĐELOVIĆ:

Mislim da ova zemlja danas ne bi postojala da nije bilo Izetbegovića. Svi ljudi prave greške, pa i on, ali ponavljam, da nije bilo njega, ne bi bilo Bosne i Hercegovine. To je i Milošević kazao u Daytonu. On je rekao da je Izetbegović pobijedio i da je zaslužio Sarajevo, jer ga nikad nije napuštao, a da ga je napustio, BiH ne bi opstala.

BOGIĆ BOGIČEVIĆ

U pauzi zasjedanja Drugog bošnjačkog sabora u Holliday Innu, u Sarajevu, neko je zidove oblijepio slikama Alije Izetbegovića. Kada je on stupio za govornicu, prvo što je rekao bilo je to da se one njegove slike skinu. Da to nisam vidio i čuo 1993., ja ga sada ne bih rahat mogao zvati Alija, a još manje dragi Alija, mada mi nikad nije ni palo na pamet da ga osobno oslovljavam samo imenom. On je za mene uvijek bio moj Predsjednik!

MIRKO PEJANOVIĆ, ratni član Predsjedništva BiH

Izetbegović je jedan od ljudi koji je hrabro birao ideju suverenosti BiH. Ukoliko naša država pristupi Evropskoj uniji i postane stabilna ekonomski i politički, onda će Izetbegović ostati zapamćen kao veoma značajna ličnost i kao čovjek humanista.

NIJAZ DURAKOVIĆ, ratni član Predsjedništva BiH

“Sa mojim prijateljem i dugogodišnjim saradnikom Alijom Izetbegovićem proveo sam četiri ratne i najteže godine. On je bio moj predsjednik i uvijek sam ga cijenio. Smatram da je u povijesti bošnjačkog naroda, bar za zadnje stoljeće, jedna od najvećih ličnosti. On je bio veliki čovjek, istinski demokrata koji je omogućio ono što je uvijek govorio, slobodu i demokratiju.”

REISU –L-ULEMA MUSTAFA EF. CERIĆ

Kao njegov prijatelj, mogu da kažem da je smrću predsjednika Izetbegovića završena jedna značajna stranica povijesti BiH. Nadam se da ćemo mi tu stranicu znati čitati. Svim Muslimanima u BiH i svim Bosancima želim izraziti suosjećanje i kazati im da ćemo tek sada shvatiti vrijednost Izetbegovića i da sve ono što je on lijepo ostavio za BiH treba cijeliti i dalje raditi onako kako je on mislio da treba da radimo. A to je da čuvamo svoj islamski identitet i da čuvamo državnost BiH.

REDŽEP TAJIP ERDOAN, premijer Turske

Izetbegović je čovjek koji je svojim životom i djelom utjecao na historiju. Njegova je misija izraz ljudske časti i zadivljujuće ustrajnosti, što je predstavljalo čast cijelog svijeta. Za vrijednosti u koje je vjerovao, za svoju državu i svoj narod, on je neiscrpni izvor hrabrosti i izuzetne vrijednosti.

MUHAMMED MAHATHIR, premijer Malezije

Predsjednik Izetbegović je bio veliki lider Bosne i Hercegovine koji je cijeli svoj život posvetio dobrobiti svog naroda, kao i njegovom napretku i prosperitetu. On je također bio veliki prijatelj Malezije, koji je učinio mnogo za jačanje odnosa između dviju zemalja.

ABDULAH SIDRAN, akademik, književnik,

U jednom razgovoru prije sedam-osam godina gospodin Izetbegović mi je rekao: Kad bi mi bilo ponuđeno da ponovo živim, ja bih odbio. Ako bih morao prihvatiti, živio bih isto ovako kako sam i živio.

Tako nešto može osjećati i kazivati samo veoma snažna i sasvim spokojna ljudska duša. Baš tu snagu i takvo spokojstvo vidio sam na njegovom licu.

BAJAZIT JAŠAREVIĆ, premijer Vlade TK

To je čovjek koji je imao posebnu misiju, kada je u pitanju spašavanje bošnjačkog naroda i BiH. Posebno me se dojmilo to da je Alija rijetko pričao. Uglavnom je govorio kada se mi ostali nismo znali držati sredine. Pamtim njegovu poruku da samo držeći se centra možemo spasiti BiH i Bošnjake.

Važno je dobro procijeniti zašto je ambasador Holbruk izrekao historijsku misao: "Da nije bilo Izetbegovića, ne bi bilo BiH". Svi oni koji su dobronamjerni, znaju da je tako.

HASAN MURATOVIĆ, premijer Vlade FBiH

Alija Izetbegović je sigurno najveći političar kojeg je BiH imala. Donosio je vrlo teške odluke i uvjerio sam se da ih je uvijek donosio potpuno mirno u saburu. Da njega nije bilo u politici tokom raspada Jugoslavije, države BiH najvjerovatnije ne bi bilo. Ako bi je i bilo ne bi bila cjelovita.

AHMET HADŽIPAŠIĆ, premijer Vlade FBiH

Nemjerljiv je doprinos rahmetli Alije Izetbegovića historiji BiH. Svojim djelovanjem snažno je obilježio zbivanja u našoj zemlji, njegujući bošnjačko nacionalno biće, ali nigdje i nikada na štetu drugih bosanskohercegovačkih naroda. Gajim izuzetno veliko poštovanje prema onome što je rahmetli Izetbegović radio i uradio u izgradnji slobodne i demokratske BiH.

ENES KARIĆ, dekan Fakulteta islamskih nauka

Smrt gospodina Alije Izetbegovića, velikog bosanskog predsjednika, ogroman je gubitak za bosansku politiku i bosansku demokratiju. Predsjednika Aliju Izetbegovića krasile su mnoge lijepe ljudske osobine. Bio je uman, hrabar i strpljiv čovjek i sve to je lijepo uskladio. Smatram da je Izetbegović upravo tom svojom umnošću, hrabrošću i saburom očuvao Bosnu i Hercegovinu.

FATMIR ALISPAHIĆ, književnik

Aliju Izetbegovića će vremena pamtiti kao jednog od najvećih mirotvoraca u povijesti civilizacije. On je vjerovao u mir i kada je svakome bilo jasno da je agresija na BiH stvarnost. I u vrijeme genocidne agresije, vjerovao je u mir, po svaku cijenu, jer je bio ubijeđen da je mir uvijek u prednosti, kao i dobrotu. Nažalost, Izetbegovićevu mirotvorstvo nije doživjelo međunarodnu valorizaciju kakvu zaslužuje. On je prije desetine drugih morao dobiti Nobelovu nagradu za mir! Ne samo zbog toga što je posvjedočio da mu je mir vredniji od svega, već prije svega zbog toga što je u vremenima teških ratnih iskušenja uspio sputati i u konstruktivnu civilizacijsku energiju pretočiti opravdani gnjev naroda izloženog genocidu i međunarodnoj zavjeri.

MILAN KUČAN, bivši predsjednik Slovenije

Bio je jedan od najautentičnijih svjedoka i aktera zbivanja u vrijeme i nakon raspada Jugoslavije, ali prije svega čovjek dijaloga među ljudima i civilizacijama.

IVICA RAČAN, hrvatski premijer

Poštovana obitelji Izetbegović, Alija Izetbegović bio je lider bošnjačkog naroda u BiH i nedvojbeno je obilježio ratna i poslijeratna zbivanja u svojoj zemlji. I kada se zbog bolesti morao povući iz politike, osjećao se njegov utjecaj na sva bitna politička događanja na prostoru BiH. Iako narušena zdravlja, iz bolničke postelje isticao je svoju težnju za boljom budućnošću.

RIČARD SKLAR, ambasador

Predsjednik Alija Izetbegović bio je istinski heroj i patriota. Ja sam ponosan i sretan zbog privilegije da radim sa njim na donošenju mira i prosperiteta građanima Bosne i Hercegovine u danima nakon završetka rata. On je uvijek iskazivao spremnost da nađe rješenja za teške probleme sa kojima se vaša zemlja suočavala. No, on u tome nikada nije ispuštao iz vida interese svog naroda. Za mene je neizrecivo blago iskustvo koje sam stekao u druženju sa njim.

VESLI KLARK, kandidat za predsjednika SAD

Predsjednik Alija Izetbegović bio je veliki čovjek i državnik, ličnost s izrazitim integritetom i hrabrošću. Raditi sa njim na poslovima okončanja rata i početka izgradnje miro-ljubive i napredne BiH bilo je jedno veliko i časno iskustvo u mom životu.

Izetbegović je bio nepokolebljivi advokat koji se borio za narod koji je predstavljao. Izetbegović je uvijek imao pred sobom širu sliku i bio spreman na izbore i prosudbe kojima su se smrt i razaranja koja su pohodila njegovu zemlju okončala. I BiH i svijet izgubili su velikog lidera. Na sreću, njegov rad na izgradnji vaše zemlje ostat će vječni spomenik njemu, veći nego bilo koja riječ koju bismo mogli sada izgovoriti.

Narodi vaše zemlje trebaju biti vječno zahvalni za njegovo ostvarenje.

RICHARD HOOLBRUKE, kreator Dejtona

Mislim da ova zemlja danas ne bi postojala da nije bilo Izetbegovića. On je razlog postojanja BiH. To je i Milošević kazao u Dejtonu. On je rekao da je Izetbegović pobijedio. Kazao je da je Izetbegović zaslužio Sarajevo, jer ga nikada nije napuštao.

Da je Izetbegović napustio Sarajevo, BiH ne bi opstala. U svakom slučaju, Alija Izetbegović je značajna povijesna ličnost.

HAVIJER SOLANA, evropski komesar za vanjsku politiku i sigurnost

Alija Izetbegović je bio hrabri lider svog naroda. On je igrao vrlo važnu ulogu u okončanju rata, pripremio je teren za mir i demokratsku izgradnju BiH.

IVAN SUPEK, akademik

Bio je primjer istrajnog borca za slobodu i pravo svakog čovjeka. Zahvaljujući njemu, BiH je postala suverena u međunarodno priznatim granicama. Koristio je svaku priliku da govori o neovisnosti i nedjeljivosti BiH, o pravima sva tri naroda u njoj i svih drugih naroda. Volio je Bosnu iznad svega i ljude koji su BiH smatrali svojom domovinom. On je 1991. godine bio prvi potpisnik Deklaracije Internacionalne lige humanista o neovisnosti i suverenosti BiH u međunarodno priznatim granicama i njenoj odbrani. Od 1991. do smrti ostao je konzekventan promicatelj mira, pravde i tolerancije, veliki borac za očuvanje cjelovite BiH.

TOMAS KLESTIL, predsjednik Austrije

Prekoračujući granice stranačkog djelovanja, predsjednik Izetbegović će ostati u sjećanju kao otac bosanskohercegovačke nezavisnosti. Njegov zavjet je učvršćenje pozicije Bosne i Hercegovine kao punopravnog člana porodice država, kao i opredjeljenje za izmirenje među narodima i za budućnost BiH u evropskim integracijskim strukturama.

JACQUES CHIRAC, predsjednik Francuske

Francuska zna za izuzetnu hrabrost koju je Alija Izetbegović pokazao u najmračnijim danima opsade Sarajeva. Francuska zna za njegovu historijsku ulogu i političku hrabrost koju je dokazivao doprinoseći nacionalnom pomirenju potpisivanjem Dejtonskog sporazuma u Parizu, kojim je okončan rat u decembru 1995. godine.

LORD DEJVID OVEN, nekadašnji mirovni izaslanik Evropske unije za bivšu Jugoslaviju

Alija Izetbegović je bio vrlo hrabar čovjek koji je odigrao ključnu ulogu u opstanku BiH. Izetbegović je bio "oštar", ali iskren. Kada bude pisana historija BiH on će imati glavnu ulogu u njoj. Izetbegović lično je igrao glavnu ulogu u kreiranju BiH.

SAFET HALILOVIĆ, predsjedavajući SBiH

Smrt Alije Izetbegovića veliki je gubitak za BiH i za sve probosanske snage koje se bore za opstanak i prosperitet ove zemlje, za ljudska prava i univerzalne vrijednosti njenih građana.

Izetbegović je postao planetarno poznat kao personifikacija borbe za odbranu i opstanak BiH, njezinih građana i naroda u vrijeme agresije na našu zemlju. Svojim upornim otporom brutalnoj agresiji, te borbom za prava građana ove zemlje, opstanak i ra-

zličitost Izetbegović je presudno doprinio odbrani i opstanku BiH, kao države i društva o čemu će historija dati posljednju riječ.

SEID ef. SMAJKIĆ, mostarski muftija

Alija je legenda naše zemlje. Imao je snage i hrabrosti biti na čelu naše zemlje kada je to bilo najgore i donijeti mnogo historijskih odluka. Od stvaranja Armije BiH, borbe da u svijetu pokaže šta se dešava u BiH, do potpisivanja Dejtonskog sporazuma koji je zaustavio rat i stradanje našeg naroda.

Ne treba ni spomenuti šta je učinio da BiH dobije svoje konture, da se formira kao država.

NIJAZ ALISPAHIĆ, književnik

Preselio je jedan od najplemenitijih ljudi koje je Bosna imala. Ta njegova plemenitost, ta posvećenost uzvišenim idealima, za sve je naše dušmane, a ima ih bezbroj, bila nerješiva zagonetka. Što nas više ubijaš, više nas ima, što nas više mrziš, mi više volimo, što nas više trpaš u islamski ekstremizam, mi smo više Bosanci i komšije. Upravo zahvaljujući Aliji Izetbegoviću stvoren je neraskidivi lanac pozitivne bosanske energije, kojoj nikakvi topovi, nikakvo izgladnjivanje nisu mogla stati ukraj. Da je na našem čelu bio neko drugi, neko manje posvećen vjeri u vječne vrijednosti, pitanje je kako bi se priča sa Bosnom završila. Ona ni danas nije završena, ali zahvaljujući putu koji je trasirao Alija Izetbegović, putu dobrote i ljubavi, Bosna ima šansu da opstane. Izetbegovićeve poruke žive kao putokaz za budućnost, jer ili će Bosne biti onakve kakvu je snio Alija Izetbegović, kao zemlja ravnopravnih i slobodnih ljudi, ili je neće biti. Otud je Izetbegovićeva misao svjetionik bosanske budućnosti.

SEAD DELIĆ, penzionisani general

Bio sam komandant Pete operativne grupe u Tuzli kada su naše snage osvojile kotu Greda i Lisaču. Oba puta predsjednik Izetbegović je došao da nas obiđe.

Na Lisači smo imali dosta zarobljenika i dobro se sjećam da nam je tada Predsjednik rekao: "Zarobljenik je osoba o kojoj sve govori njegov naziv. Molim vas vodite računa o odnosu prema tim ljudima, na to vas obavezuju i ljudski i Božiji zakoni".

EMIR HADŽIHAFIZBEGOVIĆ, glumac

Alije Izetbegović je čovjek čije će djelo i veličina tek sa jedne vremenske distance biti validno spoznato. Njegova borba da nakon cijelog stoljeća svom narodu vrati dostojanstvo, ponos i podigne mu glavu, njegova pobjeda nad velikosrpskim i velikohrvatskim hegemonizmom, njegova vizija i mudrost ostat će, nažalost, kod nekih zabludjelih ljudi životna nepoznanica.

Volio je BiH i sve dobre ljude u njoj, svoj narod i poštovao svoju vjeru.

SULEJMAN KUPUSOVIĆ, reditelj

Alija Izetbegović ostat će upamćen kao čovjek koji je vratio dostojanstvo, dignitet i ime Bošnjacima BiH. Kao čovjek imao je ogromnu nesreću da se jako krhkog zdravlja čitav život hrve sa svim mogućim zloćama i karakondžulama, od rane mladosti provodeći život po kazamatima.

Poslije suočen sa tim da bude na čelu naroda u trenutku kada je već bila ispisana smrtovnica i presuda cijelom tom narodu. S te strane ostat će dostojanstvena ličnost u historiji. U sjećanju kulturnih radnika ostat će po tome što je i u najtežim trenucima dolazio na naše predstave i radovao se svakom velikom uspjehu i iskoraku bh. kulture.

SENAD HADŽIFEJZOVIĆ, novinar

Pretpostavio sam šta će mu biti riječi, poruke šta će ostaviti u amanet: Ostanimo Bošnjaci, Srbi i Hrvati, ali budimo malo više Bosanci. To mi je rekao i u intervjuu nakon dolaska iz Dejtona, to mi je više puta privatno rekao.

Naravno, samo historija potvrđuje nečije vrijednosti, ali ne treba čekati dugo da se zaključi šta je dobro uradio: nije dozvolio Armiji revanšizam, njegova vojska bila je naj-humanija, nije ganjao svoje progonitelje, bio je evropski musliman sa sjajnim osjećajem za ljude druge vjere...zato mu je toliko uglednih bosanskih Srba i Hrvata i došlo u bolnicu.

SEJFUDIN TOKIĆ, profesor

Rahmetli Alija Izetbegović bio je dobar čovjek. U najburnijem periodu historije BiH kao njen predsjednik suočio se sa najradikalnijim politikama hegemonije i nacionalističke isključivosti režima iz Beograda i Zagreba. Predvođeci patriotske snage BiH uspješno se suprotstavio takvim politikama i obezbijedio da se BiH sačuva kao multietnička država jednako okrenuta saradnji sa zapadnim, kao i sa islamskim zemljama.

Lično sam impresioniran njegovom tolerancijom koju je iskazivao prema političkim neistomišljenicima i sposobnošću razumijevanja običnih bosanskih ljudi.

ADEMIR JERKOVIĆ, posljednji savjetnik predsjednika Izetbegovića

Alija Izetbegović je bez sumnje najveća politička ličnost u novijoj i najznačajnija pojava u ukupnoj historiji ove zemlje. Bio je hrabar i odlučan borac za nezavisnost i cjelovitost BiH, iako su ga mnogi protivnici označavali protagonistom njene podjele, što nije bilo tačno. U ratu je bio lider i personifikacija otpora agresiji. Zahvaljujući njemu sačuvali smo nezavisnost, integritet i slobodu.

U poslijeratnoj obnovi nije bio smetnja uspostavi demokratskih vrijednosti i civilnog društva, jer je procijenio da bi BiH bilo lakše bez njegovog direktnog učešća u vlasti i odlučio se povući. On je svoje saradnike pitao šta misle o povlačenju iz politike i moj je savjet bio da to učini.

To mogu uraditi samo najveće ličnosti. Bila mi je čast raditi s njim i za njega.

Od historijskog je značaja što je pravednost, moralnost i etičnost naše borbe dizajnirana upravo karakterom Izetbegovićeve ličnosti. Za građane i narode ove zemlje je sreća što je u odbrani od oružanih i drugačijih sadržaja agresije o važnim društvenim pitanjima odlučujuće utjecao lider koji je svojim ponašanjem prema drugim ljudima i društvenim obavezama simbolizirao tradiciju Bosanaca i Hercegovaca. U toj tradiciji najviše mjesto zauzimaju vrijednosti slobode, patriotizma, tolerancije, zajedničkog života u razumijevanju i međusobnom poštivanju ljudi različitih nacija, vjera i civilizacija. Upravo te vrijednosti predsjednik Izetbegović je ugradio u političke temelje, ciljeve i praksu odbrane Bosne i Hercegovine.

Dr. sci. Nedžad Ajnadžić

POLITIČKI I VOJNI ASPEKTI ODBRANE SARAJEVA

Prema procjeni, znajući ulogu i značaj Sarajeva za opstanak Bosne i Hercegovine, agresor je temeljito planirao, pripremio i upotrijebio jake vojne snage s ciljem da ga osvoji i u njemu uspostavi svoju okupacijsku vlast. Agresor je želio da Sarajevo bude samo srpski i glavni grad takozvane Republike srpske Bosne i Hercegovine. Borbene aktivnosti 1. korpusa Armije RBiH pripremale su se i izvodile u vrlo složenim strategijskim, operativnim i taktičkim uslovima općeg okruženja svih slobodnih teritorija na kojima su bile jedinice i komande Armije RBiH, kao i u uslovima specifične vojne opsade, odnosno okruženja značajnog dijela 1. korpusa u gradu Sarajevu.

Strategijska i operativno-taktička pozicija agresorskih snaga bila je vrlo povoljna, s obzirom na kontrolu glavnih komunikacija koje su povezivale bosanskohercegovačko ratište s izvorima popune agresorske vojske ljudstvom i materijalnim sredstvima u takozvanoj SR Jugoslaviji (Srbija i Crna Gora), kao i s državama agresorskim saveznicima.

Obim ljudskih žrtava u toku i poslije svakog rata postaje krupno političko, historijsko i moralno-etičko pitanje. Prema karakteru odgovora zaraćenih strana i njihovih saveznika na pitanje obima ljudskih žrtava može se identificirati karakter politike koja je služila kao osnov ratnog angažiranja i savezničkog pomaganja nekoj od zaraćenih strana. Uglavnom, oni faktori koji su bili na strani koja je vodila pravedan rat teže da se istinito predstave broj ljudskih žrtava, a oni faktori koji su bili na strani koja je vodila nepravedni rat teže da propagandu o broju ljudskih žrtava prilagode karakteru svojih nepravednih političkih stavova u vezi sa uzrocima i posljedicama rata. Samim tim što je zavedenim embargom međunarodna zajednica nanosila štetu snagama odbrane RBiH koje su djelovale na osnovama pravedne politike i vodile pravedan odbrambeni rat, proizilazi zaključak da je embargo nepravedan, u korist nepravedne agresorske politike, zločinačke i genocidne ratne prakse.

1. POLITIČKI ZNAČAJ ODBRANE SARAJEVA

Odbrana Sarajeva temeljila se na političkoj i patriotskoj svijesti njenih građana koji su bili istinski opredijeljeni da se očuva bosanskohercegovačko specifično političko i životvorno biće kao zajednice ravnopravnih građana i naroda. To je bila osnova da se izgradi snažan sistem odbrane koji je od početnih prilika pružanja otpora agresoru 1992. godine progresivno povećavao svoju gotovost i ukupnu snagu, tako da je u drugoj polovini rata sistem odbrane BiH, čija je okosnica i glavna snaga bila Armija RBiH, postao respektivna organizirana i moćna sila koju su morali respektirati i najveći neprijatelji BiH. Agresorska strana očekivala je da se država BiH neće moći odbraniti, da će njena odbrambena organiziranost biti slaba, bez nužne povezanosti, koordiniranosti u djelovanju njenih činilaca, te da će kao takva vremenski biti i konačno prestati biti prepreka za ostvarivanje agresorskih planova. U početku, 1992. godine, odbrana BiH je imala elemenata spontanosti samoorganiziranosti na lokalnim nivoima, ali su vremenom spontanost i lokalna samoorganiziranost iskorišteni kao pogodno tlo za plansko, politički temeljeno i patriotski usmjereno uspostavljanje i uvezano djelovanje raznih političkih, policijskih, vojnih, kulturnih, privrednih i drugih faktora sistema odbrane. U sagledavanju procesa izgradnje sistema odbrane BiH od agresije u periodu 1992—1995. godina spontanost se ponekad, pa čak i često, suprotstavlja organiziranim utjecajima političkih, državnih i drugih faktora, tako što se ide u krajnost bilo da se apsolutizira samoorganiziranost, spontanost, negira organiziranost pod utjecajem političkih, državnih i drugih faktora u društvu ili obratno - da se apsolutiziraju utjecaji političkih i državnih faktora, negira samoorganiziranost i spontanost. Uzroci takvih krajnosti su različiti. Kod nekih koji preferiraju spontanost i samoorganiziranost to je osjećaj potrebe da se iz političkih i ideoloških razloga negiraju zasluge konkretnih političkih, državnih i drugih institucija i autoriteta u pogledu organiziranja, a kod nekih je to izraz nerazumijevanja društvene i političke prirode i djelovanja sistema odbrane. Nikada i nigdje se nije mogao uspostaviti sistem odbrane, pogotovo ne efikasan sistem odbrane protiv dobro organizovanog agresora a da nije postojao snažan politički faktor, pa i lider, sposoban da artikulira opći interes naroda u pogledu odbrane i afirmacije države i drugih ugroženih vrijednosti.

U konkretnim bosanskohercegovačkim prilikama, kakve su bile u procesu raspada bivše SFRJ, ispoljena je spontanost u pogledu reagiranja na nepravednu i zlu politiku i praksu kojom je ugrožavana država BiH, ali je odmah ispoljena i organiziranost raznih faktora spremnih da se spontanost u pogledu otpora očitim i grubim prijetnjama državi BiH usmjeri putem organiziranih utjecaja, iz čega je slijedio nov kvalitet patriotske i odbrambene moći. Bez pozitivnog patriotskog raspoloženja širokih slojeva društva nije bila moguća pojava samoorganiziranosti, a bez patriotskog raspoloženja i raznih oblika spontanog pružanja otpora zlu nije bilo moguće graditi odbrambene aspekte političke, državne, kulturološke, privredne i druge oblike društvenog djelovanja uvezane u jedinstven sistem odbrane.

Krupno je pitanje mogućnosti da se izbjegne rat u BiH. Istinski demokrati u okviru legalnih organa vlasti RBiH poduzimali su mjere da se rat izbjegne postizanjem

adekvatnog političkog rješenja, kojim bi se osigurala demokratija, sloboda građana, naroda i država te ravnopravnost prema univerzalnim standardima. Međutim, zbog upornosti velikosrpskog vodstva, na čelu sa Miloševićem, da BiH nakon izdvajanja Slovenije i Hrvatske ostane u krnjoj Jugoslaviji, rat je bio neizbježan, o čemu je predsjednik Alija Izetbegović napisao: „Danas mislim da nisam imao izbora. Odavde posmatrajući, čini se da se rat mogao izbjeći jedino da sam pristao da Bosna uđe u sastav krnje Jugoslavije, ustvari velike Srbije. Bosnom bi, u tom slučaju, danas vladali Milošević i Karadžić. Niko ne zna šta bi se tada događalo. Možemo samo nagađati na osnovu onoga što smo vidjeli na Kosovu i u Crnoj Gori. Zato, mislim, da izbora nije bilo i da je nezavisnost Bosne bila jedini dostojanstveni izlaz“. O pitanju izlaska iz sastava Jugoslavije najistaknutiji velikosrpski nacionalista Dobrica Ćosić je rekao: „Izlazak iz Jugoslavije mora da se plati.“ Miloševićev režim, pod ideološkim i političkim utjecajem Ćosića, bio je faktor s ulogom da naplati izlazak BiH iz Jugoslavije, i to u obliku ogromnih žrtava i razaranja ljudi u BiH, posebno bošnjačkog naroda izloženog genocidnim ciljevima tog istog Ćosića, Miloševića...

2. SNAGE ODBRANE SARAJEVA

Prema procjeni, o velikom značaju Sarajeva za opstanak Bosne i Hercegovine, agresor je temeljito planirao, pripremio i upotrijebio jake vojne snage s ciljem da ga osvoji i u njemu uspostavi svoju okupacijsku vlast. Željeli su da Sarajevo bude samo srpski glavni grad takozvane 'Republike srpske Bosne i Hercegovine'. Nasuprot takvim agresorskim namjerama, branioци BiH i grada Sarajeva željeli su da Sarajevo i cijela BiH očuvaju svoj tradicijski multietnički i multikulturalni karakter. S obzirom na ugroženost, odbrana cijele BiH, pa i njenog glavnog grada Sarajeva, bila je veliki izazov. Za realizaciju tog izazova izgrađena je jaka Armije RBiH, a u okviru nje za sarajevsku regiju organiziran je jak 1. korpus. Političke osnove za nastanak i razvoj 1. korpusa su historijske odluke koje je donijela Vrhovna komanda, odnosno Predsjedništvo RBiH, aprila 1992. godine: Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti, Odluka o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba i formiranju Štaba TO RBiH, Odluka o objedinjavanju svih naoružanih grupa i pojedinaca i njihovog stavljanja pod komandu Štaba TO RBiH i Odluka o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine od 4. 7. 1992. godine. Odluku o formiranju 1. korpusa donijelo je Predsjedništvo RBiH 18. 8. 1992. godine.

Prvi korpus Armije RBiH, od 1992. do 1995. godine, u prosjeku je imao 78.253 borca, i to: 1992. godine - 60.442; 1993. godine - 80.644; 1994. godine - 84.914; 1995. godine - 87.009 boraca. Od toga, u okruženom Sarajevu, od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bio 34.931 borac, i to: 1992. godine 26.980; 1993. godine 36.000; 1994. godine 37.904; 1995. godine 38.840 boraca.

Prema teritoriji popune, u 1. korpusu od 1992. do 1995. godine borci su bili iz domicilnog stanovništva regije Sarajeva i od prognanog stanovništva, uglavnom iz istočne Bosne, ali i s drugih okupiranih teritorija. Ukupno u 1. korpusu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bilo 60.098 ili 76% domicilnog stanovništva i 18.155 ili

23,2% prognanog stanovništva. Od toga, u okruženom Sarajevu je u prosjeku bilo 28.515 ili 81,6% domicilnog stanovništva i 6.417 ili 18,4% prognanog stanovništva.

Prema nacionalnoj strukturi, u 1. korpusu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bilo: Bošnjaka 73.488 ili 94,0%; Srba 934 ili 1,2%; Hrvata 3.402 ili 4,3% i Ostalih 429 ili 0,5%. Nacionalna struktura u okruženom Sarajevu u prosjeku od 1992. do 1995. bila je: Bošnjaka 32.803 ili 93,9%; Srba 413 i Hrvata 1.510 ili 4,3%; Ostalih 205 ili 0,6%. Prema obrazovnoj strukturi, u 1. korpusu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bilo: visoka stručna sprema 1.954 ili 2,5%; viša stručna sprema 1.348 ili 1,7%; srednja stručna sprema 54.793 ili 70,0%; niža stručna sprema 16.796 ili 21,5%; bez sprema 3.362 ili 4,3%. Obrazovna struktura boraca 1. korpusa u okruženom Sarajevu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bila: visoka stručna sprema 1.143 ili 3,2%; viša stručna sprema 446 ili 1,3%; srednja stručna sprema 26.746 ili 76,6%; niža stručna sprema 5.167 ili 14,8%; bez sprema 1.429 ili 4,1%.

Prema socijalnoj strukturi, u 1. korpusu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bilo: radnika 63.117 ili 80,6%; službenika 9.818 ili 12,6%; zemljoradnika 5.318 ili 6,8%. Socijalna struktura boraca 1. korpusa u okruženom Sarajevu od 1992. do 1995. godine u prosjeku je bila: radnika 27.444 ili 78,5%; službenika 5.818 ili 16,7%; zemljoradnika 1.669 ili 4,8%. U toku 1992. godine 1. korpus Armije RBiH imao je 60.442 borca. Jedinice su bile raspoređene unutar Sarajeva u neprijateljskom okruženju (34.931) i izvan Sarajeva na slobodnim teritorijama Visokog, Breze, Olova, Igmana, Hrasnice i Goražda (25.511). U toku 1992. godine brojno stanje 1. korpusa je kontinuirano raslo od 38.357 u aprilu do 73.141. u decembru. Mjesečni rast je bio od 2.000 do 7.000 boraca, tako da je prosječno brojno stanje 1. korpusa tokom 1992. bilo 60.442. Interesantni su pokazatelji za brojno stanje branilaca unutar okruženog Sarajeva. Aprila 1992. godine jedinice 1. korpusa unutar Sarajeva imale su 17.384 borca, a decembra iste godine su imale 33.151 borca. To znači da se udvostručio broj boraca koji su iznutra branili glavni grad. Prosječno, tokom 1992. u jedinicama 1. korpusa koje su branile grad iznutra bilo je 26.980 boraca, što znači da je, unutar iz okruženja, Sarajevo branilo 44,6% od ukupnog brojnog stanja 1. korpusa, a da je izvan Sarajeva bilo angažirano 33.462 ili 55,4% od ukupnog boračkog sastava 1. korpusa.

Prema izvorima, odnosno prema teritoriji popune boraca 1. korpusa koji su bili domicilno stanovništvo regije Sarajeva bilo je 47.972, dok je iz prognanog stanovništva drugih regija, posebno iz istočne Bosne, bilo 12.470 boraca. TO znači da je iz domicilnog stanovništva bilo četiri puta više boraca nego iz izbjegličkog. Grad Sarajevo, iznutra, u okruženju branilo je 21.892 borca iz domicilnog i 5.088 iz prognanog stanovništva. Tokom 1992. četvrtina branilaca iz prognanog stanovništva, iznutra u okruženju, branila je Sarajevo, a tri četvrtine boraca unutar grada bili su iz domicilnog stanovništva. Od ukupnog broja boraca iz prognanog stanovništva (12.470), 1992. njih 40,8% (5.088) bili su angažirani u jedinicama 1. korpusa koje su branile grad Sarajevo iznutra, a 59,2% su bili u jedinicama 1. korpusa koje su imale borbeni raspored izvan Sarajeva. U odnosu na nacionalnu strukturu stanovništva u BiH, posebno u sarajevskoj regiji, nacionalna struktura boračkog sastava 1. korpusa tokom 1992. i narednih godina bila je slijedeća: Bošnjaka je 1992. bilo 55.473 ili 91,8%; Srba

1.566 ili 2,6%; Hrvata 2.330 ili 3,8% i Ostalih 1.073 ili 1,8%. Ovim pokazateljima demantiraju se propagandne teze da je u Armiji RBiH početkom rata bilo preko 30% Srba i Hrvata, a da su oni, u drugoj polovini rata, usljed procesa takozvane "islamizacije" napuštali redove branilaca BiH. Takva propaganda u osnovi je istovjetna agresorskoj. U okruženom Sarajevu 1992. bilo je 24.810 Bošnjaka, 700 Srba, 1.010 Hrvata i 460 Ostalih. Od ukupnog broja Bošnjaka u 1. korpusu 1992. godine (55.473), njih 44,7% (24.810) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan.

Od ukupnog broja Srba u 1. korpusu 1992. godine (1.566), njih 44,7% (700) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja Hrvata u 1. korpusu 1992. godine (2.330), njih 43,3% (1.010) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u kategoriji Ostali (1.073) u 1. korpusu 1992. godine, njih 42,9% (460) je bilo u okruženom Sarajevu, a izvan Sarajeva preostalih 613 ili 57,1 %.

Obrazovna struktura boračkog sastava 1. korpusa je bila povoljna, s obzirom na to da je u sarajevskoj regiji i širom BiH u značajnom broju bilo obrazovanih kadrova. Sa završenom visokom školom u 1. korpusu 1992. godine je bilo 1.690 boraca ili 2,8%, sa višom 1.290 ili 2,1%, srednjom 41.715 ili 69,0%, nižom školskom spremom 12.934 ili 21,4% i bez spremne 2.813 ili 4,6%. Pri tome treba imati u vidu da su obrazovaniji građani BiH u značajnoj mjeri bili angažirani u drugim, civilnim strukturama odbrambenog sistema BiH, kao što je namjenska proizvodnja, preduzeća od posebnog značaja za život stanovništva i snabdijevanje Armije RBiH, lokalna i državna administracija, obrazovanje, zdravstvo... što su također djelatnosti od naročitog društvenog, pa i odbrambenog interesa. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1992. godine sa završenom visokom školom (1.690) njih 61,5% (1.040) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1992. godine sa završenom višom školom (1.290), njih 34,8% (449) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1992. godine sa završenom srednjom školom (41.715), njih 47,9% (19.991) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1992. godine sa nižom stručnom spremom (12.934) njih 35,1% (4.537) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1992. godine bez školske spremne (2.813), njih 34,2% (963) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan.

Socijalna struktura boračkog sastava 1. korpusa je uglavnom bila srazmjerna socijalnoj strukturi stanovništva sarajevske regije odakle se vršila popuna. Radnika je bilo 50.296 ili 83,2%, službenika 6.989 ili 11,4% i zemljoradnika 3.157 ili 5,4%. U pogledu socijalnog statusa, među borcima 1. korpusa u okruženom Sarajevu, 1992. je bilo 21.856 radnika, 4.413 službenika i 6.028 zemljoradnika. Od ukupnog broja boraca radničkog socijalnog statusa, u 1. korpusu 1992. godine (50.296), njih 43,5% bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca službeničkog socijalnog statusa, u 1. korpusu 1992. godine (6.989), njih 63,1% (4.413) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca zemljorad-

ničkog socijalnog statusa, u 1. korpusu 1992. godine (3.157), njih 22,5% (711) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan.

U toku 1993. godine 1. korpus Armije RBiH imao je 80.644 pripadnika. Jedinice su bile raspoređene u neprijateljskom okruženju unutar Sarajeva i izvan njega na slobodnim teritorijama Visokog, Breze, Ilijaša, Olova, Igmana, Hrasnice i Goražda. U odnosu na 1992. godinu, organizacijsko-formacijska struktura 1993. godine je izmijenjena, uglavnom samo formalno u pogledu naziva brigada. U toku 1993. godine brojno stanje 1. korpusa je kontinuirano raslo od 73.376 u januaru do 84.667 u decembru. Mjesečni rast je bio od 400 do 1000, tako da je prosječno brojno stanje 1. korpusa, tokom 1993. godine bilo 80.644. branitelja. Interesantni su pokazatelji za brojno stanje branilaca unutar okruženog Sarajeva. Tokom 1993. jedinice 1. korpusa unutar Sarajeva su imale od 32.828 boraca u januaru, do 37.874 borca u decembru iste godine, što znači da se, tokom 1993. godine broj boraca koji su iznutra branili glavni grad povećao za 5.019. Prosječno, tokom 1993., u jedinicama 1. korpusa koje su branile grad iznutra bilo je 36.000 boraca, što znači da je iz okruženja Sarajevo branilo 44,6% od ukupnog brojnog stanja 1. korpusa, a da je izvan Sarajeva bilo angažirano 44.644 borca ili 55,4% od ukupnog boračkog sastava 1. korpusa.

Prema izvorima, odnosno prema teritoriji popune, borci su bili iz domicilnog stanovništva regije Sarajeva 61.215 i iz prognanog stanovništva drugih regija, posebno iz istočne Bosne 19.429. To znači da je iz domicilnog stanovništva bilo tri puta više boraca nego iz izbjegličkog. U odnosu na 1992. godinu, u 1993. je došlo do povećanja broja boraca iz redova prognanog stanovništva za 6.959 boraca, što je logično, jer je u međuvremenu rastao broj prognanika. Grad Sarajevo, 1993., iznutra u okruženju je branilo 28.840 boraca iz domicilnog i 7.160 iz prognanog stanovništva, što znači da je tokom 1993. godine četvrtina branilaca iz prognanog stanovništva iz okruženja branila Sarajevo, a da su tri četvrtine boraca, branilaca Sarajeva, iznutra u okruženju bili iz domicilnog stanovništva. Od ukupnog broja boraca iz prognanog stanovništva (19.429), 1993, njih 36,9% (7.160) bili su angažirani u jedinicama 1. korpusa koje su branile grad Sarajevo iznutra, a 63,1 % su bili u jedinicama 1. korpusa koje su imale borbeni raspored izvan Sarajeva.

U odnosu na nacionalnu strukturu stanovništva u BiH, posebno u sarajevskoj regiji, nacionalna struktura boračkog sastava 1. korpusa, tokom 1993., kao i prethodne 1992. i narednih godina, bila je slijedeća: Bošnjaka je bilo 75.894 ili 94,1%, Srba 1.004 ili 1,3%, Hrvata 3.474 ili 4,3% i Ostalih 272 ili 0,3%. U usporedbi sa 1992. godinom, 1993. je došlo: a) do nominalnog povećanja broja Bošnjaka za 20.421 ili procentualnog učešća većeg za 2,3% (94,1% - 91); b) do nominalnog smanjenja broja Srba za 562 ili procentualnog učešća manjeg za 1,3% (2,6% - 1,3%); c) do nominalnog povećanja broja Hrvata za 1.144 ili procentualnog učešća većeg za 0,5% (4,3% - 3,8%); d) do nominalnog smanjenja broja Ostalih za 801, dok se procentualno učešće zadržalo na istom nivou, što je susret nominalnog povećanja ukupnog broja boraca i nominalnog smanjenja boraca u kategoriji „ostali“ (0,3 - 0,3).

Višestruki su razlozi smanjenja broja Srba: svih ratnih godina neprijateljska propaganda, pritisci i prijetnje Srbima da napuštaju redove Armije RBiH, te vrlo teški uslovi života stanovništva i boraca u okruženom Sarajevu, kao i razdvojenost porodica, jer su mnogi pripadnici Armije RBiH svih nacionalnosti težili da odu izvan Sarajeva, a neki i iz BiH radi spajanja sa svojim porodicama, ukoliko su se prije blokade komunikacija našle izvan zone rasporeda jedinice u kojoj su bili. Povećanje broja Hrvata uslijedilo je kao posljedica identificiranja nekih jedinica HVO-a da su u organizacijsko-formacijskom sastavu Armije RBiH, što se krajem 1993. i početkom 1994. dogodilo s Hrvatskom brigadom Kralj Tvrtko u Sarajevu. U toku 1994. godine uslijedio je Vašingtonski sporazum, po kome su prestali sukobi između Armije RBiH i HVO, što je također otvaralo mogućnosti poboljšavanja nacionalne strukture Armije RBiH. Samnjenje broja pripadnika 1. korpusa u kategoriji Ostali je uslijedilo u procesu slobodnijeg izjašnjavanja, jer su se mnogi od njih ranije izjašnjavali kao Jugoslaveni, pa su se zbog konačnog raspada SFRJ odlučili izjašnjavati po svom izvornom nacionalnom identitetu.

U okruženom Sarajevu 1993. je bilo 33.840 Bošnjaka, 450 Srba, 1.550 Hrvata i 160 Ostalih. Od ukupnog broja Bošnjaka u 1. korpusu 1993. godine (75.894), njih 44,6% (33.840) bili su u okruženom Sarajevu, a Ostali su bili izvan. Srba u 1. korpusu 1993. godine je bilo 1.004. Hrvata u 1. korpusu 1993. godine (3.474), njih 44,6% (1.550) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u kategoriji Ostali (272) u 1. korpusu 1993. godine, njih 58,8% (160) je bilo u okruženom Sarajevu, a izvan Sarajeva preostalih 112 ili 41,2%.

Obrazovna struktura boračkog sastava 1. korpusa je bila povoljna, s obzirom na to da je u sarajevskoj regiji i širom BiH u značajnom broju bilo obrazovanih kadrova. Sa završenom visokom školom u 1. korpusu je 1993. godine bilo 1.991 borac ili 2,5%, sa višom 1.383 ili 1,7%, srednjom 55.931 ili 69,3%, nižom školom 17.492 ili 21,7% i bez završene škole 3.847 ili 4,8%. Pri tome treba imati u vidu da su obrazovaniji građani BiH u značajnoj mjeri bili angažirani u drugim, civilnim strukturama odbrambenog sistema BiH, kao što je namjenska proizvodnja, preduzeća od posebnog značaja za život stanovništva i snabdijevanje Armije RBiH, lokalna i državna administracija, obrazovanje, zdravstvo, što su također djelatnosti od naročitog društvenog, pa i odbrambenog interesa. U odnosu na 1992. godinu, 1993. je uslijedio paralelan rast broja boraca u 1. korpusu iz svih obrazovnih kategorija. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1993. godine sa završenom visokom školom (1.991), njih 58,6% (l. 167) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan. Od ukupnog broja boraca u 1. korpusu 1993. godine sa završenom višom školom (1.383), njih 31,3% (433) bili su u okruženom Sarajevu, a ostali su bili izvan.

Mjesto oko koga su se vodile borbe u protekla dva rata

MEOKRNJE - SIMBOL BORBE PROTIV FAŠIZMA

Na spoju travničke, tesličke i kotorvaroške općine, na sjeveroistočnim padinama Vlašića, na nadmorskoj visini 1425 metara, smješteno je Meokrnje. Sa jugozapadne, južne i istočne strane obuhvataju ga dva duboka kanjona rijeke Bile i njene pritoke Krne. Duboko i skoro okomito zasijecaju se njihove obale obrasle gustom šumom. Visinska razlika na svega 1.000 metara vazdušne linije iznosi preko 400 metara, što govori o tome koliko su se ovi kanjoni duboko usjekli i kakvu tešku prepreku predstavljaju u prilazu sa južne i jugoistočne strane. Krajem devedesetih godina prošlog vijeka izgrađeni su šumski putevi koji iz doline Bile vode ka Meokrnju sa zapadne i jugoistočne strane, a nastavljaju se na put koji vodi za Gluhu Bukovicu. Sa sjevera i sjeverozapadne strane ovog brda padine su nešto blaže. Ima nekoliko proplanaka preko kojih vode dva puta: jedan na sjever, preko Vučije planine, u pravcu sela Bijelo Bučje, na području tesličke općine, a drugi na zapad, prema selima u gornjem toku rijeke Vrbanje, na kotorvaroškoj općini. Prilaz je moguć i sa istočne strane preko Ometala i Mačkovog vrha, prilično ravnim putem.

Meokrnje dominira nad ostalim objektima, a mještani ga zovu i Bukovička planina, jer su vlasnici zemljišta mještani najudaljenijeg sela travničke općine - Gluhe Bukovice. Preko ljeta mještani G.Bukovice tu izgone stoku na ispašu. Sagradili su svoje planinske kolibe. Takve dvije brvnare bile su sagrađene i prije Drugog svjetskog rata na samom vrhu Meokrnja, a vlasnici su bili amidžići Mujo i Redžo Zelkanović.

Meokrnje je bilo mjesto koje spaja ljude travničke i susjednih općina u mirnodopskim uslovima, ali i mjesto oko koga su se vodile velike borbe u Drugom i Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995.godina.

BORBE ZA MEOKRNJE 1942. GODINE

Prostranstva Vlašića u Drugom svjetskom ratu koristili su partizani travničke, kotorvaroške i zeničke općine za aktivnosti na pripremi otporu agresoru. Travnički partizani, predvođeni Abidom Lolićem, na vlašićka prostranstva su izašli marta 1942. godine, s ciljem da se uvežu sa partizanskim jedinicama susjednih općina. Naspram sebe su imali jake četničke i ustaško-domobranske snage koje su pojedinačno, ali i zajednički željeli uništiti partizanski pokret na prostoru Srednje Bosne.

Pošto su se partizani u logističkom smislu oslanjali na ono što su mogli naći na prostoru razmještaja, seljacima-vlasnicima dobara nisu bili dobrodošli, te su o pokretu partizanskih jedinica obavještavali na jednoj strani četničke komande, a na drugoj ustaško-domobranske.

Zbog ovakvih dojava, četničke snage su 14. maja 1942. godine na Perli iznenadile partizansku jedinicu i nanijele joj velike gubitke, a 20. maja 1942. godine ustaško-domobranske snage su, uz pomoć doušnika iz sela Gluha Bukovica,¹ opkolile i desetkovale dijelove Travničke partizanske čete i dijelove Zeničkog partizanskog odreda na samom Meokrnju.

U sklopu šire akcije razbijanja partizanskih jedinica na platou Vlašića, koju je planirao i kojom je rukovodio komandant 9. pukovnije, potpukovnik Šram, učestvovala su snage ove pukovnije, smještene u kasarni u Travniku, Gučoj Gori, Mehuriću, Turbetu, Golešu, Komaru, Oborcima, Donjem Vakufu, Gostilju, Poniru, Dobretićima i Gornjim Korićanima, tri ustaške pripremljene bojne iz Travnika, Guče Gore i Turbeta i žandarmerijske jedinice iz stanica Guča Gora, Turbe i Ponir.² Sedam grupa u sedam pravaca se kretalo prema vlašićkom platou, a akcija je otpočela 19. maja 1942. godine. Potpukovnik Šram se kretao sa prvom grupom koja je iz Travnika, preko Guče Gore i Orahova, u popodnevnim satima, stigla u Gluhu Bukovicu. Stigavši u Gluhu Bukovicu, obaviješten je od dvojice mještana Gluhe Bukovice da su partizani smješteni na Meokrnju, u brvnari amidžića Muje i Redže Zelkanović. Pukovnik Šram naređuje svim grupama da se okupe kod Kraljičine vode³, a odatle okruže i unište partizane na Meokrnju. Međutim, sve grupe ne stižu učestvovati direktno u akciji.

Napad na neoprezne partizane, na njih 50, u jednoj drvenoj brvnari, izvode pripadnici žandarmerijske stanice Guča Gora, kojima komanduje Alojz Kalović, i ustaške pripremljene bojne u Gučoj Gori, sa zapovjednikom Franjom Erendom. Kon-

1 U presudi Okružnog suda u Travniku, koja je postala pravosnažna 28. augusta 1947. godine, piše: „...da je Redžo Musić proglašen krivim što je, u društvu sa Suljom Selavom, u pola noći 19. maja 1942. godine, došao na Ometala i Alojzu Kaloviću, žandarmerijskom naredniku, pokazao mjesto gdje su partizani, što je imalo za posljedicu pogibiju većine boraca i rukovodilaca Travničke čete...“ (Arhiv OK u Sarajevu, KO 258/46)

2 Izvještaj 9. pješadijske pukovnije 3. domobranskom zboru u Sarajevu, u kome su opisane „operacije i akcije“ od 01. do 20. maja 1942. godine, pod datumskom oznakom 19.V: „...Zapovjednik zone Prve pukovnije, pukovnik g.Šram, krenuo je danas u akciju na Vlašić, planinu sjeverno od Travnika, iz raznih pravaca radi uništenja pobunjenika-partizana, koji su u posljednje vrijeme pljačkali i uznemiravali okolno stanovništvo. Za pojačanje te akcije uzeti su domobranci iz posada: u Travniku, Gučoj Gori, Mehuriću, Turbetu, Golešu, Komaru, Oborcima, Donjem Vakufu, Gostilju, Poniru, Dobretićima i Gornjim Korićanima...“ (AVII k-56 br 5/2, str. 16 i 17)

3 Petar Perković, tada komandir jedne od domobranskih četa 9. pješadijske pukovnije, koja je išla u prvoj grupaciji, na suđenju u Sarajevu, 29.08.1947. godine, je rekao: „...Ujutro, rano, i moja satnija je krenula prema Vlašiću na Kraljicu. Ovdje je trebalo toga jutra sve da se skupe i odatle da krenu u opkoljavanje Meokrnja...“ (Iz krivičnog spisa Petra Perkovića, Arhiv Republičkog SUP u Sarajevu).

centričnom vatrom po kolibi, iznenadili su partizane koji su spas pokušali pronaći u iskakanju iz brvnare i bježanju do obližnje šume. Polovina njih nije se uspjela dočepati šume.

Sa vojnog aspekta, mogu se uočiti nedostaci partizanske komande, vjerovatno zbog neiskustva, ali i zbog pogrešne procjene odakle bi mogao doći neprijatelj.

Kao prvo, vojnički je nelogično da se u jednoj brvnari smjesti cjelokupno ljudstvo od oko 50 partizana, a zatim i činjenica da je za obezbjeđenje bio postavljen samo jedan stražar i upućena jedna patrola koja je imala zadatak obezbijediti ljudstvo sa zapadne strane odakle su se nadali mogućem napadu od strane četnika. Ni jednog trenutka nisu pomišljali o napadu iz pravca Gluhe Bukovice od strane ustaško-domobranskih snaga. Zbog toga i ne čudi podatak da su u trenutku napada pokušavali brvnaru napustiti u pravcu Gluhe Bukovice, gdje su ih ustaško-domobranske snage čekale u zasjedi.

Od 50 partizana smještenih u brvnari, tog jutra - 20. maja, poginulo ih je 22, jedan se predao. Nekoliko dana kasnije, na ovom području je zarobljeno još 5 partizana.

BORBE ZA MEOKRNJE 1992. GODINE

Izgleda da podatke o sudbini partizana na Meokrnju 1942. godine nisu poznavali pripadnici srpsko-crnogorskog agresora koji su posjeli ovaj objekat 1992. godine, a ni pripadnici Armije R BiH, koji su iznenadili agresora 12.09.1992. godine, u vrijeme objedovanja-ručka i oslobodili Meokrnje, a onda aprila 1994. godine dozvolili da budu i oni iznenađeni i ponovo izgube ovaj značajan objekat.

ZLOČIN SCA NAD CIVILIMA NA MEOKRNJU

Krvavo Meokrnje iz Drugog svjetskog rata prvo će u ovom Odbrambeno-oslobodilačkom ratu osjetiti porodica Alage Zelkanovića, iz sela Gluha Bukovica. Dobročudni Alaga je početkom 1992. godine boravio na Meokrnju sa svojom porodicom, čuvajući stado ovaca, kao i mnogo godina ranije. Znao je da nikome ništa nije našao učinio i da stražu čuvaju njegovi susjedi - Srbi, isti oni sa kojima je dijelio dobro i zlo na ovim planinskim vrletima. Nagovarali su Alagu komšije Bošnjaci da napusti svoje imanje, jer je već srpska vojska posjela položaje na Meokrnju i okolnim brdima, ali se Alaga nije dao nagovoriti. Trebalo je preko ljeta pripremiti se za zimsko preživljavanje, uzgojiti janjce, pripremiti sir za prodaju. Pripremao je to Alaga zajedno sa svojom porodicom na svom imanju. Tokom ljeta komšije su uočile da nema Alage niti njegovih članova porodice sa stokom na meokrnjskim pašnjacima. Nakon oslobađanja Meokrnja, Alaga i svi članovi njegove porodice pronađeni su u zajedničkoj grobnici, nedaleko od Spomen-doma, a pri iskopu, kojim je rukovodio Midhat Purić-Hadžija, prvo je provirila ruka sa satom njegove malodobne kćerke. Kao i na ostalim mjestima, zločinci nisu poštedili ni djecu koju su zatekli u njihovim kućama.

MEOKRNJE, PRVI OSLOBOĐENI OBJEKAT

Borci odreda „Mehurići“ sa utvrđenih linija odbrane na Studenašnji, Mačkovcu i Velikoj ravni sanjali su dan kada će protjerati četničku neman sa Meokrnja, a najgrlatiji je bio Midhat Purić-Hadžija, komandant dijela bataljona „Zlatni ljiljan“, koji je svakodnevno pitao - kada ćemo to uraditi, posebno nakon pogibije 6 boraca njegove jedinice na Mačkovoj ravni od zlikovačke granate dok su obilježavali Kurban-bajram ispred jedne kolibe.

Starješine OpŠO Travnik nisu bile spremne ići grlom u jagode, nisu željele ništa prepustiti slučaju, te su potčinjenim komandama naredili detaljno izviđanje i praćenje pokreta neprijateljske vojske na tom prostoru. Pripreme su trajale sve do septembra 1992. godine, kada su borci odreda „Mehurići“, sa pretpotčinjenom jedinicom bataljona PL „Zlatni ljiljan“, u sadejstvu sa snagama odreda: Han Bila i Hum, u sklopu ofanzivnih dejstava snaga općine Travnik, pod rukovodstvom OpŠO Travnik, kao snage na pomoćnom pravcu napada⁴, dobile zadatak da oslobode Meokrnje, Glavicu i Šadištorine, te da linije odbrane na desnoj obali Bile pomjere na Srebrno brdo.

OpŠO Travnik je na ovom pravcu formirao Taktičku grupu (TG) 3, u čiji sastav su ušle ranije nabrojane jedinice. Komandant TG Remzija Šiljak je uradio dokumentaciju za rukovođenje i komandovanje, i zajedno sa starješinama potčinjenih jedinica planirao, pripremao i koordinirao prvu ofanzivnu akciju na prostoru Biljanske regije, osloncem na KM odreda Han-Bila. Glavnim snagama u napadu komandovao je komandant odreda „Mehurići“, Fahir Čamdžić, a jedinicu PL u neprijateljsku dubinu je vodio komandir Mujo Smriko.⁵

Ubacivanje jedinice u neprijateljsku pozadinu i podilaženje snaga sa fronta ka objektu napada otpočelo je u večernjim satima 11.09.1992. godine. Na ranijem položaju ostali su stariji pripadnici, sa ponekom lovačkom puškom, koji su imali zadatak povremeno ispaliti hitac kako bi agresor stekao dojam da se ništa neobično ne dešava. Podaci sa terena davali su uvjeravanja da sve ide po planu. Početak napada je trebao biti u 13,00 sati, u vrijeme ručka. Napad nije otpočeo u zakazanom terminu, nego u 13 sati i 22 minuta, kada se neprijateljskim vojnicima, pored ručka, dijelila i plata. Iznenađenje je bilo potpuno. Jednovremeni udar sa fronta i iz pozadine napravio je paniku u redovima agresora. Borba za Meokrnje je otpočela, a najžešće je bilo oko Spomen-doma na Meokrnju.

Zahvaljujući dobroj isplaniranosti akcije, odlučnošću i hrabrošću boraca bataljona PL koji su tog 12.09.1992. godine ušli duboko u neprijateljski raspored i potpuno izvršili dobiveni zadatak, kao i odlučnošću snaga koje su jurišale sa fronta, u ovoj briljantno izvedenoj akciji neprijatelj je brzo otjeran sa dominantnih položaja na Meokrnju, Studenašnjoj i Glavici. Na pomoćnom pravcu pomjerene su linije na Srebrno brdo i Radijevac. Ova akcija je bila i poruka agresoru i ostalima da su jedinice Armije R BiH stasale i za oslobodilačka dejstva. Linije odbrane su pomjerene za oko

4 Zapovijest OpŠO Travnik za napad, Op.broj: 02/454-1, od 10.09.1992.godine u 12,00 sati

5 Mujo Smriku su na kontrolnom punktu ubili ekstremisti HVO 1993.godine.

četiri do pet kilometara naprijed, a neprijatelju su naneseni značajni gubici u živoj sili i tehnici.

MEOKRNJE-MJESTO TRGOVINE SA VOJNICIMA SRPSKO-CRNOGORSKOG AGRESORA

Druga ratna godina (1993.) donijela je sukob sa ekstremnim dijelom HVO, tako da su se jedinice Armije R BiH morale pregrupisati i glavni dio usmjeriti na odbranu teritorije i naroda u lašvanskoj i biljanskoj dolini. Također, na vlašićkom platou je raspoređen dovoljan dio snaga koje su se oduprijele svim napadima srpsko-crnogorskog agresora tokom 1993. godine.

Godina 1993. donosi i promjene u organizacijsko-formacijskoj strukturi jedinica Armije R BiH. U okviru 3. korpusa formiraju se operativne grupe, kao privremeni sastavi, radi lakšeg rukovođenja i komandovanja potčinjenim jedinicama i komandama. Travnička općina je u početnoj fazi funkcionisanja operativnih grupa bila u z/o OG „Zapad“, a jedinice travničke općine bile su u sastavu ove OG. Krajem maja i početkom juna 1993. godine otpočinju intenzivna ratna dejstva na travničkoj općini između ekstremista HVO i Armije R BiH, a rukovodeću i komandnu ulogu na ovim prostorima preuzima Komanda OG „B.Krajina“. Tako će ostati sve do formiranja Komande 7. korpusa, u aprilu 1994. godine, kada će teritorija i jedinice općine Travnik postati dijelom z/o 7. korpusa Armije R BiH.

U vrijeme intenzivnih neprijateljstava između Armije R BiH i HVO, mogućnosti snabdijevanja jedinica Armije R BiH i stanovništva travničke općine svedene su na minimum. Srednja Bosna zatvorena je sa svih strana, tako da se cjelokupno stanovništvo i borci Armije R BiH oslanjaju na humanitarnu pomoć i vlastitu proizvodnju. U cilju preživljavanja dolazi do nelegalne trgovine na linijama razdvajanja u rejonu Meokrnja između, u prvom redu švercera i ratnih profitera sa obje strane, a onda i pripadnika vojnih formacija agresora i Armije R BiH.

BORBE ZA MEOKRNJE, U PROLJEĆE 1994. GODINE

Predmet ove analize nije trgovina na frontu, nego ono što bi moglo izazvati negativne posljedice po položaje Armije R BiH na tim prostorima. Procjena Komande OG „B.Krajina“ bila je da će neprijateljska strana pokušati iznenaditi naše borce na Meokrnju i zaposjesti ove objekte. Tada nismo imali u posjedu dokumentaciju koja bi potvrdila ovakve procjene, ali naknadnim uvidom u Naređenje za dalja dejstva Komande OG „Vlašić“, VRS potvrđuje opravdanost ovakve bojazni.

Iz četvrte tačke Zapovijesti, koju komandant OG „Vlašić“, potpukovnik Janko Trivić dostavlja Komandantu 1.KK VRS na uvid i odobrenje, jasno je da već krajem 1993. godine želi ovladati Meokrnjem i Ljutom gredom⁶.

6 Naređenje OG „Vlašić“ VRS, str.pov.broj: 1495-1/93, od 25.11.1993.godine.

Početak 1994. godine donijele smirivanje tenzija između Armije R BiH i ekstremista HVO, a potpisivanje Vašingtonskog sporazuma⁷ daje mogućnost oslobađanja i preusmjeravanja snaga sa fronta prema HVO na front prema srpsko-crnogorskom agresoru.

Težište angažovanja Komande 3. korpusa u ovom vremenu bilo je na deblokadi Maglaja i OG „7-Jug“, tako da je komandant 3. korpusa⁸ naredio Komandi OG „B.Krajina“ da izdvoji po jedan bataljon za deblokadu Maglaja i OG „7.Jug“⁹. On istog dana naređuje i 27. bbr i 330. lbr, koje su držale položaje na Meokrnju, odnosno ka Vučijoj planini, da izvrše sve pripreme za izvođenje ofanzivnih b/d u svojim zonama odgovornosti.¹⁰

Borci 27.bbr dobro su poznavali Meokrnje i položaje neprijatelja još od 1992. godine, iako tada 27.bbr nije ni postojala. U prvo vrijeme kalili su se u lokalnim jedinicama RjŠTO Mehurići (četa Gluha Bukovica, četa Zagrađe, vod Skomorje), kasnije u bataljonu PL „Zlatni ljljan“ i 314.mtbr, i dali veliki doprinos oslobađanju ovih prostora od SCA, u septembru 1992. godine. Odmah se krenulo na izviđanje neprijatelja i pripremu ofanzivnih djelovanja.

Međutim, ni SCA nije mirovao. Po zapisima iz Operativnog dnevnika OG „B.Krajina“, 23.03.1994. godine „...Snage SCA su od 23.03.1994. počele sa intenzivnim uređenjem p/k. Uređenjem p/k odbrane na liniji Meurić - Svinjska glava – Usko brdo – Jasen, snage SCA su istog dana djelovale sa H-105 mm iz rejon Petrova polja sa 11 projektila po rejonu Meokrnja, zatim iz rejonu Jasena sa MB 120 mm sa 2 projektila, iz rejonu Svinjske glave sa 11 projektila djelovala je praga...“¹¹. Komanda OG „B.Krajina“ je formirala IKM na samom Meokrnju, u zemunici na prvoj borbenoj liniji, a IKM–om je rukovodio NŠ OG.

Pošto je nosilac planiranih b/d na pravcu Meokrnje-Vučja planina bila 27.bbr, dogovoreno je, na prijedlog novopostavljenog komandanta 27.bbr¹², Mustafe Fazlića, da početak napada bude 27.03.1994. godine, u jutarnjim satima.

Dana 26.03.1994. godine planirane jedinice su bile u svojim rejonima raspoređene, spremne izvršiti podilaženje do polaznih položaja i izvršiti napad. Na referisanju

7 Vašingtonski sporazum potpisan 25.02.1994.godine. Naređenje Komande 3.korpusa o potpunom prestanku neprijateljstava između Armije R BiH i HVO, od 25.02.1994.godine u 12,00 sati preneseno dejstvujućim vezama Komandi OG „B.Krajina“ u 11,45, a evidentiran prijem naređenja u Ratnom dnevniku OG „B.Krajina“ 25.02.1994.godine u 15,30 (161.strana Ratnog dnevnika OG „B.Krajina“).

8 U vremenu od 26.02.1994.godine do 06.04.1994.godine, general Alagić je obavljao dužnost komandanta 3.korpusa, ali i dužnost komandanta 7.korpusa u formiranju.

9 Naređenje Komande 3.korpusa broj: 02/3/411-1, od 16.03.1994. godine

10 Naređenje Komande 3.korpusa broj: 02/3/412-1, od 16.03.1994. godine

11 Ratni dnevnik OG „B.Krajina“, 177.strana-Izvještaj 27.bbr.

12 Dužnost načelnika štaba 27.bbr obavljao Mustafa Fazlić. Svoj prijedlog je obrazložio temeljem broja 27 - Sa jedne strane u napadnim b/d bila je 27.bbr Armije R BiH, na strani SCA položaje na tom dijelu je posjedala 27.mtbr - teslička, a Mustafa Fazlić je bio 27. klasa Vojne akademije JNA.

načelniku Štaba OG „B.Krajina“¹³ u 16,00 sati sve odgovorne starješine potčinjenih jedinica su izvjestile da su spremne za izvršenje zadatka.

Međutim, pitomi Vlašić još jednom pokazuje nepredvidivost kad je u pitanju vrijeme. Odjednom, bez ikakvog nagovještaja, počeo je da pada snijeg. Jedinice u rejonima razmještaja nisu bile spremne na ovakve vremenske uslove. Bile su na otvorenom, pod „vedrim nebom“, iz koga su pahulje neumoljivo prekrivale do tada zelene pašnjake Meokrnja i okoline. Do 20,00 sati napadalo je oko 20 cm snijega. Cijeneći da je ovakvo vrijeme narušilo b/g jedinica za napad, NŠ OG traži dopuštenje da se napad odgodi. Sa komandantom OG ne može stupiti u vezu, jer se nalazio u inostranstvu, sa Komandom u Travniku nema vezu, jer je u prekidu, te odlučuje lično otići do Travnika i tražiti odobrenje od novopostavljenog NŠ 7. korpusa, Selme Cikotića, koji je u to vrijeme radio na formiranju Štaba 7. korpusa. Krećući se ka Travniku, nemalo se iznenadio kada je prolazio kroz Gluhu Bukovicu, jer tu nije bilo ni traga snijegu, padala je jača kiša. U Gučoj Gori kiša je bila sasvim slaba, a u Travniku nije nikako ni padala.

Novopostavljeni NŠ 7. korpusa, Selmo Cikotić, sa nevjericom je slušao izlaganje NŠ OG, ali je, zbog činjenice da on nije još uvijek primio dužnost, niti je Komanda 7. korpusa profunkcionisala, izbjegao izdati bilo kakvo naređenje u vezi predstojećih b/d, uputivši NŠ OG da se konsultuje sa prvopretpostavljenom komandom ili da sam donese odluku.

Veza sa komandantom 3. korpusa, koji se tada nalazio na Bošnjачkom saboru u Sarajevu, nije mogla biti uspostavljena, te je NŠ OG odlučio, na svoju ruku, odgoditi početak ofanzivnih b/d, cijeneći da jedinice neće uspješno izvršiti zadatak u novonastaloj situaciji. Da je njegova procjena bila dobra potvrdile su starješine potčinjenih jedinica, a i borci su se u ovakvim vremenskim prilikama samoinicijativno povukli u rejone razmještaja koji su omogućavali sklanjanje od vremenskih nepogoda.

Novo operativno vrijeme za ofanzivna b/d određeno je za 31.03.1994. godine. Nije se smjelo dalje čekati, a i vremenski uslovi su se promijenili u tolikoj mjeri da se nigdje nisu mogli vidjeti tragovi snijega.

Na glavnom pravcu napada Šadištorine-Vučja planina, 27. bbr je, u jutarnjim satima 31.03. probila neprijateljske položaje i ovladala objektima tt 1.378 i 1.310 na Vučijoj planini, a u nastavku i objekte Vučja glava, Kosine i Bezimeni vis.

Sedamnaesta slavna krajiška brigada napadala je pravcem Meokrnje-Usko brdo i Svinjska glava. Jedinica je u jutarnjim satima izvjestila da su stigli na polazne položaje i da je sve spremno za izvršenje zadatka. Iz kasnijih izvještaja koji su evidentirani u Ratnom dnevniku OG „B.Krajina“ može se zaključiti da su borci 17.skbbbr naišli na minsko polje, te da je došlo do određene konfuzije u redovima jedinice, tako da tog dana 17.skbbbr nije izvršila postavljene zadatke, što je u znatnoj mjeri uticalo na dalji tok dejstava na pravcu 27.bbr. Borci 27.bbr bili su prisiljeni štititi vlastitim snagama lijevi bok i dalje prodiranje u dubinu dovodilo je u opasnost jedinicu.

13 Komandant OG „B.Krajina“, general Fikret Čusković u to vrijeme bio odsutan van z/o OG.
Fotokopija prve strane Naređenja Komande OG „Vlašić“ VRS, od 25.11.1993.godine.

Na drugoj obali rijeke Bile, na pravcu Ljuta greda – Kvrkuša, napadala je 306.bbr. Prvi izvještaj je davao nagovještaje da bi 306.bbr mogla realizovati postavljene zadatke, jer je u Operativnom dnevniku OG „B.Krajina“ na 184. strani evidentiran izvještaj 306.bbr u 12,05: „...306.bbr posjela Kvrkušu (tt 1580). U toku je nastupanje ka tt 1641-Rustovi...“

Izostanak uspjeha na pravcu 17.skbbbr poljuljao je samopouzdanje u 27.bbr, te se stalo sa daljnjim napredovanjem, što je omogućilo SCA da se konsoliduje, izvrši pregrupisanje snaga, a onda i protivnapad, s ciljem vraćanja izgubljenih položaja.

Situaciju na terenu dodatno je iskomplikovao događaj u Travniku, gdje je u tuči ubijen jedan pripadnik 17.skbbbr, te su borci ove jedinice napustili položaj i krenuli u Travnik, u obračun sa licima koja su to učinila.

Situaciju je dodatno usložilo i povlačenje desnog susjeda sa položaja na Velikoj Karanovici¹⁴, tako da se i 27.bbr morala povući na polazne položaje¹⁵ sa objekata koje je oslobodila.

Vrijeme će pokazati da ovo nije najgore što se moglo desiti jedinicama Armije R BiH na ovim prostorima.

SRPSKO-CRNOGORSKI AGRESOR IZNENADIO BORCE 27.BBR NA MEOKRNJU

Komanda 7. korpusa je stavljena u funkciju 07.04.1994. godine, samo tri dana prije povlačenja boraca 27.bbr sa novooslobođenih objekata. Bilo je to vrijeme kada se Komanda još uvijek ustrojavala, izrađivala potrebnu dokumentaciju, pomno prateći situaciju na terenu.

Dana 16.04.1994. godine, 27.bbr je izvijestila da je primijećeno pregrupisanje snaga SCA i da je za očekivati napad na položaje u rejonu Meokrnja¹⁶. Neprijatelj tog dana nije izvršio napad, ali je „...u ranim jutarnjim satima 24.04.1994. godine otpočeo artiljerijski napad iz svih raspoloživih oruđa iz rejona: Golub-Ravna šuma-s. Jezero-Svinjska glava-Vučija planina-Meupić-Usko brdo-Jasen-Crni vrh-Paljenik po širem rejonu Meokrnje-Šadištorine-Javorak, nakon čega je otpočeo jak pješadijski napad uz artiljerijsku podršku, pri čemu je neprijatelj uspio da ovlada dijelom naše l/o. Naše snage su se povukle sa l/o Mokrnje-Šadištorine-Javorak i uspostavljena je nova l/o...“¹⁷

Snage koje su posjedale Meokrnje, izgleda da su po treći put zatečene nespreme: partizani u Drugom svjetskom ratu, snage SCA u septembru 1992.godine, a evo i snage 27. bbr Armije R BiH u aprilu 1994. godine.

14 Samostalni diverzantski bataljon 3.korpusa Armije R BiH

15 Ratni dnevnik 7.korpusa, 3.strana: „U z/o 27.bbr desni susjed ove brigade (SDB 3.K) se povukao sa linije, te je dio naših snaga na rejonu Bezimeni vis (jugoistočno od kote 1463 za oko 300 m) došao u poluokruženje. Četnici vrše artiljerijsko-pješadijski napad i zbog napuštanja desne strane (koju su čuvali pripadnici SDB 3.K) uslijedilo je povlačenje naših jedinica sa linije Vučija glava-Karanovica na Meokrnje...“

16 Ratni dnevnik 7.korpusa, 9.strana.

17 Ratni dnevnik 7.korpusa, 18.strana.

Komandi 7. korpusa nije ništa drugo preostalo nego da na teren uputi grupu starješina iz Operativno-nastavnog odjeljenja (ONO)¹⁸, na čelu sa načelnikom Štaba 7. korpusa, da sagleda stanje, utvrdi i stabilizuje dostignute linije. Dolaskom u Krnu zatekli su haotično stanje. Ne samo da su se borci 27.bbr povukli sa Meokrnja, nego su se počeli izvlačiti i borci sa desne obale rijeke Bile, gdje neprijatelj nije ni izvršio pješadijski napad zbog nepoznavanja situacije na terenu. Načelnik Štaba 7. korpusa morao je biti veoma odlučan i energičan kako bi spriječio dalje povlačenje snaga. Čak je upotrijebio i pucanj iz pištolja uzrak, kako bi privukao pažnju boraca koji su se povukli u Krnu. Nakon ovoga, načelnik Štaba je svojim odmjerenim i savjetodavnim izlaganjem umirio prisutne borce.

Komanda 27.bbr je formirala IKM neposredno iza Meokrnja, na ivici šume, ali nije imala nikakvu vezu sa snagama koje su držale položaje na Šadištorinama i nije znala dokle su se te snage izvukle. Zadatak da sagledaju stanje na tom pravcu dobivaju operativci Komande 7. korpusa, koji odlaze u Gluhu Bukovicu i preko Mačkovca oprezno kreću ka ranijim položajima 27.bbr na Šadištorinama, ne znajući gdje će naići na borce 27.bbr ili na neprijateljske vojnike. Kontakt sa borcima 27.bbr uspostavljaju na Javorku, neposredno iza položaja koje su držali na Šadištorinama, te uspostavljaju vezu sa Komandom 27.bbr i Komandom 7. korpusa. Dalje povlačenje je zaustavljeno, a pred Komandom 7. korpusa je prvi ispit: što prije vratiti izgubljene položaje i povratiti poljuljani moral boraca 7. korpusa na ovom pravcu.

KONTRANAPAD SNAGA 7. KORPUSA ARMIJE R BIH

Komanda 7. korpusa razvija IKM u Ramića Potoku, zaseoku Gluhe Bukovice, odakle bi trebalo planirati, pripremiti i rukovoditi b/d. Vrlo brzo će se uvidjeti da ovo mjesto nije pogodno sa aspekta održavanja radio i radio-relejnih veza, te je IKM premješteno na Bile vode, jugozapadno od sela Višnjeva, na veću nadmorsku visinu, da bi u narednom periodu bilo prebačeno na Parić gredu.

Rad Komande 7. korpusa na planiranju b/d i donošenju odluke za kontranapad odvijao se po skraćenom postupku. Pripremna naređenja za izvođenje kontranapada upućena su istog dana 17.kbbr, 27,306.i 325.bbr, te novoformiranoj 37.Mlbr, sa konkretnim zadacima šta trebaju realizovati do dobivanja zapovijesti za napad¹⁹. Komandant 7. korpusa je odlučio na glavnom pravcu angažovati 27.bbr i 37.Mlbr, kojoj je ovo bio prvi zadatak nakon formiranja, uz maksimalnu artiljerijsku podršku za ovu priliku formirane KAG (korpusne artiljerijske grupe), a 17.Skbbr je dobila zadatak da izvrši obuhvatni napad na Meokrnje sa jugozapadne strane. Na pomoćnom pravcu, na centralnom dijelu Vlašića, 306.bbr je dobila zadatak nasilnim izviđaњem i ofanzivnim dejstvima posjesti objekte ustovi, Tvrda Ravan i Kraljevo guvno.

Za samo dva dana izvršene su kvalitetne pripreme, a o rezultatima b/d 27.04.1994. godine najbolje govori zapis u Ratnom dnevniku Komande 7. korpusa: „...Pripreme jedinica u toku noći obavljene upotpunosti. Dana 27.04.1994. godine

18 Iz ONO na teren otišli načelnik Odsjeka za OİO Remzija Šiljak i načelnik Odsjeka za planiranje i praćenje b/d Amer Duraković.

19 Ratni dnevnik Komande 7. korpusa, 19.strana.

u 05,00 spremnost za napad potvrdila artiljerija i tenkovska četa. U 06,15 naše snage otpočele napad (27.bbr i 37.Mlbr). Iste snage ovladale objektom Šadištorine. 17.skbbbr izvodila napad obuhvatom objekta Meokrnje i napad je išao po planu. Namjera je ubacivanje snaga iz rejonu Pašinca i Kika i ovladavanje Glavicom (tt 1400). Naše snage su uspjele vratiti dio teritorije koja je bila izgubljena 24.i 25.04.1994.godine. L/o koju trenutno posjeduju naše snage je slijedeća: Šadištorine (tt 1.398)-Meokrnje (tt 1.425)- dom napušten, ali nije u toku današnjeg dana još zaposjednut od naših snaga-Glavica (tt 1.400)- Kik (tt 1.200)-Pašinac-Četnička greda. Jedinice 17.skbbbr pomjeraju l/o u dubinu agresora u rejonu Kvrkuše...Snage 306.bbr zaposjele Rustove (tt 1641)...²⁰ 29.04.1994. godine 306.bbr je izvijestila Komandu 7. korpusa da je u potpunosti izvršila zadatak, odnosno zaposjela objekte Tvrda ravan i Krljevo guvno.

Naravno da su najznačajniji doprinos ovoj pobjedi dale jedinice koje su izvodile neposredne napade, ali ono što u Ratnom dnevniku nije zapisano, a što zaslužuje da ostane zapisano u historiji je doprinos artiljerije koja je po prvi put grupisana i koja je u svim segmentima borbe omogućila pješadijskim jedinicama da izvrše zadatak.

Osmijeh na licima boraca i starješina 7. korpusa nagovještavao je borbeni moral koji će znati samo za pobjede. Haotično stanje koje je zavlдалo 24.04.1994. godine zamijenjeno je dobrom organizacijom i shvatanjem da se samo dobrom organizacijom, dosljednom realizacijom dobivenih zadataka mogu izvršiti svi, pa i najsloženiji zadaci.

Atakovaće pripadnici SCA tokom cijelog toka rata na Meokrnje, ali uzalud, jer je pouka iz aprila 1994. godine skupo plaćena, a širi rejon Meokrnja biće poprište žestokih borbi, čak i zadnjih dana Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995. godina.

Borci Armije R BiH na Meokrnju dočekaše kraj rata, a o značaju Meokrnja govori i dejtonska linija razgraničenja Republike Srpske (RS) i Federacije BiH, jer se ta granica proteže upravo linijama odbrane koju su na tom prostoru držali pripadnici jedinica 7. korpusa Armije R BiH.

Ostaci porušenog Spomen-doma na Meokrnju su na toj liniji razgraničenja. Nadam se da će ovaj Spomen-dom jednog dana biti obnovljen zajedničkim snagama nekada zaraćenih strana i da rata na ovim prostorima više nikada neće biti, a ovaj tekst neka posluži kao svjedočenje o Meokrnju kao mjestu gdje se stalno vodi borba protiv fašizma.

20 Ratni dnevnik Komande 7.korpusa, 23-24.strana

Bitka u Budućinom potoku, kod Žepe

PRVA BITKA I PRVA POBJEDA BRANILACA ŽEPE

Svi stanovnici Bosane i Hercegovine su nemalo bili iznenađeni kada je 4. juna 1992. godine, putem sredstava informisanja, objavljena vijest da su branioци Žepe zaustavili neprijateljsku kolonu sa tenkovima, transporterima i kamionima, te da je tom prilikom likvidiran i zarobljen veći broj četnika.

Naime, tog 4. juna 1992. godine, u 08 sati, u Štab Teritorijalne odbrane Žepa je javljeno da se iz pravca Han-Pijeska prema Žepi kreće kolona motornih vozila, u čijem sastavu su dva tenka, dvije prage i desetak kamiona. Branioци Žepe je ova vijest iznenadila, jer Srbi na pregovorima i kasnije nisu najavili niti tražili da kroz dio teritorije koju kontrolišu borci Teritorijalne odbrane Žepa prolazi njihova kolona motornih vozila, na čijem čelu su tenkovi. Ova jedinica je bezbjedno prošla preko prve barikade u mjestu Jelovci, naseljenom srpskim stanovništvom. Na ulasku u bošnjačko selo Stoborani, četnički oficir – major bivše JNA Šuka Dragan je, putem megaфона, sa tenka upozoravao da se na kolonu motornih vozila ne otvara vatra, jer će, u protivnom, ovo selo biti srušeno sa zemljom. U selu Stoborani na kolonu vozila niko nije otvarao vatru. Ovo upozorenje četnici su ponavljali i kada su prolazili pored sela Gođenji. Borci Teritorijalne odbrane – branioци Žepe su pomno pratili kretanje kolone sve do raskrsnice puteva u selu Luke, gdje se jedan krak puta odvaja prema vojnom objektu na planini Zlovrh, a drugi prema Han-Pijesku. Borci Teritorijalne odbrane su bili onesposobili jedan manji most na putu. Sa njega su skinuli gornji dio daski. Kada su četnici stigli do ovog mosta, jedni su počeli sa njegovim osposobljavanjem, a drugi su prema najbližem selu, Brložnik, okrenuli cijevi tenka, PAT-ova, PAM-ova i mitraljeza i počeli su po njemu dejstvovati. Iznenađeni ovim postupkom četnika, na koje već kilometrima nije otvarana vatra, jedinica Teritorijalne odbrane iz Brložnika, koja se nalazila sa lijeve strane puta, je odlučno odgovorila, što su učinili i borci iz Gođenja i Stoborana, koji su se nalazili sa druge strane puta (iz pravca Klanca

prema Lukama). Kada je malo utihnula vatra i kada su četnici osposobili most, krenuli su prema Zlovrhu. Na tom putu su, djelujući zapaljivom municijom iz PAT-ova PAM-ova, zapalili prvu štalu koja je bila pored puta, u vlasništvu Nuhanović Mehmedalije, a kuću su granatama teško oštetili. Kako su išli dalje, četnici su nastavili sa paljevinom objekata. Zapalili su još jednu štalu, u vlasništvu Nuhanović Sejfudina, i pobili su mu stoku koju su uočili na imanju, te nastavili sa paljenjem kuća Nuhanović Hamze, Nuhanović Ibri, Mešanović Hasiba, Nuhanović Šećana, Mujkić Raske, Mujkić Himze, Mujkić Hilme i Mujkić Mehmeda, kao i sve prateće objekte koji su se nalazili u dvorištu ovih kuća.

Govoreći o ovoj bici, Hurem Šahić, učesnik bitke, je ispričao: "Prva bitka koja se desila u Budućinom potoku ima tri karakteristike koje, na određeni način, oslikavaju borbu boraca iz Žepe. Prvo, pod komandom Regionalnog štaba Teritorijalne odbrane, na samom početku agresije na našu državu, organizovane su jedinice i one su u koordinaciji djelovale u akciji u Budućinom potoku. Sinhronizacija tih jedinica se kasnije ogledala i u sastavima jedinica Armije RBiH i u akcijama koje su izvođene na ovim prostorima. Dobra organizacija jedinica rezultirala je time što narod niti borci u Žepi, od samog početka agresije, nisu doživjeli masovna stradanja, progone, silovanja i sl.

Drugo, borci iz Žepe i okolnih sela su isključivo ginuli na linijama odbrane, u borbi "prsa u prsa". Svi oni koji su poginuli u odbrani ovih prostora i države Bosne i Hercegovine su istinski šehidi, a svi oni koji su preživjeli sve ratne strahote od ratišta na području Žepe pa dalje su istinski heroji.

Treće, na prostorima Žepe i okolnih sela tokom četverogodišnje agresije na našu državu nije ubijen nijedan civil srpske nacionalnosti, iako su branioци s njima prilikom izviđanja ostvarivali neposredne kontakte. Ovo potvrđuje i činjenica da se niti na jednom spomen-obilježju koje su Srbi izgradili na području Žepe ne nalazi ime nijednog civila. Ovo potvrđuje da su branioци Žepe, kao cijeke naše Armije RBiH vodili vitešku i časnu borbu u oslobađanju svoje države, iako je neprijatelj u napadima primjenjivao najokrutnije metode ubijanja svega onoga što se kreće, ne gledajući da li se radi o starim i iznemoglim licima, ženama i djeci. Ovo je posebno bilo evidentno u napadu na selo Stoborani, 5. juna 1992. godine."

Prilikom napada na Budućin potok zarobljena su 34 četnika i ponašanje prema njima je bilo krajnje humano, ljudsko i po odredbama Ženevskih i drugih konvencija o običajima ratovanja. Svi zarobljeni su iznijeli riječi hvale prema onima koji su ih čuvali dok su bili u pritvoru, ali to nikada nije objavljeno. Već tada su borci iz Žepe znali da nije isključena mogućnost da se i Bošnjaci nađu u zarobljeništvu kod neprijateljske vojske.

Više je primjera da se agresorska vojska najbrutalnije ponašala prema bošnjačkim zarobljenicima – civilima i prema pripadnicima AR BiH, kako na području žepskog ratišta, tako i dalje. Najeklatantniji primjer tome je zarobljavanje dvojice boraca u jednoj bici koje su četnici odveli sa sobom, a onda im ruke svezali žicom i likvidirali ih, a potom bacili sa stijena. Kasnije su branioци našli njihove kosti i dostoj-

no ih pokopali. Također, do kraja dušmanski odnos je bio i prema komandantu 185. lahke brigade, iz Žepe, Avdi Paliću, kojeg su četnici uhapsili za vrijeme pregovora i kasnije likvidirali. Pored brutalnosti četnika, ovdje veliku odgovornost snose i oficiri mirovne misije SFOR-a, koji su tada bili stacionirani u Žepi i koji su organizovali sastanak "zaraćenih strana". Zarobili su 1995. godine i imama Mehmeda Hajrića i Amira Imamovića, prilikom pokušaja prelaska na slobodnu teritoriju, i ubili su ih, kao i još nekoliko boraca i civila koji su pokušali spas naći u logorima Šljivovica i Mitrovo Polje, u Srbiji, te veći broj onih koji su pokušali preći na slobodnu teritoriju prema Kladnju i Goraždu.

Treće, pojedina područja sa ove regije, kao što su Rogatica, Sokolac, Han-Pijesak, Vlasenica, Zvornik... početkom 1992. godine, potpisali su lojalnost tzv. Srpskoj Republici. Potpisivanje lojalnosti je ponuđeno i predstavnicima Žepe, ali su oni to odbili učiniti. Posebno su se u ovom isticali Ago Podžić, Sabrija Tabaković i Salem Česko. Za istaći je da su pojedina sela (Podžeplje, Plane, Krivače, Rijeke) koja su i prije agresije na našu državu pripadala opštini Han-Pijesak, samoinicijativno, bez ičije saglasnosti ili konsultacija, potpisala lojalnost paradržavnoj tvorevini – Srpska Republika. Potpisivanje navedene lojalnosti tadašnje srpske vlasti sa Han-Pijeska nisu uvažile sve dok kompletna žepska kotlina to ne učini.

Predstavnici civilnih vlasti i organizatori otpora iz Žepe su početkom 1992. godine sastanke - pregovore sa srpskom stranom organizovali u selu Plane. U ime srpske strane tada je pregovore vodio Dragoljub Milošević, tadašnji komandant kasarne u Han-Pijesku, a kasnije komandant agresorskog Sarajevsko-romanijskog korpusa i optuženi ratni zločinac pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu. Na ove pregovore Dragoljub Milošević je dolazio u oklopnom motornom vozilu i uz pratnju dobro naoružanih vojnih policajaca bivše JNA, a branioци Žepe su dolazili pješice i uz pratnju nekoliko skromno naoružanih i opremljenih vojnih policajaca.

Za vrijeme navedenih pregovora i organizacije otpora agresoru, Avdo Palić, kasniji komandant žepske 185. lbr, odnosno komandant odbrane Žepe, nije bio aktivan. On je tada bio u svom selu Krivače, gdje je komandir čete bio rahmetli Suno Palić. U to vrijeme načelnik Štaba Brigade je bio Ramo Čardaković, rezervni oficir bivše JNA, a njegov zamjenik Salim Česko.

Za istaći je da su bitkom u Budućinom potoku komandovali komandiri četa i vodova, i to jedinice iz Gođenja, Stoborana, jedna jedinica iz sela Krivače, kojom je komandovao rahmetli Avdija Hasanović, prijeratni nastavnik srpskohrvatskog jezika i književnosti u Osnovnoj školi u Podžeplju, te jedinica iz Podžeplja, kojom je komandovao Rešo Jusupović. Također, u ovoj borbi je učestvovala jedna jedinica iz sela Brložnik, jedinica iz sela Purtići i jedinice iz Žepe. Analizirajući kasnije ovu bitku, ocijenjeno je da je odlučujući dio bitke bio u Budućinom potoku, gdje su branioци uspješni motornom pilom odsjeći jedan bor i prepriječiti put. Na ovom zadatku se posebno istaknuo jedan borac iz sela Purtići (Mehmed Zimić). Tenk T-55, koji je bio na čelu kolone, skliznuo je s odsječenog bora i dijelom sa puta i tako onemogućio dalje kretanje kolone prema planini Zlovrh. Četnici su u toku borbe pokušali drugim

tenkom izvući zaglavljani prvi tenk, ali bezuspješno. U tom trenutku neprijateljska pješadija je izašla iz motornih vozila i otvorila je vatru na braniocima. Uvidjevši da će tenk ostati u rukama branilaca, četnici su ga polili benzinom i zapalili.

Nakon borbe "prsa u prsa" u mjestu Borak, udaljenom oko jedan kilometar od Budućinog potoka, poginulo je nekoliko branilaca Žepe, ali su i četnicima nanosili veliki gubici, kako u živoj sili tako i materijalno-tehničkim sredstvima. Nakon ovih gubitaka, neprijateljski vojnici su se povukli u kanjon Budućinog potoka, gdje je nastavljen borba. Također, neki prekretnicom bitke smatraju i zaustavljanje četnika na lokaciji Paleža, jer, da su četnici potisnuli braniocima na ovom dijelu, onda bi neometano mogli nastaviti kretanje prema Zlovrhu. U tom slučaju bi sve jedinice u Žepi bile ugrožene i u drugim okolnostima bi se odvijala odbrana Žepe i njenih okolnih naselja. I sada se sa posebnim poštovanjem spominju imena svih boraca koji su učestvovali u ovoj bici, posebno onih koji su se borili na Paležu. Tada su na lokaciji Budućinog potoka poginuli Zejnir Čavčić, Edin Karčić, Meho Čavčić, Hamid Divović i Fadil Zimić. U trenutku pogibije Hamid Divović (izbjeglica iz Prodole) je u ruci držao zapaljivu napravu i kretao se prema tenku, sa namjerom da ga uništi. Među ovim rezervistima koji su "nosili hranu" je bilo i obučeni snajperista. Branioci su vidjeli kako se jedan snajperista popeo na drvo i odatle je ubio borca Mehu Čavčića, zvanog Lipa.

Jedinica iz sela Brložnik, kojom je u ovoj akciji komandovao Nail Nuhanović, bila je locirana iznad Budućinog potoka, na preglednom i dominantnom položaju. Borci ove jedinice su u toku borbe donijeli jednu gumu od teretnog motornog vozila, polili je benzinom i zapaljenu otisnuli prema koloni neprijateljskih motornih vozila. Ova guma je zapalila jedan kamion u kojem je bila municija i minsko-eksplozivna sredstva, što je izazvalo jake detonacije i paniku među agresorskim vojnicima. Pored ove gume, branioci su prema četnicima otiskivali i veće kamenje i balvane, što je utjecalo da se četnici nisu potpuno mogli posvetiti borbi i organizovati se nabrzu ruku. Pored straha i panike, četnici su od kamenja i balvana doživljavali i teže povrede. Tada se iz jedinice iz Brložnika posebno istakao Hilmo Mujkić.

Kada su branioci vidjeli koja nedjela četnici rade, pritisli su još više, i tada su četnicima nanosili najviši gubici. Borba je trajala do pada mraka i cijeli naredni dan. Na ratištu je ostalo 48 ubijenih četnika, a 34 su zarobljena. Kasnije su četnici u svojim sredstvima informisanja objavili da su imali 130 što lakše što teže ranjenih. Pored ovog, uništen je jedan tenk T-55, 8 kamiona i zaplijenjeno je dosta municije.

U trenutku kada su četnici počeli da se predaju, kapetan neprijateljske vojske (izvjesni Pavlović) je legao na ručnu bombu i ubio se. Jedan četnik je pošao prema braniocima da se "preda", ali je u rukama držao po jednu ručnu bombu. Upravo kada ih je pokušao aktivirati, ubijen je. Nakon navedenog samoubistva neprijateljskog starješine i evidentnih gubitaka, ostali okruženi četnici su od sebe odbacili naoružanje, municiju i materijalno-tehnička sredstva i mirno su se predali, bez bilo kakvih pokušaja pružanja otpora. Jedan od njih je glasno vikao "predajemo se!", držeći puškomitraljez podignut iznad glave.

Razočarani gubicima koje su doživljavali u borbi, četnici su ispod sela Brložnik nastavili sa paljenjem kuća i pratećih objekata koji su bili blizu puta. Ostalo je da se priča i pamti, da je tada u zapaljenoj i uništenoj kući hadžije Mehmeda Mujkić ostao samo manji dio regala i u tom dijelu neoštećen Kur'an, uredno zamotan u čistu bijelu tkaninu.

Nakon borbe četnici su pokupili svoje poginule i ranjene i vratili su se u Han-Pijesak, odakle su i došli.

Narednog dana, 5. juna 1992. godine, u 15 sati, otpočeo je žestok napad četničke vojske na selo Stoborani i prema selu Gođenji. Četnici su napali sa oklopno-mehanizovanom jedinicom u čijem sastavu je bilo 11 tenkova, 10 "praga" i druge tehnike. Ulaskom u selo Stoborani, četnici su uništavali sve što im se našlo na putu (kuće, štale, pomoćne objekte, stoku...). Čak su uništili i objekte šumskog preduzeća Han-Pijesak, misleći da su u privatnom vlasništvu Bošnjaka.

Ova četnička jedinica pri ulasku u selo Stoborani se razdvojila. Jedan dio jedinice je išao prema centru sela, a drugi dio preko Stoboranskog polja. Uništavali su sve što im se našlo na putu. Svako motorno vozilo koje su pronašli u ovom selu su pregazili tenkom ili su ga zapalili. Zapalili su ili granatirali sve kuće i prateće objekte. Kada je civilno stanovništvo vidjelo da se četnička kolona motornih vozila približava selu, pobjegli su u mjesto Stijene, gdje su ranije pripremili sklonište. Kada su ih četnici primijetili, krenuli su prema njima i ubili su: Sejfić Safju, Sejfić Ramizu, Sejfić Đulku, Sejfić Zuhru, Sejfić Džemilu, Sejfić Safeta (dijete od 15 mjeseci), Sejfić Nedžada (dijete od 15 godina), Čerimović Bajru, Klempić Ramiza (izbjeglicu sa Han-Pijeska) i suprugu Čerimović Hamdije. Među ovim civilima niko nije bio naoružan. Pored navedenog, četnici su ubili 43 grla krupne stoke, preko 100 ovaca, potpuno je izgorjelo više od 50 štala itd. U činjenju ovih zločina posebno se istakao četnik Pejanović Mićo.

Isti dan četnici su granatirali i selo Gođenji, a onda su sa dobro naoružanom pješadijskom jedinicom ušli u selo, ubili petoricu boraca Teritorijalne odbrane koji su u područnoj Osnovnoj školi čuvali 30 zarobljenih četnika iz bitke u Budućinom potoku. Sve svoje zarobljenike četnici su oslobodili i odveli prema Han-Pijesku. Ostalo je nerazjašnjeno zašto su branioči zarobljenike smjestili u selo na koje se i očekivao napad i koje se teško moglo braniti, a ne u Žepu, udaljenu nekoliko kilometara u dubinu branjene teritorije.

Pored tenkova, minobacača, PAM-ova, PAT-ova, agresor je u ovom napadu upotrebljavao i navođene rakete. Ovaj artiljerijski napad je trajao cijelu noć 5/6. juni 1992. godine, da bi narednog jutra, sa dvije pješadijske čete, krenuli u napad. Jedna četa je napadala pravcem Dobri potok - izvor Gvozd – zaseok Luke. Tada su u odbrani ovih prostora poginula trojica rezervnih policajaca iz sastava Teritorijalne odbrane Žepa, a to su Omerspahić Hamdija, Žigić Nijaz i Avdić Meho, te dvojica boraca Teritorijalne odbrane Omerspahić Nurija i Džebo Hajrudin. Druga neprijateljska četa je išla u napad pravcem Vijenci – Kule – Autobuska stanica. Na uzvišenju Kule četnici su postavili tri mitraljeza, zbog kojih im se dugo nije moglo približiti. Kada su četnici počeli trpiti gubitke, počeli su se povlačiti prema Han-Pijesku. U ovom povlačenju,

u rejonu sela Borovac, ubili su još dvojicu branilaca Žepe (Zolota Ćamila i Dumanjić Jusufa). Ovom četničkom jedinicom je komandovao Miljenko Savčić, rezervni oficir bivše JNA.

Prilikom ovog napada, četnički tenkovi su nasumice gađali sela Purtići, Čavčići, Žepa i druga mjesta. Kada su četnici u ovom selu završili svoj krvavi pir, onda su tenkovima i transporterima počeli da gaze njive na kojima su Bošnjaci zasijali ječam, pšenicu i zob, sa namjerom da im unište i taj izvor prehrane. Neviđen dušmanluk!

Trećeg dana borbe, 6. juna 1992. godine, iz Srbije su ovaj prostor naletjeli bombarderi JNA, vjerovatno sa namjerom da bombarduju selo Luka i prostor Budućinog potoka, gdje se vodila borba prethodna dva dana. Međutim, oni su bombardovali selo Luka, na području srebreničke općine, koja je jedina pod tim nazivom ucrtana u vojnim kartama.

Osuđeni ratni zločinac Radovan Karadžić je kasnije izjavio da je njegovu vojsku u Žepi dočekalo preko tri hiljade dobro naoružanih "Zelenih beretki", što je netačno. Predsjednik boračke organizacije sa Pala je prošle godine rekao da je stradanje dobrovoljaca VRS u Žepi, 4. juna 1992. godine, najtragičniji događaj u istoriji Pala, te da je ovaj događaj tragičan ne samo za Pale, nego i za cijelu Romanijsku regiju, pa i šire.

Sigurno je da je cilj agresora bio da i u Žepi uradi ono što je već uradio u Vlasenici – da prvo zatraži da Žepljaci potpišu lojalnost tzv. Srpskoj Republici, a onda da otpočnu sa okupacijom prostora, odvođenjem stanovništva u sabirne centre i logore, a nakon toga sa silovanjima Bošnjakinja, likvidacijama organizatora otpora i drugih. Zahvaljujući mudrim odlukama tadašnjeg civilnog i vojnog rukovodstva u Žepi, to se nije dogodilo.

Cilj ove neprijateljske jedinice koja je išla prema Zlovrhu je bio da zaposjedanjem ove dominantne kote, na kojoj su bili instalirani i najsavremeniji radiorelejni uređaji bivše JNA, stvori preduslove za napad i ovladavanje Žepom. Ovo se radilo na pod-mukao način i pod izgovorom da je kolona vozila i dobrovoljci, uglavnom sa Pala, pošla na Zlovrh da nekolicini vojnika "dostavi hranu". Koje su to količine hrane da su u njeno dostavljanje morali biti uključeni tenkovi, transporteri, kamioni, PAT-ovi, PAM-ovi, mitraljezi... i najmanje dvije pješadijske čete vojnika-dobrovoljaca. Ako su na Zlovrhu bili vojnici na služenju vojnog roka, njima su hranu trebali dostavljati vojnici iz kasarne iz Han-Pijeska, a ne 150 "do zuba" naoružanih rezervista sa Pala. A kome su to ponijeli hranu kada su se, nešto ranije, 12 vojnika i jedan podoficir predali pripadnicima Teritorijalne odbrane Žepa. A, sve i da je bilo na Zlovrhu vojnika, hrana im se mogla najefikasnije dostaviti helikopterom, kojih su četnici imali u dovoljnom broju.

Prilikom posljednje ofanzive na Žepu, 1995. godine, koja je trajala oko mjesec dana, četnici su napadali sa većim brojem jedinica. Oko cijele Žepe odnosno linija odbrane su bila raspoređena neprijateljska artiljerijska oruđa i nekoliko brigada pješadijskih jedinica, sve vojnik do vojnika. Tada su četnici, gdje su god to mogli, tenkovskim i drugim granatama tukli rovove i linije odbrane branilaca Žepe. Unatoč tome, branioci se nisu predavali. Četnici su od samog početka agresije na našu

državu bili kivni na braniocima Žepe zašto su napravili barikade na putevima, u svojim izjavama su postavljali i pitanje - otkuda njima pravo da se brane i bore protiv silne JNA, otkuda im ta hrabrost da stanu pred tenk i da mu onemogućavaju kretanje sa balvanima na putu i motornom pilom kao raspoloživim oružjem ili da ga unište nekom primitivnom zapaljivom napravom. Nikada Srbima nije bila jasna neopisiva hrabrost Žepčana i njihova spremnost da se gine i umire da bi se živjelo i preživjelo. U nekim mjestima taj posao su uradili bez većeg otpora, pa im je Budućin potok ostao neizlječiva rana za cijeli život.

Nakon rata u Budućinom potoku su sagrađena dva spomen-obilježja. Jedno su sagradili Srbi za svojih 48 vojnika, a drugo, jedan kilometar dalje, Bošnjaci, i na njemu su ispisana imena svih onih koji su poginuli u ovoj bici. Inače, ovo spomen-obilježje branilaca je centralno obilježje za područje Žepe, koje svake godine posjećuju veterani rata, rodbina, učenici, prolaznici i drugi kojima istaknuti borci ovog kraja drže časove historije o herojskim bitkama i pobjedama boraca sa ovih prostora. Treba da bude zavjet i obaveza svih onih koji prolaze kroz ovo mjesto, da zastanu, proče Fatihu svim šehidima čija su imena ispisana na spomen-obilježju i s ponosom pričaju mlađim generacijama o njihovim herojskim djelima.

I Srbi svake godine, na dan održavanja navedene bitke, dolaze u Budućin potok i polože cvijeće pored spomen-obilježja ubijenim četnicima iz sastava Sarajevsko-romanijskog korpusa, te ponavljaju istu priču da su njihovi vojnici ubijeni iz zasjede, na kukavički način, jer su samo bili pošli da odnesu hranu gladnim vojnicima bivše JNA koji su bili na planini Zlovrh. Ovu pogibiju četnika u Budućinom potoku Srbi

smatraju najmasovnijim stradanjem njihovih vojnika (četnika) u protekloj agresiji na našu državu i ističu da će je pamtiti po svireposti. Također, svake godine, sa ovog mjesta traže odgovornost za one koji su na ovom mjestu "pobili nedužne Srbe", kao i za one koji su pobijeni na drugim dijelovima ratišta u BiH. Već je poznato, da Srbi počinjene zločine nad Bošnjacima nazivaju "sukob zaraćenih strana", a kada im se neko suprotstavi, kao što su to uradili hrabri branioci Žepe i okolnih sela, onda to nazivaju "zločinom nad nedužnim srpskim življem". Na spomen-obilježju koje su Srbi sagradili piše da su poginuli "pali za slobodu i čast srpskog naroda". Pa kakvu slobodu su tražili kada prije rata u ovom mjestu nije živio nijedan Srbin. Radilo se o čisto muslimanskom području. Zar je bila čast doći u bošnjačko selo Stoborani i pobiti sve civile do kojih su došli, među kojima je bilo i djece. Za Srbe je to "časna borba". Ovo se ne može nazvati provokacijom, nego drskošću i bezobrazlukom. Najrealniji natpis na spomeniku bi bio – spomen-obilježje ubicama i okupatorima nesrpskog stanovništva. Ali, unatoč tome, Bošnjaci dostojanstveno prolaze pored ovog spomen-obilježja, kao što su se dostojanstveno i viteški borili za svoj opstanak i ostanak na ovim prostorima.

Bitka u Budućinom potoku je jedna od najuspješnijih bitaka koje su vodile jedinice Teritorijalne odbrane i Armije R BiH u proteklom odbrambeno-oslobodilačkom ratu. Ona će ostati zapamćena i po tome što su branioci Žepe, pored skromnog naoružanja, u ovoj borbi upotrijebili balvane kao prepreku, što je odlučujuće uticalo na ishod bitke.

IZGRADNJA MEMORIJALNOG CENTRA NA PLATOU GOLOG BRDA, NA ŽUČI

Na brdu Žuč su u minulom ratu vođene najsudbonosnije, najsrećnije, ali i najtragičnije bitke za odbranu našeg glavnog grada i Bosne i Hercegovine. Nakon što su 16. maja 1992. godine učestvovali u čuvenoj bici za oslobođenje Pofalića, pa dvadesetak dana kasnije, - 8. juna, ovladali najvišim vrhom na Žuči – Orličem, a potom, u decembru mjesecu iste godine u nizu blistavih pobjeda oslobodili još tri važne kote – Vis, Golo brdo i kotu 850, ratnici na Žuči su postali simboli hrabrih, časnih boraca AR BiH, koji ne samo da brane nego i oslobađaju zemlju. Krajem 1992. i početkom 1993. godine najuglednije ličnosti naše države su išle na Žuč da se poklone ovim ratnicima i slikaju se s njima. Na Žuči je poginulo više stotina znanih i neznanih junaka. Među njima i dva najpoznatija sarajevska komandanta brigada – Safet Zajko i Enver Šehović, pa plejada drugih slavni ratnika. Krajem 1992. godine brdo Žuč je postalo metafora odbrane Sarajeva i Bosne i Hercegovine, i od tada su bitke na Žuču, po značaju, upoređivane sa Bitkom na Sutjesci, u Drugom svjetskom ratu.

U predahu jedne od tih bitaka rođena je i ideja da se poslije rata na Žuči, kao na Sutjesci, izgradi Memorijalni kompleks sa muzejom. Odmah nakon rata pravljeni su planovi o izgradnji Memorijalnog spomen-kompleksa na Žuči. Do sada se dosta toga uradilo. Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo 2005. godine je imalo jasnu sliku šta bi budući Memorijalni centar na Žuči trebao da ima. Ovo ministarstvo je 20. maja 2005. godine, odnosno u vrijeme izrade plana razvoja Kantona Sarajevo, uputilo dopis Zavodu za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, tražeći od njega da planira i izgradnju Memorijalnog centra Žuč. U dopisu je navedeno da će Memorijalni centar Žuč imati Muzej genocida nad Bošnjacima, galerijski prostor, gdje će umjetnici moći izlagati svoje radove, biblioteku, sale za video-projekcije i časove historije, radni prostor, posebno spomeničko osoblje Bitke za Žuč na kojem će biti ugravirani nazivi jedinica koje su oslobodile i branile Žuč, grobna mjesta branilaca Žuči (koja su već obilježena), rute i mjesta za časove historije u prirodi, panoramski prikaz opsade i odbrane Sarajeva, kao i drugi sadržaji koji će biti ukomponovani u ovaj ambijent.

Naredne godine, 23. marta 2006. godine, Skupština Kantona Sarajevo je usvojila projekat „Opsada Sarajeva 1992-1995. godine“, u okviru kojeg je 10 potprojekata: obilježavanja značajnih događaja i ličnosti iz perioda Odbrambeno-oslobodilačkog

rata 1992-1995. godina, izgradnja centralnog spomen-obilježja poginulim braniteljima opkoljenog Sarajeva, izgradnja spomen-obilježja djeci opkoljenog Sarajeva, sanacija tunela „D-B“, „Igmanski put spasa“, obilježavanje vatrenih tačaka opsade i odbrane Sarajeva, obilježavanje mjesta većih stradanja u Sarajevu, izgradnja „Memorijalnog centra Žuč“, potprojekat „Pisana riječ u funkciji da se ne zaboravi 1992-1995. godina“ i sanacija mosta na rijeci Željeznici. Želja je da se realizacijom ovih projekata kompletno Sarajevo proglasi gradom muzejom, čime bismo zauvijek kazali da je samo jedna istina i da naše buduće generacije znaju šta se dešavalo na ovim prostorima u toku četiri godine rata.

Plato Golog brda, na Žuč. Snimljeno 8.6.2016.godine

Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo je 15. maja 2012. godine dalo saglasnost Fondu memorijala Kantona Sarajevo za realizaciju izgradnje Memorijalnog centra Žuč, a 23. maja iste godine je u Fondu memorijala održan konsultativni sastanak čelnih ljudi Općine Novi Grad Sarajevo, Zavoda za planiranje Kantona Sarajevo, Zavoda za izgradnju Kantona Sarajevo, Ministarstva za prostorno uređenje Kantona Sarajevo i Ministarstva za prostorno uređenje Kantona Sarajevo u vezi sa izradom i odabirom najboljeg idejnog rješenja za izgradnju Memorijalnog centra Žuč.

Na lokalitetu Golog brda Općina Novi Grad Sarajevo je u 2015. i 2016. godini ot kupila 89 dunuma zemljišta, za što je platila 400 000 KM, gdje je planirana izgradnja Memorijalnog centra Žuč. Konačno, ovaj centar će se graditi u saradnji sa Fondom memorijala i Vladom Kantona Sarajevo. Nedavno je javnosti prezentirano idejno rješenje Memorijalnog centra Žuč, sa monumentalnim spomen-obilježjem branio-cima ovog dijela grada. Ovo je jedna od najznačajnijih aktivnosti u sklopu projekta „Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995. godina“, za koje je Ministarstvo za boračka

pitanja Kantona Sarajevo izdvojilo jedan dio potrebnih sredstava. Implementator projekta je Fond Memorijala Kantona Sarajevo. Riječ je o kompleksnom projektu, koji između ostalog, predviđa gradnju spomenika u vidu stilizirane ptice kao simbola slobode. Uz spomenik je planirana i gradnja muzeja bitaka na Žuči, polivalentne sale, kinodvorane, cvjećare, kao i trga na kome se može okupiti više hiljada osoba tokom obilježavanja važnih datuma za odbranu Žuči. U toku su aktivnosti oko izrade glavnog projekta, a nosilac aktivnosti ovog dijela posla je Fond memorijala Kantona Sarajevo. Tokom mjeseca maja ove godine Općina Novi Grad Sarajevo je radila na uređenju platoa na Golom brdu, kako bi se ove godine godišnjica bitaka na Žuču obilježila na ovom mjestu.

Pored navedenog, na samom ulazu u budući kompleks Općina Novi Grad Sarajevo gradi spomen-dom oslobodiocima Žuči i Sarajeva, koji će imati više sadržaja kao što su spomen-soba brigada koje su učestvovala na ovom dijelu ratišta, učionica za čas historije, ugostiteljski sadržaj i sadržaj za planinare. Izgradnja objekta počela je u prošloj godini, a kamen- temeljac je položen 8. juna, na Dan odbrane općine Novi Grad Sarajevo. Za gradnju ovog doma iz prošlogodišnjeg budžeta Općine je izdvojeno 50. 000 KM, a ove godine 130.000 KM. Planirano je da se ovaj spomen-dom završi naredne – 2017. godine.

Pored toga, u planu je uređenje i obilježavanje značajnih mjesta pogibije heroja odbrane, među kojima su Enver Šehović, braća Panjeta, Fadila Odžaković Žuta i mnogi drugi.

Ove godine, 8. juna, polaganjem cvijeća i odavanjem počasti šehidima i poginulim borcima i centralnom manifestacijom na Golom brdu, na kojoj je prisustvovalo više od 2 000 osoba, obilježen je Dan odbrane općine Novi Grad Sarajevo i 24. godišnjica pobjede boraca Armije R BiH na Žuči. U znak sjećanja na herojski put kojim su hodili hrabri vitezovi Armije RBiH, upriličen je prigodan kulturno-umjetnički program, kao i zajednički iftar za postače.

Dan kada je izvojevana pobjeda na Žuči, po prvi put se obilježava na Golom brdu, na lokalitetu gdje će se graditi Memorijalni kompleks Žuč i gdje su se u proteklom ratu vodile odlučujuće bitke za odbranu Sarajeva. Dana 8. juna 1992. godine osujećena je namjera agresora da grad Sarajevo podijeli na dva dijela. Na ovaj dan u akciji jedinica Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine iz tri sarajevske općine – Novi Grad, Novo Sarajevo i Vogošća oslobođeno je brdo Orlić, te plato na Žuči. Bio je to tada nevjerovatan uspjeh branilaca na samom početku agresije na našu zemlju protiv mnogo naoružanijeg, opremljenijeg, obučenijeg, organizovanijeg i za rat spremnijeg neprijatelja.

Načelnik općine Novi Grad Sarajevo Semir Efendić je ove godine, povodom obilježavanja bitke za odbranu Žuči, rekao: "Naša želja je da se brdo Žuč ne posjećuje samo na ovaj datum, nego da to bude mjesto koje će se posjećivati tokom cijele godine, koje će biti upisano u turističku kartu grada Sarajeva, a kada se Memorijalni kompleks izgradi, bit će prostora da se češće dolazi. Prije mjesec dana ovdje je bilo gotovo nemoguće doći vozilom, a vjerujem da će građani Sarajeva sada redovno dolaziti, po-

gotovo što je put do ovog lokaliteta uređen. Podsjetio je da je 1997. godine, kada je rahmetli Alija Izetbegović bio predsjednik, na Žuči održan jedan veliki skup kojem je prisustvovalo oko 10 000 građana. To je, na neki način, bila proslava pobjede u ratu, jer je Armija RBiH uspjela da odbrani i spasi državu Bosnu i Hercegovinu od agresora. Velike i značajne bitke izvojevane su upravo ovdje na Žuči, a bitka 8. juna je bila jedna od prvih dobijenih bitaka Armije RBiH, kojom su borci naše Armije tada pokazali da se možemo braniti i da možemo spasiti državu Bosnu i Hercegovinu.“

Jedan od učesnika bitaka na brdu Žuč, pomoćnik komandanta 2. Viteške motorizovane brigade i zastupnik u Federalnom parlamentu, Safet Kešo, je rekao: „Drago mi je da u ovako veličanstvenim okolnostima obilježavamo dan odbrane općine Novi Grad Sarajevo. Skup je veličanstven, baš onakav kakva je bila i naša borba ovdje. Na ovom prostoru nema stope koja nije plaćena krvlju naših šehida, onih koji su se borili za našu slobodu. Da nije bilo 8. juna 1992. godine, bitaka i heroja - pobjednika na koje danas evocirama svoje uspomene ovdje na Žuči, da li bi za nas bilo i ovog lijepog dana nad našim Sarajevom, uzmirisanog našom slobodom, ovih časnih strojeva naših ponositih veterana – vitezova pod našim ratnim zastavama, ovih zvonkih glasova naše slobodne djece, ovih horova i orkestara koji pjevaju našoj jedinoj domovini. Jednostavno, da li bi na ovom mjestu bilo ičega što je naše da nije bilo 8. juna 1992. godine i heroja koji su branili i odbranili ovaj grad. Sve što se golim okom ovoga trena vidi znači samo jedno – mi nismo usnili 8. juni 1992. godine. Naši časni šehidi, pali branitelji i mi zajedno s njima na taj datum smo stavili brojne pečate svjedoka istine i učinili taj datum, događaje i ljude u njemu dostojnim trajnog pamćenja. Dana 8. juna 1992. godine, u 05 sati ujutro, počela je bitka sa sljedećim rasporedom naših snaga: - na lijevom krilu su bile snage odreda „Sokolje“, sa zadatkom vezivanja snaga neprijatelja u kasarni Rajlovac, odnosno pokušaja ostvarivanja proboja na tom pravcu, zatim odred „Ragib Džindo“, te odred „Buča Potok“ na glavnom pravcu napada, odred „Slobodan Vuković“, sa zadatkom da se uveže sa desnim susjedom - snagama TO Novo Sarajevo, odredima „Pofalići I“ i „Pofalići II“, a na desnom krilu odred Velešići. Sa prostora općine Vogošća sadejstvovao je odred „Vogošća“. Dio snaga je zadržan u rezervi, u svojim bazama, koji su trebali ispoljiti dejstvo po postizanju početnih uspjeha i za eventualne intervencije. U toj ulozi su se našle Specijalne jedinice MUP-a i CSB-a kao dio snaga vojne policije. Iako neuporedivo slabije naoružani u odnosu na neprijatelja, najčešće u svojim farmERICAMA i patikama, naši borci ispoljavaju neviđeno herojstvo i uz nadljudske napore nanose značajne gubitke neprijatelju u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, te negdje oko podne padaju jaka uporišta neprijatelja. Tog 8. juna zaplijenili smo značajne količine naoružanja i municije, što je znatno ojačalo našu poziciju i pomoglo u odbrani dostignutih položaja na Žuči, ali i u drugim dijelovima Sarajeva. Zbacivanjem neprijatelja sa najviše kote brda Žuč – kote Orlić i okolnih kota, naše snage su preuzele dominantan položaj u odnosu na neprijatelja, čime je onemogućeno dalje neposredno dejstvo neprijatelja snajperskom i artiljerijskom vatrom po naseljima općina Novi Grad i Novo Sarajevo.

Osim toga, pobjedom u bici 8. juna 1992. godine stvorili smo uvjete za naše dalje napredovanje, te kasnije oslobađanje kota 850 i 830, Golog brda, Mujkića brda, Viša,

Mijatovića strane, Živkovića, Jezera, Smiljevića i dijela Zabrdža. Stoga se s pravom može reći da ova bitka za Žuč – 8. juna 1992. godine spada u red najznačajnijih bitaka za odbranu Sarajeva kao glavnog grada BiH, a tadašnji borbeni uspjeh naših jedinica predstavljao je daleko najveći uspjeh branilaca na Sarajevskom ratištu uopće. Ova bitka je bila ogroman moralni podstrek i ostalim snagama Armije RBiH, jer do tada nijedna vojska u historiji nije uspjela osloboditi Žuč od druge vojske, a uspjeh postignut u Pofaličkoj bici, 16. maja 1992. godine, učvršćen je pobjedom na Žuči – 8. juna 1992. godine, pa je pokušaj presijecanja grada od strane agresora u daljem toku rata postao nemoguća misija. Međutim, bitka za Žuč nije vezana samo za 8. juni. Taj dan najavljuje cijeli niz veoma žestokih i odsudnih bitaka za Žuč koje su od tada pa sve do kraja rata vođene na ovom ratištu. Stotine hiljada najubojitijih projektila potresali su brdo Žuč cijelim tokom rata i ovdje ljudska noga ne može načiniti niti jedan korak slobode, a da mu zalog nije krv šehida, palih ili ranjenih branitelja Domovine. Stoga, Žuč predstavlja herojsku epopeju našega čovjeka i simbol je pobjede dobra nad zlom. Tokom bitki na Žuči mi smo platili veliku cijenu, imali smo mnogo poginulih i ranjenih boraca. Zato, generacije naše omladine i djece nikada ne smiju dozvoliti da zaborav prekrije istinu o našoj herojskoj i časnoj borbi za slobodnu, nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu. Pod mudrim vođenjem našeg časnog lidera Alije Izetbegovića mi smo osigurali nezavisnost i odbranili i sačuvali cjelovitost naše Domovine, ali i obraz branitelja, potpuno čist pred Bogom i svijetom. To je ogroman politički, historijski i moralni generacijski kapital – međunarodno priznata država Bosna i Hercegovina. Na mlađim generacijama je obaveza da, uz našu pomoć, na tim grandioznim temeljima strpljivo grade i sagrađe pravedno i prosperitetno društvo za normalan i ugodan život sa svima onima koji namjeravaju živjeti na temeljima mira i istinskog uzajamnog poštivanja bogatstva naših različitosti u našem evropskom kulturno-povijesnom zavičaju. Neka Bog čuva našu dragu i jedinu Domovinu i sve one koji su se borili za njenu odbranu i one koji se bore za njen napredak.“

Ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo Muharem Fišo je, između ostalog rekao, da i sada moramo biti jedinstveni i u jednom stroju, pokazati da smo i u miru ono što smo bili u ratu.

Ovom skupu na Golom brdu prisustvovao je veliki broj porodica šehida i poginulih boraca, demobiliziranih boraca, građana, kao i predstavnika javnog i društvenog života. Općina Novi Grad Sarajevo uredila je plato na Golom brdu, kako bi se na toj lokaciji, gdje će se graditi i Memorijalni centar Žuč, od ove godine obilježavao ovaj značajan historijski događaj. Također, urađena je rekonstrukcija puta dužine oko 4 kilometra, kojim je omogućena bolja saobraćajna komunikacija prema Golom brdu. Na nekim dijelovima je urađen novi asfalt, dok je na nekim rekonstruirani stari. Izvršena je i sanacija dva odrona, sanacija urgentnih oštećenja kolovoza, izrada propusta i slično.

Dakle, sve je izvjesnije da će ratni snovi „vanzemaljaca“ sa Žuči o izgradnji spomenika u čast njihovih veličanstvenih pobjeda, ali i stradanja, biti ostvareni.

Šaćir Hrustemović

OKRUGLI STO - „SANITETSKA SLUŽBA 1. KORPUSA ARBIH 92.-95.“

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu Kantona Sarajevo organiziralo je Okrugli sto na temu „Sanitetska služba 1. korpusa ARBiH 1992.-1995“. Uvodničari su bili prof. dr. Ismet Gavrankapetanović, dr. Bakir Nakaš, dr. Jusuf Hadžir, dr. Aziz Kurtović, dr. Izet Čustović, brigadir Vahid Bogunić, magistar Hadžan Konjo i general Mustafa Polutak. Cilj organizacije ovog Okruglog stola je da se šira društvena javnost upozna sa izuzetnim rezultatima koje je ova služba ostvarila u proteklom Odbrambeno-oslobodilačkom ratu i da se ukaže na potpunu marginalizaciju kadrova koji su u ratnom periodu svojom hrabrošću, požrtvovanošću i nadasve humanošću spasili veliki broj ranjenih boraca i civila u gradu Sarajevu i okolini.

U izuzetno složenim uslovima, bez osnovnih energenata, sa skromnim zalihama lijekova, pod stalnom neprijateljskom vatrom, ovi hrabri patrioti naše zemlje su danonoćno radili na spašavanju ljudskih života.

Paradigma hrabrosti i humanosti pripadnika ove službe su dr. Silva Rizvanbegović, koja je mučki ubijena u vozilu Hitne pomoći u momentu dok je pružala pomoć ranjenom sugrađaninu i dr. Jasmin Merdžanić, načelnik Sanitetske službe 1. korpusa, koji je zarobljen i ubijen dok je spašavao život neprijateljskog vojnika.

Načelnik Štaba 1. korpusa, brigadir Vahid Bogunić, u svom izlaganju posebno je apostrofirao doprinos SnSI ukupnoj borbenoj gotovosti jedinica, što je, u konačnici, rezultiralo vrlo značajnim uspjesima na ratištu – smanjeni su gubici ljudstva. Brigadir Vahid Bogunić je istaknuo da je, zahvaljujući sanitetskom osoblju, procenat povratka boraca u jedinice poslije ranjavanja bio izuzetno velik.

Vremenski period liječenja i potpunog oporavka ranjenih i bolesnih boraca i povratak u jedinice znatno je skraćen, što je imalo veliki značaj, s obzirom da je to bio jedini vid popune jedinica u živoj sili.

Ratni načelnik SnSI 1. korpusa, dr. Aziz Kurtović, u svom izlaganju govorio je o nastanku i razvoju SnSI u opkoljenom Sarajevu, o teškoćama sa kojima su se susretali, o nedostatku lijekova, opreme, transportnih sredstava, energenata, hrane, vode i drugih sredstava neophodnih za pravovremeno i kvalitetno zbrinjavanje ranjenih i bolesnih boraca. Dr. Kurtović je naglasio da je, uprkos svim tim problemima, Sanitet-

ska služba požrtvovanošću kompletnog osoblja i dobrom organizacijom uspješno izvršavala svoje zadatke.

O ulozi i značaju Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu (KCUS) u liječenju i rehabilitaciji ranjenih boraca i građana Sarajeva govorio je prof. dr. Ismet Gavrankapetanović. Prof. dr. Gavrankapetanović je naglasio da je KCUS, kao najveća, najopremljenija i kadrovski najosposobljenija zdravstvena ustanova, morao odgovoriti izazovu vremena i toga su bili itekako svjesni svi u ovoj ustanovi, bez obzira na brojne teškoće sa kojima su se suočavali. Nemjerljiva je zasluga medicinskog i drugog osoblja što je veliki broj ljudskih života spašen i što je procenat invaliditeta sveden na najmanju moguću mjeru. Iako profesor Gavrankapetanović nije govorio o ličnom angažmanu, dobro je poznato da je njegov lični doprinos, kao vrsnog hirurga, izuzetno značajan.

Dr. Bakir Nakaš je govorio o značaju Opće bolnice „Prim. dr. Abdulah Nakaš“ u vremenu '92-'95. godine. Naglasio je da su teškoće sa kojima su se borili bile identične kao i u KCUS, uz napomenu da je ova zdravstvena ustanova odmah na početku bila teško devastirana, ali svoju misiju nije prekidala. Dr. Nakaš je istakao da je sve vrijeme, zbog blizine neprijateljskih položaja, bolnica bila izložena djeinstvu pješadijskog naoružanja, što je dodatno otežavalo rad medicinskog osoblja.

Inovativnost ljekara ove ustanove rezultirala je konstruisanjem čuvenog „sara-fiksa“, čijom primjenom su spašeni mnogi ranjenici od teškog invaliditeta. Bitno je napomenuti da je glavni hirurg ARBiH bio pripadnik ove ustanove, rahmetli dr. Abdulah Nakaš, čiji je lični doprinos izuzetan, i čije ime danas nosi ova ustanova.

Čuvena Dobrinjska bolnica je nastala kao rezultat potrebe brzog i efikasnog zbrinjavanja ranjenih i bolesnih boraca i građana naselja Dobrinje u uslovima kada, zbog udaljenosti većih zdravstvenih centara i neprekidnog neprijateljskog djelovanja, to nije bilo moguće učiniti kvalitetno i pravovremeno. O formiranju, organizaciji i načinu rada Dobrinjske bolnice govorio je dr. Jusuf Hadžir, glavni ljekar ove ustanove. Doktor Hadžir je posebno naglasio specifičan, emotivni odnos boraca i građana prema ovoj bolnici, posebno u vrijeme potpune blokade ovog naselja. Sa vojnog aspekta, Dobrinjska bolnica, kao druga etapa zbrinjavanja ranjenika, imala je izuzetan značaj i, zahvaljujući stručnosti, hrabrosti i požrtvovanju cjelokupnog osoblja, mnogi ranjenici su spašeni, brzo su se oporavljali i vraćali u jedinice.

Intenziviranjem borbenih djeinstava van grada Sarajeva, a posebno na području planina Igman, Bjelašnica i Treskavica, i nemogućnosti pravovremenog zbrinjavanja ranjenih boraca i njihovog transporta do medicinskih ustanova, donesena je odluka o formiranju terenskih ratnih bolnica koje bi bile locirane što je moguće bliže frontu i koje bi bile popunjene kadrovima i opremom za brzo zbrinjavanje ranjenika. O ratnoj bolnici „Igman“, formiranju, funkcionisanju, teškoćama u radu i drugim aktivnostima govorio je dr. Izet Čustović, ljekar koji je za lični angažman dobio najviše ratno priznanje „Zlatni ljiljan“. On je naglasio da je Ratna bolnica „Igman“, u vrijeme najintenzivnijih borbenih djeinstava, veoma brzo i efikasno zbrinula veliki broj ranjenih, čiji bi transport do većih medicinskih centara bio veoma dug i neizvjestan.

O funkcionisanju SnSI na nivou brigade govorio je magistar Hadžan Konjo, načelnik SnSI 2. Viteške motorizovane brigade. U svom izlaganju on je posebno naglasio važnost pravovremene pomoći ranjenom na prvoj borbenoj liniji i način njegove evakuacije do najbliže zdravstvene ustanove. Ukoliko se nije trenutno djelovalo, postojala je velika vjerovatnoća da ranjenik ne preživi. Bilo je potrebno mnogo hrabrosti i odvažnosti da se pod žestokom neprijateljskom vatrom pruži pomoć ranjenim. Pripadnici SnSI 2. Viteške motorizovane brigade su to radili veoma uspješno i požrtvovano i nerijetko su i oni bili ranjeni u izvršavanju svojih zadataka. Magistar Hadžan Konjo je za svoj doprinos dobio najveće ratno priznanje „Zlatni ljiljan“, što dovoljno govori o njegovoj hrabrosti i odvažnosti u obavljanju postavljenih zadataka.

General Mustafa Polutak je zahvalio svima na učešću u radu ovog Okruglog stola i iznio svoje viđenje, sa aspekta člana Vrhovne komande, uloge i značaja SnSI u jedinicama ARBiH. General Polutak je posebno naglasio izuzetan doprinos medicinskog osoblja u odbrani Bosne i Hercegovine, ali je, nažalost, valorizacija tog doprinosa potpuno izostala. To je bio i jedan od razloga organizacije ovog Okruglog stola, da se skrene pažnja široj društvenoj javnosti na potpunu marginalizaciju ovih hrabrih ljudi, kada je riječ o doprinosu odbrani BiH. U jednom od zaključaka, general Mustafa Polutak je istaknuo da će „Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH“ štampati zbornik radova sa ovog Okruglog stola koji bi sublimirao sva izlaganja i diskusije i da to posluži kao osnova za neka buduća istraživanja o radu i djelovanju ove nada-sve humane službe.

ISTORIJSKI RAZVOJ SANITETSKE SLUŽBE

STARI VIJEK

Organizovana Sanitetska služba (SnSI) javlja se krajem prvog vijeka u Rimljana, kad se vojni ljekari uvode u jedinice, obrazuju vojne bolnice i otvaraju medicinske škole. U egipatskom nalazištu Bani Hasan al-Šuruk iz Srednje Države nađena je figura ljekara koji previja glavu ranjenika i daje lijek bolesniku sa zavojem na grudima. Prema sanskritskim zapisima, u indijskoj vojsci ranjenici su smješteni u specijalne šatore gdje im je pružana pomoć (vađenje strijela iz rana, zašivanje rana, zaustavljanje krvarenja vrelom vodom ili usijanim gvožđem). U ratovima starogrčkih država lakši ranjenici su odlazili pješke sa bojišta, a teže su iznosili na štitu ili na bojnim kolima. Ranjenici su skupljani i liječeni u logorima, ili su brodovima prebacivani u Grčku. U vojsci Atinjana svaki obveznik je, uporedo s obukom, učio i pružanje prve pomoći.

Veliki uticaj na SnSI imao je Hipokrit koji se smatra osnivačem naučne medicine. U Rimu, u doba Republike, nije bilo organizovane SnSI. Ranjenici su odlazili sami sa bojišta ili su ih iznosili iza borbene linije da ne bi smetali onima koji se bore. Ako je

borba završena pobjedom, odnošeni su u logore, a u slučaju poraza neprijatelj ih je najčešće ubijao ili su umirali usljed krvarenja, gladi i žeđi.

U doba Imperije, s organizacijom profesionalne vojske, stvara se i organizovana SnSl. U jedinicama se uvode vojni ljekari (legije imaju vojne ili ranjeničke ljekare, a kohorte četiri ljekara s pomoćnicima, koji su išli za jedinicama i skupljali i zbrinjavali ranjenike), a kasnije, u stalnim vojnim logorima, garnizonski ljekari koji su liječili ranjenike i bolesnike bez obzira iz koje su legije ili kohorte.

SREDNJI VIJEK

Poslije raspada Rimskog carstva, stvara se veliki broj polusamostalnih država, vojske su male, a ratovi se svode na sitne sukobe ritterskih družina. Ljekara i medicinskog osoblja bilo je malo, pa se liječenjem bolesnika, najčešće, bave nadriljekari. Razvojem kapitalizma i stvaranjem velikih stajaćih armija, počeo je u mnogim evropskim zemljama organizovaniji razvitak SnSl. Tome su, pored opšteg razvitka medicinske nauke, doprinijeli i drugi faktori: dugotrajni ratovi, veći gubici u ljudstvu, potreba liječenja i vraćanja ranjenika u jedinice radi obezbjeđenja rezervi žive sile. Upotrebom vatrenog oružja povećao se broj i težina ratnih povreda, što je zahtijevalo posebne stalne organe za zbrinjavanje, bolju organizaciju SnSl, nove metode liječenja i veću stručnost sanitetskog kadra. I napredak medicine donosi nova shvaćanja o bolestima i ranama, izazvanim vatrenim oružjem, nove metode liječenja, nova sredstva u sprečavanju oboljenja i liječenje ranjenika i bolesnika, i konačno, razvoj vojne medicine kao posebne vojne discipline. Veći je broj školovanih ljekara, hirurga i apotekara.

SANITETSKA SLUŽBA U PRVOM SVJETSKOM RATU

Učešće u ratu mnogomilionskih armija, upotreba novih borbenih sredstava (tenkova, avijacije, bojnih otrova i dr.), dugotrajnost rata i veliki ukupni gubici (mrtvi, ranjeni, oboljeli), postavili su pred SnSl složene zadatke. Već prva godina rata pokazala je da za popunjavanje OS – za nadoknađivanje gubitaka i formiranje novih jedinica nema dovoljno novih kontingenata ljudstva. Radi toga se došlo do zaključka da rad SnSl na ozdravljenju i osposobljavanju za borbu ranjenih i oboljelih treba da bude jedan od osnovnih izvora popune. Da bi SnSl mogla to da obezbijedi, trebalo je usavršavati sanitetsko obezbjeđenje jedinica, obezbijediti neophodne specijalističke i druge kadrove, formirati mrežu bolničkih ustanova, obezbijediti dovoljno podesnih transportnih sredstava za evakuaciju, sanitetski materijal i dr. Pošto je broj ranjenih bio znatno veći od broja bolesnih, zbrinjavanje ranjenih postalo je glavni zadatak SnSl. Naročito je povećan procenat ranjenih od artiljerijskih granata; u francuskoj vojsci (od 1915. do 1917.) od ukupnog broja rana 76% bilo je od granata. Te rane praćene su teškim infekcijama, pa se hirurška pomoć morala i vremenski i prostorno približiti jedinicama na frontu.

RAZVOJ SANITETSKE SLUŽBE IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVJETSKOG RATA

Organizacija SnSl iz Prvog svjetskog rata zadržana je u mnogim armijama i u godinama između Prvog i Drugog svjetskog rata. Tek pri kraju tog perioda, uporedo sa razvojem oružanih snaga, usavršavanjem naoružanja, tehničkih sredstava i saobraćaja i naglim razvojem medicine u mnogim državama skoro istovremeno su prihvaćeni principi etapnog liječenja sa evakuacijom po naznačenju. Kao suština tog sistema, usvojeno je načelo da opštu hiruršku pomoć treba pružiti što prije, i to u sanitetskim etapama divizije (radi čega je nužna neprekidna i neodložna evakuacija ranjenika iz borbenih linija), da hirurške sanitetske ekipe treba približiti frontu kako bi ranjenici mogli do njih stići najdalje za šest časova poslije ranjavanja, da te etape moraju biti sposobne da poslije izvršenih operacija obezbijede privremenu hospitalizaciju netransportabilnih, da specijalističku hiruršku pomoć treba pružiti najkasnije 12 sati nakon ranjavanja, te da što veći broj ranjenika treba zadržati i izliječiti u zoni borbenih dejstava. Međutim, da bi se sve to sprovelo, neophodno je na svim etapama obezbijediti pravilnu trijažu, zasnovanu na jedinstvenim kriterijima; nužna je jedinstvena vojnomedicinska, a naročito ratna hirurška doktrina, uz korištenje odgovarajuće dokumentacije. Pred Drugi svjetski rat jedinice i ustanove u nekim armijama potpuno su ili djelimično motorizovane.

Najkrupnije izmjene u organizaciji SnSl između Prvog i Drugog svjetskog rata izvršene su u Crvenoj armiji. Tim izmjenama ljekari su prvi put, uporedo s liječenjem, dobili i administrativno-organizacione funkcije i postali su odgovorni za cjelokupno vojno-sanitetsko obezbjeđenje, uključujući i upravljanje sanitetskim ustanovama.

SANITETSKA SLUŽBA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Po gubicima u ljudstvu, Drugi svjetski rat je premašio sve ranije; u njemu je život izgubilo 50 miliona ljudi, od toga oko 19 miliona vojnih lica, dok je broj ranjenika i bolesnika iznosio oko 56 miliona, odnosno oko 10 miliona godišnje. Tako veliki gubici postavili su pred SnSl veoma složene zadatke. Trebalo je, u što kraćem roku, obezbijediti evakuaciju, organizirati liječenje ranjenika i bolesnika i njihov povratak na front, jer često nije bilo drugih izvora popune. Masovna upotreba tenkovskih i motorizovanih jedinica, avijacije, artiljerije, raketnog i drugog oružja ne samo što je prouzrokovalo ogromne gubitke, već je, istovremeno, onemogućavala duže zadržavanje i zbrinjavanje ranjenika u blizini fronta. Ali, s druge strane, na zbrinjavanje ranjenika pozitivno je uticao brz razvoj medicinskih nauka, usavršavanje medicinske opreme i angažovanje brojnog medicinskog kadra, naročito specijalista. Gotovo u svim armijama prihvaćena je ratna hirurška doktrina o potrebi što ranije hirurške obrade primarno inficiranih ratnih rana. Ostvarenje principa ratne hirurške doktrine zasnivalo se na takvoj organizaciji zbrinjavanja koja je omogućavala pravovremenu hiruršku i specijalističku pomoć ranjenicima, kao osnovni uslov brzog izlječenja; pružanje prve pomoći odmah nakon ranjavanja; sprovođenje mjera u toku evakuacije radi poboljšanja opšteg stanja ranjenika, da bi se mogao bez opasnosti i odlaganja podvrći hirurškoj intervenciji i liječenju lakih ranjenika što bliže frontu radi

bržeg vraćanja u jedinice. Oblici organizacije hirurškog zbrinjavanja ranjenika, po svom osnovnom sadržaju, odgovarali su sistemu etapnog liječenja s evakuacijom po naznačenju. Negdje se takav sistem razvio iz sistema tri isturene tačke, a u većini armija kao posljedica uslova rada SnSI u Drugom svjetskom ratu.

Usvajanje ispravne doktrine hirurškog zbrinjavanja ratnih rana, brža i udobnija sanitetska transportna sredstva za evakuaciju ranjenika i bolesnika, dovoljne količine sanitetskog materijala, dovoljan broj sanitetskih ustanova sa stručnim sanitetskim organima koji su nailazili na veće razumijevanje i podršku vojnih komandi nego u ranijim ratovima – omogućilo je SnSI da postigne znatno bolje rezultate. Dok je u Prvom svjetskom ratu u sanitetskim ustanovama umiralo 8,1% ranjenika, u Drugom svjetskom ratu javlja se samo 0,4-1,2% ranjenika. Ukupno uzevši, u raznim armijama vojna sanitetska služba u Drugom svjetskom ratu uspjela je da vrati u jedinice 77,1% od ukupnog broja ranjenika i bolesnika, čime je u obezbjeđenju ljudskih rezervi postala faktor od izuzetnog značaja.

SANITETSKA SLUŽBA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE

Sanitetska služba se razvijala uporedo sa razvitkom NOVJ, i stalno prilagođavala specifičnim uslovima tog razvitka. Partizanski način ratovanja, izrazito ofanzivan, dinamičan i pokretljiv, kao i napuštanje jedne i stvaranje druge slobodne teritorije, nametnuli su pred SnSI izuzetno težak i složen problem: kako u takvim uslovima ratovanja uskladiti zahtjeve medicine za mirovanjem ranjenika, obezbijediti bar minimalne uslove za njihovo liječenje i kako zaštititi i odbraniti ranjenike od neprijatelja. Surovost neprijatelja prema zarobljenim ranjenicima i sanitetskom osoblju zahtijevala je posebnu brigu o organizaciji SnSI i iznalaženju najpogodnijih oblika zbrinjavanja ranjenika i bolesnika. Prije svega, moralo se izbjegavati grupisanje ranjenika u većim bolnicama, a pored toga, oni su se morali sklanjati u teško pristupačne bolnice i tajna skloništa daleko od komunikacija. U nekim od ofanziva, kada je neprijatelj pretresao i teško prohodne šumsko-planinske predjele, jedinice NOVJ, privremeno napuštajući pojedine slobodne teritorije, nosile su sa sobom i ranjenike i bolesnike, da bi ih odbranili od neprijatelja. Duge i spore kolone ranjenika i bolesnika kretale su se tada sa jedinicama stotinama kilometara po najneprohodnijim terenima (čtvrta neprijateljska ofanziva).

U početku NOR-a, na prostoru tadašnje Jugoslavije bilo je vrlo malo sanitetskog kadra; 1941. godine u partizanskim odredima bila su samo 43 ljekara na oko 80 000 boraca. U 1942. godini, u NOV POJ, koja ima oko 150 000 boraca došla su još 73 ljekara, ali vrlo malo hirurga. Naročito je nedostajao srednji medicinski kadar. Dužnosti ljekara često su obavljali studenti medicine i kvalifikovani bolničari, a srednji i niži medicinski kadar obučavan je na kursovima. U zbrinjavanju ranjenika veliki problem predstavljalo je pomanjkanje sanitetskih materijalno-tehničkih sredstava, mada su ih pripadnici NOP u gradovima prikupljali i slali partizanskim jedinicama. Zato je osnovni izvor snabdijevanja sanitetskim materijalom bio ratni plijen. Do 1943. godine taj izvor je u pojedinim krajevima bio i jedini. Nekada se napadalo na mjesta

u kojima postoji bolnica ili apoteka, da bi se domoglo neophodnog sanitetskog materijala za zbrinjavanje ranjenika. Pored toga, oskudica u sanitetskom materijalu nametala je potrebu najšire primjene improvizacije, pribavljan je zavojni materijal od raznovrsnog platna koje je narod davao, a u oskudno opremljenim radionicama izrađivani su razni hirurgijski i drugi instrumenti, sterilizovani i pakovani prvi zavoji, pa čak i lijekovi. Nedostatak instrumenata, sredstava za anesteziju i lijekova uslovljavalo je da se neophodne hirurške intervencije ponekad vrše nemedicinskim alatkama (testere, kuhinjski noževi) na ranjenicima koji su bili budni i svjesni. Ranjenici su stoički podnosili strahovite bolove; mnogi su ipak umirali jer nije bilo lijekova koji bi im spasili život. Oskudica u lijekovima je ublažena tek 1944. godine, kada su saveznici počeli avionima da doturaju sanitetski materijal.

Na rad i razvoj SnSI u NOR-u imala je posebnog utjecaja nepovoljna higijensko-epidemiološka situacija. U mnogim krajevima u kojima su već od početka ustanka bila najintenzivnija borbena dejstva, postojala su brojna i stalna endemska žarišta pjegavog tifusa, dizenterije i trbušnog tifusa, što je, s obzirom na nepovoljne okolnosti za sprovođenje higijenskih mjera, naročito u prve dvije godine rata, izazvalo veće ili manje epidemije, naročito kod civilnog stanovništva u zbjegovima. Već 1941. godine komande i štabovi i sanitetski kadrovi pravovremeno uočavaju tu opasnost, te organizaciji partizanskog saniteta daju izrazito protivepidemijski duh, koji je ubrzo prenijet na sve borce i starješine, što je omogućilo da se tokom cijelog rata u jedinicama sprovodi uporna i energična borba protiv zaraznih bolesti.

Organizacija SnSI i ratno medicinska doktrina stvarane su u toku NOR na bazi neposrednih iskustava, zatim iskustava iz španskog građanskog rata i iskustava iz Prvog svjetskog rata.

Razvoj SnSI u NOR prošao je kroz tri etape; prvu, do stvaranja brigada, drugu - do jeseni 1944. godine, i treću - do kraja rata. Iako svaka od njih ima posebna obilježja, ne mogu se vremenski ni sadržajno oštro razgraničiti. (Korišteni podaci iz vojne enciklopedije, knjiga 8).

SVI BOSANSKI AERODROMI

AERODROM BIHAĆ – ŽELJAVA

Aerodrom je imao status vojnog aerodroma i nalazi se na oko 10-tak kilometara sjeverozapadno od Bihaća.

Imao je dvije betonske PSS (poletno-slijetne staze) duže od 2000 metara i 3 PS (poletne staze) dužine do 2000 metara.

Na aerodromu je izgrađen podzemni objekat za smještaj avijacije. Tajni naziv ovog objekta je bio „Klek“.

Specifičnost ovog aerodroma je u tome što se aerodromska prostorija i podzemni objekat prostiru na teritoriji dvije republike, Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Na njemu su bazirale slijedeće avijacijske jedinice:

- 117. lap sastava :
- 124. lae; u naoružanju imala avione MiG-21BIS.
- 125. lae; u naoružanju imala avione MiG-21K.
- 352. iae ¹ ; u naoružanju imala avione MiG-21R.

AERODROM BANJA LUKA - MAHOVLJANI

Aerodrom je trebao imati status mješovitog aerodroma i nalazi se na oko 15-tak kilometara sjeverno od Banja Luke.

Ima jednu betonsku PSS dužu od 2000 m te veći broj ABS-ova za smještaj avijacije.

U ovom periodu aerodrom nije bio posjednut operativnim jedinicama avijacije nego su na njemu bile manje jedinice iz sastava 200. vb namijenjene za opšte održavanje i obezbjeđenje ².

¹ Iako je bazirala na aerodromu u z/o 5. VaK-a bila je neposredno potčinjena Komandi RV i PVO

² Aerodrom je završen krajem osamdesetih godina i do ovog perioda nije bio zvanično otvoren. Istovremeno sa pripremama za prihvatanje jedinica RV i PVO vršene su i pripreme za početak odvijanja civilnog saobraćaja.

AERODROM GLAMOČ

Aerodrom je imao status vojnog aerodroma i nalazi se na oko 10-tak kilometara sjeverozapadno od mjesta Glamoč³.

Ima jednu betonsku PSS dužu od 2000 metara te veći broj ABS-ova za smještaj avijacije.

U ovom periodu aerodrom nije bio posjednut operativnim jedinicama avijacije nego su na njemu bile neophodne snage namijenjene za opšte održavanje i obezbjeđenje.

Ovaj aerodrom su, povremeno, koristile avijacijske jedinice međunarodnih snaga prisutnih na prostorima Balkanskog poluostrva.

U blizini aerodroma se nalazi veliki vojni poligon za artiljerijska gađanja.

AERODROM TUZLA - DUBRAVE

Aerodrom je imao status vojnog aerodroma i nalazi se na oko 10-tak kilometara južno od Tuzle. Ima dvije betonske PSS duže od 2000 metara i jednu PS dužu od 2000 metara⁴ te veći broj ABS-ova za smještaj avijacije.

U ovom periodu nije bio posjednut avijacijskim jedinicama.

Tokom osamdesetih godina, ovaj aerodrom su napustile avijacijske jedinice RV i PVO koje su na njemu, do tada, bazirale.

Aerodrom je dobio status aerodroma manevra za jedinice RV i PVO, prvenstveno avijacijske jedinice 1. VaK-a.

Na aerodromu su ostale bazirati jedinice vazduhoplovne baze.

AERODROM MOSTAR - ORTIJEŠ

Aerodrom je imao status mješovitog aerodroma i nalazi se na oko 10-tak kilometara južno od Mostara.

Ima jednu betonsku PSS dužu od 2000 m.

Na aerodromu je izgrađen podzemni objekat za smještaj avijacije. Tajni naziv objekta je bio "Buna."

Objekat je sa glavnom PSS bio povezan asfaltnim putem dužine oko 1 kilometra, i koji je, u slučaju potrebe, mogao poslužiti kao staza za polijetanje avijacije.

Na njemu su bazirale slijedeće avijacijske jedinice:

- 240. lbae⁵ ; u naoružanju je imala avione J-21 "Jastreb"
- 353. iae⁶ ; u naoružanju je imala avione IJ-22 "Orao"

3 Ovaj aerodrom je izgrađen polovinom 80-tih godina na prostoru aerodroma sa travnatom PSS i bio je aerodrom manevra za potrebe borbene avijacije i u nadležnosti vazduhoplovne baze iz Bihaća (200. vb)

4 Ova poletna staza je, u stvari, bila saobraćajnica prema obližnjem naselju i bila je predviđena za korištenje samo pri vježbama avijacijskih jedinica i u ratu.

5 Jedinica se nalazila u organskom sastavu 97.abr čija se komanda nalazila na aerodromu Divulje

6 Jedinica se nalazila u organskom sastavu 97.abr čija se komanda nalazila na aerodromu Divulje

AERODROM SARAJEVO - BUTMIR

Ima jednu betonsku PSS dužu od 2000 m.

Nalazi se na oko 10-tak kilometara jugozapadno od grada Sarajeva, u neposrednoj blizini naselja Ilidža i planine Igman.

Imao je i zadržao status civilnog aerodroma.

Pored navedenih aerodrome, na prostoru BiH bilo je uređeno i za prihvat lake avijacije i helikoptera spremno oko 30 do 40 travnatih površina.

AERODROM - HELIDROM JASENICE

Ovaj aerodrom – helidrom je imao veliku travnatu površinu na kojoj je bilo nekoliko stabilizovanih područja koja su služila kao travnate PSS, te su korištene za prihvat lake borbene avijacije i helikoptera⁷.

Nalazi se oko 5 km južno od Mostara, u naselju Rodoč.

U neposrednoj blizini ovog aerodroma nalazila se Vazduhoplovna vojna gimnazija i objekti vazduhoplovne industrije "Soko".

Na ovom aerodromu su bazirale slijedeće avijacijske jedinice 107. hp - š⁸ sastava:

- 782. he; u naoružanju je imala lake borbene helikoptere S.A. 341 "Gazela", S.A. 342. "Gama" i transportne helikoptere Mi-8.
- 783. he; u naoružanju je imala lake borbene helikoptere S.A. 341 "Gazela" i S.A. 342. "Gama"

AERODROM - HELIDROM ZALUŽANI

U neposrednoj blizini Banja Luke nalazi se sportski aerodrom Zalužani sa travnatim površinama za prihvat avijacije. Na njemu nije bilo stacioniranih vojnih jedinica i vojnih kapaciteta.

RADARSKI POLOŽAJI

Ukupno je na prostoru Bosne i Hercegovine bilo 5 posjednutih radarskih položaja na kojima su se nalazile čete VOJIN Plješevica, Izačić, Kozara, Majeveca i Jahorina. Ove jedinice su pripadale osnovnoj radarskoj mreži (ORM.)

Svaka od ovih četa, u bližoj i daljoj okolini od posjednutog radarskog položaja, imala je 2 – 3 ispitana i uređena rezervna radarska položaja.

U skladu sa navedenim, cijenim da je u Bosni i Hercegovini bilo oko 10 – 15 ispitanih i za prihvat radarske tehnike uređenih radarskih položaja.

⁷ Ovaj aerodrom je bio u operativnoj upotrebi od početka 20 stoljeća, još u doba Kraljevine Jugoslavije

⁸ Ova jedinica je bila u sastavu 1. VaK-a ali je u miru izvršavala je zadatke obuke mladih pilota, po planu i naređenjima VVA. U ratu je izvršavala borbene zadatke po planu Komande 1. VaK-a.

Pored položaja četa VOJIN, za raspored vodova VOJ, na teritoriji Bosne i Hercegovine bilo je oko 10-tak ispitanih radarskih položaja ⁹.

Pored radarskih položaja, na prostoru Bosne i Hercegovine nalazila su se komandna mjesta dva bataljona VOJIN : na Jahorini 58. b VOJIN, iz sastava 1. puka VOJIN i na koti Jasenica kod Bihaća 59. b VOJIN, iz sastava 5. puka VOJIN. Ostale jedinice ovih bataljona VOJIN bile su raspoređene po kasarnama vazduhoplovnih jedinica RV i PVO, u neposrednoj blizini bataljonskih komandnih mjesta ¹⁰.

RAKETNI POLOŽAJI

Na prostoru Bosne i Hercegovine nije bilo instaliranih raketnih sistema PVO stacionarnog tipa.

Nemam saznanja da su u Bosni i Hercegovini ispitivani i pripremani raketni položaji za, eventualni, prihvat raketnih jedinica naoružanih sa stacionarnim sistemima PVO¹¹.

KAPACITETI VOJNOG ŠKOLSTVA

VAZDUHOPLOVNI ŠKOLSKI CENTAR U RAJLOVCU

Ovaj centar se nalazio u kasarnama u mjestu Rajlovac, 10-tak kilometara zapadno od Sarajeva.

U sklopu centra su se nalazile Vazduhoplovna tehnička vojna akademija (VTVA) i Vazduhoplovna tehnička srednja vojna škola (VTSVŠ).

VAZDUHOPLOVNA VOJNA GIMNAZIJA

Ova srednjoškolska vojna ustanova se nalazila u objektima, u neposrednoj blizini helidroma Jasenica, južno od grada Mostara.

Imala je zadatak da školuje kadar koji bi, po njenom završetku, bio upućivan u vojne akademije, prvenstveno VVA u Zemuniku.

KAPACITETI VOJNE INDUSTRIJE

VAZDUHOPLOVNO-REMONTNI ZAVOD "ORAO" SARAJEVO

Nalazio se na lokalitetu naselja Rajlovac, u neposrednoj blizini kasarne školskog centra i izvodio je zadatke remonta vazduhoplovne opreme i naoružanja.

⁹ Vrlo često su vodovi VOJ posjedali radarske položaje koji su bili rezervni položaji četa VOJIN.

¹⁰ Na komandnom mjestu bataljon VOJIN je, u principu, razvijan OC (Operativni centar) najkрупnije jedinice PVO.

¹¹ Ispitivanju i uređenju lokacija za prihvat raketnih jedinica sa stacionarnim raketnim sistemima, JA je pristupila tek početkom vojno-političke krize u SFR Jugoslaviji, odnosno poslije povlačenja JA iz Slovenije.

FABRIKA VAZDUHOPLOVA "SOKO" MOSTAR

Nalazila se na lokalitetu naselja Rodoč, u neposrednoj blizini helidroma Jasenica, oko 5 kilometara južno od grada Mostara. U pogonima ove vazduhoplovne institucije izrađivani su dozvučni mlazni avioni, prvobitno N-60 "Galeb 2" i J-21 "Jastreb", a kasnije N-62 "Galeb 4" i J-22 "Orao".

Pored ovih, jugoslovenskih aviona, u ovoj fabrici je vršena i izrada helikoptera S.A. 341 "Gazella", po francuskoj licenci.

VAZDUHOPLOVNI REMONTNI ZAVOD "KOSMOS" BANJA LUKA

Ovaj vazduhoplovni zavod bio je lociran u blizini grada Banja Luka.

Osnovna djelatnost mu je bila remont i održavanje sistema naoružanja raketne i radarske tehnike, te elektronskih uređaja ugrađenih u naoružanje prisutno u jedinicama RV i PVO.

SKLADIŠNI KAPACITETI

Na teritoriji Bosne i Hercegovine, u ovom periodu, nalazi se veliki broj skladišta za smještaj materijalno-tehničkih sredstava (MTS) vazduhoplovne namjene, skladišta za smještaj ubojnih sredstava (ub/s) i određen broj skladišta za smještaj pogonskih sredstava (pg/s) odnosno, svih vrsta goriva.

Najveća skladišta za smještaj goriva su bila :

- rejon Bihaća, selo Pokoj
- rejon Tuzle, selo Pasci
- rejon Sarajevo, selo Misoča.

Kapacitet ovih skladišta je bio između 5.000 i 7.000 tona goriva i sva su bila priključena na željezničku i drumsku mrežu.

Po završetku rata u Bosni i Hercegovini status navedenih vazduhoplovnih kapaciteta i objekata je bio različit. Neki su manje ili više sanirani i stavljeni u funkciju, dok su neki u potpunosti van funkcije, odnosno u potpunosti su napušteni.

Nazif Osmanović

Uz 21. godišnjicu pogibije komandanta Zaima Imamovića

NEUSTRAŠIVOST JE BILA ZAIMOVA VRLINA

Već 21 godinu, na dan 9. oktobra, obilježava se godišnjica pogibije Zaima Imamovića, ratnog komandanta Prve drinske brigade, komandanta 14-te divizije ARBiH, dobitnika najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“ i simbola herojske odbrane Goražda.

Prije 21 godinu, na treskavičkom visu Čelina, odmah iznad prevoja Rogojska greda, na Treskavici, od gelera granate poginuo je simbol odbrane Goražda i cijele Bosne i Hercegovine – Zaim Imamović. Svake godine Članovi porodice Zaima Imamovića, njegovi saborci i prijatelji polaganjem cvijeća i učenjem Fatihe u haremu Ali-pašine džamije u Sarajevu prisjećaju se ovog neustrašivog komandanta. Sadašnji član Predsjedništva Bosne i Hercegovine, gospodin Bakir Izetbegović, je prilikom obilježavanja jedne od godišnica smrti Zaima Imamovića rekao: „Imao sam čast što sam poznao rahmetli Zaima. Bio je to jedan častan i skroman čovjek, veliki borac i jedan od heroja koji je stao u odbranu Bosne i Hercegovine. Ovo je način da se očuva sjećanje na Zaima i sve ostale naše borce. Svi se trebamo sjetiti te golgote koja je trajala godinama i našeg naroda koji je prelazio preko Rogoja u borbi za život. Borci, žene i djeca su ginuli i smrzavali se, i trebali bismo poraditi više na tome da se sjećamo tih ljudi. Treba se sjećati Igmanskog marša, ali i stotinu ostalih marševa koje je naš narod napravio prelazeći Rogoj“ – kazao je Izetbegović.

Ferid Buljubašić, jedan od ratnih saboraca Zaima Imamovića i ratni komandant Istočnobosanske operativne grupe, istaknuo je: „Zaim je bio neustrašiv borac. Imao je samo 34 godine kada je poginuo, a uradio je toliko toga u periodu od 1992. do 1994. godine u Goraždu i tokom 1995. godine ovdje, na prostoru Sarajevskog ratišta, gdje je, nažalost, poginuo 9. oktobra 1995. godine na treskavičkom visu Čelina. Ono što je posebno teško palo nama koji smo ratovali skupa sa Zaimom je što je on po-

ginuo samo tri dana prije prestanka borbenih dejstava. Bio je veliki čovjek, prijatelj ovog naroda i države Bosne i Hercegovine“.

Sa Zaimom Imamovićem zajedno je ratovao i Ahmet Sejdić, ratni komandant 1. višegradske brigade. Sejdić je istaknuo: „Sjećanja na rahmetli Zaima, koji je bio veliki borac, patriota, komandant i heroj, ista su kao kada smo zajedno ratovali i borili se za opstanak Bosne i Hercegovine. Sjećanja ne blijede, ali blijede dokazi i ono za što se on borio, a to je snaga države i ideali koje smo mi imali. Nije dovoljno to što se sjećamo rahmetli Zaima i ostalih hrabrih sinova. Možda smo trebali biti na Treskavici i krenuti prema Goraždu i evocirati sjećanja kako su to borci radili u najtežim uslovima. Pojedinci i institucije trebalo bi da daleko više poštuju ta djela i sve što je urađeno za odbranu Bosne i Hercegovine“ – kazao je Sejdić.

Zijad Briga, ministar u Vladi BPK u prošlom mandatu je rekao: „Ne smijemo zaboraviti nemjerljiv doprinos koji je Zaim dao u odbrani Goražda. Sve bitke koje je on planirao i organizovao su dobijene. U ime Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i građana, zahvaljujem se svima koji su odali počast i priznanje ovom istinskom heroju. Nadam se da će se u narednom periodu pridavati veći značaj ovom i sličnim događajima, jer je svaka epoha od postanka Bosne imala svoje heroje i velikane, a i naš Zaim je jedan od njih.

Početak raspada Jugoslavije zatekao je Zaima Imamovića, kao oficira sa činom kapetana, u kasarni Vipava, u Sloveniji. Na samom početku oružane intervencije u Sloveniji, Zaim je prozreo stvarne namjere JNA i njen odnos prema nesrpskom stanovništvu. Povlačenjem JNA iz Slovenije, Zaim odlazi na službu u Bihać. Ubrzo postiže dogovor sa svojim kolegom Adilom Bešićem, također poginulim herojem Petog korpusa, koji je bio na službi u Travniku, i mijenja se s njim za prekomandu. Tako da Adil dolazi na službu u Bihać, a Zaim odlazi u Travnik. Nije se Zaim dugo zadržao u Travniku. Ubrzo je prešao na službovanje u Zenicu, gdje se razdužuje, napušta JNA, i odlazi u svoje rodno Goražde. Ubrzo se u Goraždu povezuje sa civilnim strukturama vlasti i sa ostalim patriotima naše države radi na organizaciji otpora agresoru na ovom prostoru. U svoje rodno selo, Ilovaču, dopremio je dio naoružanja i municije. Ovu aktivnost uopšte nije prikrivao od Srba, jer je znao da su se oni već naoružali.

Sa prvim agresorskim napadima na Foču, Zaim se zatekao u Sarajevu. Odmah je sa pukovnikom Zaimom Bešovićem i jednom grupom dobrovoljaca krenuo preko Hrasnice, Igmana, Bjelašnice i Grepka u svoje Goražde. Nije Zaim tada ni slutio da će Igman, Bjelašnica, Treskavica i Rogoj postati njegova sudbina. Da će te planine biti mjesta na kojima će ratovati pune tri i po godine i na kojima će okončati svoj ratni i životni put. U Ustikolinu je stigao sredinom aprila mjeseca, kada su četnici već bili zauzeli Foču, sa namjerom da spriječi napredovanje četnika dolinom rijeke Drine. Odsudnu odbranu Goražda organizovao je u rejonu Preljuće, dijelu Zebine šume, na lijevoj obali Drine. Ta linija od Osmice do Stoca i Orahovica postat će najsigurnija utvrda oko Goražda. Četnici ovu liniju nikada nisu uspjeli pomjeriti, a prema procjenama naših boraca, izginulo ih je oko 500.

Već 1992. godine, na tom dijelu ratišta formirana je proslavljena Prva drinska brigada, sa pet bataljona, na čijem čelu je bio rahmetli Zaim Imamović. Bio je vojskovođa posebnog kova i imao je nevjerovatan smisao za motivaciju suboraca. Interesantno je istaknuti da samo ime Zaim znači vođa, na osnovu čega se i mogu promatrati njegovi uspjesi u proteklom Odbrambeno-oslobodilačkom ratu. Odlikovao se neustrašivošću, sa težnjom da uvijek u kritičnim situacijama bude ispred svojih saboraca. I u najtežim situacijama iznalazio je razloge za šalu, kako bi oraspoločio svoje saborce.

Od početka agresije na našu zemlju redale su se bitke, a i Zaimove pobjede u tim bitkama, kao što su bitka na releju Zebine šume, Stogu, Crnom vrhu, Jabučkom sedlu, Trovrhu itd. Redale su se bitke, ali i Zaimova ranjavanja. Najteže je ono u centru Goražda.

Da bi operaciju „Krug“ što bolje realizirao, odlučuje da dođe na Igman i ličnim zalaganjem i autoritetom čini sve kako bi za ovu operaciju osigurao što više materijalno-tehničkih sredstava. Njegova operacija za oslobađanje Ustikoline, sa dva forsiranja rijeke Drine, u decembru 1992. godine, ostala je vječita tajna za agresora, a i izazov da se, možda, izučava u vojnim školama. Zaim je branio i, sa drugim patriotima, odbranio svoju jedinu državu Bosnu i Hercegovinu, svoje Podrinje i svoje Goražde, koje je volio iznad svega.

Početakom 1995. godine, Zaim Imamović, zajedno sa Feridom Buljubašićem, izlazi iz opkoljenog Goražda na druge slobodne prostore u zoni odgovornosti 1. korpusa, kako bi pomogao da se obruč oko Goražda probije izvana. Tada je preuzeo komandu u 14. diviziji 1. korpusa AR BiH, smještenoj u Tarčinu, i svakim danom bio je sve bliži svome rodnom Goraždu. Sa svojim jedinicama je učestvovao u oslobađanju Treskavice, Pašine planine, Krajčića, Klanca, Huma, Lupoča. U trenucima kada je lomio i posljednju odbranu agresora, na rubu Treskavice, prema Rogoju, usmrtio ga je geler jedne 'zalutale' četničke granate. Često je tokom rata ponavljao – *Znaš, život ima, a i smrt ima*. Upravo tako, život i smrt su tokom rata bili tako blizu jedno drugome, što pokazuje i Zaimova pogibija.

Nekoliko dana prije pogibije, Zaim je bio ranjen po šesti put. Nije čekao da se oporavi. Ukrao se svojim pratiocima i ljekaru Muratu Đuderiji i otišao na prvu borbeno liniju, među svoje saborce gdje se najbolje osjećao i koji su mu bili najbolji lijek. Dobro je poznato da je Zaim sa svojim saborcima hrabro ulazio u neprijateljsku teritoriju po dubini od 15-20 km, bez oružja, možda ponekada samo sa pištoljem u ruci. Znao je borcima reći: „Bitke se dobivaju u glavi, i samo ako u svojim glavama dobijete bitku lahko ćete poraziti neprijatelja. Vi, moji saborci, nikada nećete ući tamo gdje ja ne bih, niti ću vas poslati tamo gdje ja neću s vama ići“.

Zaim, kao i mnogi njegovi saborci, nije dočekao da uživa u slobodi za koju se svojski borio. Smrt je bila brža od njegove želje da stigne do Drine i sanjane slobode. Ostala je uspomena na velikog komandanta, basanskog gaziju i nosioca najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“.

Uz godišnjicu pogibije Ramiza Salčina, komandanta Štaba TO Novi Grad Sarajevo

KOMANDANT SA JASNOM VIZIJOM

Svakog 22. avgusta od završetka rata u Saraj Polju, na području općine Novi Grad Sarajevo, obilježava se godišnjica pogibije Ramiza Salčina, komandanta Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane Novi Grad Sarajevo. Članovi porodice rahmetli Ramiza Salčina, njegovi saborci, predstavnici Općine Novi Grad Sarajevo, članovi Vlade Kantona Sarajevo, predstavnici boračkih udruženja, političkih partija, mjesnih zajednica i drugi, polaganjem cvijeća i učenjem Fatihe kod spomen-obilježja u Saraj Polju i na mezarju Kovači prisjećaju se svog legendarnog komandanta. Jedan od najbližih Ramizovih saradnika, Osman Džamalija, je ovim povodom rekao: „Dana 22.8.1992. godine, u jednoj od brojnih bitaka sa četnicima na području sarajevskog naselja Nedžarići, poznatom zlikovačkom gnijezdu, poginuo je veliki sin Bosne i Hercegovine – Ramiz Salčin. Poginuo je čovjek koji je dobro znao šta nam se sprema i čovjek koji je na samom početku agresije na našu zemlju pokazao da je spreman i da umije povesti svoj narod u borbu za oslobođenje jedine nam države Bosne i Hercegovine. Ramiz je poginuo kao komandant Opštinskog štaba oružanih snaga na području općine Novi Grad Sarajevo. Na ovu dužnost je postavljen 27. maja 1992. godine. I prije postavljenja na ovu dužnost, narod je već saznao za Ramizovu hrabrost, patriotizam, odvažnost i odlučnost da istraje u borbi sa agresorskim armadama koje su uveliko navaljivale na našu zemlju.

Ramizova smrt je bolno odjeknula kako u njegovom gradu tako i širom Bosne i Hercegovine. Njegovi saborci i svi branioци našeg grada su vijest o pogibiji Ramiza Salčina primili sa velikim bolom. Iza Ramiza su ostali njegovi najbliži – supruga Mirsada i sinovi Mirza i Adnan, koji se cio svoj život mogu ponositi sa Ramizovim patri-

otizmom i odlučnošću da se bori i istraje u toj borbi za jedinu nam državu Bosnu i Hercegovinu i njen narod. Svi treba da znamo da je u Ramizovim grudima kucalo do kraja plemenito i ogromno gazijsko srce. Ova godišnjica je i prilika da se prisjetimo sa koliko je vizionarstva, pronicljivosti, ozbiljnosti i realnih procjena sve nas rahmetli Ramiz upozoravao šta će nam se desiti ako se dobro ne pripremimo za odbranu, ako dobro ne shvatimo namjere srpsko-crnogorskog agresora i ako ne budemo jedinstveni u ovim za nas i našu državu sudbonosnim danima. Više puta je ponavljao da nam samo dobra samoodbrana i odlučna bitka osiguravaju da živimo na ovim prostorima, i ništa više. Naivnost je naša utopija, govorio je.

Ramiz se odlučno zalagao da se uoči agresije na našu zemlju onemogućiti slanje regruta – Bošnjaka na služenje u tadašnju JNA. Ustvari, već je bilo pripremljeno da se oni upućuju na vukovarsko i druga ratišta u Hrvatskoj i tamo ginu za ideale 'velike Srbije' i četništva. Kao odbornik SDA u opštinskoj Skupštini, vodio je žučne rasprave sa odbornicima SDS-a da ih zaustavi u njihovom pokušaju dijeljenja pojedinih mjesnih zajednica i prostora općine po nacionalnoj pripadnosti, kao i borbi da se sačuva, odnosno sakrije dokumentacija vojnih obveznika koja se nalazila u Sekretarijatu za narodnu odbranu u Opštini Novi Grad Sarajevo i dokumentaciju koju je vodio Štab TO. Svima nama, njegovim saborcima, Ramiz je više puta ozbiljno ukazivao šta se može desiti 'kada se JNA potpuno raspameti'. Kasnije smo vidjeli da su njegove procjene bile upotpunosti tačne i da je vidio dalje od nas. Tu pronicljivost Ramiz je sa sobom donio iz svog rodnog sela Gornje Igre, kod Gacka, ili poznatijeg Borča, područja u kojem se od davnina znalo za dušmanske namjere i gdje se i u ratu i u miru ginulo za pravdu, poštenje dostojanstvo i slobodu.

Upravo, u Gornjim Igrama, kod Gacka, 13. maja 1954. godine rođen je Ramiz Salčin. U ovom selu je završio četverorazrednu školu, nakon čega njegov otac Alija, sa svojom petočlanom porodicom, preseljava u Sarajevo, u naselje Švrakino Selo, gdje je sagradio porodičnu kuću. Ramiz je u Sarajevu završio osmogodišnju, a zatim i srednju školu – Školu učenika u privredi, gdje je stekao zvanje – monter centralnog grijanja. Ubrzo se zapošljava u preduzeću „Unioninvest“, gdje stiče visoku kvalifikaciju u svom poslu. Kasnije će Ramiz, kao izuzetno vrijedan i cijenjen radnik, biti imenovan za predsjednika Radničkog savjeta u ovom preduzeću.

Na prvim demokratskim izborima u našoj zemlji, 90-tih godina prošlog vijeka, Ramiz Salčin je izabran za odbornika u Skupštini opštine Novi Grad Sarajevo. Skupa sa Safetom Hadžićem i drugim odbornicima u Skupštini zalagao se za pravdu, jednakost i ravnopravnost svih naroda na području općine, a posebno se isticao u sprečavanju podjele pojedinih mjesnih zajednica i općine na srpski i bošnjački dio.

Uvidjevši da je sve izvjesnija agresija na našu zemlju, Ramiz je svu svoju energiju, znanje i sposobnost usmjerio u organizaciju otpora agresoru, nabavku naoružanja i formiranju jedinica. To je radio u tajnosti, 1991. i početkom 1992. godine, skupa sa svojim saborcima iz Patriotske lige Novi Grad. Kada je imenovan za komandanta Štaba TO Novi Grad, svojim saborcima je više puta govorio da je on na toj dužnosti 'sticajem okolnosti'. Međutim, oni koji su ga bolje poznavali znaju da je on na taj

način iskazivao svoju skromnost, nastojeći da patriotima Novog Grada kaže da je on po svemu isti kao i oni, da sa svima ravnopravno stoji u stroju i da će sa svima u svakoj bici biti rame uz rame. Također, njegovi saborci su znali da on nije na komandnoj dužnosti 'sticajem okolnosti', jer se od samog početka organizovanja odbrane isticao sa svojim sposobnostima, odlučnošću i predispozicijom da bude vođa naroda – komandant. Sve postavljene zadatke od Kriznog štaba Novi Grad, čiji je bio član, izvršavao je blagovremeno, a što je u prvoj fazi podrazumijevalo okupljanje ljudstva, formiranje jedinica, provođenje obuke, nabavku naoružanja, praćenje aktivnosti jedinica JNA na području Novog Grada i drugo.

Ramiz je već 1. februara 1992. godine na brdu Mojnilo postavio straže i svaki stražar je prethodno bio obučen za vođenje borbe, što je podrazumijevalo i rukovanje protivoklopnim sredstvima. Čim je saznao da su pripadnici SDS-a postavili prve barikade na sarajevskim ulicama, 1. marta 1992.godine, Ramiz je sa jednom grupom svojih saboraca otišao u preduzeće „Gras“ i izvezao trolejbuse i postavio ih, kao kontrabarikade, u tadašnjoj ulici Ivana Krndelja i u pojedinim ulicama u naselju Dobrinja. Na barikadama, postavljenim na ovaj način, zarobljeno je dosta automatskog naoružanja i oko 16 000 metaka, koje je sa Sokoca preveženo do kasarne u Lukavici, a odatle bi se, vjerovatno, doturalo u ona mjesta naseljena srpskim življem koje je ostalo nenaoružano.

Pripadnici SDS-a su, prije agresije na našu zemlju, dobro poznavali Ramiza Salčina i njegove sposobnosti u pogledu organizovanja naroda, kao i odlučnost za vođenje borbe, što bi moglo poremetiti njihove već ranije dobro osmišljene planove na iseljenju i likvidacijama nesrpskog stanovništva u ovoj sarajevskoj općini. Za njih je to bio dovoljan razlog da tokom noći bace ručnu bombu na njegovu radionicu. Ovaj napad Ramiza i njegove saborce nije uplašio, naprotiv još više ih je učvrstio u ubjeđenju da se moraju najjače suprotstaviti nadolazećoj agresiji i nemani koja je prema našoj državi pristizala svakog dana iz Srbije i Crne Gore.

Kada su prve granate pale na brdo Mojnilo, od tada Ramiz danonoćno boravi na ovom veoma važnom brdu za odbranu grada Sarajeva i, u okviru tadašnjeg Rejonskog štaba – „Mojnilo“, koordinira odbranom ne samo ovog naselja, nego i šire.

U to vrijeme na ovom prostoru odvijale su se veoma važne, pa možemo reći i presudne borbe za odbranu ne samo ove općine, nego i za grad Sarajevo. Dobro su poznati napadi agresorskih jedinica (od 10 – 15. maja 1992.godine) na naše snage u Vrbovskoj ulici, kada su četnici, uz upotrebu tenkova i transportera, pokušali da se povežu sa svojom jedinicom koja je bila stacionirana u kasarni „Viktor Bubanj“. Tada su četnicima naneseni znatni gubici u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima. Tih dana je spriječen i četnički napad sa lokaliteta „Vodovod“, na Mojnilu, koji je imao za cilj da četnici, potpomognuti jedinicom JNA koja je tada bila kod Vodovoda, presijeku ovo naselje do Ozrenske ulice i do tadašnje kasarne „Viktor Bubanj“. U ovoj namjeri su blagovremeno otkriveni, i u protivnapadu branioци su oslobodili prostor oko Vodovoda, a četnici, koji su to mogli učiniti, povukli su se u kasarnu u Lukavici bez jednog tenka i sedam transportera koje su „zaboravili“ povesti. Od tada pa sve

do kraja rata, četnici se nisu smjeli usuditi da na ovom pravcu napadaju ili presjecaju naselje i komunikacije. Izgleda mi da su oni bili procijenili da se ispred njih nalaze malodobna djeca, a ne birani patrioti, gazije i heroji ovog grada koje je predvodio Ramiz Salčin.

Članovi Patriotske lige i drugi branioci grada ističu da je Ramiz posebnu hrabrost ispoljio u vrijeme dok je sa svojim saborcima držao kasarnu „Viktor Bubanj“ u potpunom okruženju. Sasvim je jasno bilo Ramizu Salčinu i njegovim saborcima koje bi posljedice bile za ovo naselje i naš grad da su se tada povezali četnici iz Lukavice, preko Mojmila brda, sa ovom kasarnom. Branioci su u ovoj blokadi kasarne imali i žrtava, ali ni za trenutak nisu odustajali. Obruč oko kasarne su stezali sve jače i jače. Kada je komandant kasarne „Viktor Bubanj“, izvjesni Tomičić shvatio da 10. maja četničke snage nisu mogle da se iz Lukavice, preko Mojmila brda povežu sa kasarnom u kojoj je on komandant, on je zatražio da pregovara sa braniocima - da mu se omogući napuštanje kasarne. Ti pregovori su zakazani za 16. maj 1992. godine, i to ispred kasarne. Komandant Tomičić je tog jutra izlazio iz kasarne i uputio se prema Ramizu koji je bio blizu ograde kasarne. Upravo kada se Ramiz uspravio i krenuo ususret Tomičiću, iz jednog od zloglasnih mitraljeskih gnijezda začuo se rafal i meci su pogodili Ramiza u njegova junačka prsa. Ovom prilikom Ramiz je teško ranjen. Kada su ga saborci vozili do bolnice, ne znajući da će preživjeti, rekao im je - da kasarnu drže i dalje u čvrstom okruženju i da ne odustaju ni za milimetar. Za ovu podmušku prevaru, u režiji komandanta kasarne Tomičića, ne treba nikakav komentar.

I pored teškog ranjavanja i izričitog stava ljekara da Ramiz mora još ostati na liječenju, on je samoinicijativno, nakon 10 dana od ranjavanja, izašao iz bolnice, obukao vojnu uniformu i sa svojim snajperom se pridružio saborcima na prvoj borbenoj liniji.

Dana 27. maja 1992. godine Ramiz je postavljen za komandanta Opštinskog štaba Oružanih snaga Novi Grad. Opštinski štab pod njegovom komandom postaje još snažniji i nosilac je borbene izgradnje jedinica i komandi.

Ubrzo je izdata naredba o ukрупnjavanju nižih u više sastave jedinica. Tako da su na području opštine Novi Grad, do 7. jula 1992. godine formirane 3 brdske brigade, i to: 14. bbr (101. bbr), zatim 15. bbr. (2. Viteška mtbr.) i 1. dobrinjska brigada (5. mtbr) i 3 odreda, sa ukupno 12.500 boraca.

Ramizovim dolaskom na prve borbene linije borci su se osjećali sigurnije i od njega su uvijek tražili informaciju više, za što je, pored velikih obaveza, nalazio vremena. Borci su to znali cijeliti. Često je odlazio na brdo Žuč, gdje su se također vodile teške borbe, zatim na Hrasno brdo, Dobrinju i Nedžariće, gdje je i poginuo. Naselje Nedžarići su mu bili posebno interesantni, jer je upravo iz ovog naselja sa svojim saborcima želio da krene u prodor 'prema svojoj braći u Butmiru i Hrasnici' i deblokira Sarajevo na ovom pravcu.

Kao komandant Štaba TO Novi Grad, Ramiz Salčin je, zajedno sa svojim saborcima, 30. maja 1992. godine učestvovao u iseljenju jedinice JNA iz kasarne „Jusuf Džonlić“, na Stupu. Tom prilikom su naši borci zaplijenili 17 vojnih kamiona sa puno

materijalno-tehničkih sredstava i vojne opreme. Također, Ramiz sa jedinicama iz Novog Grada učestvuje i oslobađanju brda Žuč (8.juna 1992. godine), kojom prilikom je neprijatelj znatno pomjeren prema Vogošći, a iza njega su ostale veće količine naoružanja i MTS-a“.

Nakon pogibije Ramiza Salčina, predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine rahmetli Alija Izetbegović je rekao: „Ramiz Salčin je do rata bio svakodnevní čovjek, da bi u ratu izrastao u giganta, heroja i komandanta bez straha“.

Pored posebne hrabrosti koja ga je odlikovala, ostaće zapamćeno da se Ramiz do kraja borio za svoju državu, slobodu i ravnopravnost svih njenih građana, pravdu i dostojanstvo, ne čineći to nikada na štetu drugih i drugačijih.

Njegova porodica, njegov rodni Borač i njegov Novi Grad mogu da budu ponosni na svog Ramiza, komandanta, brigadira Armije R BiH, nosioca najvećeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan“ i nosioca odlikovanja „Orden zlatnog grba sa mačevima“.

Prof. dr. sc. Džemal Najetović

KAKO SU SE U RATNIM USLOVIMA USAVRŠAVALI KOMANDANTI DIVIZIJA I NAČELNICI ŠTABOVA DIVIZIJA

Dana 21.01.1995.godine na IKM-u GŠ ARBiH u Kaknju saopšteno je naređenje komandanta Rasima Delića o sprovođenju kursa komandanata divizija i načelnika štabova divizija. Tom prilikom izvršena je kolektivna priprema učesnika ovog kursa. Vođa kursa bio je general Bilajac Rifat, a pomoćnici generali Divjak Jovan i Šuvalić Ramiz. Kurs je održan od 26.01. do 21.02.1995.godine u Ratnoj Komandno-štabnoj školi u Zenici. Dan prije početka kursa, održana je kolektivna priprema predavača. Na ovom kursu učestvovao sam kao predavač i slušalac.

Prvog dana kursa predavanja su imali generali: Delić Rasim, Bilajac Rifat, Hajrulahović Mustafa i Jašarević Jusuf. Drugog dana predavanja su održali generali: Kajević Avduh, Divjak Jovan, Muslimović Fikret, Zorlak Rašid i brigadiri: Džambasović Asim i Vejzagić Muhamed. Pored navedenih, nastavu su držali: član Predsjedništva RBiH Ejup Ganić, generali Polutak Mustafa, Karišik Meho, Šuvalić Ramiz i Alagić Mehmed, te oficiri različitih činova: Ferhatović Haso, Nadžak Muharem, Alić Mujo, Begić Ibrahim, Najetović Džemal, Hasković Sabro, Hasanović Bećo, Rujanac Zijo, Alija Ismet, Haseljić Agan, Musić Mustafa, Narad Mihajlo, Čemalović Mensur, Višća Hamza, Čebo Vahid, Musić Šemsudin, Hrustić Edin, Čevra Dragi, Ćorić Goran, Mirazdžija Rašid i dr. Nastavu su najčešće izvodili generali Divjak Jovan i Bilajac Rifat.

Trećeg dana održavanja kursa (28.01.1995.), u vremenu od 10,00 do 11.45 slusaoce i personal kursa posjetio je i predavanje održao predsjednik Predsjedništva RBiH i Vrhovni komandant Oružanih snaga RBiH Alija Izetbegović.

U uvodnom dijelu Predsjednik je istakao mogućnost da će agresori, bez obzira na mirovne pregovore, nastaviti rat i naglasio: „Mi dajemo prednost miru, ako bude moguća takva forma mira. Nažalost, narod se topi, taj tok je stalan, narod pomalo odlazi i nestaje. Idu nam stručnjaci, a vraća se običan svijet, pa je, sa stanovišta stručnosti, ukupan bilans negativan. Živi ljudi su naše glavno blago“. U nastavku izlaganja iznio je analitičke podatke o demografskim potencijalima u BiH, kao i stanju materijalnih i organizacijskih priprema za daljnji tok rata. Zatim je iznio viziju rješenja agresije na BiH, i s tim u vezi rekao: „Agresija se može riješiti na dva načina – kolosijeka:

politički ili vojno“. Nakon toga, rekao je: „Neophodno je nastojati i činiti sve da se narod što prije vrati na svoja ognjišta“.

U vezi organizacije odbrane, istakao je: „Trebalo je sačuvati narodno-profesionalni koncept formiranja komandi, a posebno prilikom izbora komandanata. Tri godine su dovoljne da se čovjek dokaže da li je odan državi, da li je hrabar, da li je prisutan sa vojnicima i da li ima sklonosti za rad sa vojnicima. Do sada je svako pokazao šta umije i šta može, kao i to šta ne umije i šta ne može. Kadrovske promjene su korisne i zbog toga treba posvetiti veliku pažnju prilikom izbora starješinskog kadra“.

U završnom dijelu dao je ocjenu stanja u HVO-u („Politika im teško uspostavlja kontrolu nad vojskom“) i VRS („Oni kontrolu nad vojskom čine gvozdenom disciplinom i prijekim vojnim sudovima“). Za ARBiH rekao je: „Mi smo po broju jedna od većih vojski u Evropi“.

Na kraju predavanja rekao je: „Želim vam da budete generali“, i rukovao se sa nama.

Kasnije su u čin generala unaprijeđeni slušaoci ovog kursa: Ajnadžić Nedžad, Lendo Refik, Malkić Salih, Hasanović Fadil i Rizvo Pleh.

Uvjerenja o završenom kursu komandantima divizija i načelnicima štabova divizija uručena su u Bijeloj kuli Husein - kapetana Gradaščevića u Gradačcu

Mirsad Čukle

KLISANI ZAUSTAVILI IZGRADNJU „PUTA SPASA“

Dolina Neretvice ili Klis, čini oko trećinu teritorije i naselja općine Konjic, sa administrativnim centrom Buturović Poljem, koje se nalazi na ušću Neretvice u Jablaničko jezero. Posljednjih godina, ovaj kraj, u medijima je najpoznatiji po Trusini, jer svi mediji u regiji prenose višegodišnje suđenje pripadnicima ARBiH za ubistvo 22 hrvatska civila i vojnika, u aprilu 1993.godine. Za zločine trebaju odgovarati svi koji su ih počinili, to nije sporno, ali zbog pasivnosti konjičkih i drugih boračkih, državnih i političkih organa i udruženja ovaj kraj i svi njegovi ljudi, ostaće u povijesti upamćeni i prepoznatljivi najviše po Trusini. Zločince, naravno, treba odvojiti od boraca klišanske brigade i ljudi Klisa, koji su poznati po patriotizmu, hrabrosti i slobodoljubivosti, koji su dali značajan doprinos odbrani BiH.

Dolina Neretvice, već 15.3. 1992.godine, imala je postrojenu naoružanu, jedan od prvih odreda u Hercegovini (prvi komandant Odreda „Klis“ bio je Mujo Mustafić, a zamjenik Nusret Šećibović). Bili su opremljeni i spremni boriti se za slobodnu, nezavisnu, demokratsku i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu. Odred je prerastao u 445. bbr., koja je ovaj prostor stalno držala slobodan i koji je služio kao baza za pomoć u ljudstvu, opremi i hrani braniocima Prozora, Fojnice, Jablanice, Vakufa, Konjica, Sarajeva, Mostara...Samo selo Kruščica, krajem 1992.godine, primilo je 912 prognanih iz općine Prozor, a i sada u Goranskom Polju i drugim naseljima Doline Neretvice žive pojedine porodice izbjegle iz Foče, Čapljine, Prozora...

Jedan od historijskih poteza boraca Klisa je zaustavljanje izgradnje tzv. „puta spasa“ - Prozor – Fojnica, koji bi put Split - Slavonski Brod skratio za oko 200 km. Glavni stožer HVO, 25.1.1993.godine, brigadi „Rama“ izdao je zapovijed o hitnom probijanju ovoga puta. Tako prohodnim putem HVO i HV tenkovi mogli bi izaći na Bitovnju, ugroziti Konjic i na terenu označiti granicu HZHB. Dana 1.2.1993. godine, komandant 4. korpusa ARBiH, preko brigade „Neretvica“ (Klis), naređuje zabranu izgradnje puta preko teritorije općine Konjic. Naredbu je, u mjestu Sreće, realizovala jedinica „Tigrovi“. To je historijska odluka, kojom je spriječena fizička podjela Bosne i Hercegovine po granicama zamišljene HZHB.

Klišanska brigada i Civilna zaštita, od decembra 1993. do marta 1994., organizovali su prikupljanje hrane i mobilisali konje koji su opkoljenom Mostaru donijeli

oko 400 tovara hrane i municije. Za put Jasenik – Parsovići – Ostrožac – Jablanica – Glogošnica – Glogovo-Ravne – Podgorani i nazad, konji i pratnja ostajali su po 10 dana. Zijad Haketa, maloljetni dobrovoljac, jedan od najboljih konjovodaca, ovaj put prešao je više puta u pratnji čak i po 5 konja i sjeća se hladnoća, teškoća i uskog planinskog zaleđenog puta. Konji su na ovom putu znali potrošiti nove potkovice, a ogromne napore nije preživjelo oko 20 konja. Drugi maloljetnik na ovom zadatku, Čosić Senad, sjeća se: Polazak iz Glogošnice bio je oko 5 sati ujutro, jer na jednom mjestu kolona je bila vidljiva sa Vrda, i HVO nas je gađao iz VBR-a. Dolazak u Ravne bio je pred mrak, jedva smo stigli i saznali da je na Markalama toga dana, 5.2.1994. godine, ubijeno 68 ljudi i ranjeno 144. U odlasku prenosila se hrana, gorivo i municija, a u povratku iz Bijelog Polja prazne čahure, aluminij za izradu granata, cigarete i dr. Svoj doprinos u ovome zadatku dali su još i : Čosić Amer, Hamza, Adem, Zikrija, Latif i Hamdo Kozić, Beća Demirović, Salem Begluk , Savić Branko i Zoran, Gagula Šaban i Ramo, Boloban Fiko i Enver, Avdić Zijo, Hodžić Džemal, Buljina Hajrudin, Hrnjica Abdulah, Turković Đemal, Begluk Salem, Mujak Ferid, Ramić Ramo i mnogi drugi civili i vojnici iz Klisa.

Prof. dr. sc. Džemal Najetović

Pogibija američkih diplomata i francuskog vojnika-korporala na Igmanu

I PUT SPASA, I PUT SMRTI

Igmanski put je tokom rata, prema tvrdnjama inozemnih novinara, diplomata i humanista bio najopasniji put u Evropi.

Za bosanskohercegovačke branitelje, a posebno građane opkoljenog Sarajeva, skoro četiri godine, bio je to Put spasa.

Ovaj put je, kao jedina veza sa svijetom, bio i jedina nada da će njime u Sarajevo stići ljudi poput gospode Kruzela, Frejdžera, Nelsona i mnogih drugih koji su, tada smo govorili, letećom diplomatijom popunjavali mozaik jedino sanjanog transparenta – MIRA.

Podsjetimo se hronologije tog tragičnog događaja, koristeći najobjektivnije sjećanje diplomate Ričarda Holbruka: „Nakon sastanka u Beogradu (sa Miloševićem) prema Sarajevu su helikopterom krenuli Ričard Holbruk, Vesli Klark, Robert Frejdžer, Džozef Kruzela, Samuel Nelson Dru i Dan Gerstein. Spustili su se na Velikom polju, u njedrima Igmana, a zatim se ukrcali u teški francuski oklopni transporter - APC, obojen bijelom bojom i američki vojni humvee“.

Na mjestu stradanja, susreli su se sa kolonom francuskih tenkova. Išli su iz suprotnog smjera. U trenutku kada se američki “humvee” približavao posljednjem francuskom tenku dobili su signal od francuskog vojnika da se događa nešto neočekivano.

Gospoda Holbruk i Klark vratili su se tridesetak metara nazad i shvatili da je oklopnjak u kome su bili američki mirovnjaci sletio u ambis. Nada da su živi trajala je do dojave da se nisu zaustavili na vidljivom dijelu, nego daleko niže u provaliji. Mine i pucnjava sa okolnih brda blokirala je spasioce (vojnike ARBiH) kratko vrijeme, a onda su potrčali cestom gdje su zatekli francuske vojnike, pa niz padinu do mjesta tragedije. Vesli Klark je tada izjavio da ništa teže nije vidio i doživio. Vojnici ARBiH prvi su stigli do francuskog oklopnjaka. Pun municije, gorio je nepovratno. Spasioci

su, prije eksplozije, uspjeli izvući Džosefa Kruzela i Dan Gersteina. Kruzel je preminuo do poljske bolnice. Tragediju su preživjeli Dan Gerstein i Pete Hargreaves, oficir sigurnosti u Američkoj ambasadi.

Igmanski put je svakodnevno uzimao svoj danak. Sa položaja VRS ovaj su improvizirani put i dotok života agresorski vojnici danonoćno kontrolisali vatrom. Među hiljadama žrtava Igmmana, tog kobnog 19.08.1995. godine, ostali su i ljudi čiju godišnjicu pogibije obilježavamo svake godine. Na ceremoniji obilježavanja ovog događaja prisustvuju članovi Predsjedništva BiH, Vijeća ministara BiH, predstavnici NATO štaba u BiH, EUFOR-a, predstavnici međunarodnih institucija u BiH, vojno-diplomatski kor u BiH, kao i najviši pripadnici Ministarstva odbrane BiH i generalski kor Oružanih snaga BiH.

Mirsad Čukle

Konjic - dolina Neretvice

ONI SU POGINULI DA BI DRUGI ŽIVJELI

„Idemo na Igman da oslobodimo Sarajevo i cijelu državu“, govorili su komandiri borcima 45. (klišanske) brigade, krajem decembra prve ratne zime. Slobodoljubivi, nesebični i hrabri borci iz Doline Neretvice vjerovali su u to i krenuli su. U dva autobusa iz Parsovića i Buturović Polja, 17. decembra 1992. godine, krenulo je 145 boraca, od kojih mnogi sa starom puškom tandžarom i pet metaka u fišeklijava, bez ratnog iskustva, potrebne opreme i pripreme. U toj prvoj akciji za deblokadu Sarajeva, u istome danu, 20.12.1992. godine, poginulo je osamnaest boraca ove brigade.

Klišani su prenoćili na Igmanu, dobili zadatke i suhu hranu, zadužili municiju i oružje i maršovali dvije noći i jedan dan. Nisu se upoznali sa drugim jedinicama i borcima iz Jablanice, Drežnice, Mostara i Stoca, nisu poznavali komandanta ovih združenih snaga, majora Bibića. Sredstva veze bila su nedovoljna i neispravna. Imali su moral, želju i volju, nisu imali obuču ni odjeću, vojničko izviđanje i druge pripreme, imali su svoje komandire i komandante, ali ne i vrhovnu komandu na visini zadatka. Osamnaest boraca živote su izgubili u zasjedi, razbijeni, izgubljeni u noći i hladnoj planini, poginuli su od neprijateljskog metka i od hladnoće koja se spuštala i do minus 40 stepeni, priča komandir Buljina. Svi još uvijek nisu pronađeni ni sahranjeni, Hasib Begluk i mnogi drugi bili su oplakani, a došli su kasnije kao Elvir Padašević i Sado Boloban, koji su skoro dvadeset dana lutali planinom. Promrzli i gladni, tek 6.januara 1993. godine izbili su u selo Presjenica, kod Kijeva.

Najteži momenti u životu komandira Buljine bili su prepoznavanje poginulih saboraca sa Igmana. „Petog i šestog februara 1993. godine, kosti mojih saboraca, prijatelja, rođaka i drugova bile su poredane u najlon vrećama u hangaru Čelebići. Roditelji su čekali na kapiji, šutke gledali u članove brigadne Komisije za identifikaciju, u dnu duše se nadajući da je njihov sin možda živ ? Otac i majka prepoznali su sina jedinca i zajedno su pali u nesvijest. Braća i roditelji davali su detalje i pojedinosti za lakše prepoznavanje svojih. Halis je imao ožiljak na usni od saobraćajnog udesa,

Enver je pušio cigarete "morava", jedan je imao veliki mladež ispod lijeve ruke, drugi je imao zlatni zub, treći je imao vještačku vilicu donju...

Svi su poginuli 20. decembra 1992. godine, a rođeni su: Ahmić Adila Mustafa 2.1.1965., Turković Alije Enver 10.6.1960., Jahić Salke Halis 6.5.1957., Mustafić Muhameda Asim 18.6.1960., Perva Muje Nesib 30.1.1969., Čustović Nijaza Elvir 21.12.1968., Džino Atifa Ibrahim 24.8.1970., Kezo Tahira Nihad 2.1.1970., Miljević Džafera Hismet 12.11.1965., Boloban Alije Rešid 10.2.1962., Veljković Sejfe Ćazim 10.3.1950., Šoro Šabana Nusret 16.5.1965., Padalović Sulje Mirsad, rođen 1.6.1954. godine.

Mladost Doline Neretvice pokošena je, Klis je bio i ostao tužan, ostali su siročići, udovice, kosci su slabiji, te godine ljetina je ostala nepokupljena, nestalo je bečarca u kafani kod Ejuba. Haremi u Parsovićima, Jaseniku, Kruščici, Višnjevicama, Goranima, Podhumu, Seonici, Nevizdracima, Slavkovićima bili su tužni i puni 7. i 8. februara, kada su klanjane dženaze.

Kao nestali, još se u spiskovima vode: Šišić Derviša Senad rođen 23.10.1969., Šoljić Izeta Mujo 15.2.1962., Zatega Rame Ismet 22.2.1964., Nefer Aziza Ejub 15.2.1966. i Žiko Bećira Suljo, rođen 3.4.1968. godine.

Bili su miljenici, ponos Grada, brana neprijatelju na prvoj liniji odbrane obraza i časti, slobode i nejači bosanske, umrli su da bi drugi živjeli, u inventuri vremena koje prolazi da li su zaboravljeni. Djelić duga prema vama da li su živi izvršili? Da li će ovi i drugi poginuli borci konjičkih brigada ikada dobiti spomen – sobu ili spomen - knjigu... Hilmo Mustafić kaže da ga niko nikada nije upitao za poginulog brata Asima, koji je bio sekretar Osnovne škole „Parsovići“, koji je život izgubio jer je zajedno sa Perva Nesibom ostao da u snijegu čuva i nosi ranjenog druga Mustafu Ahmića.

Mirsad Čukle**Sjećanje na Rudu Tomića (12.3.1952- 8.12.1992.)****„ZLATNI LJILJAN“
KONJIČKI U SARAJEVU**

Rudo je konjički, sarajevski i bosanskohercegovački „Zlatni ljiljan“. Poginuo je u borbama za Sarajevo, kota 850-Žuč. Kroz život je išao časno, prkosno i uspravno, borio se za istinu, pravdu i slobodnu Bosnu i Hercegovinu u kojoj će sva djeca biti zajedno, biti radosna i svi ljudi biti slobodni.

„Borbe za Žuč počele su 1. decembra 1992. godine. Danima su borci Šehovićeve 1. mehanizovane, Zajkine 2. motorizovane brigade i vogošćanski odredi vodili borbu. U utorak, 8. decembra, sreća je prevagnula na stranu branilaca Sarajeva. Zajkine borci, predvođeni Safetom Isovićem, zauzimaju Vis. Šehovićevi na koti 850 sa srpskim snagama vode borbe prsa u prsa. Istoga dana na koti 850 gine hrabri ratnik i „Zlatni ljiljan“ Rudo Tomić, komandir diverzantata 1. mehanizovane“, napisao je ratni reporter Šefko Hodžić.

O borbama za Žuč, u svojoj knjizi, bivši komandant 1. mehanizovane brigade Ibrahim Dervišević je napisao : „Ključnu ulogu imala je Izviđačko-diverzantska četa naše 1. mehanizovane brigade, na čelu sa komandirskom Jusufom Gojakom. U toj četi komandir 1. voda bio je Rudolf Tomić Rudi, koji je bio istinski heroj...“ Komandir je išao prvi i uvijek je svojim primjerom hrabrio druge, nije štedio sebe, imao je visoku patriotsku svijest. Kota je oslobođena 9.12. 1992. godine, a za njeno oslobađanje u petnaestodnevnom borbama poginula su 53 borca i za njenu odbranu do kraja godine još 22 borca. Brigada je imala ukupno 628 poginulih, od kojih je 76 zlatnih ljiljana. Ime Rude Tomića nalazi se i u knjizi Sarajevski heroji, fotografija sa podacima nalazi se na panou u zgradi sarajevske općine Novi Grad. Sjećanje na druga iz djetinjstva koji je heroj odbrane Bosne i Hercegovine i koji ima svoju ulicu stvara osjećaj

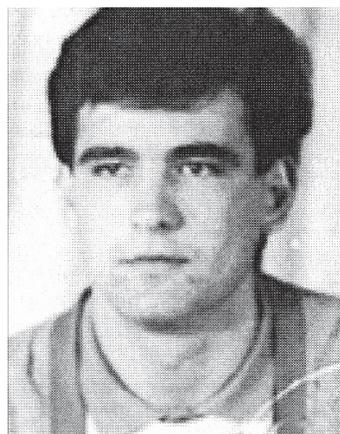
ponosa, uzbuđenja, ali i tuge. Malo Konjičana zna za Rudu heroja, za ime jedne ulice u Sarajevu, za podvige Konjičanina, diverzanta i novinara Rude Tomića.

Rudo je u Konjicu bio poznat kao sin Ante, gimnazijalac i gimnastičar DTV „Partizan“, plivač i nogometaš iz Trešanice, kao jedan svestrani sportaš. Završio je konjičku osnovnu školu i gimnaziju, a zatim Fakultet političkih nauka u Sarajevu. Radio je u Večernjim novinama, pa u općinama Novo Sarajevo i Novi Grad. U Armiju RBiH ušao je 6. 4. 1992. godine. U PRESS centru Brigade bio do 24.5.1992., kada iz kancelarije dobrovoljno prelazi u diverzante. Živio je na vrućoj vatrenoj liniji Dobrinje, kada olovku i mikrofon zamjenjuje puškom i dinamitom, sa diverzantima često je prelazio i ispred prvih linija odbrane na Stupu, Hrasnom Brdu...

Rudo je sa porodicom stanovao na Dobrinji, u ulici Trg grada Prato 25, stan u potkrovlju nove zgrade koja je useljena 1.8.1991. godine. Majka Ana, supruga Nikolija-Nina, sin Boris - profesor fiskulture i kćerka Marina ekonomista, braća Dragan i Miro mogu biti ponosni na svoga i našega Rudu, koji je 1993. godine odlikovan najvišim ratnim priznanjem „Zlatni ljiljan“, a dobitnik je i Srebrene plakete sarajevske općine Novi Grad. Rudo je ostavio svijetao trag na ulicama Konjica i Sarajeva, na ratištima za kozmopolitsko Sarajevo. Svoje najbolje reportaže nije stigao da objavi, a to su one iz diverzantskih akcija. Rudolf Rudo Tomić ukopan je na sarajevskom groblju Sveti Josip. Majka pokojnog Rude kaže da nema snage da uđe u ulicu koja nosi ime njenoga sina. Jedna ulica u sarajevskom naselju Dobrinja nosi ime Rudolfa Rude Tomića.

Mirsad Čukle

NAROD JE VJEROVAO SEIDU PADALOVIĆU

Prije dvadeset tri godina poginuo je Seid Padalović, major i dobitnik najvišeg ratnog priznanja Armije RBiH "Zlatni ljiljan", prvoborac, organizator otpora i komandant „Tigrova“, specijalne diverzantsko - izviđačke jedinice“ 445. klišanske brigade. Predvodio je, po hrabrosti, moralu i poštenju, poznate „Seidove tigrove“, koji su stizali na ratišta Konjica, Sarajeva, Mostara, Hadžića, Prozora, Fojnice, Vakufa, Vranjevića i Bjelimića. Predvodio je Seid borce u mnogim bitkama sve do 13.9.1993. godine, kada je smrtno ranjen na Crnom vrhu, kod Prozora.

„Sa zarobljenima postupajte po zakonu i da niko tuđu ni šibicu nije uzeo“, prisjeća se riječi svog komandanta Šefik Boloban, kao i drugi saborci koji su godišnjicu pogibije obilježili posjetom mezaru u Gostevićima i postrojanjem u Buturović Polju.

Noć pred napad, Seid je proveo u školi u Voljevcu. „Veoma rano smo se probudili. Seid je imao loš predosjećaj, nije mu se išlo u akciju zbog nedovoljnog izviđanja, prisjeća se Džaja. Poznati fočanski borac, Munjoz, kaže da je u istom rovu sa Seidom proveo sedam sati na polaznom položaju. Desetak minuta prije početka napada razgovarali su kako je najbolje početi. Seid je rekao da je bolje bombama nego zoljama. Tako je i bilo. Pet minuta do četiri sata, poslijepodne, razišli smo se i udarili sa krila. Poslije tridesetak minuta, akcija je stala jer je Seid bio ranjen. Posljednji put ovog našeg velikog komandanta vidio sam sa zamotanom glavom u džamiji u Voljevcu. Ja sam mu se divio i kao šehidu, rekao je jednom prilikom njagov saborac Munjoz.

Rahmetli Seid Padalović poginuo je deset dana prije svog 29-tog rođendana. Nije dočekao rođendan, planirano vjenčanje, ni slobodu. U odsudnim trenucima stao je pred narod, ujedinio ga i poveo, jer svi su mu vjerovali. Lik i djelo Seida Padalovića (24.9.1964 - 13.9.1993.) trebaju trajno biti simbol i inspiracija u borbi za cjelovitu, demokratsku i slobodnu Bosnu i Hercegovinu, kažu njegovi saborci iz klišanske brigade, iz 4. korpusa ARBiH, Udruženja zlatnih ljiljana HN kantona i Jedinstvene organizacije boraca Konjic.

SREBRENICA – RAZBIJENO OGLEDALO ORGANIZACIJE UJEDINJENIH NACIJA

„Uz Ruandu i Somaliju, Srebrenica je najveći propust snaga OUN“.

Alain Le Roy, francuski diplomat, šef mirovnih snaga OUN

„Naše neprijatelje ne vezuje ništa osim želje da nas unište“.

*Tim stihovima je Zbigniew Herbert,
pjesnik modernog doba, opisao
opsadu Varšave u Drugom svjetskom ratu.*

Vijekovima su Bošnjaci uvjeravani da se ne smiju oslanjati na tuđinske korumpirane i surove vlasti, već da moraju sami da kroje svoju sudbinu. Nažalost, Mladićev zavjet za osvetu dahijama¹ postao je krvav, ekstremno brutalan i genocidan način rješavanja ovog pitanja.

U modernoj historiji, kao malo gdje drugdje, ali u Evropi zasigurno, UN sa svom svojom birokratiziranom, ne malom, mamutskom mašinerijom, nigdje nisu doživjele veće poniženje i blamažu kao u Srebrenici. U Srebrenici su sahranjeni svi principi tzv. zapadne demokratije, pogažene i iznevjerene sve povelje i rezolucije, počev od Povelje UN, do Helsinških konvencija, Pariških principa, Haških odluka i tribunala, Ženevskih konvencija itd.

U Srebrenici je sahranjen Mاستriht ili bar oni principi na kojima EU hoće da gradi svoju budućnost. Pale su sve zavjese i ugasile nade onih koji su još vjerovali u neki novi međunarodni poredak, ljudska prava i slobode, u tekovine zapadne civilizacije i kulture. Stara, nadmena, neokolonijalna evropska politika u Srebrenici je pokazala svoje pravo lice.

Države koje su obezbjeđivale trupe za UNPROFOR nisu željele da se angažuju u zaštiti Srebrenice - „sigurne zone“ OUN, jer su trebale preuzeti borbenu ulogu za

1 Dahija (tur.) janičarski oficirski čin. Vremenom su smanjili uticaj paša i postali glavni oslonac vlasti, često nezavisni od Porte. Početkom 1802. godine 4 janičarska prvaka: Aganlija, Kučuk Alija, Mula - Jusuf i Fočić Mehmed-aga ovladali su beogradskim pašalukom i proglasili se dahijama. Čuvši da se protiv njih organizuje otpor, početkom februara 1804. godine, posjekli su 72 srpska kneza i viđenije ljude, što je bilo povod prvom srpskom ustanku. Kada su ustanici vladali Beogradom, navedene dahije su 29.07. pobjegle na ostrvo Ada-kale, gdje su ih ustanici u noći 5/6.8. ubili, a odsječene glave poslali u Beograd.

odbranu ako Srbi budu napadali „sigurne zone“, a ne samo da „nadgledaju“ humanitarnu situaciju.

Nakon usvajanja Rezolucije 819, nažalost, mnogi su u Bosni i Hercegovini, i u drugim zemljama, povjerovali da će UN od tog momenta zaštititi civile u Srebrenici od Srba.

Stradanje Srebreničana u minulom ratu mnogi su nastojali prikriti. Kao primjer prikrivanja ratnog zločina nad Sarajevom, Vukovom i Srebrenicom ističe se Grčka. Njeni intelektualci i novinari smatraju uspjehom to što su zločin sakrili, ali to jedino znači da oni nisu ni intelektualci ni novinari, već obični propagandisti.²

Iako su skoro svi prijedlozi mirovnih planova: Kutiljerov (mart 1992); Vens-Ovenov (april 1993); Oven-Stoltenbergov (septembar 1993); Vašingtonsko-bečki (maj 1994); Kontakt grupe (juli 1994), itd. Srebrenicu tretirali kao teritoriju sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, što je ona faktički bila, međunarodna zajednica je dozvolila njeno stradanje.

Spriječiti širenje mržnje među narodima je veoma bitno. Teže je od kontrole naružanja. To je osnovna pretpostavka za igradnju mira i sigurnosti u svijetu. Iz mnoštva teškoća, u tom pogledu, posebnu pažnju treba obratiti na to kako djeci objasniti gdje se nalaze hiljade Bošnjaka Srebrenice kojima se gubi svaki trag?

Ključne riječi: međunarodna zajednica, odgovornost, genocid, Bošnjaci, Srebrenica.

OPĆI PODACI: POVRŠINA I NACIONALNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA

Površina opštine Srebrenica iznosi 533 km²; privatno 230 km², a društveno vlasništvo 303 km². Prema popisu iz aprila 1991. godine, Srebrenica je imala 37. 211 stanovnika, od čega je bilo Hrvata 38 (0,1%); Srba 9. 381 (25,2%); Ostalih 674 (1,8%) i Muslimana 27.118 (72,9%).³ Srebreničani su bili to što su bili i stoljećima prije: blage naravi, veoma miroljubivi, odani urednom životu, porodičnoj vjernosti i čistoći, privrženi uzgoju cvijeća, povrća i stoke.

2 Leonidas Hadziprodromidis: Umorstvo Jugoslavije, Šahinpašić, Sarajevo, 2004., 206.

3 Bilten broj 219 Republičkog zavoda za statistiku i listing po naseljenim mjestima iz obrasca P-9 "Konačni rezultati po naseljenim mjestima i popisnim krugovima" popisa stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava, Sarajevo, april 1991. godine

U razdoblju od 1946. do 1949. godine komunističke vlasti su ukinule bosansko muslimansko nacionalno ime priznato u toku NOR-a. Muslimani, kao narod, nisu unijeti u prvi Ustav BiH, 1946. godine. Nakon toga, 1947. godine, ukinut je Glavni odbor Muslimana u BiH. Popisom stanovništva 1948. godine, službena politika Muslimane tretira kao neopredijeljene, očekujući da ih se većina opredijeli u srpskom ili hrvatskom pravcu. Naredne godine, 1949., ukinuto je i KDM "Preporod", koje je obnovljeno u oktobru 1990. godine. Ustavom BiH, 1946. godine, Muslimani su priznati kao posebna nacionalno-politička kategorija. Popisi stanovništva 1981. i 1991. godine sadrže odrednicu-popisnu kategoriju Musliman kao nacionalnu oznaku. Na Drugom bošnjačkom saboru, održanom u Sarajevu 28.09.1993. godine, donijeta je i potvrđena odluka kojom je bosanskomuslimanskom narodu vraćeno staro historijsko ime – Bošnjaci. Od tada su i sve dotadašnje bosanskomuslimanske institucije službeno uzele bošnjačko ime. U ovom radu, za Bošnjake, koristimo termin shodno historijskom određenju. Pored naziva Bošnjak, za pripadnika bošnjačke nacije, u ovom radu, mjestimično se koriste i nazivi: Musliman, Bošnjak-musliman, Bosanski Musliman, sa istim značenjem. Rukovodeći se nastojanjem da ovaj rad ne bude previše dugačak, izostavili smo širi osvrt na historiju Bošnjaka. Šire o tome, Mustafa Imamović: Historija Bošnjaka, BZK "Preporod", Sarajevo, 1997

KRAĆI HISTORIJAT SREBRENICE

Privredni život na području Srebrenice počinje za vrijeme Ilira. U rimsko doba, uspostavljaju se novi privredni odnosi: razvija se poljoprivreda, zanatstvo i rudarstvo. Posebna pažnja posvećuje se rudarstvu, koje je tada imalo vodeću ulogu. Glavni rudnici rude srebra bili su u okolini današnje Srebrenice i Fojnice. Uz zlato i srebro, Rimljani su eksploatisali i željezo.⁴

Pošto je srednjovjekovna bosanska država imala dovoljno raznih metala, stvarali su se uslovi za izradu oružja u Fojnici, Visokom, Konjicu i Srebrenici.⁵ U rudarskim mjestima postojale su i dubrovačke kolonije, kao npr. u Srebrenici, Ustikolini, Visokom itd.

Opisujući granice srednjovjekovne države, Vjekoslav Klaić, u vezi Srebrenice, u svojoj knjizi piše: "... bijaše u toj župi i grad Borač (Borac, Boragio) sa varoši ispod njega (Subtus Boraz ili Sotto Boraz, još i danas zovu kršćani malenu ravnicu oko Vlasenice imenom Birač), a po svoj prilici spadaše na nju i glasovita rudarska varoš Srebrenica, koja se spominje počev od 1376. godine."⁶

Krupna bosanska vlastela, orijentisana protiv ugarskog kralja Sigismunda, dovela je ponovo na prijesto kralja Stjepana Ostoju, te se ratne operacije ponovo nastavljaju. Jedna od značajnijih ratnih operacija je i ona vezana za napad na grad Srebrenicu, u proljeće 1411. godine, kada su Bosanci, predvođeni vojvodom Sandaljem Hranićem, osvojili ovu varoš. Srednjovjekovni bosanski vladari su ulagali velike napore da svoju vojsku opreme kvalitetnim naoružanjem. Pojedini topovi imali su svoja imena. Jedan takav iz Srebrenice, kojeg su Srbi 1411. godine zaplijenili prilikom napada na Srebrenicu, zvao se "humko".⁷

U ljeto, 1426. godine, iskoristivši upad Osmanlija na teritoriju srpske srednjovjekovne države, kralj Tvrtko II Tvrtković je sa bosanskom vojskom napao grad i rudnik Srebrenicu, koji je ranije Ugarska predala despotu Stefanu Lazareviću, ali je uskoro despot prešao rijeku Drinu i potukao Bosance. Osmanlije su, ubrzo nakon toga, protiv Tvrtka II istakli svog pretendenta, Ostojina sina Radivoja.⁸

Kralj Tvrtko II Tvrtković je 1433. godine pokušao ponovo da osvoji Srebrenicu, ali i ovog puta bezuspješno, dok je, suprotno tome, despot Đurađ Branković zauzeo Zvornik i Teočak.⁹ Tešku situaciju u kojoj se našao bosanski kralj iskoristili su ponovo Osmanlije za jačanje svoga položaja u Bosni, bosanskog kralja obavezali su na vazalstvo i ponovno plaćanje danka (1435. godine), a u posjednutim gradovima počeli su se utvrđivati.¹⁰ Jedna od zanimljivosti historije ratovanja u vrijeme samostalne srednjovjekovne bosanske države je i ta da se krajem XIV i početkom XV stoljeća raz-

4 Enciklopedija Jugoslavije-Separat SR BiH, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., 78

5 Isto, 83.

6 Vjekoslav Klaić: Poviest Bosne – fototip (reprint) izdanja iz 1882.godine, Sarajevo, 1990., 19

7 Enver Imamović: Historija bosanske vojske, Sarajevo, 1999., 44

8 Enciklopedija Jugoslavije – Separat SR BiH, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1983., 84.

9 Vojna enciklopedija, Beograd, 1975., knjiga 1, 764.

10 Ibid.

buktavaju borbe između pojedinih feudalaca i to naročito na jugu bosanske države, gdje je vojvoda Sandalj Hranić, šireći svoje posjede (naročito u prvim decenijama XV st.), uspio da likvidira ili potčini svu moćniju vlastelu. Smrt ovog velikog i jakog feudalca, 1435. godine, izazvala je talas unutarnjih borbi i metež koji je, prije svih, iskoristila ugarska vojska koja je napala Hum, kojeg je nasljednik Sandalja Hranića, Stjepan Vukčić-Kosača, uz pomoć osmanlijske vojske, uspio da odbrani. Istovremeno, kao i njegov prethodnik, Stjepan Vukčić-Kosača radio je na odvajanju južnog dijela bosanske države, posebnim i razgranatim sistemom secesije i formiranjem zasebne političke cjeline. Na lijevoj obali srednje Drine, u župi Osat, južno od rudarskog mjesta Srebrenice, ležalo je mjesto Ljubovsko, u kojem se nalazila jedna kuća bosanskih krstjana.¹¹ U popisu franjevačkog samostana iz 1506. godine navode se samostani u Sutjeskoj, Visokom, Srebrenici i Fojnici.¹²

U junu 1444. godine ugarsko-hrvatski kralj Vladislav Varnečike teško je potukao Turke u klancu Kunovici, u Bugarskoj. To je ohrabrilo novog bosanskog kralja Stjepana Tomaša (1443-1461) sina kralja Stjepana Ostoje, da se odlučnije veže za Ugarsku, pa je u proljeće 1444. godine preduzeo protivnapad na Turke u Bosni i potisnuo ih iz Srebrenice i nekih drugih mjesta oko Drine.¹³ Kralj Stjepan Tomaš (1443 – 1461), sin Stjepana Ostoje, odlučno se vezao za Ugarsku. Veliki uspjeh kralj Tomaš postigao je u maju 1444. godine, kada je njegov vojvoda Petar Kovačević osvojio grad Srebrenik, kojeg su do tada držale Osmanlije. Obnavljanjem srpske Despotovine došlo je ponovo do spora oko grada Srebrenice i razlogom jednog novog srpsko-bosanskog rata, 1444. godine. Srebrenica je 1445. godine osvojena od strane despota Đurađa Brankovića, koji je 17. septembra te godine izdao Dubrovačku povelju i njom uveo prijašnji "Srebrenički zakon", kojeg su Dubrovčani imali još i prije, za vrijeme despota Stjepana Lazarevića. Kralj Stjepan teško je podnio gubitak ovog veoma važnog mjesta, pa je zbog toga sljedećih godina nastojao da ga opet vrati. Sličan rat između Bosne i Srbije izbio je 1448. godine oko ovog važnog grada. I u ovom novom ratnom sukobu, vojska srpskog despota Đurađa Brankovića (sin Vuka), koju je predvodio Toma Kantakuzina, potukla je 6. septembra 1448. godine vojsku bosanskog kralja Stjepana Tomaša.¹⁴

Podatke o boravku Turaka u Bosni imamo 1438. godine. Oni su ovdje boravili i u proljeće 1439. godine za vrijeme operacija u Srbiji. Za vrijeme okupacije Despotovine (1439-1444) oni se spominju ne samo u Srebrenici i njenoj okolini nego i u Mileševcu i Foči.¹⁵ Turci su, naime, već odranije imali jako uporište u istočnoj i srednjoj Bosni. Više godina držali su Hodidjed i Vrhbosnu, a između 1459. i 1462. godine zauzeli su Srebrenicu, Zvornik i Usoru.¹⁶

11 Dominik Mandić: *Bosanska crkva bosanskih krstjana*, Chicago, 1962., 312.

12 Dominik Mandić: *Bosna i Hercegovina*, Chicago 1960., 75.

13 Isto, 137.

14 Vjekoslav Klaić: *Poviest Bosne – fototip (reprint) izdanja iz 1882.*, Sarajevo, 1990., 292.

15 Hazim Šabanović: *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Sarajevo, 1982, 28.

16 Dominik Mandić: *Bosna i Hercegovina*, Chicago 1960., 139.

Poslije stanovite krize, regulisani su odnosi i sa Ugarskom, ali je evidentan sukob unutar porodice Vukčić-Kosača razbio iluzije o mogućnosti jedne kompaktne odbrane interesa srednjovjekovne bosanske države. Uz pomoć osmanlijske vojske, sin Stjepana Vukčića-Kosače, Vladislav, pokorio je Hercegovu vojsku 1462. godine na rijeci Breznici, kod Pljevalja. Iste godine, Osmanlije su osvojile Srebrenicu, Zvornik i cijelu župu Usoru. Optužujući "prokletog i neposlušnog sina" Vladislava za izdaju, Herceg Stjepan je kasnije (1466.god.) tvrdio da je Vladislav "doveo Osmanlije u moju zemlju nekim klancima kuda ranije nijedan Turčin nije mogao proći".¹⁷

Prije 1463. godine, zemlji Kovačevića pripadala je župa Vrtar, župa Trebotić sa gradom Ključevcem, župa Osat sa gradom Đurđevcem, trg Petriš na Drini, Birač do grada Perina na Drinjači, predjeli oko Vlasenice i Nove Kasabe, tj. cijelo područje između Drinjače i Jadrta, pa i preko te rijeke do Srebrenice.¹⁸

Mađari i Mlečani su uz pomoć pape 12.09.1463. godine sklopili vojni savez protiv Turske, i početkom oktobra iste godine pokrenuli ofanzivna dejstva. Kralj Matijaš se sa vojskom kretao dolinom Vrbasa. S juga su ga pomagali herceg Stjepan i njegovi sinovi. Vladislav se kretao ka Livnu, a Vlatko je dospio blizu Srebrenice.¹⁹

Srebrenički kadiluk bio je u sastavu Smederevskog sandžaka (1460. -1480.godine). Sjedište ovog kadiluka bilo je u Srebrenici, koju je karakterisalo rudno blago i ekonomski razvoj. Ovaj kadiluk se dijelio na nahije: Srebrenica, Šubim, Kušlat, i Zvornik na lijevoj, te Sokol, Rađevina, Bohovina, Krupanj, Jadar i Ptičar na desnoj strani Drine. Nahija Srebrenica pominje se tek 1533. godine. Obuhvatala je: varoš, bližu okolinu i grad Srebrenicu sa posadom. Srebrenički kadiluk je smanjen 1548. godine, kada je izgubio nahije u Mačvi, gdje je osnovan Šabački kadiluk. Sljedeće smanjenje bilo je 1572. godine, kada je osnovan Zvornički kadiluk. Tako je Srebrenički kadiluk sveden na područje Srebrenice i nahije Kušlat, Ludmer, Šubin, Bohovina, Jadar i Ptičar.²⁰

Kada je formiran Bosanski sandžak (1463) njegova teritorija se u početku znatno smanjila. Na istoku i sjeveroistoku graničio je sa Smederevskim sandžakom, koji je u srednjem Podrinju prelazio Drinu i obuhvatao Srebrenicu, Zvornik, Kušlat i Šubin.²¹

Izvori bilježe još jedan sukob oko grada Srebrenice, 1458. godine, koju je bosanski vladar Stjepan Tomaš uspio da osvoji, zajedno sa još nekoliko gradova u njenoj okolini, što je, kako je to već u historijskoj literaturi bilo zabilježeno, kao i posljednji vojnički uspjesi srednjovjekovne bosanske države.²²

Početkom 1481. godine Vuk Gregurević ("Zmaj Ognjeni") napao je Srebrenicu i Sarajevo.²³

17 Vjekoslav Klaić: *Poviest Bosne – fototip (reprint) izdanja iz 1882., Sarajevo, 1990., 60.*

18 Hazim Šabanović: *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela, Sarajevo, 1982., 134.*

19 Isto, 41.

20 Isto, 169 i 199.

21 Isto, 42.

22 *Vojna enciklopedija, Beograd, 1975., knjiga 1, 765.*

23 Hazim Šabanović: *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela, Sarajevo, 1982., 53.*

Osmanlije 1512. godine ponovo zauzimaju Srebreničku banovinu i obrazuju zaseban Zvornički sandžak.²⁴

U doba Omer-paše Latasa (1850-1852) nastale su promjene u pogledu administrativno - teritorijalnog uređenja Bosanskog pašaluka. Ukinuo je termine sandžak (live) i kadiluk a uveo kajmekamluke (okruge) i mudirluke (srezove). Po toj podjeli, Bosanski ajalet dijelio se na šest kajmakamluka. Srebrenica je tada imala status mudirluka, a bila je u sastavu Zvorničkog kajmakamluka.²⁵ Drskost i arogancija Omera-paše Latasa, kao i reforme koje je provodio, bili su dovoljni razlozi da lokalno stanovništvo zauzme negativan stav prema njemu i pobuni se. Kada je došlo do boja kod Orahovice (između Vranduka i Žepča) u odbrani su se angažovali i odredi iz istočne Bosne, a posebno Srebrenice i Zvornika. Mada su se žestoko borili, pretrpjeli su velike gubitke od artiljerijskih projektila.²⁶

Godine 1865. u Osmanlijskom carstvu izvršena je reforma političko-administrativne podjele. U BiH je od dva vezirluka formiran jedan vilajet. Dijelio se na sandžake (kajmekamije), a oni na kaze ili mudirate. Formirano je sedam sandžaka. Srebrenica je bila u sastavu Zvorničkog sandžaka.²⁷

Za vrijeme upravne podjele Bosanskog pašaluka u 19. stoljeću u sastavu Zvorničkog sandžaka (live) bilo je devet kaza: Donja Tuzla, Gradačac, Brčko, Bijeljina, Zvornik, Srebrenica, Vlasenica (Birče), Maglaj i Gračanica.²⁸ Pogranična mjesta Bosanskog pašaluka (1580) prema Rumeliji bila su: Nikšić, Kolašin, Kosovska Mitrovica, Novi Pazar, Nova Varoš, Priboj, Višegrad, Srebrenica, Zvornik, Loznica, Šabac.²⁹

Nakon austrougarske okupacije, branioци Tuzle su, na čelu sa muftijom Šemsekadićem, preko Srebrenice i Višegrada, prešli u Sandžak.³⁰ Naime, kada su čuli da je austrijska vojska 17.09.1878. godine okupirala Brčko, a zatim se ka Tuzli kretala iz pravca Gračanice i Lukavca, zaključili su da nemaju dovoljno snaga da im se suprotstave, pa su se, nakon manjih okršaja, povukli prema Zvorniku.

U toku Drugog svjetskog rata, na području Srebrenice odvijala su se dejstva Glavne operativne grupe divizija. U periodu juni – juli 1943. godine, u Srebrenici je razbijen domobranski garnizon. U decembru 1943. godine njemački 5. SS brdski armijski korpus izveo je ofanzivnu operaciju "Kugelblitz" da bi na prostoriji Sokolac – Vlasenica – Srebrenica opkolio i razbio 17. i 27. diviziju 3. korpusa. Istovremeno je iz rejona Sjenice, preko Sandžaka, u Istočnu Bosnu prešla njemačka 1. brdska divizija, potiskujući 5. krajišku diviziju. U toj operaciji, vođenoj zimi i po visokom snijegu, njemačke snage su izvršile prodor, ali su 5. 17. i 27. divizija probojem na zapad, ka dolini rijeke Bosne, uz velike napore i znatne gubitke, izbjegle potpun poraz.³¹

24 Enciklopedija Jugoslavije – Separat SRBiH, Zagreb, 1983., 86.

25 Isto, 232 - 233.

26 Enver Imamović: Historija bosanske vojske, Sarajevo, 1999., 188

27 Luka Đaković: Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika, Globus, Zagreb, 1985., 11.

28 Isto, 234.

29 Isto, 81.

30 Isto, 275

31 Vojna enciklopedija, Beograd, 1975., knjiga 1, 779 – 781.

SREBRENICA „SIGURNA ZONA“ OUN I MEĐUNARODNA UMIJEŠANOST I ODGOVORNOST ZA GENOCID NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI

Ideju o „sigurnoj zoni“ OUN su prvi put implementirale prilikom zaštite Kurda u sjevernom Iraku, nakon Zaljevskog rata 1991. godine. U oktobru 1992. godine, predsjednik Međunarodnog crvenog krsta, Cornelio Sommaruga, je predložio uspostavljanje sličnih zona za zaštitu bošnjačkih civila od daljih genocida koje su vršili Srbi. Iako su neke manje evropske države podržavale prijedlog u početku, Francuska, Britanija i Španija – glavne zemlje koje su obezbjeđivale trupe za UNPROFOR- su to odbile.³² Tvrdilo se da je postojala mogućnost da bi „sigurne zone“ mogle povećati etničko čišćenje pošto Srbi mogu odvesti Bošnjake na područja za čiju zaštitu je međunarodna zajednica samu sebe proglasila odgovornom. S druge strane, kao što je i Owen naglašavao, ostajalo je teško pitanje, „Ko će obezbijediti dovoljan broj trupa za zaštitu „sigurnih zona“?“³³ Mandat humanitarnih snaga je bio pažljivo dizajniran da bi se izbjegle ovakve vrste situacija koje bi mogle ugroziti nepristrasnost UNPROFOR-a, što je bila glavna brigada britanske vlade kada se protivila ideji stvaranja „sigurnih zona“ u Bosni i Hercegovini. Međutim, u decembru 1992. godine, na sastanku samita EU u Edinburghu, koji je označio kraj mandata Britanije kao predsjedavajućeg, Nijemci su osudili Britaniju jer nije podnijela svoj dio izbjegličkog tereta. Učesnici na sastanku su izvijestili da je potom John Major počeo da pokazuje više entuzijazma oko koncepta „sigurnih zona“ kao načina zadržavanja potencijalnih izbjeglica u Bosni i Hercegovini umjesto njihovog smještanja u zemlje Evropske unije.³⁴

Iako je ideja o „sigurnim zonama“ izgledala mrtva krajem 1992. godine, ponovo je oživjela u martu 1993. godine, kada su Mladićeve snage, koje su mjesecima blokirale konvoje pomoći, počele da napadaju Srebrenicu. Ultimatum bosanskih Srba i očigledna opasnost od etničkog čišćenja Bošnjaka u Srebrenici su doveli do postizanja konsensusa u Vijeću sigurnosti UN (VSUN) da se nešto mora uraditi, pa su u vezi Srebrenice donijete četiri rezolucije.

Duboko uznemireno informacijom koju im je poslao Generalni sekretar o ubrzanom pogoršanju situacije u Srebrenici i okolnom području, VSUN je 16. aprila 1993. godine usvojilo Rezoluciju 819, kojom se zahtijeva da se prema Srebrenici i okolnom području odnosi kao prema „sigurnoj zoni“ i da se odmah prekinu svi oružani napadi od strane jedinica bosanskih Srba na Srebrenicu i izvrši njihovo trenutačno povlačenje iz područja oko Srebrenice.³⁵ Nakon usvajanja ove rezolucije, mnogi su,

32 Holandija i Austrija su 1992. godine najviše podržavale koncept „sigurnih zona“. Austrijski ministar inostranih poslova Alois Mock je u intervjuu za austrijske novine kojeg je dao 3. decembra 1993.g., tvrdio da se „sigurne zone“ trebaju formirati oko Sarajeva, Bihaća, Tuzle, Goražda i Travnika. Posao zaštite ovih zona, kako je rekao Mock, bi zahtijevao otprilike oko 40.000 UN vojnika - mnogo manje od 100.000 koji su zapadni vojni izvori smatrali minimalnim brojem da bi se uspješno izvršila intervencija. Mock je, međutim, priznao da je bilo veoma malo podrške uspostavljanju ovih zona. Francuzi su bili oprezni, Britanci su ostali na distanci, a Nijemci nisu bili u mogućnosti da se uključe u to zbog svog Ustava. Slično je izjavio i Joris Voorhoeve koji je kasnije postao ministar odbrane i koji je bio osoba koja je bila politički odgovorna za prisustvo holandskih trupa u Srebrenici 1995: „Mislim da se sa 50.000-100.000 dobro izvježbanih i naoružanih trupa mogu zaštititi civilna područja da bi se okončala nasilja.“ Vidjeti: Honig i North, „Srebrenica“, 101.

33 Vidjeti Owen, „Balkanska odiseja“, 69-71.

34 Sharp, „Pošteni broker“, 26.

35 Rezolucije VSUN o BiH, Press Centar ARBiH, Sarajevo, 1995., 62 – 64.

i u Bosni i Hercegovini i u drugim zemljama, povjerovali da će UN od tog momenta zaštititi civile u Srebrenici od Srba. Međutim, Rezolucija je u stvarnosti pažljivo izbjegla nove vojne obaveze za UNPROFOR kada je riječ o uspostavljanju ili zaštiti „sigurnih zona“. Vijeće sigurnosti UN je zatražilo od Srba i Bošnjaka da Srebrenicu učine sigurnom. Uloga UNPROFOR-a bi, jednostavno, bila da „nadgleda“ humanitarnu situaciju.³⁶ Kada je Vijeće sigurnosti UN 16. aprila 1993. godine u svojoj Rezoluciji 819 Srebrenicu proglasilo „sigurnom zonom“ ona je bila pod opsadom gotovo godinu dana.³⁷ Mjesecima su se pripadnici Armije RBiH skoro goloruki odupirali dejstvima agresorskih jedinica i njihove teške artiljerije. Do sredine marta 1993. godine, nestalo im je municije i bilo je očigledno da se nisu mogli još dugo držati. Početkom aprila, Srbi su preko UNHCR-a izdali zahtjev za predaju: „Ili će se oni predati ili ćete vi morati sve Muslimane da izvučete iz Srebrenice“, rekao je srpski komandant najvišem zvaničniku UNHCR-a za bivšu Jugoslaviju Jose-u Maria Mendulice, „ili ćemo mi grad zauzeti za dva dana.“ Pošto nije imao izbora, Mendulice je započeo planiranje evakuacije 60.000 ljudi. Bio je svjestan činjenice da će to biti najveći pojedinačni čin „etničkog čišćenja“ od početka rata i da će ga vršiti UN.³⁸

Nakon ove Rezolucije, VSUN je 06. maja 1993. godine usvojilo Rezoluciju 824, proglašavajući gradove Sarajevo, Tuzlu, Žepu, Goražde, Bihać i Srebrenicu, kao i njihove okolice, „sigurnim zonama“ koje trebaju biti pošteđene od oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka.³⁹

Uznemireno zbog pomjeranja civilnog stanovništva, posebno u Sarajevu, Zenici, Srebrenici, Goraždu, Tuzli i Žepi VSUN 04. juna 1993. godine donosi Rezoluciju 836, kojom proširuje mandat UNPROFOR-a da štiti „sigurne zone“ i da upotrijebi silu u samoodbrani i da odvrati napade na „sigurne zone“. VSUN je ovom Rezolucijom, također, ovlastilo države članice da preduzmu sve neophodne mjere koristeći svu moć da bi podržale UNPROFOR.⁴⁰ Dan ranije Boutros Boutros Ghali pisao je svom sagovorniku u NATO-u, Manfredu Woerneru, tražeći da NATO odobri svojoj vojnoj komandi da pokrene zračne udare na zahtjev UN.⁴¹ NATO je već donio odluku, u avgustu 1993. godine, da će biti spreman da pokrene zračne udare protiv artiljerije bosanskih Srba koji su napadali Sarajevo, a ova opredijeljenost ponovljena je na sastanku NATO-a na najvišem nivou u Brüsselu 10. i 11. januara 1994. godine.⁴²

Dana 11.07.1995. godine srpske snage, predvođene generalom Mladićem, zauzele su Srebrenicu, nakon čega je Vijeće sigurnosti UN usvojilo Rezoluciju 1004, zahtijevajući povlačenje srpske vojske iz Srebrenice. Stanovništvo se pokušalo probiti do Tuzle. Oko 10.000 muškaraca je ubijeno i nestalo. Poubijani su i oni koji su

36 Honig i North, „Srebrenica“, 103-104.

37 Visoke planine okružuju Srebrenicu, kao i većinu gradova u dolini Drine. Nakon početka rata postala je „enklavom“ u Republici Srpskoj (prim. Dž.N.).

38 U međuvremenu je general Morillon „savjetovao“ vrh A RBiH da prihvati uslove Mladića, pošto je situacija bila bez nade i postojala je hitna potreba za evakuacijom. Silber i Little, „Smrt Jugoslavije“, 268.

39 Isto, 72 – 74.

40 Isto, 76 – 80.

41 Boutros Ghali poziva NATO da iskorači, „Financial Times“, 9. februar 1994.

42 Ibid.

zaštitu potražili u blizini baze Holandskog bataljona UNPROFOR-a koji ih je prepustio srpskoj vojsci. Međunarodni krivični sud je kasnije optužio Karadžića i Mladića za genocid, a specijalni izaslanik UN-a za ljudska prava u bivšoj Jugoslaviji Tadeuš Mazovjecki podnio je ostavku protestujući zbog nedostatka zaštite ljudskih prava u BiH. Senat SAD je 26.07., na prijedlog senatora Dole-a i Lieberman-a, glasao za jednostrano ukidanje embarga na uvoz oružja snagama bosanskohercegovačke vlade (69 glasova za i 29 protiv). I Predstavnički dom Kongresa SAD je 01.08. glasao slično (298 glasova za, 128 protiv), što je otvorilo mogućnost konflikta zakonodavne i izvršne vlasti. Deset dana kasnije, predsjednik Klinton je vetom odbio jednostrano ukidanje embarga na uvoz oružja snagama bosanskohercegovačke vlade i odredio da Richard Hoolbrooke pokrene novu mirovnu inicijativu. Sljedećeg dana ruski Parlament donio je zakon kojim se jednostrano ukidaju sankcije prema SRJ.

Do kraja avgusta 1993. godine, NATO se obavezao da će bombardovati vojne ciljeve VRS ako budu nastavile da guše i granatiraju Sarajevo i blokiraju konvoje pomoći. Međutim, od onda, iako su Srbi nastavili da bombardiraju Sarajevo i blokiraju zalihe, ništa se nije uradilo. Generalni sekretar UN-a Butros Gali (Boutros Boutros Ghali), odbacio je upotrebu NATO aviona da bi se Srbi prisilili da omoguće pristup humanitarnim agencijama UN-a „sigurnoj zoni“ u Srebrenici i da otvore aerodrom u Tuzli za međunarodne humanitarne letove.⁴³

Kada je objavljena odluka NATO o davanju ultimatumu bosanskim Srbima da će se „u roku od deset dana suočiti sa zračnim udarima ako ne uklone svoje snage oko Sarajeva“, Francuska i SAD su također potvrdile i raniju NATO-vu odluku da pruži pomoć mirovnim snagama u Tuzli i Srebrenici, kao i da ispita ostala područja radi sličnih akcija, kao što su Mostar i Vitez. Nadalje, prijetnja zračnim udarima na položaje bosanskih Srba oko Sarajeva prezentirana je kao prvi dio šire strategije za osiguranje mira za Sarajevo koji će, nadalo se, formirati temelj na kojem će se graditi širi dogovoreni mirovni sporazum. Britanska vlada je neprestano isticala da prijetnja zračnim udarima ne signalizira predah u opredjeljenju međunarodne zajednice da postigne sporazum u BiH.⁴⁴

IZJAVE NEKOLICINE EVROPSKIH I SVJETSKIH LIDERA O ODGOVORNOSTI MEĐUNARODNE ZAJEDNICE ZA STRADANJE BIH I BOŠNJAKA⁴⁵

Predsjednik Vlade Španije, Filipe Gonzales: „Ako je međunarodna zajednica nesposobna da riješi ovaj problem sredstvima koja joj stoje na raspolaganju i ako nije voljna da pošalje jake interventne snage u Jugoslaviju, a što je očigledno slučaj, postavlja se pitanje prava građana BiH na samoodbranu“.

43 Kasnije je Bouthros Ghali zatražio od zvaničnog predstavnika u BiH, Yasushi Akashi da pripremi izvještaj o izvodljivosti razmjешtanja NATO aviona da bi se Srbi prisilili da sarađuju sa humanitarnim naporima UN. Roger Cohen, 22. januar 1994.

44 Postojala je istinska nada da će prijetnja NATO zračnim udarima pomjeriti pregovore. 14. februara 1994, baronesa Chalker Wallasay je u Gornjem domu rekla: „Vjerujem da će NATO odluka zajedno sa pregovaračkom strategijom koju sprovode oba predsjedavajuća biti dovoljna da osigura sporazum za cijelo područje“, Ibid, str. 73.

45 Preuzeto od Diega Enriqea Arria Salicettia, iz izlaganja sa Međunarodne naučne konferencija pod nazivom: „Genocid nad Bošnjacima, sigurne zone UN Srebrnica jula 1995.godine – pouke budućim generacijama“, Srebrenica – Sarajevo, 12. – 15.07.2005 .

Njemački kancelar Helmut Kohl: „Međunarodna zajednica ne smije sebi da dozvoli da digne ruke od bosanskih Muslimana. Skidanje embarga na uvoz naoružanja je nužnost i moralna obaveza“.

Baronica Thatcher: „Nedopustivo je da neko spriječava ljude da se brane, osim ako taj neko nema namjeru da ih sam odbrani“.

Stalni predstavnik Venecuele u OUN, predsjednik VS UN i koordinator Grupe ne-svrstanih zemalja u VS UN, Diego Enrique Arria Salicetti: „Bosanci su godinama bezuslovno vjerovali kako Evropljani nisu bili voljni tražiti pomoć izvan Evrope. Naivno su mislili kako Evropa neće oklijevati da im pomogne u sukobu između demokratske države i suprotstavljenih režima. Neki od ‘glavnih’ u VS UN bojali su se pojave muslimanske države u srcu Evrope. Srebrenica je otvoreni zatvor u kojem su srpske snage planirale usporeni genocid. Srebrenica je mjesto otvorenog srpskog suprotstavljanja međunarodnoj zajednici. Srbi, zparavo, drže koncentracioni logor pod kontrolom UNPROFOR-a, dok se oni ponašaju kao čuvari tog otvorenog zatvora. Srebrenica je simbol otpora i borbe hrabrog bosanskog naroda. Neuspjeh u Srebrenici nije neuspjeh samo UNPROFOR-a, već cijele međunarodne zajednice koja mu izdaje direktive, ali ne i odgovarajući mandat i sredstva potrebna za uspješnu odbranu zone sigurnosti“.

GENOCID U BIH I ULOGA NATO-SAVEZA⁴⁶

Pojmovno određenje

Pojam genocid pojmovno je definisao poljski pravnik Rafael Lemkin kao dio n-pora da se holokaust naučno obradi i da se dođe do međunarodnog konsenzusa o vrstama sistematskog krvoprolića.⁴⁷

Ovaj pojam je 1948. godine službeno usvojila Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, kojom je genocid pravno zabranjen. Sve države potpisnice, uključujući članice NATO saveza, složile su se da je genocid „prema međunarodnom pravu zločin za koji se obavezuju da će ga spriječiti i kazniti“.

Pojam genocid nastao je kao reakcija na holokaust i registrovan je kao dio međunarodnog zakona. Tokom hladnog rata, genocidi koji su se desili u Gvatemali i Ugandi bili su djelomično zanemareni rivalstvom u hladnom ratu, koje je sprečavalo koordinirane međunarodne napore za primjenu navedene Konvencije. Kako je Hladni rat završen, genocidi u BiH i u Ruandi doveli su do formiranja Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu i postali centar n-pora za ponovno uspostavljanje primjenjivosti Konvencije iz 1948. godine protiv zločina genocida, kao i za osiguranje pravnih, diplomatskih i ekonomskih sankcija protiv onih koji bi počinili genocid.

⁴⁶ U pripremi ovog izlaganja korištena je knjiga Michaela A. Sellsa, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002.

⁴⁷ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, 78 UNTS. 277, prihvaćena Rezolucijom 260 (III) A Generalne skupštine UN na zasjedanju od 09.12.1948. godine.

Genocid je specifično definisan kao čin čija je namjera da „uništi, u cjelini ili djelomično, jednu nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu kao takvu“. Ti činovi uključuju ubistva, mučenja i napore da se spriječi rađanje i obnavljanje određene nacije.

Lemkin naglašava da taj pojam ne podrazumijeva nužno neposredno uništavanje cijele nacije. Ustvari, on prije predstavlja „koordinirano planiranje različitih akcija koje imaju za cilj uništenje suštinskih temelja života nacionalnih grupa“. Među ciljeve za uništenje prema takvom planu, Lemkin ubraja kulturne institucije, jezik, osjećanje pripadnosti jednoj naciji, sigurnost privatnog vlasništva, slobodu, zdravlje, dostojanstvo i ljudski život.

Ključni kriterij za genocid, prema Lemkinu, jeste da je on „usmjeren protiv nacionalne grupe kao entiteta“; nasilje nad pojedincima vrši se „ne u njihovom individualnom svojstvu, već u svojstvu članova određene nacionalne grupe“.⁴⁸

Genocid u BiH i uloga NATO-saveza

Organizovani progoni u BiH od 1992.-1995. godine, predstavljali su pokušaj da se uništi bošnjačka i bosanskohercegovačka multireligijska kultura, da se unište Bošnjaci kao narod i država BiH. Ta kampanja sastojala se od uzajamno prepletenih elemenata kulturnog istrebljenja, masovnih likvidacija, organizovanog silovanja i cijelog zbornika eufemizama (npr. „etničko čišćenje“).

Premda su Bošnjaci mogli preživjeti kao pojedinci unutar izbjegličkih logora, bilo im je namijenjeno da budu uništeni i oni kao narod i njihova kultura, a planirano je da se država BiH podijeli između vjerski pročišćenih hrišćanskih/kršćanskih država Srbije i Hrvatske.

Za države članice NATO-saveza priznati postojanje genocida u BiH značilo je priznati da su ne samo kršile Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, odbijajući da ga spriječe i kazne, već i da genocid nagrađuju time što ustupaju teritorije snagama koje su ga provele. Embargo na uvoz oružja, koji su nametnule Ujedinjene nacije, osigurao je ogromnoj srpskoj i hrvatskoj vojsci prednost u teškom naoružanju. Time je prekršen član 51. Povelje Ujedinjenih nacija, koji svakoj priznatoj državi – članici garantuje pravo na samoodbranu. Taj embargo povećao je neravnotežu snaga, što je omogućilo da genocid bude nekažnjeno izveden.

Mnogi su negirali, ne pozivajući se na historiju i definiciju samog termina, da je uopšte došlo do genocida u BiH.⁴⁹ Takva negiranja nanijela su veliku štetu. Malo ko je bio spreman povjerovati da se cijeli jedan narod uništava zato što pripada određenoj rasi, vjeri ili etničkom identitetu i da vlade koje imaju moć da genocid spriječe odbijaju da to učine. U vrijeme kada je iskorijenjivan jedan cijeli narod - Bošnjaci, oni

48 Rafael Lemkin, Uloga sila Osovine u okupiranoj Evropi: Okupacioni zakoni, analiza vlade, prijedlozi za obeštećenje, New York: Howard Fertig, 1973.

49 Ta se negiranja obično zasnivaju na pretpostavci da sve što je manje od Auschwitzta nije genocid. Međutim, usvajanje Konvencije od sprečavanja i kažnjavanja zločina genocida iz 1948. godine, kojom se genocid zabranjuje, bio je pokušaj da se izbjegne zamjena svih oblika organizovanog uništavanja nekog naroda s holokaustom, a da se od holokausta još uvijek može naučiti. Šire vidjeti u Charles Krauthammer, „Gdje povući liniju kod genocida?“, Washington Post, 11.12.1992.

koji su to priželjkivali neprekidno su govorili da u minulom ratu nema nevinih, svi su oni isti i da ljudi koji pate zaslužuju ono što ih je zadesilo. Ukoliko se prihvate činjenice o genocidu u BiH, masovnog ubijanja ljudi iz prostog razloga što su oni to što jesu, dovodi se u pitanje suštinsko vjerovanje u mogućnost pravednog utemeljenja ljudskog postojanja. Kako god bilo slabo argumentirano negiranje zločina genocida u BiH, ono može biti efikasno utoliko što će umanjiti javnu želju za kompliciranim procesima da se primijeni Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

U optužbama za genocid ogromna većina žrtava bili su Bošnjaci. Optužnice su zasnovane na izuzetno preciznim istraživanjima. Veći dio ogromne zbirke dokaza i svjedočanstava bio je na raspolaganju javnosti još od ljeta 1992. godine. To potvrđuje da se genocid u BiH odigrao pred široko otvorenim očima cijeloga svijeta.

Srebrenica je postala simbol neuspjeha da se primijeni navedena Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Srebrenica, pretežno bošnjački grad, bila je centar drevne kulture u BiH. Kada su 16. aprila 1993. godine jedinice VRS ušle u enklavu Srebrenica, UN su Srebrenicu proglasile sigurnom zonom i ovlatile Zaštitne snage UN u BiH (UNPROFOR) da u nju dostavljaju humanitarnu pomoć i koriste snage NATO-a kako bi je zaštitile. Za manje od mjesec dana poslije toga, još pet drugih gradova proglašeno je sigurnim zonama.⁵⁰

Više od godinu dana Bošnjaci u Srebrenici živjeli su u gladi, dok je VRS sprečavala većinu UN konvoja da uđu u opkoljenu enklavu, a vojni komandanti UNPROFOR-a odbijali su da iskoriste ovlaštenja i upotrijebe „nužna sredstva“ kako bi razbili blokadu. Jedan izvještaj, podnesen UN-u, koji je nagovijestio da bi enklave trebalo napustiti, uprkos rezolucijama UN-a, poslužio je kao zeleno svjetlo srpskim vojnim komandantima. U ljeto 1995. godine, VRS je ušla u sigurne zone UN-a Srebrenicu i Žepu, dok su funkcioneri UN-a i dalje odbijali zahtjeve za vazdušnom podrškom NATO snaga. Nakon što su ove sigurne zone pregažene, Ratko Mladić popio je zdravicu sa komandantom holandskog kontingenta UN-a u Srebrenici. VRS je nekažnjeno kršila desetine rezolucija VSUN koje su zahtijevale slobodan protok humanitarne pomoći, raspuštanje koncentracionih logora i zaštitu civilnog stanovništva.⁵¹ Tražeći dvostruki ključ za bilo kakvu akciju NATO snaga (odobrenje kako vojnih i civilnih komandanata snaga UN-a, tako i NATO-vih komandanata), VSUN spriječilo je svako efikasno odvratanje za uzimanje mirovnjaka kao talaca. Pune tri godine UN su se „borile“ da prebace minimum hrane u enklave Srebrenicu i Žepu. Nakon što su neki mirovnjaci uzeti kao taoci, a drugima zapriječeno da će biti uzeti kao taoci, narod u tim sigurnim zonama – kojem je bilo zabranjeno adekvatno naoružanje da bi se branio i koji je održan u životu – prepušten je VRS za masovne likvidacije.

Zablude, vezane za donošenje političkih odluka tokom rata u BiH, bile su prisutne kod najviših svjetskih autoriteta. One se, npr., mogu vidjeti i u izjavama predsjednika SAD Billa Clintona. Kao kandidat za predsjednika 1992. godine, on je predložio upo-

50 Rezolucija broj 819 VSUN. Na dan 06.05.1993. godine VSUN usvojilo je Rezoluciju broj 824, kojom su Bihać, Sarajevo, Žepa, Goražde i Tuzla proglašeni sigurnim zonama.

51 David Rieff, Institucija koja nije vidjela zlo, New Republic, 12.02.1996., 19-24.

trebu NATO-vih vazduhoplovnih snaga, kako bi se Bošnjaci spasili od „smišljenog i sistematskog istrebljenja, zasnovanog na etničkom porijeklu“. Na dan 10.02.1993. godine, predsjednik Clinton je još uvijek priznavao masovno kršenje ljudskih prava u BiH, ali je govorio o „ograničavanju sukoba“. Ograničavanje je bila politika vlada Busha, Mitteranda i Majora. Ta politika, ustvari, služila je da se BiH, komad po komad, preda osvajanjima srpske i hrvatske vojske. Clinton je 25. aprila 1993. godine izjavio da je: „Hitler poslao desetine hiljada vojnika u tu regiju i nikad je nije uspio pokoriti“. Clintonova administracija, ipak, bila je prisiljena da djeluje. Podržan NATO-vim vazдушnim udarima na skladišta municije VRS i komunikacije u BiH, pomoćnik ministra vanjskih poslova SAD Richard Hoolbrooke poveo je pregovore čiji je rezultat bio Dejtonski mirovni sporazum, od 22.11.1995. godine. Ubrzo, nakon toga, zamjenik ministra vanjskih poslova SAD, Strobe Talbot, javno je osudio ideju da je bosanska tragedija bila neizbježna posljedica „drevnih antagonizama“ – balkanistički stereotip koji je ta ista administracija podržavala pune dvije godine.⁵²

Dana, 07. maja 1993. godine, ministar vanjskih poslova SAD Warren Christopher vratio se iz Evrope s balkanističkim stereotipom kako bi objasnio zašto NATO snage odbijaju da spriječe ubijanje. U svjedočenju pred Kongresom SAD on se pozvao na „drevne antagonizme“ i govorio o bh. katastrofi kao o „problemu iz pakla“.

Postojala je još jedna balkanistička tvrdnja koju su zastupali Slobodan Milošević i Radovan Karadžić i Vlada Velike Britanije. Radilo se o tvrdnji da je dvostrana agresija na BiH „građanski rat“, „unutarnja stvar“, „etnički sukob“ i sl.

U septembru 1995. godine, kada je NATO, konačno, upotrijebio vazdušne udare kako bi slomio opsadu Sarajeva, ukupni gubici NATO snaga bili su 2 nestala francuska pilota. Da su u 1992. godini ti udari, ili vjerodostojne prijetnje udarima, bili upotrijebljeni kako bi se zabranio svaki genocidni čin sa svake strane, ne samo što bi se spasio ogroman broj Bosanaca (svih vjera), već i život više od 200 mirovnjaka UN-a.⁵³ Nakon tri sedmice, veoma selektivnog bombardovanja u septembru 1995. godine, NATO snage su slomile opsadu Sarajeva. Međutim, NATO-savez se zabrinuo da bi daljnji udari mogli sasvim uništiti VRS. Pune tri godine zapadni vojni eksperti izjavljivali su kako je VRS nedostupna vazдушnim snagama i nepobjeđiva. Nakon tri sedmice vazдушnih udara, NATO se uplašio da bi se ta ista vojska mogla raspasti, što bi uzrokovalo „destabilizirajući preokret u ravnoteži snaga“.⁵⁴

Jedan od stereotipa odnosio se na nadljudskog srpskog ratnika koji je u Drugom svjetskom ratu, na jugoslavenskom ratištu, vezao brojne nacističke divizije. Tako su tvrdili pentagonski planeri i eksperti. Isti su ignorisali neherojsko ponašanje srpskih militarista (masovne napade teškim naoružanjem na slabo branjena naselja, silovanja, pljačke i sl.). Osim toga, zvanični komentari MO SAD kršili su osnovni vojnički princip: „Nikad ne smiješ reći agresoru šta možeš učiniti, a šta ne. Čak, i ako ne namjeravaš djelovati, nikada ne dopusti da agresor zna šta može očekivati“. Komentari

52 Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002., 165-168.

53 Isto, 172.

54 Isto, 165.

iz Pentagona o beskorisnosti vazdušnih udara kako bi se prekinuo genocid i o nemogućnosti da se on zaustavi bez ne malih žrtava, bili su znak da SAD i NATO snage neće reagovati, bez obzira na to koliko je ozbiljan napad VRS – što je bilo „zeleno svjetlo“ za daljnji genocid.⁵⁵

ZAKLJUČCI

Političari država – članica NATO-saveza, imali su moralnu i pravnu obavezu da podrže Povelju UN-a koja svakoj državi garantuje pravo na samoodbranu, kao i Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, koja od svih država potpisnica zahtijeva ne samo da spriječe genocid, već i da ga kazne. Time što su odbile da dozvole Bosancima da se sami brane ili da iskoriste moć NATO-a kako bi ih odbranili, ti lideri uključili su se u jednu vrstu pasivnog nasilja, uspostavljajući parametre unutar kojih se ubijanje može izvesti i bit će izvedeno nekažnjeno.⁵⁶

Nemoralno izjednačavanje „strana u sukobu“ dovelo je i do političkog izjednačavanja. U junu 1992. godine, ministar vanjskih poslova Velike Britanije Douglas Hurd zauzeo je „pokroviteljski“ stav prema žrtvama jednako kao i prema počiniteljima zločina: „Tamo gdje nema želje za mirom, mi ga ne možemo osigurati“. Ovaj stereotip neprekidno je korišten kako bi se obznanilo da su sve strane u ratu u BiH podjednako krive. Pozicija prebacivanja krivice na „sve strane“ falsifikovala je značajne razlike između sistematskog genocida kojeg su izvele srpske i hrvatske snage, te pojedinačnih zločina počinjenih od strane pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, koji nisu imali nikakve veze s bilo kakvom opštom zločinačkom politikom. Nakon što je Londonska konferencija 1992. godine potvrdila teritorijalni integritet i suverenitet BiH, NATO snage su prešle na takmičarski jezik u kojem je bh. vlada bila jedna od tri „zaraćene strane“.⁵⁷

Mnogi negiraju vjerski motiv u napadu na BiH i Bošnjake. To su oni koji su tri godine odbijali da se dozvoli NATO snagama da zaustave agresiju na BiH i dopuste Bošnjacima da se odbrane (velike svjetske sile SAD, Ruska Federacija, Francuska, Njemačka, Kanada i Velika Britanija). Kada su nacionalnu mitologiju prisvojili politički lideri Srbije, Crne Gore i Hrvatske, koje je podržala ogromna vojna sila, a štitile članice NATO saveza, ona se pretvorila u ideologiju genocida. „Ideologija genocida“ označava niz simbola, obreda, stereotipa i djelomično prikriivenih pretpostavki koje dehumaniziraju jednu naciju i opravdavaju upotrebu vojne sile da bi se ona uništila, a zauzvrat su ojačani ekonomskim, političkim i vojnim korisnicima tog uništenja.⁵⁸

55 Michael A. Sells, *Iznevjerni most – religija i genocid u Bosni*, Sedam, Sarajevo, 2002, 164-165.

56 Isto, 169.

57 Isto, 174-175.

58 Isto, 46.

UBIJANJE I RANJAVANJE DJECE U GORAŽDU 1992-1995.

UVOD

Iako su djeca po međunarodnom humanitarnom pravu zaštićena lica od bilo kakvog napada u bilo kom sukobu, srpski agresor je u period 1992-1995. tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima kršio elementarna prava djece tako što im je oduzimao pravo na život, teško ih ranjavao, uništavao im domove, uskraćivao pravo na obrazovanje, hranu, vodu, električnu energiju, sistematski najgnusnije ponižavao, itd.

Nedavno završenim naučno-empirijskim istraživanjima o izvršenim zločinima nad djecom u Goraždu u opsadi za period 1992-1995. godine utvrdile su se činjenice da su i djeca na ovom prostoru konstantno bila izložena artiljerijsko-pješadijskom djelovanju sa okolnih brda, uključujući i snajpersko djelovanje. Stanje nije promijenila ni Rezolucija 824 Vijeća sigurnosti UN-a, od 6. maja 1993, kojom je tzv. status sigurne zone UN-a sa prostora Srebrenice (Rezolucijom 819, od 16. aprila 1993) proširen i na Goražde, Sarajevo, Bihać, Tuzlu i Žepu.

Od ispaljivanja prvog projektila na Grad (4. maja 1992.) počeli su se činiti i zločini nad djecom u Goraždu tokom opsade.

Dok se pažnja svjetske javnosti u proljeće 1992. godine fokusirala na dešavanja u glavnom gradu Bosne i Hercegovine, Jugoslovenska narodna armija (JNA), u saradnji sa aktivistima Srpske demokratske stranke (SDS) u Bosni i Hercegovini, zauzimala je gradove u istočnoj Bosni.

Strategija JNA da pod svoju kontrolu stavi Pale, Rogaticu, Višegrad, Rudo, Čajniče i Foču, te u potpunosti okruži Goražde gotovo je u cijelosti uspjela do 2. maja 1992. godine, kada su predstavnici SDS-a Goražde od Hadže Efendića, predsjednika Skupštine opštine Goražde, na posljednjem sastanku između stranačkih lidera otvoreno tražili cijelu općinu pod njihovu političku i vojnu kontrolu.¹

1 Šire o tome: Bradarić, Mehmed, Grihota je ubijanje tvica, Bosanska riječ, Tuzla, 2004, str. 33.

Iako je bošnjačko stanovništvo na prostoru Goražda bilo dominantna većina,² te je na izborima 1990. za predsjednika Skupštine opštine Goražde izabran predstavnik Stranke demokratske akcije (SDA), navedene činjenice nisu bili dovoljne da agresor odustane od svojih ideoloških namjera, jer se radi o području koje je od "strateške važnosti" za velikosrpsku politiku. "Podrinje u cjelini (Bijeljina, Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Vlasenica, Rogatica, Višegrad, Rudo, Goražde, Čajniče i Foča), s apsolutnom većinom bošnjačkog stanovništva, područje je od "ogromne strateške važnosti" za velikosrpsku ideologiju, politiku i praksu osvajačkog i genocidnog karaktera".³

Predstavnici SDS-a u Goraždu su, vođeni velikodržavnim projektom i u skladu sa preporukama političkog vrha Srbije, "da će područje 50 kilometara zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko"⁴, po preporukama "Skupštine srpskog naroda"⁵ u Bosni i Hercegovini od 21. novembra 1991, te u skladu sa "strateškim ciljevima srpskog naroda"⁶, radili sve na planiranju i pripremi terena za okupaciju.

Iako su pripreme za zauzimanje Goražda počele puno prije proljeća 1992.⁷ prva granata na Grad ispaljena je u ranim jutarnjim satima 4. maja 1992, čime je počeo opći napad i masovno ubijanje i ranjavanje civila, civilnog stanovništva, među kojima i velikog broja djece.

Zločini nad djecom u Goraždu

Pored opće zaštite koju uživa cjelokupno civilno stanovništvo, djeca spadaju u kategoriju civila koja imaju pravo i na posebnu zaštitu u svim vrstama oružanih

- 2 Većinsko stanovništvo u Goraždu po popisu stanovništva iz 1991. bili su Muslimani - Bošnjaci, gdje je u općini Goražde živjelo 37.573 stanovnika, od čega Muslimana 26.296 (69,98%), Srba 9.843 (26,19%), Jugoslovena 789 (2,09%) i Hrvata 80 (0,21%). (Nacionalni sastav stanovništva - Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima, Statistički bilten, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993, str. 45-49.)
- 3 Čekić, Smail, Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 46.
- 4 Jedan od najvažnijih svjedoka na suđenju Slobodanu Miloševiću bio je Miroslav Deronjić, ratni zločinac koji je priznao krivicu i pristao na saradnju. On je, između ostalog, svjedočio i o naoružavanju bosanskih Srba prije početka agresije za područje istočne Bosne koje je išlo preko Mihalja Kertesa, visokog funkcionera Miloševićevog režima. Kada su Deronjić i Goran Zekić (član Glavnog odbora SDS-a) posjetili Kertesa u njegovoj kancelariji u zgradi Predsjedništva Srbije, Deronjić svjedoči: "Rekao nam je da je on čovjek koji je zadužen za naoružavanje". Kertes je u toku razgovora isticao i genocidne planove. "A tada je rekao nešto što sam kasnije također čuo, ali tada je bilo prvi put da sam to čuo, a to je da će na području 50 kilometara zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko". (Svjedočenje Miroslava Deronjića pred ICTY u predmetu br. IT-01-51-I, Tužilaštvo protiv Slobodana Miloševića, transkripti sa suđenja, 27. 11. 2003)
- 5 Vrhunac velikosrpske politike u Bosni i Hercegovini prije zvaničnog početka agresije desio se 21. novembra 1991., kada je samoprovzvana "Skupština srpskog naroda u BiH" objavila da sve općine, mjesne zajednice i naseljena mjesta, gdje su Srbi većinsko stanovništvo, postaju dijelovi "srpskih autonomnih oblasti u Bosni i Hercegovini". Na toj sjednici Skupštine Momčilo Krajišnik ističe: "Srpski narod ne treba - već mora... biti organizovan u državno-pravnom smislu u jednu cjelinu, u jednu zajedničku državu... Najbolji je način da iskažemo svoje interese i svoju volju kroz Ustav". (Šire o tome: Javnost, 26. oktobar 1991, broj 54, str. 1.)
- 6 Na 16. sjednici "Skupštine srpskog naroda" održane 12. maja 1992, tokom sjednice Radovan Karadžić je otvoreno objavio "Šest strateških ciljeva" srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. (Šire o tome: Donia, Robert, Iz Skupštine Republike Srpske 1991-1996, University Press, Sarajevo-Tuzla, 2012)
- 7 Šire o pripremanju za zauzimanje Goražda, naoružavanju srpskog stanovništva Goražda i okolnih općina, provokacijama JNA, barikadama, itd. u: Čekić, Smail, Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje (Knjiga I i II), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2004; Bahto, Hamid, Sa braniocima Sarajeva i Goražda, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2008;

sukoba, koju im garantuje međunarodno humanitarno pravo. Generalna skupština UN-a donijela je Konvenciju o pravima djeteta 1989, koja propisuje da će države potpisnice poduzeti sve mjere da djeca ne učestvuju direktno u neprijateljstvima.⁸ I IV Ženevska konvencija iz 1949, te oba Dopunska protokola iz 1977. sadrže odredbe koje imaju za cilj osigurati zaštitu ovoj najranjivijoj skupini civilnog stanovništva. Većina od preko 20 članova koji se bave samo zaštitom djece u oružanim sukobima, koji su u Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima, nalaze se u IV Ženevskoj konvenciji, ali princip specijalne zaštite potiče iz člana 77. Dopunskog protokola I,⁹ te člana 4 (paragraf 3.) Dodatnog protokola II.¹⁰

U periodu od 1992. do 1995. počinjena su brojna kršenja međunarodnog humanitarnog prava i brojni zločini nad djecom. U agresorskoj strategiji uzimanja civila i civilnog stanovništva za metu, djeca su bila svakodnevno cilj.

Agresor je u kontinuitetu skoro četiri godine kršio elementarna prava djece tako što im je oduzimao pravo na život, nije dozvoljavao da se, nakon što ih je ubijao, adekvatno sahrane,¹¹ teško ih ranjavao, uništavao im domove, uskraćivao pravo na obrazovanje, hranu, vodu, električnu energiju.

Pored masovnih i pojedinačnih ubistava, djeca su ranjavana, nanošene su im teške psihičke posljedice (koje su prisutne i danas), mnoga su protjerana, izbjegla, potpuno im je promijenjena životna okolina. Sudbina im se krojila na okolnim brdima, te im je uskraćivano sve što im je moralo biti omogućeno.

Sistematsko ubijanje djece

Generalno govoreći u bilo kojoj vrsti sukoba najteži oblik zločina je ubistvo djeteta.

Prema dosadašnjim rezultatima naučnog istraživanja, ubijeno je najmanje 120, a ranjeno 428 djece u Goraždu tokom opsade 1992 - 1995.¹² Uzimajući u obzir sve poteškoće koje uključuju ovakva istraživanja, jasno je da je konačan broj ubijene djece teško utvrditi. Podatke o ubijenoj djeci prikupljali smo i na osnovu usmjerenog intervjua (koji je obavljen s roditeljem, najbližim srodnicima ili drugim svjedokom događaja) iz kojeg se vide detaljni podaci o žrtvi, te zločinu koji je počinjen, te smo na taj način provjeravali i proširivali saznanja iz drugih izvora.

8 Konvencija o pravima djeteta, član 38, stav 2, http://www.unicef.org/bih/ba/Konvencija_o_pravima_djeteta.pdf, (posjeta 19. 2. 2016.).

9 http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/zen_protokol_1_lat.pdf, (posjeta 15. 3. 2016.).

10 http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/zen_protokol_2_lat.pdf, (posjeta 15. 3. 2016.).

11 Meta agresorskog artiljerijsko - pješadijskog izvipljavanja bila su i područja na kojima su vršene sahrane. Tako npr. nakon što je ubijen dejstvom snajpera Šubo (Mehmed) Adnan (1990 - 18. 8. 1992.), dan poslije, na njegovoj dženazi teško je ranjen njegov daidža, Velić (Alija) Vejsil (1969), kojem je zbog posljedica ranjavanja konstatovana smrt 22. augusta 1992.

12 Istraživanjem su se utvrdili identiteti i okolnosti zločina za 548 ubijene i ranjene djece u Goraždu tokom opsade u periodu 1992-1995. Vlastito naučno-empirijsko istraživanje je objavljeno u formi knjige, a dio rezultata iz iste se objavljuje u ovom radu. (Džananić, Muamer, Zločini nad djecom u Goraždu tokom opsade 1992-1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2015.)

Intervju je obavljen s svjedocima događaja (najčešće najbližim srođnicima) za većinu djece i iz pregleda ubijene djece u Goraždu tokom opsade prema posmatranim obilježjima i odredbama izvršenih zločina¹³ može se uočiti:

- da je 56,6 % ubijene djece muškog spola;
- da su ubijena skoro pa podjednako djeca svih uzrasnih kategorija, gdje su 60 % ubijena djeca školskog uzrasta (od 7 do 18 godina);
- dominantno su ubijana djeca bošnjačke nacionalnosti (98,3 %);
- teza da je veliki broj prisilno protjeranih sa podrinjskih općina pokušao naći spas u Goraždu potvrđuje se jer se vidi da je skoro pa podjednak procenat ubijene djece domicilnog i protjeranog boravišnog statusa;
- po godinama izvršenja zločina najveći procenat ubijene djece je 1992. godine (40,8 %), a najveći procenat ubijene djece po mjesecima je za vrijeme agresorske ofanzive "Zvijezda 94", u kojoj je za 23 dana mjeseca aprila 1994. ubijeno 15 % od ukupnog procenta ubijene djece tokom opsade;
- najveći procenat djece je ubijen od 12 do 18 sati (47,5 %) kada je agresor jasno vidio i znao šta mu je cilj;
- prema načinu izvršenja zločina najveći procenat ubijene djece je granatiranjem (71 %);
- najveći procenat djece je ubijen u dvorištima svojih stambenih objekata (27,5 %);
- u masovnom ubijanju djece ubijeno je 30,8 % od ukupnog procenta ubijene djece.

Sistematsko ranjavanje djece

U agresorskoj strategiji uzimanja civila i civilnog stanovništva za metu djeca su bila jedan od bitnijih ciljeva, što smo dokazali ovim radom. Kao što su ubijana na različitim lokacijama, tako su i ranjavana na ulicama, u kućama, stanovima, u bolnici, redu za humanitarnu pomoć, igri, kao i u mnogim drugim prilikama.

Vrlo često uz ranjeno dijete stradao je najmanje još jedan član porodice (često brat ili sestra) ili čak cijele porodice. Tako je naprimjer:

- 14. maja 1992. teško ranjen Suljović (Ibrahim) Saudin (1983), a istom granatom ubijena njegova sestra Selvira (1976) i prijatelj Ćulov (Hamid) Mirsad (1976). Istom granatom je ranjen Saudinov otac Ibrahim. Tokom opsade Goražda ubijena je snajperom Saudinova majka Suljović (Muradif) Džehva (1946 - 1992);

- 5. jula 1992. teško je ranjen granatom Sijerčić (Hajrudin) Edin (1981), a ubijen istom granatom njegov brat blizanac Emir (1981) i prijateljica Bajrami (Zurap) Xharrije (1982);

13 Šire o tome: Džananović, Muamer, nav. dj., str. 96 – 101.

- 13. augusta 1992. u masovnom ubijanju i ranjavanju civila ranjeni su braća Džebo (Edin) Amer (1990) i Damir (1986). Istom granatom ubijeni su njihov otac Edin (1960) i majka Belkisa (1961);

- 31. januara 1993. teško je ranjena Lihić (Ahmed) Sanela (1976), a u masovnom ubijanju i ranjavanju civila od postavljene mine na Kacelju ubijena je njena sestra Amela (1977);

- 10. jula 1993. u masovnom ubijanju i ranjavanju civila u porodičnoj kući ranjen je Cagara (Salko) Admir (1984), kojem je u tom zločinu ubijena sestra Senada (1977), majka i još nekoliko rođaka. U Višegradu 1992. ubijen je i Admirov otac;

- 9. novembra 1993. u igri granatom je teško ranjena Karahodža (Ferid) Emira (1986), kojoj je zbog toga amputirana noga. Istom granatom ubijene su joj sestre Amira (1982) i Mirela (1984). Tokom agresije poginuo je i njen otac Ferid;

- 20. aprila 1994. granatom je teško ranjena Dizdarević (Hajrudin) Emina (1985), koja je od posljedica ranjavanja ostala bez oka. U tom zločinu ubijen joj je brat Nermin (1987), majka, nana i daidžična Silajdžić (Huso) Elma (1978), kao i Elmina majka. Pored brata i majke, poginuo joj je i otac 1992. godine.

U prosjeku skoro svaki drugi dan u Goraždu tokom opsade je ranjeno ili ubijeno dijete, a prema dosadašnjim rezultatima naučnog istraživanja ranjeno je 428 djece u Goraždu tokom opsade, i iz pregleda ranjene djece u Goraždu tokom opsade prema posmatranim obilježjima i odredbama izvršenih zločina¹⁴ može se uočiti:

- dominantno ranjavana djeca su muškog spola (68,4 %);
- najveći procenat ranjavanja po godinama izvršen je 1992. godine (41,3 %);
- najveći procenat ranjavanja po mjesecima izvršen je u aprilu 1994. godine (10 %);
- po načinu izvršenja zločina ranjeno je granatiranjem 64,2 % djece.

Zaključak

Iako ukupan broj ubijenih, ranjenih, prisilno protjeranih, te žrtava drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini još uvijek nije naučno utvrđen, taj broj je evidentno enormno veliki, a velika su bila i materijalna razaranja.

Usljed želje za etnički čistom srpskom državom, agresija na Bosnu i Hercegovinu je prouzrokovala izuzetno velike demografske posljedice koje se osjete ili će se tek u budućnosti osjećati. Kada se posmatra Popis stanovništva iz 1991., te uporedi sa rezultatima Popisa stanovništva iz 2013. jasno je da je nasilno promijenjena demografska struktura stanovništva pogotovo u mjestima gdje su većinsko stanovništvo bili Bošnjaci koji su pretrpjeli najveće gubitke, uključujući najveći broj ubijenih, ranjenih, protjeranih, izbjeglih.

Upravo se u istočnoj Bosni najbolje vide te demografske promjene. Treći strateški cilj srpskog naroda u Bosni i Hercegovini skoro da je ostvaren. Pobijena ili protjerana je većina bošnjačkog stanovništva, a realnost je da i danas oni koji žele da se vrate

14 Isto, str. 223 – 226.

na svoja ognjišta to rade na vlastitu odgovornost, izloženi svakodnevno, direktno ili indirektno, nasilju i maltretiranju, bez dovoljnih garancija sigurnosti.

Opsadni način ratovanja te neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile karakteristike su agresorskih pokušaja da zauzme Goražde. Od aprila 1992. pa do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma agresor je zauzeo skoro cijelo Podrinje. Dio bošnjačkog stanovništva održao se u nekoliko enklava koje su 1993. i 1995, osim Goražda, okupirane.

Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijama nije pomagalo stanovništvu Bosne i Hercegovine. Goraždu, Sarajevu, Bihaću, Tuzli, a pogotovo Srebrenici i Žepi, nije pomogao ni status tzv. sigurnih zona UN-a. Jedan od dokaza koji ide u prilog činjenici da status sigurne zone stanovnicima Goražda nije značio ništa je da je više djece ubijeno pod statusom tzv. sigurne zone UN-a, dakle od 6. maja 1993. do kraja agresije.

Opsada Goražda pripremana je u visokim vojnim krugovima JNA, te uz punu saradnju sa SDS-om. U skladu s Mladićevom naredbom da "Turci moraju nestati s ovih prostora"¹⁵ koju je izrekao u toku akcije VRS na Goražde - "Zvijezda 94", aprila 1994, ispoljeni su na najbrutalniji način svi oblici zločina nad civilnim stanovništvom, a naročito nad djecom.

Stanovništvo Goražda bilo je u potpunom okruženju, bez adekvatne pomoći, u konstantnoj borbi za biološki opstanak. Agresor je namjerno iscrpljivao stanovništvo tako što ga je ostavljao bez struje, vode, hrane, bez osnovnih medikamenata, adekvatnog liječenja, što je trebalo ubrzati biološko istrebljenje dominantne etničke grupe na ovom području.

Prekomjernom kampanjom granatiranja svih civilnih područja i civilnih objekata agresor je smišljeno mijenjao okruženje u kojem civili žive. Omiljena meta agresorske artiljerije bila je goraždanska bolnica o čemu je izvještavao, između ostalih, i Tadeusz Mazowiecki, specijalni izvjestitelj UN-a, ali Vijeće sigurnosti UN-a nije ništa poduzelo da se takva agresorska kampanja zaustavi. Priznao je i Radovan Karadžić pred kraj agresije da se "udaralo po bolnici", kako je on nazvao artiljerijska izvipljavanja po ovoj ustanovi.

Tokom opsade poginulo je, na razne načine ubijeno, tjelesno i mentalno ranjeno i u raznim okolnostima umrlo više hiljada ljudi, među kojima i stotine djece. Dimenzija zločina ubistava i ranjavanja, sa fokusom na zločine nad djecom, izvršene na prostoru Goražda pod opsadom 1992 - 1995. utvrđene su vlastitim istraživanjem.

Iz svega navedenog jasno je da je velikosrpski agresor u Goraždu tokom opsade izvršio zločin genocida i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i nad djecom, ubijajući, ranjavajući i prekidajući im djetinjstvo, ostavljajući im teške fizičke i psihičke posljedice i poremećaje kojih se neće moći osloboditi do kraja života. Neselektivnim granatiranjem agresor je ubijao i ranjavao civile i civilno stanovništvo, a među njima, kao što se vidi iz ovog rada, veliki broj djece i to ciljno, s namjerom, kako bi istrijebio Bošnjake, nacionalnu, etničku i vjersku grupu kao takvu.

15 Kopija naredbe objavljena u: Džananović, Muamer, nav. dj., str. 293.

KORIJENI I UZROCI SRPSKE GENOCIDNE POLITIKE PREMA BOŠNJACIMA

“Opasnost da se jedna nacija identifikuje sa svojim zločinima daleko je manja od opasnosti da iz nepočupanog korijenja zla izrastu izdanci.” – Meša Selimović.

Agresija na međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu od strane Srbije i Crne Gore (1992.-1995.) i zločini koji su kroz historiju, u najvećem broju, počinjeni nad Bošnjacima, neminovno nameću pitanje - zašto Srbija i njeni kolaboracionisti iz reda srpskog naroda u Bosni i Hercegovini kontinuirano već gotovo dvije stotine godina napadaju i uništavaju jedan autohtoni narod koji nosi drugo i drugačije nacionalno i vjersko ime, a to su muslimani-Bošnjaci. Posljedice zločina nad ovim narodom su uglavnom poznate, ali korijeni i uzroci ovog zla nisu poznati mnogima, a niti Bošnjacima u potrebnoj mjeri.

Da bi dali naučno relevantan odgovor na ovo krucijalno važno pitanje vezano za stradanje Bošnjaka na njihovoj zemlji i u njima jedinoj državi, neophodno se vratiti na period kada su oni postali meta već poznatog im agresora. To je, bez ikakve sumnje i dileme, vrijeme kada su Osmanlije okupirale čitav Balkan i kada je veliki broj domicilnih stanovnika dobrovoljno primio islam, među kojima je bilo i katolika i pravoslavnih, a najviše pripadnika Bosanske crkve. Od tada pa nadalje, kroz različite historijske periode, ideolozi i sljedbenici velikosrpske politike uporno, različitim metodama i pristupima pokušavaju muslimane-Bošnjake “vratiti u pradedovsku veru”, a kada im to nije uspjelo primijenili su najmonstruoznije mjere sile kako bi ih istrijebili sa njihovih životnih prostora na način da ih prisilno protjeraju, odnosno fizički unište.

Stoga, ovaj rad će dominantno tretirati korijene i uzroke srpske genocidne politike prema Bošnjacima, sa osvrtom na genocid u agresiji na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995. godine.

KORIJENI GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA

Da bi se dao relevantan odgovor na pitanje - zašto srpske snage, predvođene ideolozima velikosrpske politike gotovo dva stoljeća vrše zločine nad Bošnjacima, neophodno je rasvijetliti historijski kontekst u kojem se, i zbog čega se Bošnjaci teroriraju, odnosno uništavaju? Zašto su Bošnjaci nepoželjni elemenat kojeg se uporno pokušava, pa i upotrebom sve raspoložive sile, eliminirati sa njihovog vjekovnog geografskog prostora?

Imajući u vidu sve zločine nad Bošnjacima, zaključno sa posljednjim 1992.-1995. godine (10 faza zločina - genocida) i istupe srpskih političkih i vojnih lidera prije i poslije izvršenja zločina, neminovno se nameće procjena da ovi zločini nisu počinjeni bez opsežnih ideološko-političkih priprema i prije činjenja zločina. Radikaliziranje širokih srpskih masa je vršeno pričom o lažnom mitu srpskog herojstva kojim su izgubljene srpske bitke pretvarane u slavne pobjede, o ugroženosti srpskog naroda i o njihovoj obavezi da stvore i čuvaju srpsku jedinstvenu teritoriju na kojoj živi marksar i jedan Srbin. Srpski napadi na komšije Bošnjake, a naročito agresija na Bosnu i Hercegovinu od strane Srbije i Crne Gore 1992.-1995. godine pripremana je na priči o "herojstvu srpske vojske" protiv Turske na Kosovu 1389. godine i srpskoj zaslugi da oni kreiraju stanje odnosa na prostoru bivše Jugoslavije. Tako je Slobodan Milošević, u obraćanju milionskom auditoriju srpskog naroda na Gazimestanu i na Kosovu, 28. juna 1989. godine, pripremajući ga za planirane osvajačke pohode i okupaciju svih prostora na koje su Srbi polagali pravo, između ostalog, rekao: "Šest vekova posle Kosovske bitke, ponovo smo u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve nisu isključene".¹

Protagonisti velikosrpske ideje i politike i njihovi sljedbenici su aktivirali i sprovodili napade i vršili zločine nad Bošnjacima zato što po svaku cijenu, bez naučnog uporišta, žele Bošnjake poistovjetiti sa Turcima, odnosno, propagirajući priču da su Bošnjaci izvorno pripadnici pravoslavne vjere i da su prisilno prihvatili islam. Da se radi o historijskom falsifikatu istine o Bošnjacima, odnosno o patetičnoj mržnji prema ovoj etničkoj, nacionalnoj i vjerskoj grupaciji govore neoborive činjenice i dokazi da Bošnjaci nikada nisu bili pripadnici turske nacije niti su bili dio srpske etničke, kulturne i religiozne grupacije. Relevantni naučni dokumenti i izvori nepobitno svjedoče da su Bošnjaci i prije dolaska Srba, a i Turaka, u Bosnu pripadali grupaciji čiji pripadnici su bili sljedbenici Crkve bosanske i koji su dolaskom Turaka u Bosnu i Hercegovinu u najvećem broju prihvatili islam, kao što su to učinili i dijelovi katolika i pravoslavnih, na dobrovoljnoj osnovi, bez prisile. To znači da bosanski Muslimani vode porijeklo od pripadnika sve tri vjeroispovijesti koje su zatečene u Bosanskom kraljevstvu, te da su samo svi pripadnici Crkve bosanske prešli na islam.² Dakle, bosnjački identitet je historijsko utemeljenje kojeg Bošnjaci baštine i nose u Bosni i prije pojave i eksploatacije velikosrpske ideje i politike. Bošnjački identitet je utemeljen na tri elementa i to: nacionalnoj odrednici Bošnjak, vjerskoj dimenziji islam i jeziku

1 S. Đukić, ON, ONA i MI, Beograd, 1977, str. 85. U: Hajriz Bećirović, Genocid u savremenoj društvenoj zajednici. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sarajevo: 2007., str. 140.

2 Mulić, Jusuf, nav. djelo, str. 269.

- bosanski. Islam jeste neraskidiva duhovna kopča sa bošnjačkim bićem od perioda Osmanske vlasti u Bosni, ali, istovremeno, kako prenosi Mustafa Imamović, "Islam, skupa sa srednjovjekovnom bosanskom herezom, koja mu je prethodila, čini duhovnu vertikalu Bosne i Bošnjaka i njihovu bitnu povijesnu odrednicu."³

Muslimani, odnosno, Bošnjaci su ciljano, iako apsolutno naučno neosnovano, u programima velikosrpske politike identificirani sa Turcima i na osnovu negativnih stereotipa dehumanizirani u srpskoj kolektivnoj svijesti. Takvim ih se predstavljalo najintenzivnije u periodima pripreme srpskih narodnih masa za uništavanje, odnosno progon sa njihovih vjekovnih geografskih prostora.

Historijske činjenice nedvojbeno potvrđuju da su Bošnjaci u kontinuitetu bili žrtve srpskog genocida na kojem je srpska kultura, nauka i nacionalistička ideologija gradila lažni mit srpskog herojstva koji se ispoljavao protiv osmanske imperije sa kojom su svjesno i ciljano poistovjećivali Bošnjake kako bi ih u očima srpskog naroda predstavili kao njihove neprijatelje.

Ideologija je nerijetko osnova za izvršenje genocida, ali ona, kako kaže Rodzer W. Smith, nikada ne egzistira u svojoj čistoj formi, nego je u neposrednoj sprezi sa zloupotrebom kulture.

Kada je u pitanju genocid nad Bošnjacima, ne samo u Srebrenici 1995. godine, nego i u svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi, kao i u ranijim periodima historije Bošnjaka, može se kazati da je bio ideološke prirode jer je bio zasnovan na velikosrpskoj nacionalističkoj ideologiji u cilju stvaranja jedinstvenog etnički ekskluzivnog srpskog geografskog prostora, planiranog kao "velika Srbija".

Korijene genocida nad Bošnjacima možemo tražiti u etnonacionalnoj kulturi, kreiranoj od strane ideologa velikosrpske politike, koji zagovaraju deindividualizaciju Bosne, nastojeći dehumanizirati Bošnjake kao autohtoni narod, a potom ih istrijebiti sa njihovih vjekovnih prostora. Korijeni tog zločina leže i u stvaracima takve kulture, ideologije i politike.

Također, korijeni takve politike leže i u vjerskoj netrpeljivosti i mržnji prema Muslimanima i na toj matrici se povijesno gradi podloga, odnosno, pripremaju srpske mase za uništavanje Muslimana u Bosni i Hercegovini. Preciznije kazano, otkako su starosjedioci Bosne došli u dodir sa islamom, kao drugim i drugačijim "religijskim svjetonazorom", i kada je većina primila islam, za tu grupaciju počinju teška vremena, odnosno, teški uslovi za biološki opstanak u svojoj domovini. Identifikacija tog naroda sa islamom i islamskim vrijednostima proizvela je kod srpskih političkih i ideoloških lidera mržnju i strast za njihovo uništenje.

Srpsku mržnju prema Bosni, odnosno Bošnjacima, pokrenuli su brojni srpski intelektualci i radikalni predstavnici Srpske pravoslavne crkve, podržavani jakom propagandom državnih medija Srbije. Utemeljenje za takav odnos prema Muslimanima gradili su u srpskoj političkoj kulturi, naslonjenoj na srpski mit o svetoj zemlji Srba na Balkanu i njihovoj dominaciji.

3 Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka, Bošnjačka zajednica kulture, Izdavačko preduzeće Preporod*. Sarajevo, 1997., str. 138.

Program osvajačke politike kodificiran je u Memorandumu „Načertanije“ Ilije Garašanina, koji je napisan 1844. godine, u koordinaciji sa poljsko-čehoslovačkim emigrantima knezom Adamom Čerlovskim i Franjom Zahom. Dakle, skoro stotinu godina prije nego što su nacisti donijeli svoj program, napisan je ovaj program, koji je objavljen 1848. godine u Beogradu. Suština tog programa jeste da se na prostoru Balkana treba formirati „velika Srbija“. U uvodnom dijelu ovog Memoranduma Garašanin navodi da se „mora napraviti plan koji ne ograničava Srbiju na njene sadašnje granice, već nastaviti sa prisajedinjavanjem svih srpskih naroda oko nje“.⁴ Svi naredni srpski nacionalni programi, od Garašanina, preko Stevana Moljevića, Draže Mihailovića, do Memoranduma SANU pokazuju da se željelo, ustvari, formirati jednu državu, srpsku državu na ovim prostorima koje su, razumljivo, naseljavali i Srbi, ali na kojima su drugi narodi, naročito Bošnjaci, bili u većini.⁵ Program Načertanije je zametak, odnosno, korijen zla koji kontinuirano truje i razara bošnjačko tkivo čije razaranje je forsirano i kroz druge velikosrpske projekte koji su imali isti cilj. Jedan od tih je, svakako, i projekat velikosrpskog historičara Vase Čubrilovića, bosanskog Srbina, kojeg je izložio 1937. godine u Srpskom kulturnom klubu u Beogradu. Taj projekat se odnosio na iseljavanje „Arnauta“ iz Srbije u Tursku. Raspoloživi podaci i slučajevi iseljavanja, prisilnog progona, zločini nad nesrpskim stanovništvom koji uključuju i genocid u objema Jugoslavijama, a posebno u agresiji na BiH 1992.-1995. godine, potvrđuju da su izvedeni prema scenariju navedenog projekta Vase Čubrilovića. Cilj ovog projekta je bio da se stvori etnički čista Srbija na prostorima bivše Jugoslavije, gdje je živio makar i jedan Srbin.⁶

„Brigu o promidžbi zamisli o velikoj Srbiji preuzeli su književnici i historičari, na čelu s Vukom Stefanovićem-Karadžićem⁷, s glavnim zadatkom da, po načelu narodnosti, Bosnu proglase srpskom zemljom, a bosanske muslimane Srbima, te da je tako lakše posvoje“.

Genocid je metod i praksa srpske velikodržavne politike kojim se još od balkanskih ratova 1912-1913. godine kontinuirano vrši eksterminiranje i uništavanje Bošnjaka. Naučno je potvrđeno da je genocid pojava koju neposredno proizvodi i iza koje stoji najmoćniji politički subjekt, a to je država koja planira, priprema, organizuje i usmjerava (neposredno i posredno) masovno učešće naroda. Genocid kao distingan zločin karakterizira subjektivni element – namjera da se uništi potpuno ili djelimično nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva – element koji predstavlja *differentia specifica*, po kojoj se genocid razlikuje od drugih međunarodnih zločina s kojima dijeli suštinski ili objektivni

4 Philip J. Cohen, David Riesman, Srpski tajni rat – propaganda i obmana historije. Ljiljan, Sarajevo, 1996., str. 27.

5 Ibrahimagić, Omer, Bosna i Bošnjaci – između agresije i mira. El-Kalem, Sarajevo, 1998, str. 199.

6 Ibrahimagić Omer, Bosanski identitet i suverenitet, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012., str. 279.

7 Isto, str. 343.

element.⁸ U odsustvu te namjere, bez obzira na stepen surovosti djela, ma koliko ono bilo slično djelima koja se navode u Konvenciji o genocidu, to se djelo, ipak, ne može nazvati genocidom.⁹

Da su planeri agresije Srbije i Crne Gore na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. imali svoje ideološko uporište u ranim srpskim oružanim pohodima potvrđuju i riječi Ratka Mladića nakon izvršenja genocida u Srebrenici, kada je kazao: "da ponavlja ono što se desilo 1804. godine i da je njegova akcija završetak onog što je tada počelo".¹⁰

Mladić je, također, potvrdio namjere srpske oružane agresije na Bosnu i Hercegovinu, dovodeći ih u kontekst velikosrpske politike, nakon zauzimanja sigurne zone UN-a - Srebrenica 1995., kada je "trijumfalno" i osvetnički u kameru "ispalio": "Evo nas, 11. jula 1995. godine, u srpskoj Srebrenici. Uoči još jednog praznika srpskog, poklanjamo srpskom narodu ovaj grad. Napokon je došao trenutak da se poslije bune protiv dahija Turcima osvetimo na ovom prostoru".¹¹

Ovo su jasni dokazi i potvrda kontinuiteta srpske genocidne politike prema muslimanima-Bošnjacima, koja nedvojbeno svjedoči da su korijeni iste duboko urezani u poistovjećivanje Bošnjaka sa Turcima, averziju prema njihovoj vjeri - islamu, kao i velikodržavne ideološko-političke projekte stvaranja „velike Srbije“.

Srpski historičar i političar Stojan Novaković iznosi podatak da se u Srbiji od 1804. godine vrši "generalno trebljenje Turaka iz naroda". Pod pojmom "Turci" srpski nacionalisti su koristili pogrdan izraz za muslimane- Bošnjake i taj naziv je bio konstanta srpske političke kulture još od devetnaestog stoljeća.

Važno je istaći činjenicu da su srpski predstavnici radikalizirali svoje narodne mase na način da im se stvori što negativnija slika o komšijama Bošnjacima kao narodu koji je njihov vjekovni neprijatelj, nazivajući ih pogrđnim nazivom Turci. Takav naziv je najintenzivnije korišćen pred planirano pokretanje oružanih napada na njih, kao i tokom izvođenja agresije. Tako je pukovnik (kasnije general) Milenko Živanović (komandant Drinskog korpusa "Vojske Republike Srpske") dana 14. novembra 1992. godine, na svečanosti povodom formiranja Bratunačke brigade VRS bosanske Muslimane nazvao Turcima, rekavši: "Cerski Turci ne mogu sa srebreničkim Turcima da se vide"¹², podrazumijevajući pod tim Bošnjake iz enklave Cerska koji su bili odsječeni od njihovih sunarodnika iz Srebrenice.

8 N. Robinson, Konvencija o genocidu, 1949, strana 15; Drost, Genocid, II, 1959, strana 82; Studija o pitanju sprečavanja i kažnjavanja zločina genocida, koju je pripremio N. Ruhashyankiko, Specijalni izvještaj, dok. I/CN.4, Sub. 2/416, od 4. jula 1978, paragraf 96; Revidirani i obnovljeni izvještaj o pitanju sprečavanja i kažnjavanja zločina genocida, pripremio B. Whitaker, dok. E/CN.4/ Sub.2//1985/6 (2. juli 1985), paragrafi 38-39.

9 Zvanični izvještaj Generalne skupštine, Treće zasjedanje, Dio I, Šesti komitet 69. sjednica.

10 Hajriz Bećirović, Genocid u savremenoj društvenoj znanosti. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sarajevo: 2007., str. 155.

11 Smail Čekić, Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini. Institut. Sarajevo: 2012., str. 143.

12 AllZ, inv. br. 2-3195, D-11, U: Smail Čekić, Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini, Institut, Sarajevo: 2012., str. 67.

UZROCI AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU

Uzroci agresije na Bosnu i Hercegovinu, odnosno genocida nad Bošnjacima su, u osnovi, ideološke prirode, ali i borba za osvajanje bošnjačkih teritorija i uništavanje tog naroda. Primarni uzrok agresije Srbije i Crne Gore na nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu "leži u srpskim težnjama za prevlasti – kako nesrpskih manjina, tako i same Srbije".¹³

Glavni uzrok, odnosno povod za napad srpskih snaga na Bošnjake i činjenja zločina nad ovim narodom je eliminisanje Bošnjaka sa njihovih prostora, oduzimanje njihove imovine i uknjižavanje iste u srpske gruntovne knjige.

Poznata je činjenica da kroz historiju srpske ekspanzionističke politike neprekidno traje borba za oduzimanje zemljišnih posjeda Muslimanima-Bošnjacima i nezakonito upisivanje istih u srpski grunt. Raspoloživi relevantni izvori svjedoče da su i u vrijeme srednjovjekovne bosanske države, sa svim njenim teritorijama, "dobri Bošnjani-Bošnjaci bili vlasnici zemlje, kroz vlasničke odnose vlastelinskog sistema ili kroz "prirodni" zakon obrade i korištenja".¹⁴

U periodu Osmanske vladavine u Bosni "prešutno" je prihvaćeno nasljedno pravo nad zemljom. Taj proces je posebno došao do izražaja u XVII i XVIII stoljeću i traje do samog kraja Osmanlijske vlasti.¹⁵ Zatečeno stanje je prihvatila i Austrougarska, dok srpski predstavnici u Kraljevini Jugoslaviji represivno primjenjuju agrarnu reformu kojom su oduzete velike površine zemlje Bošnjacima i predate srpskom stanovništvu. Pod parolom "pravedne naknade" od Bošnjaka je oduzeto 51,60% ukupne obradive površine u Bosni i Hercegovini. Osim toga, oduzeto im je od ukupne površine u BiH 6,9% površine pašnjaka i 7,8% površine šuma i šikara.¹⁶

Podsjećanja radi, kada je u pitanju vlasništvo zemlje u Bosni i Hercegovini, Muslimani su u vrijeme Osmanske i Austrougarske vladavine bili vlasnici 91,1% zemljišnog posjeda, Srbi 6%, Hrvati 2,6% i ostali 0,6%. Formiranjem države KSHS, Kralj je donio brojne proklamacije kojim je nasilu oduzet zemljišni posjed vlasnika muslimana - Bošnjaka. Radilo se, zapravo, o otimanju njihove zemlje koju daje srpskim porodicama iz BiH, Srbije i Crne Gore. To je, između ostalog, bio jedan od važnih razloga što su Muslimani napuštali svoja ognjišta i utočišta tražili van svoje države, a najčešće u Turskoj. Tako su srpske vlasti nasilnim putem promijenile gruntovnu sliku naroda u Bosni i Hercegovini. Oduzeli su ogromne površine zemljišta Muslimanima-Bošnjacima, i isto upisali u grunt stanovnicima srpske nacionalnosti.

Danas, kada je u pitanju vlasništvo nad zemljom, srpski lideri, a naročito Radovan Karadžić, se poziva na 1948. godinu, tvrdeći da su većinski vlasnici zemlje u Bosni i Hercegovini Srbi, ne spominjući činjenicu da je najveći procenat te zemlje nasil-

13 Hano grof fon Kilmanzeg, Ne kapitulirati pred nepravdom – Bosni treba efikasna NATO – pakta. Vidi u: „Etničko čišćenje“ Genocid za „veliku Srbiju“, ur. Tilman Zulch, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Bosanski kulturni centar. Sarajevo, 1996., str. 236.

14 Dželal Ibraković, Bosna, islam – Bosnjaci, Fakultet političkih nauka Sarajevo, 2008, str. 124-125.

15 Isto, str. 125.

16 Isto.

no oduzet od Bošnjaka i da su korišteni različiti falsifikati, nastali u državnoj upravi, kontrolisanoj od Srba od 1918. godine do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Imajući u vidu navedene izvore, činjenice i podatke, može se ustvrditi da korijeni genocida nad Bošnjacima leže, prvenstveno, u mitu o svetoj srpskoj zemlji na prostoru najvećeg dijela bivše Jugoslavije, ideologiji velikosrpske politike koja je proizvela "nacionalnu kulturu" na kojoj su se odgajali planeri, naredbodavci i egzekutori ovog zločina. Kreatori srpske ideološke nacionalističke politike su ključni generator koji kontinuirano proizvodi brojne ekstremne snage, hraneći ih lažnim podacima, historijskim falsifikatima i informacijama o tobožnjem stradanju nevinog ni krivog ni dužnog srpskog naroda i njihovom ekskluzivnom pravu na posjedovanje i upravljanje najvećim geografskim prostorom u Bosni i Hercegovini.

Uzroci genocidne politike leže, prvenstveno, u aspiracijama protagonista velikodržavne srpske politike da otmu zemlju i druga materijalna dobra Bošnjacima i da ih eksterminiraju, odnosno fizički unište. Posljednjih deset genocida nad Bošnjacima, a naročito genocid u agresiji na Bosnu i Hercegovinu 1992. - 1995., kojeg je potvrdio Međunarodni sud pravde i Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju u sigurnoj zoni UN Srebrenica 1995. godine i u slučaju ubistva trojice vodećih vojno-političkih predstavnika Bošnjaka u Žepi 1995. godine, zorno svjedoče ovakvu velikosrpsku politiku i praksu.

Literatura

- Dželal Ibraković, Bosna, islam – Bošnjaci, Fakultet političkih nauka Sarajevo, 2008.
- Hajriz Bećirović, Genocid u savremenoj društvenoj zajednici. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sarajevo, 2007.
- Mulić Jusuf, velika Srbija, Muslimani i Bosna. Autor, Sarajevo, 2006.
- Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka, Bošnjačka zajednica kulture, Izdavačko preduzeće Preporod, Sarajevo, 1997.
- Omer Ibrahimagić, Bosna i Bošnjaci - između agresije i mira. El-Kalem, Sarajevo, 1998.
- Philip J. Cohen, David Riesman, Srpski tajni rat – propaganda i obmana historije. Ljiljan, Sarajevo, 1996.,
- Smail Čekić, Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini. Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012.
- „Etničko čišćenje“ Genocid za „veliku Srbiju“, ur. Tilman Zulch, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Bosanski kulturni centar. Sarajevo, 1996.

General Fikret Muslimović

POLITIKA SRBIJE PREMA SUSJEDIMA I EVROPSKOJ UNIJI

ODNOS SRBIJE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

ZA SIGURNOST I MIR ŠTETNO INTEGRIRANJE SRBIJE I RS:

Srbija nije uvjerljiva u tvrdnjama da priznaje teritorijalni integritet i suverenitet BiH, što izaziva sumnju i zabrinutost za stanje i perspektive mira i sigurnosti. Dokaz da Srbija praktički ignorira državu BiH, iako verbalno iskazuje njeno priznanje, je i to što je premijer Vučić, prkoseći odluci Ustavnog suda BiH o Danu RS-a, prisustvovao manifestaciji obilježavanja tog srpskog praznika, 9. januara, 2016. godine. Da istinski priznaje državu BiH, kao predstavnik Srbije, Vučić ne bi na taj način prkosio državnom integritetu BiH.

Srbija ulaže napore da po raznim pitanjima prema sebi integrira RS, u šta spada odluka Vlade u Beogradu da Srbija i RS zajednički obilježavaju 28. juni kao godišnjicu Boja na Kosovu, 15. februar kao sjećanje na Prvi srpski ustanak, 22. april kao sjećanje na žrtve ustaških zločina u Jasenovcu, 3. juli kao sjećanje za Bitku na Kozari i 21. novembar kao sjećanje na Dan ulaska srpske vojske u Banja Luku i kao sjećanje na Dan postizanja Okvirnog mirovnog sporazuma za mir u BiH.¹ Političku osjetljivost i destruktivnost tih činjenica treba cijiniti u kontekstu srpskog odbacivanja da se u BiH, kao praznici obilježavaju 1. mart – Dan nezavisnosti i 25. novembar – Dan državnosti Bosne i Hercegovine. Paternalizam Beograda prema Banjoj Luci se ispoljava u svim oblastima društvenog organiziranja i djelovanja, pa i u pogledu praznika.

Da se ne bi suočila sa prošlošću, Srbija demagoški zagovara okrenutost ka budućnosti. Po ocjeni srbijanske historičarke, Latinke Perović, dok se ne promijeni odnos Srbije u pogledu suočavanja sa prošlošću i definiranja karaktera ratova koje je vodila, Srbija „*neće promijeniti ni svoj ambivalentan odnos prema BiH.*“²

1 Oslobođenje, 08.06.2015. godine, strana 7.

2 Perović Latinka, Dani, 22.01.2016. godine, strana 12.

Ako istinski želi stabilnost i mir u regionu, Srbija će se zalagati da entitetska vlast u Banjoj Luci poštuje institucije države BiH u Sarajevu, a ako umjesto toga Srbija bude utjecala s ciljem distanciranja Banja Luke od Sarajeva, efektivno će djelovati na štetu mira, sigurnosti i stabilnosti.

NEGIRANJE BOSANSKOG JEZIKA:

S ciljem integriranja Srbije i RS-a, orkestrirano djeluju državne, stranačke, naučne, kulturne i druge institucije Srbije. Naprimjer, Odbor za standardizaciju srpskog jezika Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU), putem saopćenja za javnost je konstatirao da bosanski jezik ne postoji, jer je „*istovjetan srpskom*“, o čemu je profesor Filozofskog fakulteta u Sarajevu, dr. Fahrudin Rizvanbegović u kolumni za „*Stav*“, napisao. „*Da je bosanski jezik aksiomatska činjenica, to znaju članovi SANU-a, barem od njenog osnivanja. Uzalud su ... i veliki broj studija i naučnih radova onih srpskih učesnjava koji su skloni istini. Svi ti glasovi razuma u pustinji ostrašćenog pijanstva ... očito su samo pojave.*“³ Negiranje bosanskog jezika nije samo sebi svrha. Nestanak države Bosne i Hercegovine je politički cilj u kome velikosrpska ideologija nalazi smisao negiranja bosanskog jezika.

NEGIRANJE AGRESIJE NA RBH I GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI I DRUGIM MJESTIMA

Državni, politički i ostali razni autoriteti u Beogradu dobro znaju za odgovornost Srbije u pogledu agresije i genocida u Bosni i Hercegovini. Srpski autoriteti smatraju da je sudbinski za opstanak RS-a važno dbacivanje optužbi koje dolaze sa raznih strana, pa i od zemalja Zapada, da je Srbija odgovorna za genocid u Srebrenici. Zaštita opstanka RS-a je bila glavni motiv srbijanske politike da angažira Rusiju kako bi upotrijebila pravo veta u Vijeću sigurnosti UN-a kada se 2015., pred obilježavanje 20. godišnjice genocida u Srebrenici glasalo za rezoluciju sa kvalifikacijama o genocidu koju je o tome pripremila Velika Britanija.

U vezi sa srpskim negiranjem agresije i genocida, u BiH se održavaju i produbljuju napetosti u međunacionalnim odnosima, o čemu je premijer Srbije, Aleksandar Vučić rekao: „*Danas imamo samo jedan strah. To više nije ispunjenje naših gospodarskih reformi ... Veliki strah imam zbog situacije u BiH.*“⁴ Za ocjenu političkog karaktera Vučićevog „*straha zbog situacije u BiH*“, treba imati u vidu „*dijagnozu*“ Vučićeve podrške ekstremističkoj politici predsjednika SNSD-a i RS-a, Milorada Dodika, koju je dao predsjednik SDA i bošnjački član Predsjedništva BiH, Bakir Izetbegović: „*Politika srbijanskog premijera Aleksandra Vučića pokušava spojiti dijametralno suprotna stajališta: s jedne strane on pokušava dovesti do katarzičnog odricanja od tvrdoglave srpske politike ..., a u isto vrijeme stajati snažno uz Milorada Dodika, koji sve jasnije i otvorenije zastupa upravo takvu politiku.*“⁵

3 Rizvanbegović Fahrudin, Stav, 27.08.2015. godine, strana 25.

4 Vučić Aleksandar, Oslobođenje, 20.07.2015. godine, strana 4.

5 Izetbegović Bakir, Oslobođenje, 27.12.2015. godine, strana 3.

U toku 2015. godine, premijer, Vučić je dva puta dolazio u Srebrenicu (Potočare). Prvi put, 11. jula 2015., na manifestaciju obilježavanja 20. godišnjice genocida u Srebrenici, a drugi put 11.11.2015., na Investiciono-razvojnu konferenciju koja je održana s ciljem prezentacije razvojnih projekata koji mogu izazvati interes ulagača, s obzirom na lokalne srebreničke resurse vode (Guguber banja), šume, rude olova i cinka ... Prva posjeta je ispolitizirana skretanjem pažnje sa genocidnih zločina počinjenih u Srebrenici, na Vučićevu ličnost u vezi sa insceniranim napadom na njega, što je bila ključna medijska i politička tema, posebno zbog uloge Vučića u diplomatskoj ofanzivi da Vijeće sigurnosti odbaci od Velike Britanije pripremljenu rezoluciju sa kvalifikacijama o genocidnom karakteru zločina u Srebrenici. Drugi Vučićev dolazak u Potočare je rezultirao njegovim obećanjem da će Srbija investirati u razvoj općine Srebrenica, izgradnjom mosta, puteva i škola ..., da će Srbija Općini Srebrenica odmah donirati 10 miliona KM,⁶ te da će Srbija isplatiti dugovanje od 33 miliona KM po osnovu naknade za zemljište potopljeno izgradnjom HE Perućac.

Ta srbijanska obećanja i bosanska očekivanja da se ispune, opterećena su srbijanskim negiranjem da je u Srebrenici izvršen genocid. Bošnjaci, posebno Srebreničani, bi više željeli da je umjesto finansijske donacije za Srebrenicu Srbija priznala agresiju na RBiH i genocid u Srebrenici. Smatra se da bez tog priznanja, finansijska pomoć maskira odgovornost Srbije za agresiju i genocid, te da zbog toga ta pomoć nije iskrena, da je izraz negativnog političkog taktiziranja, dakle, da su upitne dobre namjere za tu pomoć. U tom smislu, o Vučićevim dolascima u Srebrenicu, predsjednica Udruženja Srebreničke majke, Hatidža Mehmedović, je rekla: „Najsretnija bi bila kad bi njegove namjere bile iskrene ... Ukoliko je iskren, neka dođe ... Ukoliko zaista žele pomoći Srebreničanima i ulagati u Srebrenicu, bilo bi logično i da priznaju da se ovdje desio genocid.”⁷ Prepreka tom priznanju je u činjenici što država Srbija i srpska intelektualna elita neće da prizna, kako ističe lider SPO-a, Vuk Drašković, „apsolutni nacionalni poraz i slom koji je uzrokovala politika od 1990. do 2000. godine, politika Slobodana Miloševića.”⁸ U takvoj situaciji, utješno je što je premijer Vučić, prilikom saopćenja da će Srbija za Srebrenicu donirati 10 milona maraka, rekao: „Želimo da gradimo zajedničku budućnost, da narednih 100 godina živimo u miru“, iako bi bilo bolje da je rekao da želi da se protiv BiH više nikada ne ratuje.

ZAJEDNIČKI SASTANAK VLADE SRBIJE I VIJEĆA MINISTARA BIH, U SARAJEVU 04.11.2015. GODINE

Dolazak u Sarajevo premijera Aleksandra Vučića sa ministrima Vlade Srbije i njihovi razgovori sa članovima Vijeća ministara BiH, na čelu sa Denisom Zvizdićem, važan su događaj s ciljem da se unaprijedi regionalna saradnja između zemalja zapadnog Balkana, odnosno da potencijalni kandidat (BiH) i kandidat (Srbija) potvrde opredijeljenost za članstvo u EU.

6 Faktor, 12.11.2015. godine, strana 3.

7 Mehmedović Hatidža, Oslobođenje, 08.10.2015. godine, strana 3. Vričko Josip, Dani, 09.10.2015. godine, strana 5.

8 Drašković Vuk, Slobodna Bosna, 19.03.2015. godine, strana 31.

Uspješni razgovori dviju vlada u Sarajevu, 04.11.2015. godine, odraz su već postignutih rezultata u pogledu relaksiranja odnosa između Srbije i BiH u vezi sa aktivnostima koje je u proteklih šest godina realizirao član Predsjedništva BiH, Bakir Izetbegović, zalaganjem za kvalitetan dijalog u korist povjerenja i pomirenja.

Težnju BiH da unaprijedi svoju saradnju sa susjednim zemljama, posebno sa Srbijom, ilustrira izjava premijera Vučića da je predsjedavajući Vijeća ministara, Zvezdić, njegov doček „organizirao kao da dolazi John Kerry ili Joe Biden.”⁹ Bosanskohercegovačko gostoprimstvo prema premijeru Vučiću i članovima Vlade Srbije simbol je odnosa građana, posebno Bošnjaka, prema pozitivnim pomacima srbijanske političke prakse u odnosu na BiH.

Pri tome treba imati u vidu da su još uvijek odnosi Srbije i BiH, Bošnjaka i Srba, daleko od normalnih, u vezi čega su bitna podsjećanja o napadu na Vučića u Potočarima; o aferi oko hapšenja komandanta snaga odbrane Srebrenice, Nasera Orića; o otkazivanju dolaska srbijanske delegacije u Sarajevo na obilježavanje 100 godina od početka Prvog svjetskog rata; o odlaganju posjete Sarajevu od strane srbijanskog predsjednika Tomislava Nikolića; o višegodišnjem komuniciranju Beograda sa Banjom Lukom, ignorišući Sarajevo ...

Na zajedničkom sastanku vlada Srbije i BiH raspravljalo se o raznim pitanjima, iz „11 oblasti i 30 tačaka”,¹⁰ a posebno: o izgradnji pruge Beograd – Sarajevo i drugih kopnenih puteva koji povezuju Srbiju i BiH, kao što su cesta Bijeljina – Kuzmin, cesta Sarajevo – Foča – Užice i cesta Novi Sad – Šabac – Loznica – Vlasenica – Sokolac – Sarajevo; o izgradnji objekata elektroenergetike, posebno dalekovoda 110 KW Ljubovija – Bratunac, za dvostruko napajanje strujom općina uz Drinu, i na strani BiH, i na strani Srbije; o uvozu i izvozu, osnivanju zajedničkog predstavništva u Istanbulu i olakšicama za izvoz Sarajevskog piva u Srbiju; o formiranju međuvladinih ekspertskih komisija; o zaostalim obavezama koje Srbija od 1992. godine nije plaćala kao naknadu za potopljeno zemljište uz rijeku Drinu;¹¹ o ulaganju Srbije za oporavak Srebrenice; o saradnji u oblasti rada, zapošljavanja, boračke i socijalne zaštite i reformama zdravstvenog sistema; o usklađivanju sa pravnim naslijeđem EU; o najavljenom referendumu u RS-u; o angažiranju stručnih timova iz BiH na razminiranju aerodroma u Sjenici; o školovanju pripadnika Oružanih snaga BiH na vojnim akademijama u Srbiji (godišnje po 15), ...

Za buduće zajedničko djelovanje imaju se u vidu otvorena pitanja koja treba rješavati u odnosima Srbije i BiH, i to: međudržavna granica, posebno u dolini Drine; imovina građana BiH na desnoj strani Drine, posebno u području Janje, kod Bijeljine; sukcesija hidrocentrala kod Zvornika i Bajne Bašte; difuzne potjernice koje je Srbija raspisala za više osoba iz BiH; povrat stare devizne štednje u bivšoj Investbanci, što je obaveza Srbije po nalogu Vijeća Evrope; vraćanje imovine koju BiH ima u Srbiji; suočavanje sa činjenicama o genocidu u Srebrenici, jer još nema spremnosti Srbije da prizna genocid; ...

9 Vučić Aleksandar, Klix. ba

10 Katana Gordana, Dani, 06.11.2015. godine, strana 15.

11 Šarović Mirko, Oslobođenje, 06.11.2015. godine, strana 2. – 3.

Dolazak Vlade Srbije u Sarajevo izraz je razumijevanja od strane političkih faktora u Srbiji, da su putevi Srbije i BiH prema članstvu u EU međusobno uslovljeni, o čemu je premijer Vučić rekao, da, što se tiče evropskih integracija, ni BiH, ni Srbiji, „nije lako“ ali da, „mi ne možemo da budemo dio Evropske unije ako nemamo dobre odnose sa BiH, niti BiH može da napreduje ako ima loše odnose sa Srbijom. Ako mislite da možete ubijediti Angelu Merkel da CDU i CSU izglasaju nekakav pomak u evropskim integracijama a da imate loše komšijske odnose i da se ne razumijete i da ne razgovarate, nego da se psujete i da gledate preko plota poprijeko, nema ništa od tog posla.“¹² Ukazujući na značaj „najtješnje saradnje“ BiH i Srbije, Vučić je rekao da „smo ljudi koji razmišljamo o svojoj djeci i o budućnosti, i jedni drugima postajemo sve važniji ... Poslije 25 godina od izbijanja prvih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, mi danas zajednički držimo sjednice naših izvršnih organa vlasti, gledamo u budućnost ... U Sarajevu sam se osjećao kao kod svoje kuće ... BiH je za nas jedan od najvažnijih partnera i teško da u regionu možemo da pronađemo nekog važnijeg ... Odnos Srba i Bošnjaka ključni je odnos za mir i stabilnost na zapadnom Balkanu. Mi i Bošnjaci smo toliko slični ... Iste su nam navike, na istom prostoru živimo. Mi hoćemo da BiH i Srbija imaju najbolje odnose ... da se gradi prosperitet za obje zemlje gdje će majke moći mirno da odgajaju svoju djecu ...“¹³

ODNOS SRBIJE PREMA HRVATSKOJ

Raznovrsni su, duboki i teški problemi u odnosima Srbije i Hrvatske. Naslijeđe iz prošlosti je veliki teret, zato što su srpski ekstremisti masovno ubijali i zlostavljali Hrvate, a hrvatski ekstremisti masovno ubijali i zlostavljali Srbe. O istim događajima iz prošlosti, srpski i hrvatski narod ima suprotstavljene i nepomirljive stavove. Jedno od takvih pitanja je kanonizacija Alojzija Stepinca, o čemu odluku treba da donese Sveta stolica. Odluka o tome još više će iskomplicirati odnose između Hrvatske i Srbije, između Srba i Hrvata.

Obje strane su svjesne međusobne mržnje, ali ne nalaze zajednički odgovor, pa je u vezi s tim patrijarh SPC Irinej dao ideju da se „formira komisija koja će tražiti korijene svega toga ... koji su to razlozi da među dva tako bliska hrišćanska naroda, srpskog i hrvatskog, bude prisutna takva mržnja i neprijateljstvo koji su se pokazali u minulim vremenima ...“¹⁴

S obje strane fingira se težnja za prijateljstvom, dok dnevna zbivanja ukazuju na njihovo neprijateljstvo. Iako se međusobno sukobljavaju Srbija i Hrvatska, po nekim pitanjima u BiH nastupaju kao partneri. Iz Beograda se usmjerava da bosanski Srbi i bosanski Hrvati budu u strateškom partnerstvu, što realiziraju Dodik i Čović. Veliko-srpski ideolozi smatraju da bi strateško partnerstvo sa Bošnjacima, a ne sa Hrvatima

12 Vučić Aleksandar, Klix. ba

13 Vučić Aleksandar, Slobodna Bosna, 05.11.2015. godine, strana 14.
Oslobođenje, 05.11.2015. godine, strana 2. i 3.
Oslobođenje, 07.11.2015. godine, strana 24.

14 Irinej, patrijarh SPC, Politika, Beograd, 11.01.2016. godine, strana 7.

u BiH, otežalo rješavanje srpskih problema u Hrvatskoj, posebno u vezi sa položajem Srba u Hrvatskoj.

Lideri Srbije i lideri Hrvatske „ratuju riječima“, naprimjer u povodima: (a) upozorenja od strane Hrvatske da će blokirati evropski put Srbije; (b) srbijanskog toleriranja ekstremizma, ratnog zločinca Vojislava Šešelja i njegovog neizručenja Haškom tribunalu; (c) kupovine balističkih raketa i drugog naoružanja za Vojsku Hrvatske; (d) haških presuda ratnim zločincima Radovanu Karadžiću i Vojislavu Šešelju; (e) tretiranja migranata iz muslimanskih zemalja koji idu prema zapadu Evrope preko Srbije i Hrvatske; ...

Samtra se da je položaj Hrvata u Srbiji bolji od položaja Srba u Hrvatskoj. Navodno, Hrvati u Srbiji ostvaruju pravo na službeni hrvatski jezik i školuju se na hrvatskom jeziku. Srbima se u Hrvatskoj ograničavaju osnovna ljudska i nacionalna prava i slobode, posebno u pogledu zapošljavanja, jezika, kulture, obrazovanja, pisma ...

Izraziti su problemi povratka u Hrvatsku prognanih Srba. Oni Srbi koji su se poslije rata iz progonstva vratili u Hrvatsku, izloženi su „*blagoj asimilaciji*“, pa i pojavama pokrštavanja, sprečavanja školovanja na srpskom jeziku ...¹⁵

ODNOS SRBIJE PREMA CRNOJ GORI

Srbija i Crna Gora se sukobljavaju oko brojnih i teških pitanja, kao što su: (a) položaj Srba kao nacionalne manjine u Crnoj Gori i priznavanje Srbima statusa nacionalne manjine; (b) srpsko nepriznavanje crnogorske nacije, crnogorskog jezika i Crnogorske pravoslavne crkve; (c) nacionalistička radikalizacija djelovanja SPC-a u Crnoj Gori; (d) ulazak Crne Gore u NATO; (d) crnogorsko priznanje Kosova ...

Sredinom septembra 2015., u Bijelom Polju, a zatim i u Podgorici, održana je javna rasprava o nacrtu zakona o položaju vjerskih zajednica, što su ometali radikalni sljedbenici SPC. U Bijelom Polju, skup je prekinut jer je mitropolit Crnogorske pravoslavne crkve (CPC) bio izložen raznim uvredama od strane radikala SPC-a.¹⁶

U svim situacijama kada se u Crnoj Gori donose važnije odluke, Srbi i SPC reaguju nasilno, izazivajući sukobe i šireći strah. Tako je bilo kada je Crna Gora donosila odluke: o nezavisnosti 2006., o priznanju Kosova, o svom putu za članstvo u EU i NATO-u, kao i kada je donosila razna pravna akta kao što je zakon o položaju vjerskih zajednica i crkava u Crnoj Gori.

U Crnoj Gori Srbija organizira kampanju protiv crnogorskog ulaska u NATO, u čemu prednjače radikali SPC-a i radikali srpskih političkih stranaka u Crnoj Gori - Nova srpska demokratija i Pokret za promjene.

15 Preradović Zoran, NIN, Beograd, 27.08.2015. godine, strana 18.-19.

16 Oslobođenje, 08.09.2015. godine, strana 18.

Oslobođenje, 15.09.2015. godine, strana 19.

Isto kao u BiH, u Crnoj Gori se osnivaju razna društva sa srpskim predznakom, ignorirajući identifikaciju sa državom Crnom Gorom. SPC i CPC se sukobljavaju oko vlasništva nad crkvama i drugim objektima.

SRBIJANSKA POLITIKA PREMA KOSOVU I ALBANIJI:

Ključno pitanje srbijanske politike prema Kosovu je položaj „srpske zajednice“ na sjeveru Kosova. To je osnovni sadržaj pregovora Beograda i Prištine. Beograd teži da ospori suverenitet Prištine na Kosovu, posebno na njegovom sjeveru, a Priština teži da taj dio svoje teritorije integriira u ustavno uređenje nezavisnog Kosova. O tome je premijer Vučić rekao: „Zadovoljavajuće rješenje mora, vjerovatno, izgledati tako da obje strane, i Beograd i Prištinu, čini nezadovoljnim.“¹⁷

U rješavanju kosovskog pitanja bitno je što je otvoren proces relaksiranja albansko – srpskih odnosa, što obuhvata i napredak u saradnji Srbije sa Albanijom, i bilateralno i regionalno, uglavnom na konkretnim razvojnim, privrednim projektima kao što su put Niš – Priština – morske luke u Albaniji i rekonstrukcija pruge preko Kosova do Albanije. Beograd i Tirana razmjenjuju posjete najviših državnih funkcionera. Premijer Albanije, Edi Rama, je boravio u Beogradu, a premijer Srbije, Aleksandar Vučić, je boravio u Tirani.¹⁸

Lider SPO-a, Vuk Drašković, u autoriziranom tekstu za „Oslobođenje“¹⁹ osudio je politiku bivšeg predsjednika Slobodana Miloševića što nije prihvatio sporazum u Rambujeu, kada je Srbiji nuđeno da izbjegne NATO-ovo bombardovanje i da se, u specijalnom statusu, Kosovo zadrži u okviru Srbije, što su Albanci bili prihvatili. Po planu iz Rambujea, NATO je trebao ući na Kosovo, razoružati UČK i srpske vojne formacije.

ODNOS SRBIJE PREMA EU

KO JE ZA EU, A KO ZA RUSIJU?

Takva kakva jeste, Srbija „nije prispjela“ nigdje ako se ne bude mijenjala iznutra, a putem pozitivnih promjena prilagođavala vrijednostima ambijenta u koga se želi integracijski situirati. Pri tome treba imati u vidu da su evropske vrijednosti bitno različite od ruskih, tako da se sa ruskim vrijednostima, naprimjer u vanjskoj politici, Srbija ne može integrirati u EU, niti se sa evropskim vrijednostima može integrirati sa Rusijom. Premijer Aleksandar Vučić je naklonjeniji EU, a predsjednik Srbije Tomislav Nikolić naklonjeniji je Rusiji, koju je posjetio marta 2016., a od ruskog patrijarha Kiri-

17 Vučić Aleksandar, Oslobođenje, 25.05.2015. godine, strana 17.

18 Aleksić Jelena, Oslobođenje 23.05.2015. godine, strana 15.

19 Drašković Vuk, Oslobođenje, 07.08.2015. godine, strana 37.

la dobio „posebnu nagradu Međunarodnog fonda jedinstva pravoslavnih naroda“.²⁰ Ta divergencija može biti kočnica integriranju Srbije u EU, od koje je Srbija dobila status kandidata, pa joj slijedi proces pregovora u kome će biti onoliko zastoja koliko se bude održavala ta divergencija.

Aktuelni premijer Srbije je prihvaćen i na Istoku i na Zapadu, i od strane ekstremnih desničara, i od strane umjerenih desničara, tako da svi oni ponešto očekuju od Vučića, ali je kod svih očekivanje sa nevjericom. Nedoslijednosti, protivrječnosti i krajnosti u srbijanskoj politici, na čelu sa Vučićem, potvrđuju da je Srbija nestabilna, da su njeni politički potezi neizvjesni i da, kao takva, ne može nikome biti siguran partner, ni EU, ni Zapadu, ni Rusiji.

Nakon tri posjete SAD-u, realizirane do jeseni 2015., premijer Vučić je, krajem oktobra 2015., sa „devet ministara i više od 100 privrednika“ tri dana boravio u Moskvi i na kraju posjete razgovarao sa predsjednikom Vladimirom Putinom. Ocijenili su da je ekonomska saradnja Rusije i Srbije dobra, te da će se saradnja odvijati, pored ostalog, i putem ruskih isporuka oružja za srbijansku vojsku. Vučić se Putinu zahvalio na podršci Rusije u UN-u, UNESCO-u i drugim međunarodnim organizacijama.²¹

Dilemu Srbije između EU i Rusije, lider SPO-a je metaforički opisao kao „magarca, razapetog između dva plasta sijena, između Zapada i Istoka, a ne može da se dogradi nijednog ... EU hoćemo, a u NATO nećemo i ne smijemo, rugajući se i samoj logici ... sa namjerom da bude barikada za kretanje Srbije ka NATO- savezu i Evropskoj uniji, ... zapovijest je da je Kosovo, i danas, autonomna pokrajina sa suverenitetom Srbije, iako svi u Srbiji, pa i zapovjednici, znaju da je to samo propagandna magla, norma izvan stvarnosti ...“²²

VANREDNI IZBORI:

Za učvršćivanje podrške građana svojoj navodnoj politici evropske perspektive Srbije, početkom marta 2016., premijer Vučić je predsjedniku Nikoliću predložio da raspusti Skupštinu i raspiše vanredne izbore za narodne poslanike, što je Nikolić i učinio, te su izbori zakazani i provedeni 24.04.2016. godine, kada je ubjedljivo pobijedio SNS, na čelu sa Vučićem, sa 48 posto osvojenih glasova (131 mandat od ukupno 250). Druga po broju glasova je skupina oko Dačićevih socijalista, koja je dobila 11 posto glasova i 29 mandata, a treći su Šešeljevi radikali koji su dobili osam posto glasova i 22 poslanička mandata. Koalicija DS-a i Nove stranke je dobila šest posto i 16 mandata. Pokret „Dosta je bilo“, na čelu sa Sašom Radulovićem, za koga se cijeni da je vrlo perspektivan političar, osvojio je preko šest posto glasova i 16 poslaničkih mandata, što je zanimljivo jer je „najozbiljniji“ kritičar protiv Vučića. Koalicija Borisa Tadića, Čedomira Jovanovića i Nenada Čanka pet posto glasova i 13 mandata, a DSS i Dveri, također pet posto i 13 mandata. SDA Sandžaka je dobila dva mandata, a Bošnjačka demokratska stranka, Muamera Zukorlića, također dva mandata. Dakle,

20 Oslobođenje, 10.03.2016. godine, strana 21.

21 Aleksić Jelena, Oslobođenje, 30.10.2015. godine, strana 22.-23.
Politika, Beograd, 30.10.2015. godine, strana 1. i 5

22 Drašković Vuk, Oslobođenje, 07.08.2015. godine, strana 37.

desničarske stranke su dobile preko 70 posto mandata u Skupštini Srbije.²³ U odnosu na prethodne izbore 2014., proruske pozicije su ojačane, a proevropske oslabljene, što će otežati balansiranje Srbije između EU i Rusije.

U predizornoj kampanji, da bi pridobio narod za navodnu politiku evropske perspektive Srbije, predsjednik SNS i premijer Vučić se koristio retorikom raspirivanja sukoba, što je podjećalo na retoriku srpskih nacionalista pred rat i tokom agresije na BiH, na šta je upozoravan, pored ostalih i od strane predsjednika SDA i predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, Bakira Izetbegovića, koji je odbacio Vučićevu tvrdnju da se „*spirala nasilja pokreće iz Sarajeva*“, te ukazao da BiH nikada u prošlosti nije pokretala nasilje, niti će ga ikada pokretati.²⁴ Nakon ovog zaoštavanja u odnosima Srbije i BiH, Srba i Bošnjaka, u Mostaru, 12.04.2016., na margini Sajma privrede, „*u četiri oka*“ su razgovarali Vučić i Izetbegović, pa je uslijedilo poboljšanje u odnosima, a Vučić je rekao: „*Treba i da Bošnjaci uđu u naše srpske cipele, mi Srbi u bošnjačke cipele, ne bismo li se bolje razumjeli.*“²⁵

SRBIJANSKI CILJ: „I EVROPA I KOSOVO“:

Od Srbije EU traži temeljite reforme, uređenje odnosa Beograda sa Prištinom i provedbu Briselskog sporazuma, u vezi čega je šef delegacije EU u Srbiji, Majkl Devenport, odgovarajući na pitanje da li će se od Srbije zahtijevati da prizna Kosovo, rekao: „*Akcioni plan u vezi poglavlja 24 praktično je završen, u vezi sa poglavljem 23 – ove nedelje smo dobili novi nacrt tog plana ... U ovom kontekstu nije u pitanju priznanje već je riječ o sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa Beograda i Prištine.*“²⁶

U vezi Kosova, Srbija se još uvijek nada ili taktizira putem politike „*i Evropa i Kosovo*“, što znači da ulazak u EU ne isključuje suverenost Srbije nad Kosovom, što je iluzoran stav. Takve brojne iluzije velikosrpske ideologije i politike inspiriraju nacionalisti u oblasti kulture, što ilustrira stav književnika Rajka Petrova Noge: „*Ja sam rekao i ostajem pri tome – Kosovo će biti naše, kako god se uzme, do kraja svijeta, a možda i malo poslije toga.*“²⁷ Ustvari, velikosrpsku ideologiju i mitologiju iracionalno razumijevaju i prihvataju samo protagonisti i slijepi sljedbenici te ideologije i mitologije, a ostali ljudi se isčuđuju toj destruktivnoj iracionalnosti, koja, nažalost oblikuje srbijansku politiku protiv koje se, u interesu mira i sigurnosti moraju poduzimati mjere, kako od strane slabasnih demokratskih opozicijskih snaga unutar Srbije, tako i od strane svih koji su izvan srpskog naroda ugroženi velikosrpskom iracionalnošću i destruktivnošću.

23 Oslobođenje, 04.03.2016. godine, strana 22.
Faktor, 27.04.2016. godine, strana 12.
Mehović Almir, Stav, 28.04.2016. godine, strana 32.
Aleksić Jelena, Oslobođenje, 26.04.2016. godine, strana 22.-23.
Politika, Beograd, 26.04.2016. godine, strana 1.

24 Izetbegović Bakir, Faktor, 30.03.2016. godine, strana 3.
Mehović Almir, Stav, 31.03.2016. godine, strana 21.-22.

25 Vučić Aleksandar, Faktor, 13.04.2016. godine, strana 2.

26 Devenport Majkl, prtema tekstu Aleksić Jelene, Oslobođenje, 29.08.2015. godine, strana 12.-13.

27 Petrov Nogo Rajko, Oslobođenje, 24.10.2015. godine, strana 4.

Na evropskom putu Srbije, posebnu važnost ima vanjska politika, koju Srbija mora uskladiti sa evropskom. Upravo u oblasti vanjske politike, Srbija se bitno razlikuje od EU, posebno po pitanju Kosova, odnosa prema Rusiji i odnosa prema zločinima genocida u BiH. Kada je EU uvela Rusiji sankcije zbog ruskog angažiranja u Ukrajini, Srbija je odbila evropsko insistiranje da i ona uvede sankcije, samim tim što to čini EU u koju se Srbija želi učlaniti.

SRBIJANSKI CILJ: „I EVROPA I RUSIJA“:

Pored taktiziranja po modelu „i Evropa i Kosovo“, Srbija taktizira i putem stava „i Evropa i Rusija“, iako je premijer Vučić odlučan da Srbija ide „evropskim putem“ pa je, u vezi sa svojom posjetom Rusiji, krajem oktobra 2015., rekao: „U našoj zemlji svi žele da vide neke velike stvari. Sada smo poletjeli na Istok, a sada na Zapad. Srbija se, kao i prije ovoga puta, nalazi na svom stabilnom evropskom putu i, kao i prije ovoga puta, želi najbolje moguće odnose sa Ruskom Federacijom.“²⁸

KO SE U SRBIJI ZALAŽE ZA VRIJEDNOSTI ZAPADA?

Zalaganje za vrijednosti Zapada ispoljavaju vladajući Vučićev SNS i Dačićev SPS, te opozicioni DS Bojana Pajtića, LDP Čedomira Jovanovića, Socijaldemokratska stranka Borisa Tadića, Liberalna stranka Vojvodine Nenada Čanka, Nova stranka Zorana Živkovića ... Brojne nevladine organizacije u Srbiji promoviraju vrijednosti Zapada: Fond humanitarno pravo; Fond otvoreno društvo Srbije; Trag fondacija; Rekonstrukcija ženski fond; Inicijativa mladih za ljudska prava; Beogradski fond za političku izuzetnost; Građanske inicijative; Centar za interaktivnu pedagogiju ... Ove i druge organizacije civilnog društva dobijaju pomoć od raznih fondacija sa Zapada kao što su Čarls Stjuart Mot, Fond za otvoreno društvo, Fond braće Rokfeler, Fond za promociju otvorenog društva, Nacionalni pokret za demokratiju, Globalni fond za žene, Mama keš ...²⁹

KO SE U SRBIJI ZALAŽE ZA VRIJEDNOSTI RUSIJE?

Zalaganje za vrijednosti Rusije ispoljavaju DSS Sande Rašković, SRS Vojislava Šešelja, Dveri, SNP ... Prorusko raspoloženje građana Srbije je rasprostranjeno, ali je ugled proruskih stranaka nizak, što je nesklad koji se objašnjava utjecajem medija, većinom naklonjenih evropskoj orijentaciji.³⁰ Dakle, Srbija je prostor preplitanja utjecaja Zapada koji želi otkriti srbijansko demokratsko lice i utjecaja Rusije³¹ koju simpatiziraju retrogradne, nacionalističke i profašističke snage Srbije, što je naročit problem ruskog prisustva na Balkanu. Dakle, „umjereni“ politički faktori podržavaju Zapad, a radikalni, Rusiju.

28 Vučić Aleksandar, prema tekstu Aleksić Jelena, Oslobođenje 29.10.2015. godine, strana 20.-21.

29 Politika, Beograd, 30.12.2015. godine, strana 7.
Politika, Beograd, 29.12.2015. godine, strana 8.

30 Spalović D., Politika, Beograd, 01.08.2015. godine, strana 6.
Aleksić Jelena, Oslobođenje, 20.01.2016. godine, strana 18.-19.

31 Didanović Vara, NIN, Beograd, 12.11.2015. godine, strana 19.
Politika, Beograd, 13.09.2015. godine, strana 4.

Predsjednica DSS Sanda Rašković – Ivić, kćerka poznatog srpskog ekstremiste Jovana Raškovića, na funkciji stranačkog lidera nasljednica Vojislava Koštunice, smatra da je EU sa svojim institucijama u Briselu ista kao što je bio SSSR. Dilemu da li podržati Vučića, koji teži članstvu Srbije u EU ili Nikolića, koji je naklonjen Rusiji, predsjednica Rašković je riješila podrškom Nikoliću i kritikama protiv Vučićeve evropske orijentacije, što je potvrdila u intervjuu za „Dane“, kada je, uspoređujući Vučića i Nikolića, rekla: „*Jedan Srbiju navodno vuče ka Istoku i Rusiji, dok drugi zemlju bezglavo gura ka EU ... Evropa je svedena na briselsku administraciju koja ... podsjeća na nekadašnju administraciju SSSR-a ... Mislim da Srbiji nije mjesto u takvoj zajednici.*“³² Međutim, srbijanska historičarka Latinka Perović ocjenjuje da se stavovi Nikolića i Vučića, u pogledu odnosa prema Zapadu i Rusiji, suštinski ne razlikuju: „*Nikolić je, naime, nepodijeljeno okrenut Rusiji, ali ne ignoriše veze Srbije sa Evropom: istovremeno, premijer Vučić navodno je okrenut Briselu, iako nikada ne propušta priliku da naglasi važnost bliskosti Beograda i Moskve.*“³³

Sličan odnos prema EU ima i Šešeljeva SRS. Na kongresu te stranke Šešelj je rekao da Srbija treba da odustane od ulaska u EU jer su „*tamo koncentrisani svi tradicionalni srpski neprijatelji ... jedina racionalna alternativa je integracija sa Rusijom. Mi želimo euroazijsku uniju ...*“³⁴

VOJNO I OBAVJEŠTAJNO PRISUSTVO RUSIJE U SRBIJI:

Zvanično prisustvo Rusije u Srbiji realizira se preko državnih institucija i političkih stranaka na vlasti, dok sa opozicijskim, proruskim strankama i drugim društvenim subjektima kontaktira u prikrivenim formama, a razvijene su i organizacije koje su legalizirane putem djelatnosti kojom se maskira obavještajna, tajna i subverzivna dimenzija djelovanja u zemljama Balkana. U tom smislu posebno je zanimljiv „*Rusko-srpski humanitarni centar*“ (RSHC) u Nišu sa kadrovima vojnog iskustva. To svoje uporište Rusija predstavlja da ima ulogu brzog reagiranja u vanrednim situacijama kao što su elementarne nepogode, iako je Srbija već potpisala ugovor o primjeni mehanizama civilne zaštite EU. Na Zapadu se cijeni da je taj centar, u stvarnosti, ruska vojnoobavještajna baza za istraživanje, posebno prema NATO bazama na Kosovu, Rumuniji i Bugarskoj.³⁵

RUSIJA ODVRAĆA SRBIJU OD EVROPSKOG PUTA:

Postavlja se pitanje: Da li ili ne Rusija odvrća Srbiju od „*evropskog puta*“? Direktnan odgovor sa „*da*“ ili „*ne*“, bez rizika da se pogriješi nije moguć. Međutim, ima osnova za ocjenu da Rusija u Srbiji podstrekava evroskepticizam, što je u intervjuu za beogradsku „*Politiku*“ potvrdio Aleksej Puškov, predsjednik Spoljnopoličkog komiteta Državne dume Ruske Federacije, rekavši: „*Srbija je na vododelnici između Rusije i Zapada. To je vaša istorijska sudbina i ne može se izbjeći. Ako ste na vododelnici, možete*

32 Rašković – Ivić Sanda, Dani, 01.05.2015. godine, strana 46.-47.

33 Perović Latinka, Dani, 22.01.2016. godine, strana 11.

34 Šešelj Vojislav, Oslobođenje, 31.05.2015. godine, strana 12.

35 Bilbija Bojan, Politika, Beograd, 22.04.2015. godine, strana 7.

da saradujete i sa Evropom i sa nama. Druge zemlje nemaju takvu slobodu. Ako Srbija želi da ostane zemlja koja sama donosi odluke, a ne da čeka da joj drugi pošalju odluku koliko treba da primi izbjeglica, koliko da izgradi bolnica, kakva treba da bude spoljna politika i tako dalje, onda vam je bolje da budete na vododelnici. Ako u Srbiji prevladaju tendencije da treba da prepustite dio svog suvereniteta Briselu, onda je to vaš izbor. Tada ulazite u red država koje su zavisne od Brisela. Pitajte Grke i Kiprane o tome. Mnogi su nezadovoljni. Zato, Srbija treba da odluči da li će biti dio federalne Evrope, gdje će najveći dio odluka da vam donose 'tamo gore' ... ili će da bude samostalna država koja ima mogućnost da saraduje i sa EU i sa Rusijom. To je prirodna varijanta za Srbiju ... Mi ne možemo ni da odobrimo, ni da osudimo vaše kretanje ka EU. To je vaša stvar. Ono što bismo mi više voljeli jeste da imamo posla sa samostalnom državom, a ne da u razgovoru sa vama moramo da čekamo odobrenje 'odozgo'. Meni se čini da postoji mit iz devedestih godina o članstvu u EU ... Ulazak u EU više nije garancija blagostanja.³⁶ U vezi tih euroskeptičnih stavova, ruski zvaničnici ističu vojnu moć Rusije, kritikuju politiku SAD-a i najmoćnijih zemalja članica EU ...

PODRŠKA SRBIJI OD STRANE SAD, EU, TURSKJE ...:

EU i SAD su zainteresirani za Srbiju, jer može biti most spajanja sa „pravoslavnim zemljama“, isto kao što se negdje smatra da BiH na Balkanu može biti most prema muslimanskim zemljama u cijelom svijetu. Njemačka je najkonkretnije angažirana u podršci da Srbija napreduje prema članstvu u EU. Srbija izražava posebnu zahvalnost njemačkoj kancelarki Angeli Merkel. Ona je prilikom posjete Beogradu, početkom jula 2015., impresionirala srbijanske zvaničnike. Premijer Vučić je o toj posjeti rekao da je njemu dan susreta s Merkel „jedan od najdražih dana u dosadašnjoj političkoj karijeri.“³⁷ Teme razgovora su bile: reforme, briselski dijalog, otvaranje pregovaračkih poglavlja, Vučićev odlazak u Srebrenicu ... Pridajući veliki značaj Srbiji, kancelarka Merkel je, početkom septembra, „iznenada“ pozvala premijera Vučića da dođe u Berlin, gdje su razgovarali o migrantskim problemima EU, Njemačke i Srbije čiji je odnos prema migrantima iz muslimanskih zemalja bio u skladu sa politikom i interesima EU, posebno Njemačke. Tokom te posjete, Vučić je govorio u Odboru Bundestaga za EU.³⁸

Srbija je prihvatila i realizira regionalnu politiku EU, što je put za stabilizaciju jačanjem mira i sigurnosti. U regionalnoj politici, EU i SAD poklanjaju pažnju ulozi Turske koja je omogućila da se u Istanbulu otvori zajedničko privredno predstavništvo Srbije i BiH. Praktikuju se bilateralni sastanci predstavnika Srbije i Turske, kao i trilateralni sastanci najviših zvaničnika Turske, Srbije i BiH. Općeprihvaćen je stav da priča o pomirenju i povjerenju bez konkretnih mjera i saradnje gubi smisao jer se u tom slučaju ostaje sve dalje i dalje od tog cilja. Turska je značajan investitor u Srbiji. Znajući za bliskost Srbije i Rusije, Turska je od Srbije tražila posredovanje za preva-

36 Puškov Aleksandar, Politika, Beograd, 01.11.2015. godine, strana 7.

37 Vučić Aleksandar, Politika, Beograd, 10.07.2015. godine, strana 5.

38 Vučić Aleksandar, Politika, Beograd, 08.09.2015. godine, strana 1. i 5.

zilaženje krize u odnosima Turske i Rusije, nakon što je Turska oborila ruski avion angažiran u rješavanju sirijske krize.³⁹

U toku 2015. godine, premijer Vučić je tri puta boravio u SAD-u. Prvi put početkom juna, drugi krajem juna da prisustvuje konferenciji posvećenoj borbi protiv terorizma i treći put sredinom septembra 2015. godine, kada je razgovarao sa državnim senatorima i državnim sekretarom Džonom Kerijem. Sredinom februara, sa zvaničnicima Srbije u Beogradu su razgovarali američki senatori, među kojima su i najutjecajniji ljudi u svijetu. Zvaničnici SAD-a su se pohvalno izrazili za političke i društvene reforme u Srbiji, za dobru saradnju Srbije sa EU i zemljama u regiji Balkana. Vučić se pohvalno izrazio o odnosima Srbije sa SAD.⁴⁰

INTERES SRBIJE ZA ODLUKE UN-A

Putem prava veta pri donošenju odluka u Vijeću sigurnosti UN-a, stalna članica tog tijela, Rusija, štiti interese Srbije. Na insistiranje Srbije, Rusija je 2015. godine spriječila da Vijeće sigurnosti UN-a donese rezoluciju koju je pripremila Velika Britanija sa kvalifikacijama o genocidu u Srebrenici. I Kina, kao stalna članica Vijeća sigurnosti, je naklonjena interesima Srbije.

Srbija se trudi da Kosovo ne bude primljeno u članstvo UN-a i članstvo UN-ovih organizacija, kao što je UNESCO. U lobiranje za sprečavanje kosovskog ulaska u UN i njegove organizacije uključena je SPC sa mogućnostima da utječe na ostale pravoslavne crkve u svijetu. U lobiranje, sa istim ciljem, uključena je i akademska zajednica Srbije, pa je predsjednik SANU Vladimir Kostić pisao akademijama širom svijeta ukazujući na opasnosti za srpsku kulturnu baštinu ako Kosovo postane članica UNESCO-a.⁴¹

SRBIJA I NATO

Zvanična državna politika Srbije zagovara neutralnost prema NATO-u i drugim vojnim savezima, ali neke od političkih stranaka iz opozicije zagovaraju ulazak Srbije u članstvo NATO. Pored Draškovićevog SPO-a, za uključivanje Srbije u NATO zalažu se LDP Čedomira Jovanovića, Socijaldemokratska stranka Borisa Tadića, Pokret „Dosta je bilo“ Saše Radulovića ...⁴² To su stranke koje se međusobno povezuju radi oblikovanja „fronta protiv Vučića“ i njegovog SNS-a. Manji je nivo sumnji u iskrenost

39 Politika, Beograd, 30.12.2015. godine, strana 5.

40 Oslobođenje, 17.09.2015. godine, strana 18.

Politika, Beograd, 13.02.2016. godine, strana 5.

41 Aleksić Jelena, Oslobođenje, 07.08.2015. godine, strana 21.

42 Vuković Dimitrije, Politika, Beograd, 07.11.2015. godine, strana 6.

Radulović Saša, NIN, Beograd, 25.02.2016. godine, strana 12.-13.

njihovih, opozicijskih evropskih ambicija, od visokog nivoa sumnji u iskrenost vladajući partija Vučića (SNS) i Dačića (SPS).

Srbija kupuje oružje od Rusije upravo cijeneći opasnosti od NATO-a u čije članstvo ne želi. Distanca Srbije prema NATO-u odgovara Rusiji, pa su njene isporuke oružja Srbiji pod vrlo povoljnim uslovima. Oružjem koje prodaje Srbiji, Rusija želi ojačati svoju zaštitu u sukobima sa Zapadom, odnosno NATO-om. U istom smislu, značajno je što Srbija razvija saradnju sa Rusijom u oblasti namjenske proizvodnje po ruskim projektima. O povezanosti NATO okruženja i srbijanske saradnje sa Rusijom, a u vezi sa nabavkom ruskog naroružanja, premijer Vučić je rekao, „*Ako pitaju šta će nam sve to, neka postave pitanje šta će to nekima u okruženju, kada su svi okruženi NATO zemljama, a samo jedan nije, a to je Srbija. Mi čutimo kada neki dobijaju borbene helikoptere, borbena oklopna vozila, haubice ... A sutra ćete da me pitate, u nekoj drugoj konstelaciji snaga u svijetu, šta si uradio da zaštitiš svoju zemlju. Nećemo da nabavljamo oružje koje je, nazovimo ga takvim, ofanzivno, ali moramo da zaštitimo svoju teritoriju.*“⁴³

Upravo tako, Vučić je aludirao na opremanje Vojske Hrvatske naoružanjem iz zemalja Zapada. Negodujući zbog namjera Hrvatske da nabavi balističke rakete, Vučić je rekao: „*Nije jasno šta će Hrvatska raditi sa balističkim raketama i lansirnim rampama ... Za to Srbija nema odgovor. Molim sve u našem okruženju da to ne rade, ali, ako rade, morat ćemo zaštititi našu zemlju ... Zamolio sam Amerikance da Hrvatskoj ne isporučuju to oružje ... Balističke rakete ... imaju domet 300 i 350 kilometara. Možete iz Zagreba ili bilo kog drugog mjesta da gađate bilo koje mjesto u centralnoj Srbiji.*“⁴⁴ Nabavka ruskih raketa S-300 je odgovor Srbije na hrvatsko dodatno naoružavanje. Dakle, i za Zapad, i za Rusiju, Balkan postaje prostor za plasiranje naoružanja i vojne opreme, što znači da, i jednima, i drugima, odgovara zategnutost u odnosima Hrvatske i Srbije.

Premijer Vučić je rekao da se „*Srbija ne osjeća ugroženom zbog ulaska Crne Gore u NATO*“⁴⁵ ali da Srbiju zabrinjava dodatno opremanje Vojske Hrvatske ofanzivnim naoružanjem. Ta zabrinutost proizilazi iz ocjena o vrlo lošim odnosima između Hrvatske i Srbije. Ministar vanjskih poslova Srbije, Ivica Dačić je o tome rekao: „*Hrvatske rakete sigurno ne bi bile uperene protiv njenih drugi susjeda, Austrije, Mađarske, Slovenije i Italije. Šta im je onda ostalo? Srbija i RS. Predlažem Hrvatskoj da se mane toga i da taj novac iskoriste da ljudi bolje žive.*“⁴⁶

Međutim, pravi razlog za dodatno opremanje Srbije ruskim naoružanjem nije samo u tome što Hrvatska nabavlja ofanzivne rakete i drugo naoružanje od SAD-a i drugih zemalja NATO-a, već i u tome što je Crna Gora ušla u NATO. Brige koje u vezi s tim ima Rusija, treba da rješava Srbija svojim daljim sukobljavanjem u regionu Balkana i konfrontacijom sa zemljama tog regiona koje ulaze u NATO. Dakle, sukobi u regiji Balkana su izraz sukoba velikih sila, pa tek onda i sukobi u okviru težnji da se prekomponuje taj region u pogledu međudržavnih granica.

43 Vučić Aleksandar, prema kolumni Aleksić Jelena, Oslobođenje, 29.10.2015. godine, strana 21.

44 Vučić Aleksandar, Faktor, 08.01.2016. godine, strana 11.

Vučić Aleksandar, Oslobođenje, 12.01.2016. godine, strana 18.

45 Vučić Aleksandar, Faktor, 30.12.2015. godine, strana 12.

46 Dačić Ivica, Faktor, 13.01.2016. godine, strana 11.

AKTUELNA POLITIKA SRBIJE

KAKVA JE SRBIJA?

Loše usmjereni politički utjecaji, odgoj i obrazovanje:

Stanje mira i sigurnosti na Balkanu najbitnije zavisi od ponašanja Srbije. Nije ugrožena, ali, i poslije rata ona ugrožava nevojnim - ideološkim, političkim, obavještajnim i raznim sadržajima djelovanja u oblasti kulture. Vladajući politički faktori i većina opozicijskih, u Srbiji nacionalistički usmjeravaju sisteme obrazovanja, odgoja, medija i raznih drugih subjekata kulture koji oblikuju iskrivljenu svijest građana, pa su Srbi najmanje spremni priznati ono što je najočiglednije, odnosno oblikuje se svijet „ponosa“ onim zbog čega bi se Srbi trebali stidjeti.

U destruktivnom širenju i radikaliziranju velikosrpskog nacionalizma, naročito je aktivna Srpska pravoslavna crkva (SPC). Ona to pokazuje negiranjem genocida u Srebrenici, podrškom ratnim zločincima, nepoštivanjem žrtava genocida, svrstavanjem uz četnički pokret Draže Mihailovića, kao najmračniju stranu srpske i srbijanske historije, isticanjem da su samo Srbi žrtve i svrstavanjem na stranu progonitelja, kako je to, na pitanje o SPC, u intervjuu za „Dane“ ocijenio poslanik u Skupštini Srbije ispred Ljajićeve Socijaldemokratske partije, Meho Obradović, zaključujući: „Od takve institucije očekivati da pokaže poštovanje prema žrtvama Srebrenice, da se tim povodom oglasi, iluzorno je, vjerujte.“

Srbija kao krivac za posljedice ratova, traži krivca izvan sebe:

Srbija ne zna kuda i kako da pobjegne od istine. Za razgradnju Jugoslavije velikosrpski ideolozi pokušavaju izjednačiti odgovornost sukobljenih politika, pa čak i više od toga, traže krivca izvan srpskog naroda i Srbije, te je akademik Milorad Ekmedžić isticao tezu da je Evropa „razgradila“ Jugoslaviju, a da su „doušnici američke obavještajne službe znali od čega narod Jugoslavije najviše strahuje, pa su upravo radili da se to i ostvari.“ Krivca za velika stradanja izvan srpskog naroda traže upravo oni ideolozi i političari tog naroda koji su bili pokretači velikosrpske nacionalističke i zločinačke euforije, kojima pripada i akademik Milorad Ekmedžić. Nasuprot njegovim stavovima, srbijanska historičarka Latinka Perović je ocijenila da je krivnja za raspad Jugoslavije na strani velikosrpskih ideologa koji su zastupali stav da Jugoslavija može opstati samo onakva kakvu oni žele da bi ostvarili srpsku dominaciju, a da nikakva drugačija ne može postojati: „Kao što sam već rekla, Srbija je ... imala jasnu orijentaciju: ili će zagospodariti Jugoslavijom ili će zauzeti onaj njen dio koji etnički pokriva srpski narod ...“

Srbija i dalje teži istom cilju kome je težila dok je devedestih godina prošlog 20. stoljeća uzrokovala i gubitnički vodila četiri rata, što znači da Srbija još uvijek nije konačno odredila svoje vanjske granice, zalažući se da ih mijenja u skladu sa ciljevima vođenja izgubljenih ratova.

U odnosu na posljedice tih ratova, cilj velikosrpskih ideologa je pronaći krivca izvan Srbije i srpskog naroda, ili bar ublažiti srpsku odgovornost za uzroke i posljedice ratova, propagirajući tezu da su za ratna stradanja odgovorne sve strane koje su

bile u oružanim sukobima. U želji da afirmira jednaku odgovornost zaraćenih strana za uzroke i posljedice rata, srbijanski premijer Aleksandar Vučić se zalaže da sve zemlje bivše Jugoslavije obilježavaju jedan dan kada će se cijeli „zapadni Balkan sjećati svih žrtava iz ratova devedestih“, što je u Hrvatskoj, BiH, Kosovu ... odmah odbačeno.

Ipak, treba imati u vidu da dio medijske, političke i akademske scene u Srbiji ide u pravcu istine. Tako, naprimjer, lider SPO-a Vuk Drašković je upozorio da Srbi i Srbija moraju priznati napad na Hrvatsku, BiH i Kosovo, priznati progone Hrvata, Bošnjaka i Albanaca, priznati koncentracione logore u BiH ... te prestati lagati da je Bil Klinton kriv za Srebrenicu, da su Muslimani granatirali sami sebe po Sarajevu, da su Albanci u američkoj režiji bježali sa Kosova, da je sud u Hagu produžetak zločina nad Srbima ...

Dubina socijalne krize:

Srbija je u dubokoj ideološkoj, političkoj i moralnoj krizi. Kompleksnost te krize ilustriraju rezultati istraživanja da je u Srbiji 14 posto nepismenih. Gledanje televizije je jedina „kulturna“ aktivnost za 70 posto Srbijanaca. Svaka druga osoba u Srbiji koristi tablete za smirenje. Po broju pušača, Srbija je u svjetskom vrhu. U Srbiji se godišnje pije 11 litara alkohola po stanovniku, dok je svjetski prosjek šest, a 50 posto učenika srednjih škola pije alkohol. Više od pola miliona građana Srbije je registriralo preko milion komada oružja. Djeca tuku profesore i roditelje. Batine su uobičajena komunikacija bračnih parova. U porastu su zarazne bolesti ...

Ideološke i političke dileme Srbije:

Tešku socijalnu i moralnu krizu srbijanskog društva usložnjavaju razne ideološke i političke dileme: (a) da li ili ne priznati oružanu agresiju na RBiH; (b) da li se zadovoljiti sa sadašnjim granicama i veličinom Srbije ili djelovati da se pomjeranjem granica Srbija teritorijalno uvećava; (c) da li ili ne priznati genocid u Srebrenici i širom BiH; (d) da li ući u EU ili se prikloniti Rusiji; (e) da li ili ne Srbiju približavati članstvu u NATO-u; (f) da li ili ne priznati Kosovo; (g) da li ili ne entitet RS čvršće vezivati za institucije u Beogradu ili ga usmjeravati da bude lojalan državnim institucijama u Sarajevu koje pripadaju svim građanima i narodima, pa i Srbima...

Odnos prema nacionalnim manjinama u Srbiji, posebno prema Bošnjacima:

U Srbiji djeluje 20 savjeta nacionalnih manjina koji se finansiraju iz budžeta. Nacionalne manjine u Srbiji se školuju na svojim maternjim jezicima. Manjine imaju pravo da osnivaju medije i kulturne ustanove.

Prema Bošnjacima u Srbiji se primjenjuju suptilne metode ugrožavanja, posebno u pogledu političkog tretmana Sandžaka. Pored ostalog, i nejedinstvo u Islamskoj zajednici negativno utječe na rješavanje problema muslimanskog stanovništva u Srbiji. Po Zakonu o vraćanju imovine crkvama i vjerskim zajednicama, Srbija je svima, osim Islamskoj zajednici, ispunila većinu zahtjeva za restituciju. Islamska zajednica je podnijela 56 zahtjeva koji se odnose na 51 hektar zemlje, 33 poslovna objekta i pet stambenih objekata. Nijedan zahtjev nije ispunjen, jer su u sukobu dvije islamske zajednice – „IZ Srbije“ i „IZ u Srbiji“ kao integralni dio IZ u BiH, pa se, navodno, ne zna kome da se u restituciji povрати imovina.

SRBIJA, FAŠIZAM I ANTIFAŠIZAM

Srpski prioritet je ideološki a ne razvojni:

Srbija je zemlja raznih krajnosti, kontrasta u kojima se za istu stvar jedni njeni građani raduju dok su drugi ogorčeni. To je zemlja u kojoj su prioriteti ideološki, a ne razvojni. Da su razvojni, umjesto rehabilitacije četničkog vođe Draže Mihailovića, umjesto rehabilitacije fašističkog saradnika Milana Nedića i umjesto rehabilitacije Nikolaja Velimirovića, o kome beogradski književnik Filip David podsjeća da je odlikovan od strane Hitlera, a od SPC-a proglašen za sveca, Srbija bi u svoje prioritete odredila što bolju saradnju sa susjedima - Hrvatskom, BiH, Crnom Gorom, Kosovom ... jer sve naprijed pomenute rehabilitacije sužavaju prostore saradnje Srbije i srpskog naroda sa susjednim zemljama i narodima.

Da bi se predstavila da ispunjava kriterije za članstvo u EU, Srbija se zalaže za regionalnu saradnju, što nije moguće postići na osnovama ideologije četništva, od-vratne za države i narode na Balkanu koji imaju teška stradalnička iskustva sa tom ideologijom.

Afirmirajući četnike, Srbija kompromitira tvrdnju o sebi da je antifašistička:

Srbija je u raskoraku između s jedne strane svoje deklarativne težnje da se predstavi kao antifašistička zemlja, a s druge, da se afirmira kao sljedbenica ideologije i politike četničkog vođe u Drugom svjetskom ratu, Draže Mihailovića. Takvoj Srbiji niti vjeruju antifašisti, niti fašisti, kao što joj ne vjeruje EU zbog naklonjenosti Rusiji, niti joj vjeruje Rusija zbog naklonjenosti EU. Aktuelnoj Srbiji ne vjeruju ni bivši partizani, ni sadašnji četnici. Srbijanskim liderima se ne vjeruje kada se, u svoje i u ime Srbije izvinjavaju za zločine počinjene u proteklim ratovima, jer su to lideri od kojih neki ne znaju šta će ni sa svojim ličnim, ni sa ukupnim srbijanskim fašizmom, odnosno od kojih neki ne znaju šta će ni sa svojim ličnim ni sa srbijanskim antifašizmom.

Dometi srbijanskog antifašizma su vrlo ograničeni, ideološkim opterećenjima njenih lidera koji imaju dnevno-političku potrebu da se predstave pravednim demokratama, iluzorno očekujući da im se ne zamjeri što zadržavaju ideologiju četništva, što ustvari čini ništavnim njihove verbalno izražene antifašističke stavove.

Rehabilitacija četničkog vođe Draže Mihailovića:

Rehabilitacija četničkog vođe u Drugom svjetskom ratu, Draže Mihailovića, je djelo aktuelne vlasti na čelu sa Vučićem i Nikolićem. Ta vlast je pokrenula i rehabilitaciju predsjednika kvislinške vlade, Milana Nedića i sveštenika Nikolaja Velimirovića, što također ima karakter rehabilitacije fašizma i pokušaja da se prikrije istina o kolaboraciji sa fašističkim okupatorima u Srbiji, što u intervjuu za „Dane“, konstatira i srpski historičar Milivoj Bešlin.

Odobravajući rehabilitaciju Mihailovića, premijer Vučić je rekao: „Ova presuda svakako neće moći da oživi Mihailovića, niti bi ga suprotna načinila više mrtvim nego što jeste. Dosta je bilo srpskih podjela i krajnje je vrijeme da sa tim završimo ... treba zajedno da gledamo u budućnost, a ne da se dijelimo zbog prošlosti.“ Slični Vučićevim su i stavovi: patrijarha Irineja, koji je izrazio želju da rehabilitacija Mihailo-

vića „bude ujedno i pomirenje srpskog naroda ...“; ratnog zločinca Vojislava Šešelja koji je ocijenio da je odluka o rehabilitaciji Mihailovića „jedina koju je sud mogao da donese“ i da dan rehabilitacije „zaslužuje da bude proglašen danom sveopšteg srpskog pomirenja“ jer je Mihailović „srpski junak“ koji se „hrabro borio .. i zatim bio nevinna žrtva komunističkog režima ...“; lidera SPO-a, Vuka Draškovića koji je rekao da je rehabilitacijom Mihailovića „stavljen pečat na istorijsku istinu o Mihailoviću“, te da je to „rehabilitacija njegove vojske i čitave Srbije ...“; princa Aleksandra Karađorđevića, koji je ocijenio da je rehabilitacijom Mihailovića „konačno ispravljena jedna od najvećih nepravdi u novijoj srpskoj istoriji ...“;

Nasuprot Vučićevim, Irinejevim, Šešeljevim, Draškovićevim i Karađorđevićevim stavovima podrške, rehabilitaciju Mihailovića su osudili: ministar vanjskih poslova Srbije Ivica Dačić, koji je ocijenio da rehabilitacija „nije korak ka pomirenju niti ka istini ... već naprotiv, da je samo produbljenje podjele ...“; lider srbijanskih liberala, Čedomir Jovanović, koji je ocijenio da je rehabilitacija Mihailovića „izraz dezorijentiranosti“ srbijanskog društva; istaknuta novinarka Golubović Zagorka, koja je rekla da je „iz iskustva znala da su Mihailović i njegova vojska bili neprijatelji ove zemlje ...“; historičarka Latinka Perović, koja je rekla da je rehabilitacija Mihailovića „nasilje nad stvarnom istorijom, jedno opasno upropašćavanje koje odlaže naše sazrijevanje ... Ova odluka pokazuje da je Srbija moralno i ideološki istrulila ...

Rehabilitaciju Mihailovića su osudili Socijaldemokratska unija, Socijaldemokratska partija Srbije, Stranka demokratske akcije, Sandžačka demokratska partija, Žene u crnom i još neka od značajnih udruženja građana ...

Četnička ideologija je prepreka iskrenom pokajanju za zločine genocida:

Niko na strani žrtava srpskih i srbijanskih zločina nije osjetio iskrenost i pokajanje srpskih lidera i srbijanskih institucija za genocid u Srebrenici i drugim mjestima u BiH. Upravo, osjećaj da kod njih nema iskrenosti i kajanja bio je izvor revolta prema premijeru Vučiću kada je 11. jula 2015. godine, na obilježavanju 20. godišnjice genocida došao u Potočare. Smatra se da se osoba kao što je Vučić ne može iskreno pokajati, jer je upravo on „desetak dana nakon genocida u Srebrenici“ iza govornice Skupštine Srbije zaprijetio da treba ubiti „stotinu muslimana za jednog Srbina“, što je suštinski isto kao što je bila i prijetnja njemačkih nacista Srbima tokom okupacije Srbije u Drugom svjetskom ratu, na šta je, povodom odlaska Vučića u Srebrenicu 11.07.2015., javnost podsjetila ugledna srbijanska novinarka Tamara Nikčević u kolumni za „Dane“. Pamte se i druge ekstremističke izjave Vučića, da Albanci moraju kleknuti na koljena i izvinuti se Srbima, da svaki Srbin kad dobije dijete treba čekati povratak Šešelja iz Haga da ga krsti i da će njegova (Vučićeva) kuća biti sigurno utočište Ratku Mladiću.

Ničije izvinjenje, bez priznanja da je Srbija odgovorna za zločine genocida u BiH, ne može se smatrati iskrenim, jer iskrenost podrazumijeva potpunost priznanja i kajanja. Zato se, ustvari, ne zna gdje će Srbija stići i kakva će biti gdje god da stigne. Ovakva kakva je sada, gdje god bi stigla, bila bi faktor nestabilnosti, i za EU ako bi postala njena članica, i za savez koga na antizapadnim osnovama gradi Rusija.

General Fikret Muslimović

U POVODU POKUŠAJA VOJNOG UDARA U TURSKOJ - 15.07.2016. GODINE

POKUŠAJ VOJNOG UDARA U TURSKOJ, IZRAZ DRUŠTVENIH PROTIVURJEČNOSTI

Društveni i politički odnosi - kočnica ekonomskog razvoja Turske:

Turska je moćna demokratska država sa ogromnim historijskim iskustvima. Značaj i ugled Turske u svijetu je u porastu, srazmjerno zadivljujućem napretku njene ekonomije kao osnove jačanju političke i vojne moći. Takve rezultate Turska je postigla primjenom realne i efikasne strategije razvoja, sigurnosti i odbrane. Ekonomsku, vojnu i ukupnu političku moć, na osnovama zaštite svojih vitalnih nacionalnih i državnih interesa Turska usmjerava u korist regionalne, kontinentalne (evropske i azijske) i globalne (svjetske) stabilnosti. To se ispoljava putem doprinosa Turske u antiterorističkoj borbi i doprinosa rješavanju lokalnih i regionalnih kriza.

S obzirom na impresivan ekonomski razvoj Turske, pokušaj vojnog udara očito indicira da su društveni i politički odnosi postali kočnica njenog daljeg progressa. Dakle, kriza koja je u Turskoj nastala u vezi sa pokušajem vojnog udara je ustvari izraz društvenih i političkih protivurječnosti u progressu a ne u zastoju i nazatku. Rješavanje protivurječnosti koje se zakonomjerno javljaju u progressu može biti poticaj progressu, ali u slučaju pogrešnog pristupa problemima moguće je da se progress zaustavi i da nastane zastoj ili nazadak sa svojim protivurječnostima koje mogu uvođiti društvo i državu u sve dublju i dublju krizu, regresiju.

Vođstvo Turske najbolje poznaje probleme svog naroda, društva i države, ali je u nekim posebno složenim situacijama za svako pa i tursko liderstvo važno isključiti rizike subjektivnog pristupa na štetu potrebe objektivnog sagledavanja uzroka i posljedica nastale krize. Zato je vjerovatno da u aktuelnoj situaciji poslije pokušaja vojnog udara, autoritete koji rješavaju krizu u Turskoj interesira šta o nastaloj situaciji, posebno o uzrocima, misle relevantni, kompetentni, dobronamjerni prijatelji.

Izvanjsko neprijateljstvo ili/i unutarnja izdaja:

Vojni udar u fazi nastanka ideje da se organizuje, zatim u fazi pripreme, u fazi pokušaja, te u fazi eventualnog uspjeha ili neuspjeha, suštinski i praktički je subverzija koja može biti (a) unutarnja izdaja, (b) izvanjsko neprijateljstvo; ili (c) kombinacija u povezivanju unutarnjih izdajničkih i izvanjskih, neprijateljskih činilaca koji žele svrgavanje vlasti u nekoj državi. U tom smislu tvrdi se da je vojni udar pokušala organizacija „FETO/PDY“, pod kontrolom Fetulaha Gulena, ali se nagađa da je ta subverzivna operacija pod kontrolom nekih izrazito moćnih stranih obavještajnih službi, posebno američke CIA-e.

Za Tursku je važno da pokušaj vojnog udara tretira sa stajališta preispitivanja stanja unutar turskog društva i države i da identificira uzroke u tom unutarnjem ambijentu kako bi se djelovalo u odnosu na te uzroke, u čemu Fetulaha Gulena, iako je fizički u SAD-u, treba smatrati dijelom unutarnje turske konstelacije. Nije opravdano da se bezobzirno prema unutarnjim protivurječnostima u kojima je moguća unutarnja izdaja, za pokušaj tog vojnog udara čine odgovornim samo izvanjske, neprijateljske snage. Čak i u slučaju da se pouzdano utvrdi izvanjsko neprijateljstvo, prioriteta je obaveza da se sagledaju unutarnji odnosi u turskom društvu i državi, jer izvanjski nosioci subverzivnog neprijateljstva relativiziraju smisao svog postojanja i djelovanja ako nemaju oslonaca unutar turskog društva i države. Može neko izvana željeti da pokrene tursku vojsku protiv vlasti na čelu sa Erdoganom, ali ako među kadrovima u vojsci nema onih koji bi željeli udovoljiti toj izvanjskoj želji, onda je iluzorna izvanjska želja.

Utjecaj na BiH:

Zbivanja u Turskoj tiču se stanja u BiH. U intervjuu za „Faktor“, povodom pokušaja vojnog udara u Turskoj, ataše za medije pri Ambasadi Turske u Sarajevu, Omer Cares, u vezi sa prisustvom Gulenovog pokreta „FETO/PDY“ u BiH, je rekao: „Danas se Turska suočila sa ovim ispitom, a sutra se može sa ovim susresti neka druga država. Recimo Bosna i Hercegovina.

Ovdje imaju obrazovne ustanove koje su u vezi sa ovom organizacijom ... Mi znamo da u BiH imaju škole koje su povezane sa ovom terorističkom organizacijom ...“

Uloga vojne kontraobavještajne službe:

Identifikacija nosilaca izvanjskog neprijateljstva ili/i unutarnje izdaje ne smije biti paranoična, već treba biti argumentirana, realistična, kritična i samokritična. Općepoznato je da aktuelna vlast, na čelu sa Erdoganom, po nekim pitanjima ne odgovara Izraelu, po nekim ne odgovara Rusiji, po nekim ne odgovara Iranu, Siriji, Egiptu, ... po nekim pitanjima ne odgovara Grčkoj, SAD-u i pojedinim članicama EU, ... ali činjenice što svi pomenuti, neki manje a neki više, žele promjenu te vlasti nije dovoljan argumenat za optuživanje da bilo ko od njih stoji iza pokušaja vojnog udara. Ako je bilo ko od navedenih ili drugih činilaca međunarodne zajednice organizirao pokušaj državnog udara u Turskoj, što ne treba apriori isključivati, onda je to činio uz suptilne i duboke mjere tajnosti, koristeći se slabostima i protivurječnostima turskog

društva i države. Metodama propagande, Turska se ne može zaštititi od izvanjskog neprijateljstva, ali ima obavezu postaviti mjere pariranja izvanjskim tajnim subverzivnim, neprijateljskim operacijama, a to su, pored ostalog, i mjere kontraobavještajnog djelovanja putem kojih sumnje treba potvrđivati ili odbacivati. I potvrda i odbacivanje sumnji u kontraobavještajnom radu jednako su koristan rezultat koga na adekvatan način trebaju koristiti nadležni autoriteti i institucije države kojima kontraobavještajna služba treba ustupati pokazatelje za njihove procjene i mjere u svrhu zaštite društva i države od moguće izvanjske neprijateljske subverzije ili/i unutarnje izdaje u raznim oblicima, pa i u obliku vojnih udara.

U vezi sa konkretnim primjerom pokušaja vojnog udara u Turskoj, moguć je zaključak u slijedećim varijantama: (a) da vojna kontraobavještajna služba Turske nije vladala stanjem, posebno u pogledu poznavanja najvažnijih vojnih kadrova; (b) da je vojna kontraobavještajna služba Turske vladala stanjem i dobro poznavala najvažnije kadrove u vojsci, ali da političkom vođstvu nije predstavila to stanje i rizike za sigurnost države, što bi moglo izazvati sumnju Gulenovog prisustva u rukovodstvu te službe; (c) da je vojna kontraobavještajna služba Turske ispunila sve svoje obaveze u pogledu poznavanja stanja i upozorenja prema političkom vođstvu, ali da nadležni civilni autoriteti i institucije nisu reagirali pravovremenim poduzimanjem adekvatnih mjera, što može biti posljedica ustavnih i zakonskih nedostataka, slabe političke podrške, slabog razumijevanja o subverzivnom, izdajničkom karakteru Gulenovog djelovanja, ali i indikator Gulenovog prisustva među ključnim nosiocima državnih funkcija u Vladi Turske. Pri tome treba imati u vidu da svoju odgovornost za stanje u državi vladajući politički autoriteti i lideri pred narodom ne mogu dijeliti ni s kim, pa ni sa vojnom sigurnosnom, kontraobavještajnom službom, koja je podređena civilnoj vrhovnoj komandi, jer je civilna vrhovna komanda jedina izložena direktnoj odgovornosti pred narodom, a ko će odgovarati civilnoj vrhovnoj komandi, sasvim je drugo pitanje.

Šta treba biti centar pažnje civilne kontrole nad vojskom i interne kontrole u vojsci?:

Centralna vrijednost koja je prioritet nad svim prioritetima u sistemu sigurnosti i odbrane države je jedinstvo komandovanja i kontrole. Smisao djelovanja na izgradnji sistema odbrane i unutar tog sistema djelovanja na izgradnji vojne organizacije je upravo izgradnja jedinstva komandovanja, odnosno jedinstva i subordinacije u lancu od civilne vrhovne komande do komandira najniže formacije (desetine, odjeljenja). Glavno i neprikosnoveno svojstvo veza u tom lancu je subordiniranost - bespogovorna poslušnost podređenog prema nadređenom. Dakle, u vojsci, i demokratskog i nedemokratskog društva nema demokratije, što je diktirano specifičnim društvenim karakterom vojne organizacije. S obzirom na prirodu vojnih zadataka i sredstava, to potvrđuje i sociologija kao fundamentalna društvena nauka. Sve što vodi podripanju jedinstva u vojsci, vulgarnim prenošenjem metoda demokratskog donošenja i provođenja odluka iz civilnih struktura u vojsku, put je za rušenje osnova i mehanizama funkcioniranja demokratskog društva. Si-

stem komandovanja i kontrole, od civilne vrhovne komande do komandira najniže formacije (desetine, odjeljenja), nema preče zadaće od izgradnje i zaštite jedinstva u lancu komandovanja, što podrazumijeva jednostarješinstvo i subordinaciju. Svi činioци sistema odbrane treba da djeluju u tom pravcu, putem sadržaja i metoda imanentnih svojim ulogama u sistemu odbrane, komandovanja i kontrole.

U spektru tog djelovanja, vojna kontraobavještajna služba ima zadatak da otkriva ilegalne, podrivačke, subverzivne, neprijateljske, unutarne i izvanjske utjecaje koji se realiziraju tajnim metodama, a koji se mogu otkrivati i pratiti samo posebnim, specijalnim metodama i sredstvima koja, osim kontraobavještajnoj službi, nisu na raspolaganju nijednom od ostalih brojnih činilaca koji shodno svojim ulogama imaju zadatak da grade i štite jednostarješinstvo i subordinaciju u sistemu komandovanja. Dakle, kontraobavještajna služba nije jedina koja se bavi zaštitom jedinstva komandovanja, ali jeste jedina kojoj se putem ustava i zakona daju ovlaštenja za primjenu tajnih, specijalnih metoda i sredstava. Uz zaštitu izvora i načina pribavljanja - informacije, podatke, analize, procjene i prijedloge od značaja za zaštitu jedinstva komandovanja, vojna kontraobavještajna služba dostavlja ostalim činioцима izgradnje i zaštite jedinstva sistema komandovanja i kontrole, da oni u svojim nadležnostima poduzimaju preventivne, političke, sudske i druge mjere. U tom pogledu, funkcionalna izgrađenost i usmjerenost vojne kontraobavještajne službe odgovornost je civilne vrhovne komande i najvišeg vojnog komandanta preko koga civilna vrhovna komanda realizira svoje odluke o pripremi i borbenoj upotrebi vojske. Kao činilac interne kontrole unutar vojske, vojna kontraobavještajna služba može biti mehanizam civilne kontrole nad vojskom samo ako je putem kadrova u toj službi osigurana lojalnost legalnom i legitimnom autoritetu civilnog vrhovnog komandanta.

Karakter obrazovanja i odgoja vojnih kadrova u demokratskom društvu:

U savremenim demokratijama zemalja Zapada, rizici za pojavu vojnih udara praktički ne postoje osim u teorijskim razmatranjima, upravo zato što su vojni kadrovi, posebno oni na najvišim funkcijama obrazovani i odgojeni tako da svoj patriotski identitet potvrđuju lojalnim ponašanjem prema najvišem autoritetu civilne vlasti sažete u ulozi civilnog vrhovnog komandanta. Oficiri i generali u Turskoj trebaju postići taj kvalitet obrazovanja i odgoja, temeljito se distancirajući od shvatanja da su vojni kadrovi faktor kontrole nad civilnim autoritetima. Dakle, intelektualno i odgojno, kadrovi u turskoj vojsci trebaju biti kompatibilni principima na kojima se temelji mjesto i uloga vojnog faktora u savremenim demokratskim društvima, pa da svoj patriotizam potvrđuju lojalnošću prema političkoj volji naroda izraženoj na slobodnim demokratskim izborima. Ako je narod Turske putem izbora, praktički, odredio Erdogana da bude civilni vrhovni komandant, onda je apsurdno da bilo koji general sebe smatra patriotom a da se istovremeno suprotstavlja izraženoj volji naroda da generalima komanduje upravo Erdogan. Suprotstavljajući se Erdoganu, generali koji su pokušali vojni udar su se suprotstavili volji naroda.

Generali ne trebaju da pričaju da su patrioti, oni trebaju da budu poslušni nadležnom autoritetu civilne vlasti, pa se iz te poslušnosti vidi njihov patriotizam. Veću potrebu imaju da govore da su patrioti upravo oni generali koji imaju sklonost neposlušnosti prema civilnom vrhovnom komandantu. Indikator neposlušnosti obično je sklonost pojedinih generala da učestalo verbalno kritikuju civilnog vrhovnog komandanta, tako da se po osnovu te kritičnosti oni mogu međusobno povezivati i zajednički, organizirano, nastupati protiv civilnog vrhovnog komandanta, što je ustvari sve dublje i dublje zalaženje u zavjeru, odnosno u izdaju organiziranog karaktera. General i svaki oficir treba biti osposobljen da afirmativno tumači odbrambenu političku strategiju svog civilnog vrhovnog komandanta, može legalnim kanalima u funkcioniranju sistema komandovanja da daje prijedloge za unapređenje te strategije, ali nema pravo da u stilu harangiranja slabi autoritet civilnog vrhovnog komandanta, jer slabljenjem njegovog autoriteta slabi provodivost njegovih odluka po pitanjima po kojima je nužna bespogovorna poslušnost u odbrani domovine. Generali su zaduženi za jačanje provodivosti odluka civilnog vrhovnog komandanta.

Naprijed iznesena elaboracija o patriotizmu vojnih kadrova Turske treba da bude matrica za njihovo obrazovanje i odgoj, što je temeljno pitanje prevencije za pojave kriza u obliku vojnih udara.

Ko je zakazao u vezi pokušaja vojnog udara?:

Imajući u vidu naprijed iznesene konstatacije o principima ostvarivanja interne kontrole u vojsci i civilne kontrole nad vojskom, s obzirom da je Fetulah Gulen u vojsci uspio uspostaviti paralelan ilegalni sistem pod svojom ilegalnom i nelegitimnom kontrolom, onda bi bilo apsurdno ocijeniti da su uz sve to civilna vrhovna komanda, najviši vojni lider (general), vojna kontraobavještajna služba, razni vojni i politički faktori odgovorni za stanje u društvu, državi i vojsci, uspješno realizirali preventivnu ulogu u zaštiti ustavnog poretka, države i njenih institucija. Oni nisu uspjeli predu-prijediti pokušaj vojnog udara, ali su ga uspješno spriječili. Nisu uspjeli prevenirati izazivanje požara, ali su ga uspjeli ugasiti, ali gašenje požara nije cjelina protivpožarne uloge koja obuhvata i preventivu da do požara uopće ne dođe.

Ako se u Turskoj ne može jasno identificirati nosilac odgovornosti zbog slabih mjera preveniranja izdaje u obliku pokušaja vojnog udara, onda se aktuelizira valjanost sistema, ustavnog poretka i onih zakona putem kojih se regulira odgovornost institucija i lidera za stanje u vojsci. Traba sagledati da li predsjednik Turske, po Ustavu, kao civilni vrhovni komandant, ima dovoljno ovlasti za ostvarivanje civilne kontrole nad vojskom, na način da interna kontrola u vojsci, šire gledano, putem lojalnosti vojnih kadrova, bude integralni dio civilne kontrole. Ako je odgovornost u tom pogledu locirana u više državnih institucija a nije objedinjena u jednoj tački, što je obično predsjednik države i civilni vrhovni komandant, onda će uslijediti prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu instituciju, što može izazivati nove tenzije, nesporazume i sukobe sa posljedicama zalaska u još dublju krizu. U vezi sa pokušajem vojnog udara, vjerovatno je da u Turskoj treba provesti reforme za jačanje ustavne pozicije državnog predsjednika kao civilnog vrhovnog komandanta.

INDICIJE DA JE U TURSKOJ SLABA CIVILNA KONTROLA NAD VOJSKOM I INTERNA KONTROLA U VOJSCI

Preventiva - civilna kontrola nad vojskom i interna kontrola u vojsci:

Pokušaj vojnog udara u Turskoj je neobična, „iznenadna“, nova okolnost na koju su institucije Turske odgovorile efikasno, potvrdom sposobnosti državnog aparata za brzo reagiranje u izvanrednim okolnostima, pa je ostvaren cilj zaštite i odbrane, ali su nastale velike štete koje se u konkretnom slučaju mogu opravdati postignu-
tom zaštitom vrijednosti demokratije, mira i sigurnosti. Međutim, postavlja se pita-
nje da li se, uz isti efekat zaštite i odbrane, mogla umanjiti šteta. Odnosno, postavlja
se pitanje, da li se ustavni poredak Turske mogao zaštititi sa manje ljudskih žrtava,
menje tenzija i sukoba ... Drugim riječima, u pogledu sigurnosti i odbrane, postavlja
se pitanje preventivnih kvaliteta u funkcioniranju političkog sistema države Turske.

U sagledavanju preventivne uloge državnih institucija Turske, naročito je bitno
utvrditi kvalitet (a) civilne kontrole nad vojskom, (b) interne kontrole unutar vojske i
(c) kvalitet veze civilne kontrole nad vojskom i interne kontrole u vojsci, jer šire gle-
dano, interna kontrola u vojsci treba da bude integralni dio legalne i legitimne civil-
ne kontrole nad vojskom. Kad izbije požar, onda se sagledava kako je iskra nastala i
kako se vatra rasplamsala, te u vezi s tim kako su bile postavljene mjere protivpožar-
ne zaštite i obično se utvrđi da je bilo subjektivnih slabosti, da su mjere protivpožar-
ne zaštite bile nedovoljne ili da ih uopće nije bilo, da su sredstva za pravovremeno
uočavanje požara zakazala, da je dojava o požaru kasnila, da je reagiranje bilo sporo,
da su sredstva za gašenje požara bila neispravna ili da su kvalitativno i kvantitativno
bila manjkava, da su takva sredstva bila daleko od mjesta požara, da je ljudstvo koje
je gasilo požar bilo nedovoljno obučeno...

Uslovna usporedba odgovornosti države za slučaj požara i za slučaj vojnog udara:

Iako se preventivna uloga državnih institucija Turske u vezi sa pokušajem držav-
nog udara ne može tako uprošteno uspoređivati sa prevencijom i gašenjem požara,
bilo bi korisno da se, iz metodoloških razloga, suština uloge države u preveniranju
požara usporedi sa ulogom države u preveniranju krize u obliku pokušaja državnog
udara. Autoriteti Turske bi pogriješili ako bi konstatirali da su uradili što su trebali i
da su njihove preventivne mjere u zaštiti i odbrani bile potpune, metodološki i sadr-
žajno kvalitetne, efikasne. Da jesu, do pokušaja državnog udara ne bi moglo ni doći.
U vezi s tim, osnovno je kritički preispitati kvalitet i potpunost civilne kontrole nad
vojskom, kvalitet i potpunost interne kontrole unutar vojske, te kvalitet veze između
faktora civilne kontrole nad vojskom i faktora interne kontrole unutar vojske. Ako je
interna kontrola unutar vojske, šire gledano, bila integralni dio civilne kontrole nad
vojskom, onda se može konstatirati da je civilna kontrola potpuna, ali se iz informa-
cija o pokušaju vojnog udara u Turskoj može zaključiti da civilna kontrola nad voj-
skom nije bila potpuna, da su činioци unutarne, interne kontrole vojske nedovoljno
integrirani u civilnu kontrolu i da su ilegalne, izdajničke snage, upravo iz razloga

takvih manjkavosti u pogledu kontrole, ohrabrene da krenu u akciju ilegalnog svrgavanja legalnih i legitimnih institucija i autoriteta demokratske vlasti u Turskoj.

Mehanizmi civilne kontrole nad vojskom i interne kontrole u vojsci:

Politički i državni autoriteti na vlasti u Turskoj su znali da postoji gotovo „savršeno“ organizirano djelovanje Ferulaha Gulena, s ciljem da se unutar državnih institucija, posebno unutar vojske, policije, sistema obrazovanja i pravosuđa uspostave paralelne snage s ciljem urušavanja kapaciteta suverenosti legalnih institucija. Znalo se da postoji gotovo „savršeno“ organizirano Gulenovo djelovanje s ciljem da državne institucije Turske provode političku volju njegovog ilegalnog, a ne političku volju legalnog autoriteta, što znači da je Gulen kao ilegalni autoritet imao ambiciju da od legalnog otme legitimno stečenu suverenost i da otetu suverenost nelegalno i nelegitimno nametne narodu mimo demokratski izražene narodne volje.

Tako se dolazi na pitanje: Šta je u civilnoj kontroli nad vojskom trebalo poduzimati, a nije, odnosno šta je nedovoljno kvalitetno, nedovoljno potpuno i nedovoljno pravovremeno poduzimano u vezi sa znanjem da se odvija Gulenovo „savršeno“ organizirano podrivačko, izdajničko djelovanje? U odgovoru na to pitanje treba imati u vidu da su lideri i institucije Turske zadužene za civilnu kontrolu nad vojskom imali na raspolaganju razne mehanizme, među kojima su najvažnija tri: (a) suvereno odlučivanje o personalu, s ciljem da lične, profesionalne i patriotske osobine imenovanih komandanata i drugih vojnih lidera na posebno osjetljivim dužnostima budu oslonac ostvarivanju civilne kontrole u nadležnosti legalnih i legitimnih, demokratski izabranih civilnih autoriteta i civilnih institucija države, isključujući i minimum osnova za sumnju da ključni vojni lideri mogu biti oslonac za kontrolu u vojsci od strane nelegalnih i nelegitimnih centara moći koji imaju ambiciju da mimo demokratskih procedura dođu na vlast; (b) pripremanje i usmjeravanje vojne kontraobavještajne službe da unutar vojske, po kriterijima zadatim od legalnog i legitimnog civilnog autoriteta pravovremeno otkrije, kvalitetno prati, dokumentira i presiječe djelovanje kojim se urušava kvalitet poslušnosti i neprikosnovene lojalnosti generala, komandanata i drugih istaknutih vojnih lidera prema nadležnim, legalnim i legitimnim autoritetima civilne vlasti sažetom u ulozi civilnog vrhovnog komandanta; (c) izgradnja jasnih kriterija po kojima se cijeni da li je kontraobavještajna služba u vojsci sa ulogom unutarnje kontrole pokrivena adekvatnim personalom s ciljem da civilnoj vrhovnoj komandi bude oslonac i garant zaštite od izdaje, jer se može dogoditi, ako se ne pazi, da se i taj mehanizam kontrole unutar vojske otuđi od lojalnosti civilnom vrhovnom komandantu, pa da se pretvori u svoju funkcionalnu suprotnost.

Može savremena država Turska koliko hoće da se poziva na velika iskustva, ali se iz činjenica o pokušaju vojnog udara jasno vidi da Turska ima ozbiljnih slabosti u korištenju i usmjeravanju naprijed navedena tri mehanizma civilne kontrole nad vojskom, te da će, ako se ne poduzmu mjere otklanjanja tih nedostataka, u perspektivi država Turska imati još državnih udara i kriza koje mogu biti katastrofalne za tursko društvo, mir i sigurnost uopće.

Kriteriji za ocjenu efikasnosti civilne kontrole nad vojskom i interne kontrole u vojsci:

Postoje kriteriji za ocjenu praktične efikasnosti civilne kontrole nad vojskom, što znači da ista može da postoji, ali da nije efikasna. Civilni i vojni autoriteti države trebaju narodu garantirati efikasnost te kontrole, jer je ta kontrola element sigurnosti za građane i narod u cjelini. Praktički, kriteriji da li postoji ili ne postoji efikasna civilna kontrola nad vojskom, pored ostalog, su slijedeći: (a) da li se može ili ne može dogoditi da po nečijoj izvanjskoj, tuđoj političkoj volji samo jedan tenk od njih na hiljade u turskoj vojsci sa posadom i borbenim kompletom municije izađe iz kasarne, jer svako unošenje municije u tenk, svaki ulazak posade u tenk ili avion, svako paljenje tenkovskog ili avionskog motora, svaki pokret tenka izvan kasarne, svako polijetanje i uzlijetanje aviona mora biti utemeljeno na narednjima nadležnih, legalnih i legitimnih vojnih autoriteta čiji se lanac završava u direktivama civilne vrhovne komande; (b) da li se ili ne može dogoditi da po nečijoj izvanjskoj, tuđoj političkoj volji, mimo postojećih pravila, uputstava, naredbi i direktiva, komandant neke jedinice pokrene jedinicu, njenim pripadnicima podijeli municiju i naredi da otvaraju vatru, bez obzira da li je ta vatra usmjerena prema papirnoj meti na kamenoj stijeni ili prema ljudima na ulici ili prema nekoj drugoj vojnoj ili nevojnoj meti (cilju), što znači da se ne može nijedan jedini metak ispaliti bez uporišta u legalnoj i legitimnoj volji civilnog vrhovnog komandanta, a ako se to može dogoditi onda nema efikasne ni interne kontrole u vojsci, ni efikasne civilne kontrole nad vojskom...

Za civilnog vrhovnog komandanta narod treba izabrati onog građanina koji po svojim sposobnostima najbolje garantira da će uspostaviti civilnu kontrolu nad vojskom, tako da, šire gledano, interna kontrola u vojsci bude sastavni dio civilne kontrole, te da se unutar vojske uspostavi red i disciplina po kriterijima zadatim od strane civilnog vrhovnog komandanta u interesu naroda, tako da se narodu garantira da se tenkovi, avioni i drugo naoružanje neće moći upotrijebiti na štetu sigurnosti i stabilnosti njegove domovine Turske.

Vojska mora biti zaštićena od destrukcije koja može biti u društvenom ambijentu:

Ako se može dogoditi da se tenkovi i avioni pokreću, a municija troši bez političke volje civilne vrhovne komande, onda to znači da je neka zaraza iz društva i političkog ambijenta ušla u vojsku. Tursko društvo se mora izliječiti od zaraze koja je prenesena na vojsku. Nije logična tvrdnja da su društvo i politički ambijent Turske zdravi, a da je zaražena samo vojska. Narod Turske mora znati da ne može očuvati svoju državu, mir i sigurnost u njoj, ako nema zdravu vojsku, a zdravlje vojske se mjeri po kapacitetu koga ima civilni, politički autoritet da ostvari ulogu civilne kontrole nad vojskom. Ako neko želi razoriti državu, onda se usmjerava na razaranje političkih temelja i mehanizama sigurnosti i odbrane, odnosno usmjerava se na razaranje civilne kontrole nad vojskom i interne kontrole u vojsci.

KONTEKST ZA SAGLEDAVANJE SLABOSTI DRŽAVNOG APARATA TURSKE

Savremene okolnosti i „rutinerstvo“:

U funkcioniranju državnog aparata postoje rizici „rutinerstva“, čemu su skloni samo iskusni. „Rutinerstvo“ znači uvježbanost da se na bazi dugotrajnog iskustva razne aktuelne situacije rješavaju po uhodanoj praksi, što povećava efikasnost i operativnost sistema, ali ako ta praksa izgubi sluh za savremene, nove okolnosti i neuobičajene utjecaje koji podrazumijevaju da se praksa državnog funkcioniranja usklađuje sa novim i do tada neobičnim okolnostima, onda se „rutinerstvo“ javlja kao faktor rizika, limitiranja kvaliteta i efikasnosti funkcioniranja sistema. Usljed „rutinerstva“ nastaju štetne posljedice, a uzroke za nastale štete odgovorni za štete obično ne traže u svom „rutinerstvu“, jer bi to podrazumijevalo pogled u svoje slabosti, što se u inerciji samoodbrane od odgovornosti za nastalu štetu „rutinerski“ izbjegava a uzroci štete traže izvan subjektivne odgovornosti.

Vitalnost sistema je sposobnost reagiranja u novim, atipičnim okolnostima u kojima se događaju neobični utjecaji. Dinamika pojavljivanja novih okolnosti i neobičnih utjecaja u savremenim uslovima je mnogo veća nego što je bila u proteklim, davnim vremenima, prvobitnih, srednjovjekovnih i država u 18., 19. i 20. stoljeću. Savremeni državni sistemi su dinamičnije izloženi iskušenjima nastalim usljed novih, neobičnih, atipičnih okolnosti. U savremenijim uslovima učestala promjenljivost okolnosti je postala uobičajena, što znači da se državni sistemi moraju organizirati tako da učestalu promjenu okolnosti tretiraju uobičajenom. Dakle, za savremene sisteme ostavljen je nužan prostor za standardne procedure u tehnici poslovanja, odnosno za birokratiju i njeno „rutinersko“ djelovanje, ali je taj prostor bitno ograničen, pa se savremeno iskustvo ne mjeri po efikasnosti „rutinskog“ odgovora na uobičajene, tipične situacije, nego po sposobnosti reagiranja na uobičajeno, učestale promjene okolnosti i učestalo nastajanje neobičnih, atipičnih okolnosti i utjecaja.

Erdoganov ispravan stav:

Turska je stara, velika i vitalna država, koja treba čuvati svoja tradicijska državna iskustva i forme, ali tako što će kreativno neka od tih iskustava biti „smještena u muzej“ a neka, također kreativno i dalje, u aktuelnom državnom aparatu biti primjenjivana, jer ih savremenost nije učinila neupotrebljivim. Iskustvo Turske o ulozi vojske kao faktora kontrole nad civilnim institucijama države treba da bude kao starina „smješteno u muzej“ u korist savremenih demokratskih principa civilne kontrole nad vojskom. Da se taj proces već realizira, potvrđuje izjava predsjednika Erdogana prilikom obraćanja narodu na ulicama dok se suprotstavljao Gulenovim sljedbenicima koji su pokušali vojni udar: „U skladu sa odredbama Ustava, ja sam, kao glavnokomandujući, na čelu vojske i Republike Turske. Vojska neće biti gospodar, već će nastaviti služiti i osiguravati mir turskom narodu.“

Erdoganova, možda, nesmotrena greška:

Taj stav je izrečen u skladu sa principima civilne kontrole nad vojskom, ali nastavak Erdoganovog izlaganja se ne bi mogao svrstati u poštivanje tih principa: „Turske oružane snage će, također, biti pod komandom guvernera i zajedno će provoditi aktivnosti.“ Samo za jednu civilnu osobu se može reći da komanduje oružanim snagama, a to je civilni vrhovni komandant, predsjednik države. Nikakvim guvernerima ne može se dati nikakva nadležnost iz okvira komandovanja. Vojnom komandantu neke formacije civilni vrhovni komandant može postaviti zadatak da u određenoj zoni surađuje sa civilnim funkcionerima i da, po zadatoj misiji, realizira prijedloge i zahtjeve, naprimjer guvernera u nekoj provinciji. Nikakvu komandu guverner ne bi smio dati vojsci. Guverner može nešto zahtijevati, a komandant jedinice će komandovati da se taj zahtjev ispuni ako je u skladu sa misijom koju je vojsci odredio civilni vrhovni komandant, što ne dovodi u pitanje uspješnu saradnju sa guvernerom. Međutim, ni u snu se ne smije reći da guverner komanduje vojskom, jer bi to bila druga krajnost u odnosu na onu krajnost koja je postojala kada se vojnom komandantu daje prostor da negira civilnog vrhovnog komandanta i civilnu vlast uopće. Dakle, civilna kontrola nad vojskom je vrlo osjetljivo pitanje. Prema toj osjetljivosti, civilni vrhovni komandant, Erdogan, treba usklađivati preciznost u stavovima o komandovanju vojskom. Ako je nekim zakonom ili Erdoganovom posebnom uputom ostavljena mogućnost da guverner komanduje, taj zakon i takvu uputu treba pod hitno mijenjati.

Vojni udar kao sukob legalnog i ilegalnog, legitimnog i nelegitimnog:

Povod za naprijed iznesena razmišljanja je Gulenov pokušaj vojnog udara u Turskoj, što je sukob u kome je na jednoj strani Gulenova ilegalna operacija koju vode ilegalni nosioci, nelegalnim snagama, sredstvima i metodama, a na drugoj legalna operacija koju vode legalni, legitimni nosioci legalnog i legitimnog, ustavom i zakonima utvrđenog državnog aparata Turske. Dakle, pokušaj vojnog udara u Turskoj je sukob između (a) Gulenovog, ilegalnog, nelegitimnog i (b) legalnog, legitimnog. Gulenove snage koje djeluju ilegalno služe se nelegalnim, antidemokratskim sredstvima i metodama, a državni aparat Turske na tu ilegalnost odgovorao putem legalnih, demokratskih institucija koje zakonito postupaju u cilju zaštite ustavnog poretka, mira i sigurnosti.

VRLO LOŠE STANJE U MUSLIMANSKOM SVIJETU

Stanje u muslimanskom svijetu je vrlo loše. Muslimani se ne mogu dogovoriti oko vlastitih vrijednosti, posebno ne oko tumačenja kako afirmirati i zaštititi te vrijednosti, povezujući ih sa univerzalnim vrijednostima drugih civilizacija. Samovolja među muslimanima je dostigla katastrofalne razmjere, upravo zato što se pogrešno, bukvalno i vulgarno pristupa stavu da niko ni prema kome nema odgovornosti, osim prema Bogu. To često ističu oni koji žele time relativizirati odgovornost u pogledu odnosa ljudi prema drugim ljudima, odnosa prema društvenim i državnim institucijama, stvarima i ukupnoj životnoj praksi. Vjerovatno je da Fetulah Gulen

svojim sljedbenicima tumači da ne trebaju poštovati institucije države svog naroda i da iz takvog tumačenja prozilazi njihovo shvatanje da se samo odbacivanjem odgovornosti prema autoritetima i vrijednostima države Turske potvrđuju kao pravi sljedbenici islama, jer, ko biva, odgovaraju samo Bogu.

Zato je Gulenov islam unakaženi islam, isto kao što je unakažen islam po tumačenju Al-Kaide i ID-a. Oni, ustvari, iznutra uništavaju i islam, i muslimanske narode i muslimanske države. Apsurd je govoriti o bilo kakvoj izvanjskoj zavjeri protiv islama, muslimanskih naroda i država, sve dok se ne konstatuje i riješi problem zavjere, izdaje unutar islama, muslimanskih naroda i država, iskrivljivanjem suštine stava da nikome ne treba odgovarati osim Bogu. Muslimanski narodi i države moraju biti otporni na bilo čije izvanjske želje da se putem iskrivljenog tumačenja islama i putem pogrešnog ponašanja podriva njihov mir, sigurnost i opstojnost.

Po Gulenovom, Al-Kaidinom i ID-ovom, u profiliranju ideološkog i političkog odnosa muslimana poželjno je i nužno proizvoditi ponašanja apsolutne samovolje negiranjem društvenih, političkih i državnih vrijednosti, institucija i autoriteta.

Bosnu i Hercegovinu treba zaštititi od zaraze:

Zaraza takve vrste, duboko i široko je ušla u bh. društvo, posebno među Bošnjake, a predvodnici u širenju te zaraze često su osobe koje po svom intelektualnom i akademskom statusu trebaju bolje od ostalih razumijevati prirodu društvenih odnosa i biti faktor zaštite od takve zaraze. Politička, intelektualna, obrazovna, vjerska i odgojna elita u BiH treba, možda i u kontekstu naprijed iznesenih razmatranja u povodu pokušaja vojnog udara u Turskoj razmisliti o svom sazrijevanju, svojoj odgovornosti i svom djelovanju u društvu, kako to djelovanje ne bi bilo opterećeno onim što bh. društvo i državu može uvesti u još dublju krizu.

ZAKLJUČAK

Narod i država su ugroženi onoliko koliko je „onesviješčena“ njegova intelektualna, politička, obrazovna, odgojna i vjerska elita.

Ko god, izvan naprijed napisane rečenice razmišlja o sigurnosti društva i države, u startu griješi.

FOND "BOŠNJACI" U MISIJI ZNANJA I PODSTICANJA NA DOBRO

UVODNI DIO

Fondacije, fondovi i vakufi su institucije sa dugom i bogatom tradicijom. Stari Rimljani, Grci, Egipćani, Feničani i drugi drevni narodi bili su dobrotvori, o čemu postoje pisani i materijalni tragovi. Pojavljuju se kao ekonomske institucije, čija je imovina namijenjena realizaciji određene svrhe, pretežno religiozne, ali vrlo često i sa naglašenim svjetovnim intencijama.

U ranijem periodu, vakufi i fondacije tradicionalno su pripadali religijskim institucijama, koje su bile autonomne u odnosu na državu.

Zakon, osnivači, korisnici i obični smrtnici su ih, shodno kulturnom, vjerskom i društvenom poimanju njihove uloge i značaja, nazivali različitim imenima, ali im je namjena bila vrlo slična.

Kulturnu, humanu i sakralnu dimenziju jednog društva možemo jasno sagledati kroz praćenje historijskog nastajanja i razvoja određenog vakufa, fondova ili fondacija. Uporednom analizom nastanka i razvoja zadužbina općenito, dolazimo do spoznaje o postojanju dva primarna modela: opći i porodični; koji su osnivani na dva načina: izjavom volje pred svjedocima ili putem oporuke. Pravosnažnim postaju tek nakon donošenja sudske presude i upisa u registar.

Srodni termini po upotrebi i značenju, u odnosu na vakufe i fondacije su: fond, filantropija, komitet, udruženje, ustanova, zadužbina, nevladin sektor, treći sektor, neprofitne organizacije i civilno društvo. Svi oni su institucionalizirani oblik davanja u državama u kojima su registrirani.

Institucija vakufa u islamu je jedna od svijetlih tačaka povijesti i humanosti muslimana koja datira još od vremena poslanstva. Vakuf pripada području koje se danas naziva civilno društvo. Šerijat je dozvolio muslimanima da mogu uvakufiti dio svoje imovine ili cijelu imovinu, a oni su tu mogućnost, nadajući se za to velikoj Allahovoj nagradi, vrlo često i koristili. Savremeni islamski pravници vakuf najčešće definiraju kao: "Uzapćenje osnovice, a darovanje dobiti."

Savremena zakonodavstva zapadnih zemalja ne poznaju pojam vakufa, ali u sebi sadrže pojmove koji su po svom značenju slični vakufu. Tako, postoje brojni termini,

po značenju i upotrebi slični vakufu, koji su prihvaćeni u skladu sa kulturnim, političkim i privrednim razvojem ovih zemalja. Tako se u SAD-u ovaj sektor najčešće naziva neprofitnim sektorom (nonprofit sector), u Engleskoj dobrovoljnim sektorom (voluntary sector), u Francuskoj sektorom socijalne ekonomije (economie sector), a u zemljama u razvoju nevladinim organizacijama (nongovernmental organizations). Osim ovih termina, u upotrebi su još i termini: treći sektor (third sector), dobrotvorni sektor (charitable sector), civilno društvene organizacije (civil society organizations), nezavisni sektor (independent sector), sektor udruživanja (associational sector) i sektor izuzet od poreza (tax-exempt sector). Ovi različiti termini nastali su zbog različitih pristupa u regulisanju sektora, različite tradicije i kulture koja je uslovlila njegov razvoj, što je onda dovelo i do različitih definicija.

Institut fondacija - fondova, u onom smislu riječi koji je kod nas uobičajen, specifičan je za zemlje kontinentalnog prava. Svoj najviši stepen pravne izgrađenosti fondacija – fond je dostigla u germanskim zemljama, prije svih u Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj.

Reorganizacija ovih humanih organizacija, kako god ih zvali, se vršila često u ovisnosti o vremenu, društvenom uređenju i ekonomskoj situaciji zemalja u kojima su se razvijali.

Najuspješnija reorganizacija vakufa izvršena je u Kuvajtu i Sudanu, uvođenjem sistema vakufskih fondova i odvajanjem poslova investiranja od raspodjele prihoda vakufa.

Positivna zakonska legislativa Bosne i Hercegovine riječ vakuf i njene izvedenice ne tretira, ni direktno ni posredno, ali se na njega odnose propisi o udruženjima i fondacijama - fondovima. Pravni položaj udruženja i fondacija u Bosni i Hercegovini treba posmatrati u svjetlu ustavne odredbe Ustava Bosne i Hercegovine, prema kojoj i Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta imaju ustavnu obavezu da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Polazeći od ustavnog osnova, da njegovo donošenje na nivou Bosne i Hercegovine znači zakonom definisani isti položaj svih lica u ovoj državi, da pod jednakim uslovima mogu ostvarivati i štiti svoje ljudsko i međunarodno priznato pravo da se udružuju s drugima. Riječ je o općem zakonu koji se, u pravilu, primjenjuje na sva udruženja. Zakon se ne primjenjuje na političke organizacije, vjerske zajednice i sindikalne organizacije. Za ove oblasti su doneseni posebni zakoni. Za vjerske zajednice je donesen Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Fondacije - fondovi nastaju na sličan način kao i vakufi. Izjavom volje pred svjedocima ili u formi oporuke. Fondacije su u boljem pravnom statusu od vakufa u Bosni i Hercegovini zbog postojanja zasebnog zakona, kojim su na teritoriji Bosne i Hercegovine i njena dva entiteta uređena pitanja fondacije.

Vakufi i fondacije su pravna lica sa poznatim titularom prava i obaveze, nastala na bazi realnih ugovora, a nakon usaglašavanja bitnih elemenata ugovora. Pravne posljedice vakufa i fondacija nastaju neposredno nakon sudske verifikacije izjave o osnivanju. U principu, su neopozivi, izuzmu li se neke posebne odredbe. Bitni ele-

menti su gotovo identični, a riječ je o dobrotvoru, imovini, korisnicima i formi vakufa ili fondacije – fonda.

Administrativno uređenje vakufa se razlikuje od uređenja fondova u tome što se kod vakufa uglavnom koristi individualni pristup (mutevelija) upravljanja, dok se kod fondacija – fondova koristi kolektivni (upravni odbor) pristup upravljanja i odlučivanja. Savremeno vakufsko pravo daje prednost kolektivnom uređenju, tako da i u tom segmentu vakuf ima slična rješenja kao i fondovi.

FOND "BOŠNJACI" KAO POSEBAN NOVČANI VAKUF

Svjestan da bez obrazovanja, nauke i kulture nijedna zemlja nema budućnost, prvi predsjednik Predsjedništva R BiH, rahmetli Alija Izetbegović, je 1997. godine, u okviru Stranke demokratske akcije, osnovao Fond za djelatnost obrazovanja, nauke, kulture, ekonomske, finansijske i socijalne sigurnosti Bošnjaka, pod nazivom "Bošnjaci".

Nakon nepune četiri godine rada i funkcionisanja Fonda u okviru SDA i stipendiranja značajnog broja studenata sa područja cijele BiH, s ciljem obnove visokostručnog kadra stradalog tokom oružane agresije na našu zemlju, 16. aprila 2001. godine uvakufljenjem značajnih finansijskih sredstava, rahmetli Alija Izetbegović se u ime SDA odriče osnivačkih prava u korist Vakufske direkcije, s tim da se prihodi od uvakufljene imovine i dalje koriste u svrhu obrazovanja, nauke i kulture, a posebno materijalnog pomaganja Gazi Husrev-begove medrese i Prve bošnjačke gimnazije u Sarajevu, koje tada nisu bile ušle u sistem budžetskog finansiranja.

Fond "Bošnjaci" je registrovan u Kantonalnom sudu na osnovu Zakona o nedeponitnim finansijskim organizacijama koji funkcioniše na osnovu navedenog Zakona, Odluke o osnivanju, Vakufname, Statuta i drugih normativno-pravnih akata kojim upravlja Upravni i Nadzorni odbor od 5, odnosno 3 člana, uz direktora i sekretara-blagajnika Fonda.

Ovaj Fond je, kao poseban novčani vakuf, za trinaest godina rada, pridržavajući se Zakona, Odluke o osnivanju, Statuta, šarta vakifa i drugih normativno-pravnih akata, u cijelosti sačuvan i, kao takav, izrastao u ozbiljnu i respektabilnu instituciju čiji su rezultati dugogodišnjeg transparentnog rada prepoznatljiviji, posebno među mladima.

OSNOVNI CILJEVI I ZADACI FONDA "BOŠNJACI"

a) Stipendiranje nadarenih učenika i studenata

Jedna od najznačajnijih aktivnosti Fonda "Bošnjaci" je stipendiranje posebno nadarenih učenika i studenata. Do sada je stipendirano preko 1.200 učenika i studenata, među kojima je 39 sa prosječnom ocjenom 10, zatim 7 najuspješnijih na univerzitetima u BiH, 23 "zlatna" i 13 hafiza Časnog Kur'ana. Jedan broj naših stipendista nastavio je školovanje na doktorskim studijama na najprestižnijim Univerzitetima van zemlje, kao što su: Admir Greljo, student dokorskog studija Fakulteta

za fiziku i matematiku Univerziteta u Ljubljani na odsjeku za teorijsku fiziku, Salem Malikić, student doktorskog studija za matematiku u Kanadi, Irfan Glogić, student doktorskog studija za matematiku u SAD-u, dok je najveći broj nastavio školovanje na master i doktorskim studijima u našoj zemlji.

U šk./ak. 2013/14. godini dodijeljeno je 175 stipendija nadarenim učenicima i studentima, od čega 99 studentima i 26 učenicima za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Fond "Bošnjaci" i 50 stipendija studentima za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Bejtuzzekat iz Kuvajta.

Od ukupnog broja dodijeljenih stipendija, 24 studenta su sa prosječnom ocjenom 10, dva hafiza Časnog Kur'ana i 16 učenika generacije srednjih škola. Prosječna ocjena stipendista Fonda "Bošnjaci" u ovoj godini iznosi 9,48, dok kod stipendista za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Bejtuzzekat, iz Kuvajta, prosječna ocjena iznosi 8,74.

Ove godine, po prvi put, Fond "Bošnjaci" stipendira 5 studenata na doktorskom studiju, sa prosječnom ocjenom 10, na najprestižnijim fakultetima, a to su: Admir Greljo, student treće godine doktorskog studija Fakulteta za matematiku i fiziku u Ljubljani, na odsjeku za teorijsku fiziku, Amra Džaferović-Hasečić, studentica druge godine doktorskog studija Mašinskog fakulteta u Sarajevu, na odsjeku za energetiku, Adnan Zahirović, student prve godine doktorskog studija Prirodnomatemičkog fakulteta u Sarajevu, na odsjeku za hemiju, Mediha Zukić, studentica druge godine doktorskog studija Elektrotehničkog fakulteta u Sarajevu, na odsjeku za automatiku i elektroniku, i Hana Fatkić, studentica prve godine doktorskog studija Elektrotehničkog fakulteta u Sarajevu, na odsjeku za računarstvo i informatiku.

Na posebnim svečanostima, dodijeljene su po dvije stipendije učenicima generacije Gazi Husrev-begove medrese (učeniku i učenici) i Prve bošnjačke gimnazije u Sarajevu (Curriculum A - Gimnazija, nastava na bosanskom jeziku i Curriculum B - Cambridge International School, nastava na engleskom jeziku).

Visina stipendija za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Fond "Bošnjaci" iznosi: za studente sa prosječnom ocjenom 10 na doktorskom studiju 200,00 KM, za studente sa prosječnom ocjenom 10 na prvom i drugom ciklusu studija 170,00 KM, za ostale studente prvog ciklusa studija 150,00 KM i za učenike 120,00 KM mjesečno, dok stipendije za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Bejtuzzekat iz Kuvajta iznose 30,00 KWD, odnosno, cca. 150,00 KM mjesečno u trajanju od 12 mjeseci.

Na svečanom potpisivanju Ugovora o stipendiranju, svake godine se dodjeljuju novčane nagrade i priznanja najuspješnijim studentima prvog i drugog ciklusa studija. Ove godine novčane nagrade i priznanja pripale su studentima sa potvrđenom prosječnom ocjenom 10, i to: Adnanu Zahiroviću, studentu prve godine doktorskog studija Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, na odsjeku za hemiju, proglašen najboljim studentom prvog i drugog ciklusa studija Prirodnomatemičkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i najuspješnijim studentom Univerziteta u Sarajevu u akademskoj 2011/12. i 2012/13. godini, Hani Fatkić, studentici prve godine doktorskog studija Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, na

odsjeku za računarstvo i informatiku, proglašena najboljom studenticom prvog i drugog ciklusa studija Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, Merjemi Bečić, studentici četvrte godine studija Fakulteta menadžmenta i javne uprave Internacionalnog Univerziteta u Sarajevu, na odsjeku za ekonomiju, Smajilu Haliloviću i Arminu Nurkanoviću, studentima treće godine studija Fakulteta elektrotehnike Univerziteta u Tuzli, na odsjeku za energetska elektrotehniku, Šejli Hadžić, studentici treće godine studija Prirodnomatemičkog fakulteta Univerziteta u Tuzli, na odsjeku za primijenjenu fiziku, Amini Kurtović, studentici prve godine master studija Fakulteta za metalurgiju i materijale u Zenici, na odsjeku za hemijsko inženjerstvo, proglašena najboljom studenticom tehničkih nauka Univerziteta u Zenici i Lejli Zilić, studentici četvrte godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici.

Pored navedenog, Fond "Bošnjaci" već dvije godine servisira 60 stipendija za studente smještene u studentskim domovima Nedžarići i Bjelave, za koje finansijska sredstva obezbjeđuje Vakufska direkcija putem donatora iz Kuvajta. Visina stipendije za ove studente iznosi 100,00 KM u trajanju od 12 mjeseci.

b) Pomoć učenicima povratnicima u manji bh. entitet

Među najznačajnijim projektima su oni realizovani u školama sa većim brojem bošnjačke djece na prostoru manjeg bh. entiteta. U ovim aktivnostima često je materijalna pomoć ostajala zasjenjena emocijama ushićenja i radosti djece povratnika što neko u Sarajevu misli na njih. Nismo uspjeli otkloniti sve njihove probleme, ali smo im barem malo osvijetlili sumornu životnu svakodnevicu, koja ih prati od samog povratka na prijeratna ognjišta njihovih roditelja.

Sve je počelo 2008. godine, kada smo se na terenu uvjerali u izuzetno teške uvjete rada u školama koje ova djeca pohađaju. Mnoge od tih škola su radile sa neznatnim nastavnim sredstvima i opremom, a u nekima je nedostajao i osnovni pribor poput kreda u boji, zidnih geografskih karata, geometrijskih sprava i sl.

Sa dodjele nastavnih sredstava i opreme učenicima povratnicima u manji bh. entitet

Pomoć učenicima povratnicima u manji bh. entitet ogleda se kroz opremanje povratničkih Osnovnih škola najosnovnijim nastavnim sredstvima i opremom, zatim obezbjeđenjem udžbenika iz nacionalne grupe predmeta i drugih nastavnih sredstava za lične potrebe učenika. Do sada su u navedene svrhe izdvojena finansijska sredstva u iznosu od preko 80.000,00 KM.

U cilju postizanja što boljih rezultata i lakšeg upisa u srednje škole, u Osnovnim školama u Potočarima, Križevićima i Konjević Polju svake godine, u saradnji sa nastavnicima ovih škola, Fond "Bošnjaci" uspješno organizira izvođenje instruktivne nastave iz predmeta matematika, fizika, informatika, bosanski i engleski jezik.

Našom pomoći su, uglavnom, obuhvaćene škole sa područja istočne i jugoistočne Bosne, polazeći od Nevesinja, preko Foče, Rudog, Čajniča, Višegrada, Rogatice, Žepe, Srebrenice, Bratunca, Zvornika, Ugljevika i Glamoča, sa preko 1.500 učenika.

Za 95 učenika povratnika iz Konjević Polja, Nove Kasabe i obližnjih mjesta, zbog nemogućnosti pohađanja redovne nastave iz poznatih razloga, u ovoj godini Fond

“Bošnjaci” je, u cilju pružanja neophodnih znanja djeci povratnika Bošnjaka iz bosanskog jezika i književnosti, historije, matematike, islamske vjeronauke i drugih disciplina pokrenuo Edukativni program za djecu osnovnoškolskog uzrasta u Centru za edukaciju u Novoj Kasabi, općina Milići. Učenici su podijeljeni u grupe prilagođene uzrastu polaznika sa kojima se odvija Edukativni program koji sadržajno, u najvećoj mjeri, prati nastavne planove i programe prilagođene ciljanoj grupi, jer je intencija Fonda pomoć djeci u savladavanju obaveznih obrazovnih sadržaja u njihovom školovanju. Za realizaciju ovog projekta angažovano je 16 edukatora iz Sarajeva i drugih mjesta.

c) Literarni natječaji

Fond “Bošnjaci” već 7 godina organizira javni Literarni natječaj na jednu od aktualnih tema, kao što su: “Bosanskim rijekama ne teče samo voda”, “Postojimo ako pravimo korake jedni prema drugima”, “Bosna je ćilimom zastrta, skini obuću kad Drinu prelaziš”, “Moja zemlja u meni”, “Učini ono što možeš, sa onim što imaš, ondje gdje jesi”, “Sve je moje u Bosni”, “Između nade i straha”, “Kuda ideš narode moj”, “Zašto ostati u BiH” na kome su pravo učešća imali učenici i studenti iz Bosne i Hercegovine i dijaspore na koje se prijavljivalo više stotina učenika i studenata.

Obzirom da je Islamska zajednica u BiH 2013. godinu proglasila godinom Aladža džamije, pokrenuta je šira kampanja za obnovu i izgradnju ove balkanske ljepotice. Fond “Bošnjaci” je, u saradnji sa Vjersko-prosvjetnom službom Rijaseta IZ u BiH, za učenike osnovnih i srednjih škola raspisao Natječaj u tri kategorije za najbolji likovni rad, poetski i prozni sastav o temi: “Aladža džamija – ljepotica Balkana”.

U predviđenom roku pristiglo je 1.097 radova, od čega 838 likovnih i 289 poetskih i proznih sastava, koje je Fond “Bošnjaci”, pod šifrom, dostavio stručnoj Komisiji na ocjenu koju je predvodio uvaženi profesor Gazi Husrev-begove medrese g-din Mirzet Hamzić.

Nakon detaljnog uvida u pristigle radove, Komisija je nedvosmisleno konstatovala da je, kao i do sada, Natječaj opravdao svrhu, te da su pristigli radovi pokazali da imamo izuzetno nadarene učenike s punom sviješću o vremenu i prostoru u kojem živimo i okolnostima koje su pratile našu noviju historiju.

Za najbolje radove Fond “Bošnjaci” svake godine obezbjeđuje pristojne novčane nagrade i priznanja.

d) Podrška drugim projektima iz oblasti obrazovanja, nauke i kulture

Već duži niz godina, Fond “Bošnjaci” sufinansira troškove jednog broja najboljih stipendista prilikom odlaska na prezentaciju naučnih radova na evropskim i svjetskim kongresima, kao i drugim projektima iz oblasti obrazovanja, nauke i kulture.

Redovno se sufinansiraju razne manifestacije, seminari, konferencije i dr. iz oblasti vakufa, obrazovanja i nauke koje su od vitalnog interesa, kako za Islamsku zajednicu tako i naše društvo u cjelini, kao što su: Manifestacija “Dani vakufa u Bosni i Hercegovini”, seminar “Afirmacija i značaj vakufa kao trajnog dobra”, konferencija

“Budućnost vjere u eri globalizacije”, okrugli stolovi o temi “Aladža džamija”, “Darvinova teorija o nastanku čovjeka” i dr.

U Sarajevu, Mostaru i Tuzli organizirani su seminari za stipendiste Fonda “Bošnjaci” o temama: “Pisanje poslovne biografije i razgovor za posao”, “Motivacija i motivacione tehnike” i dr. Uzeto je učešće i izdvojena finansijska sredstva za podršku projektima Udruženja “Ilmije” IZ u BiH, kao što je sufinansiranje izrade dokumentarnog filma “Imami šehidi”, obezbjeđenje časopisa “Novi Muallim” za potrebe učenika osnovnih i srednjih škola i dr.

Uzeto je učešće u projektu edukacije građana u vezi sa popisom stanovništva u 2013. godini, kroz sufinansiranje specijalno pripremljenog programa Radija IZ u BiH “BIR”, organiziranog u vidu predavanja uglednih ličnosti iz života Bošnjaka, kao što su: prof. dr. Enver Imamović, prof. dr. Smail Čekić, prof. dr. Ismet Bušatlić, prof. dr. Fikret Karčić, prof. dr. Enes Durmišević, prof. dr. Ferid Muhić i mnogi drugi.

U saradnji sa Vjerskoprosvjetoj službom Rijaseta IZ u Bosni i Hercegovini, u cilju podsticaja i podrške učenju hifsa Fond “Bošnjaci” je do sada obezbijedio novčane nagrade i priznanja za 99 čuvara Allahove dž.š. riječi. Važno je napomenuti da je ovaj broj u stalnom porastu, tako da je naša zajednica u protekloj godini počašćena za 29 novih hafiza. Pobjednicima polaznika mektebske pouke, kao i pobjednicima takmičenja iz vjeronauke učenika osnovnih i srednjih škola, organiziranih na nivou BiH, Fond “Bošnjaci” svake godine obezbjeđuje prigodne novčane nagrade i priznanja.

Tokom mjeseca Ramazana 2013. godine uspješno je organizirano pet zajedničkih iftara, u pet džemata, za 455 postača, od čega za 415 povratnika u četiri povratnička džemata na području manjeg bh. entiteta u Rogatici, Cerskoj - MIZ Vlasenica, Prodoli - MIZ Rogatica i Kijevu - MIZ Sarajevo, kao i jedan iftar za 40 stipendista Fonda “Bošnjaci” u Hotelu “Bristol” u Sarajevu.

Svojevremeno je uzeto učešće u obnovi banjalučke Ferhadije, Atik-džamije u Bijeljini, Musluk džamije u Foči, Stolačke džamije, džamija u Srebrenici, Goraždu, Mostaru, Bosanskom Novom i dr. Obezbijedena je finansijska pomoć za opremanje mekteba u džematima na prostorima Banjalučkog i Tuzlanskog muftijstva, kao i pomoć u radu i opremanju Ferhat-pašine biblioteke u Banjoj Luci, nabavka inventara za potrebe Prihvatnog centra “Duje” u Klokočnici-Doboj Istok i dr.

U skladu sa šartom Vakifa, u nekoliko navrata izdvojena su finansijska sredstva za potrebe Gazi Husrev-begove medrese i Prve bošnjačke gimnazije u Sarajevu.

U nekoliko navrata izdvojena su finansijska sredstva za pomoć u liječenju teško oboljelih, starijih i iznemoglih lica kao i za potrebe porodica jednog broja istaknutih pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine procesuiranih u Hagu. Uzeto je učešće u sponzoriranju “Marš mira” Nezuci-Potočari i dr.

Imajući u vidu da se jedan narod, između ostalog, cijeni i po tome koliko drži do svoje kulture, vjere i tradicije Fond “Bošnjaci” je do sada organizovao posjete stipendista jednom broju važnih kulturno-historijskih mjesta i znamenitosti u BiH, kao što su: posjeta Memorijalnom centru u Potočarima, posjeta nani Fati Orlović u Konjević

Pulju, posjeta objektu D-0 u Konjicu, zatim posjeta šehidskom mezarju i Starom mostu u Mostaru, kao i drevnim gradovima Stocu i Počitelju, te poznatoj tekiji na Vrelu Bune i drugim mjestima.

e) **Perspektive Fonda "Bošnjaci"**

U skladu sa finansijskim, kadrovskim i drugim mogućnostima, Fond "Bošnjaci" planira realizirati niz projekata iz oblasti obrazovanja, nauke i kulture. Programske ciljeve za naredni period Fond je formulisao dugoročnim planovima, koji se ogledaju u sljedećem:

- - povećanje broja stipendija na master i doktorskom studiju
- - pomoć u obrazovanju deficitarnih kadrova
- - podrška projektima iz oblasti obrazovanja, nauke i culture, kao i drugim projektima koji doprinose obrazovnom, kulturnom, duhovnom i materijalnom jačanju Bošnjaka
- - intenziviranje aktivnosti na pomoći učenicima povratnicima i nastavnom osoblju u manjem bh. entitetu
- - organizacija drugih aktivnosti iz djelokruga rada Fonda u skladu sa Zakonom, Statutom, Vakufnamom i drugim normativno-pravnim aktima Fonda.

Čuvanje i unapređenje ovog specifičnog vakufa, koji je, usput rečeno, u cijelosti sačuvan i znatno uvećan, predstavlja posebnu odgovornost upravljačke strukture i menadžmenta Fonda «Bošnjaci». Međutim, u realizaciju njegovih ciljeva i zadataka mogu se uključiti svi dobronamjerni koji žele i mogu pomoći u afirmaciji i unapređenju rada ovog Fonda.

Kao što se jednom kapljicom vode ne može ugasiti vatra, tako ni Fond "Bošnjaci" svojim djelovanjem neće riješiti pitanje obrazovanja, nauke i kulture, kao i poteškoće sa kojima se susreće učenička i studentska populacija, ali će im, barem dijelom, vratiti poljuljano povjerenje i nadu u bolju budućnost jedine nam domovine Bosne i Hercegovine.